

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KAFKAS DİASPORA MEDYASINDA TARİH VE
KİMLİK: JINEPS GAZETESİ ÖRNEĞİ**

**ASLIHAN ALKANAT
16716017**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAFKAS DİASPORA MEDYASINDA TARİH VE
KİMLİK: JINEPS GAZETESİ ÖRNEĞİ

ASLIHAN ALKANAT
16716017

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 10.05.2019

Tezin Savunulduğu Tarih: 10.06.2019

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu

Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Mehmet Akif Okur

Prof. Dr. Ömer Çaha

İSTANBUL

HAZİRAN 2019

ÖZ

KAFKAS DİASPORA MEDYASINDA TARİH VE KİMLİK: JINEPS GAZETESİ ÖRNEĞİ

Ashhan Alkanat

Haziran, 2019

Türkiye’deki Kafkas Diasporasına ait basılı olarak yayınlanan tek gazete olan Jineps Gazetesi kapsamında, tarih ve kimlik söylemlerinin değerlendirildiği bu çalışma 3 soru üzerinden analiz edilmiştir. Öncelikle çalışmada, Jineps Gazetesi’nin ortak tarih söylemini hangi argümanlar üzerinden ürettiği ortaya çıkarılmaktadır. Buna göre; 1864 Sürgünü bir “soykırım” olarak nitelendirilmekte ve bu sürgün, Jineps Gazetesi’nin ortak tarih söyleminin temelini oluşturmaktadır. Jineps Gazetesi’nde tarih konusunda daha çok mikro düzeyde bir söylem üretilmektedir. İkinci olarak; Kimlik konusu anadil, din ve siyaset olarak üç ayrı başlıkta incelenmekte ve özellikle anadil konusuna oldukça önem atfedilmektedir. Anadil konusunda aktör tanımlaması yapılırken “biz” kategorisinde Adigece başta olmak üzere Türkçe ve Rusça haricindeki tüm diller yer almaktadır. “Öteki” kategorisinde ise Türkiye’deki diaspora için Türkçe, Kafkasya’daki halklar içinse Rusça yer almaktadır. Anadillerin yok olmaması gerektiği konusuna ağırlık verilen Jineps Gazetesi’nde anadilde eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğinden bahsedilmekte ve ortak kimlik söylemi bu şekilde üretilmektedir. Jineps Gazetesi’nde ortak kimlik söyleminin daha çok makro düzeyde ele alındığı ve bu söylemin genellikle Türkiye’deki Sünni-Türk kimliği haricindeki halkları içerisine aldığı görülmektedir. Siyaset ise Jineps Gazetesi’nde niceliksel olarak en fazla metnin bulunduğu konudur. Bu konuda gazetede genel olarak AK Parti politikalarına muhalif söylemlerin üretildiği görülmektedir. Çalışmada, Jineps Gazetesi’nin seçmen tercihini ise daha muhalif söylemler kullanarak oluşturduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jineps Gazetesi, Kafkas Diasporası, söylem, söylem analizi

ABSTRACT

HISTORY AND IDENTITY IN THE MEDIA OF CAUCASIAN DIASPORA: THE CASE OF JINEPS NEWSPAPER

Aslhan Alkanat

June, 2019

Within the context of the only newspaper published by the Caucasian Diaspora in Turkey, Jineps Newspaper; this study evaluates the discourses of the newspaper over three questions. In this study, first of all the arguments used by the diaspora to generate a common history discourse through the Jineps Newspaper is being analyzed. Accordingly, 1864 Exile was defined as a “genocide” and this exile has become the foundation of common history discourse of the Jineps Newspaper. Generally, a micro-level discourse of history is generated in the Jineps Newspaper. Secondly, the subject of “Identity” is examined through the 3 separate titles, which are native language, religion and politics. Especially the native language topic is given particular importance in the Newspaper. While the actor term is defined at native language topic; in the “Us” category; all the languages –Adyghean being in the first place- was included except Turkish and Russian. In the “Others” category; Turkish for the diaspora in Turkey, and Russian for the people in the Caucasia was listed. The Jineps Newspaper which gives particular attention to the subject of preserving the native languages; speaks of the necessity for popularizing education with the native language and common identity discourse is generated in this way. It is observed that the common identity discourse in Jineps Newspaper is addressed at macro-level and this discourse generally includes all the people except the Sunni-Turk majority of Turkey. Additionally, politics is the subject which contains the largest space in the Newspaper articles. Generally, discourses critical to AK Party policies are produced in the Newspaper. Jineps Newspaper are generating voter preference through critical discourses.

Key Words: Jineps Newspaper, Caucasian Diaspora, discourse, Discourse Analysis

ÖN SÖZ

Kafkas Diasporası medyasına ait Jneps Gazetesi'nde tarih ve kimlik konusunda söylemlerin analizinin gerçekleştirildiği bu çalışmada bana destek olarak her zaman yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu'na ve bugünlere gelmemde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul; Haziran 2019

Aslıhan Alkanat

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.2. Kaynak Değerlendirmesi.....	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	5
1.4. Çalışmanın Bölümleri.....	11
2. KAFKAS DİASPORASI	15
2.1. Kafkasya ve Kafkas Diasporası Hakkında Tarih Yazımı.....	17
2.2. Kafkasya’da 1864 Sürgününe Giden Tarihsel Süreç.....	22
2.3. Demografik Yapı ve Kimlik.....	28
2.4. Türkiye’de Kafkas Diasporası.....	34
3. JINEPS GAZETESİ'NDE TARİH ANLAYIŞI	39
3.1. Erken Dönemde Kafkasya (İlk ve Orta Çağ Dönemi).....	39
3.2. Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’ya Hakimiyeti ve Osmanlı Algısı.....	44
3.3. Çerkeslerin Osmanlı Devleti’ndeki Rolü.....	54
3.4. Rusya’nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü.....	59
3.5. Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya.....	71

3.6. 1990 Sonrası Kafkasya.....	77
3.7. Tarih Anlayışının Genel Değerlendirmesi.....	85
4. JINEPS GAZETESİ'NDE KİMLİK ANLAYIŞI.....	90
4.1. Anadil.....	102
4.2. Din.....	115
4.3. Siyaset.....	123
4.4. Kimlik Anlayışının Genel Değerlendirmesi.....	142
5. SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA.....	154
ÖZGEÇMİŞ.....	168

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1.1:	Kafkasya Etnik Kökenler Tablosu.....	29
Tablo 1.2:	Kafkasya 2010 Yılı Nüfus Sayımı Tablosu	30

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1:	Kafkasya Fiziki Haritası.....	24
Şekil 1.2:	Kafkasya Etnik Haritası.....	30

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
BEKS	: Bellek ve Kültür Sosyolojisi Çalışmaları Derneği
BİMER	: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İletişim Merkezi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CPJ	: Gazetecileri Koruma Komitesi
DİHA	: Dicle Haber Ajansı
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEZO-DER	: Mezopotamya Kültür ve Dayanışma Derneği
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OHAL	: Olağanüstü Hal
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

1. GİRİŞ

Diaspora kavramı günümüzde, devletlerin hem toplumsal hem de siyasi yapılarını etkileyebilmesi açısından oldukça önemli bir kavram haline gelmiştir. Diaspora kavramı, literatürde “Klasik Diaspora Yaklaşımı”, “Modern Diaspora Yaklaşımı” ve “Çağdaş Diaspora Yaklaşımı” şeklinde üç farklı yaklaşım üzerinden açıklanmaktadır.¹ Klasik Diaspora Yaklaşımı, diasporayı oluşturanların kriz, sürgün gibi belli bir zorunluluk içeren sebeplerle mesken ülkeye göç etmeleri ile oluşmaktadır. Klasik Diaspora Yaklaşımı için “anavatan” miti ve “anavatana geri dönüş” fikri özellikle önem taşımaktadır. Klasik Diaspora Yaklaşımı, Yahudi Diasporasını temel alarak oluşmuştur. Kimlik konusunda daha çok izole olmayı tercih eden bir yapısı bulunması dolayısıyla Klasik Diasporalar, geleneklerini, ortak belleğe ait kültürlerini ve kimliklerini her daim korumak istemektedirler. Modern Diaspora Yaklaşımı ise daha çok bir geçiş aşaması olarak görülmektedir. Çağdaş Diaspora Yaklaşımında ise belli bir zorunluluk ya da travmatik olay yaşanmasına ihtiyaç yoktur. Mesken ülkeye göç eden diaspora, bir grup halinde hareket etmek yerine daha çok bireyler olarak hareket etmektedir. Bu yaklaşımın temsil ettiği diasporalarda ek olarak “anavatana geri dönüş” fikri mevcut değildir. Aksine Çağdaş Diaspora Yaklaşımında diasporalar, mesken ülkeye daha fazla entegre olmak ve bu toplumda daha fazla söz sahibi olabilmek için toplumla olan bağlarını evrensel normlar çerçevesinde geliştirmektedirler. Çağdaş Diasporaların entegrasyonu asimilasyon anlamına gelmemekte ve asimilasyonu engellemek amacıyla da bir araya gelen göçmenler birlikte hareket edebilmektedir.²

Türkiye Cumhuriyeti'nin jeopolitik konumu ve tarihsel geçmişi itibarıyla birçok ülkede diasporası bulunmakta ve birçok diaspora için de mesken ülke konumunda yer almaktadır. Bu çalışmada, çoğunlukla 1864 Sürgünü sonrasında Türkiye'ye göç eden Kafkas Diaspora medyasına ait Jıneps Gazetesi ele alınmaktadır. Türkiye'deki Kafkas Diasporası hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmesinin ardından, diaspora tarafından

---

¹ Michele Reis, “Theorizing Diaspora: Perspectives on ‘Classical’ and ‘Contemporary’ Diaspora”, **International Migration Journal**, c. 42, s. 2, (2004): 41.

² Agm, 41-48.

çıkarılan Jineps Gazetesi çerçevesinde tarih ve kimlik konularında bir söylem analizi yapılmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Jineps Gazetesi, Türkiye'deki Kafkas Diasporası tarafından Aralık 2005'ten itibaren aylık olarak yayınlanan tek basılı gazetedir. Diasporaya ait tek basılı gazete olması sebebiyle önem arz eden Jineps Gazetesi hakkında literatürde herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Benzer şekilde yapılan literatür taramasında söylem analizi yönteminin Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda henüz yeni kullanıldığı görülmektedir. Ek olarak, Türkiye'deki Kafkas Diasporası üzerine literatürde yer alan çalışmalar, genel hatlarıyla Kafkas Diasporasının incelendiği veya kurulan dernekler ve yapılan etkinlikler üzerinden değerlendirmelerin bulunduğu çalışmalardır. Akademik literatür üzerine yapılan tarama sonucunda söylem analizi yönteminin kullanıldığı çalışmalarda çoğunlukla birden fazla örneklem olması ve bu örneklemelerin karşılaştırması minvalinde çalışmaların bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada yalnızca Jineps Gazetesi'nin 5 senelik arşivi örneklem olarak seçilmiş ve bu örneklem üzerinden söylem analizi yapılmış olması da çalışmayı literatürde mevcut bulunan çalışmalardan ayıran önemli bir özelliktir. Çalışma, Kafkas Diaspora yayın organlarından biri olan Jineps Gazetesi'nin odaklandığı konuları ve Jineps Gazetesi yazarlarının bu konuları nasıl açıkladığını analiz etmesi ve metinlerde var olan örtük mesajları ortaya çıkarmış olması sebebiyle akademik literatür için önem arz etmektedir.

Bu çalışmada toplamda 3 temel soru üzerinden analiz yapılmaktadır. Çalışmanın soruları şunlardır:

1. Jineps Gazetesi çerçevesinde nasıl bir ortak tarih söylemi üretilmektedir?
2. Jineps Gazetesi'nde kimlik konusunda nasıl bir tanımlama yapılmaktadır?
3. Jineps Gazetesi'nde yer alan siyaset konusundaki metinler kapsamında seçmen davranışları nasıl şekillenmektedir?

Çalışmanın, belirtilen sorularına yönelik üç hipotezi de bulunmaktadır. Bu hipotezler şunlardır:

1. Jineps Gazetesi kapsamında analiz edilen ortak tarih söylemi daha çok 1864 Sürgünü çerçevesinde şekillenmektedir. 1864 Sürgünü odak noktası olarak alınmakta ve Kafkas halklarının 1864 Sürgününe yönelik ortak hafızası canlı tutulmak istenmektedir. Bu kapsamda bir aktör tanımlaması yapılarak ortak tarih söylemi üretilmektedir.
2. Jineps Gazetesi çerçevesindeki kimlik tanımlaması daha geniş perspektifte ele alınarak, yalnızca Türkiye'deki Kafkas kökenli halkları değil aynı zamanda Sünni-Türk kimliği haricindeki tüm etnik ve dini grupları kapsamaktadır.
3. Jineps Gazetesi genel itibarıyla radikal sol bir ideolojiye sahip olmakla birlikte, bu çerçevede gazete daha çok muhalif bir söylem üretmektedir. Böylece seçmen tercihini de muhalefetten yana belirlemektedir.

Çalışma, Aralık 2005'ten itibaren aylık olarak çıkan Jineps Gazetesi'nin Ocak 2013-Aralık 2017 arasındaki gazete arşivi çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Gazetede yer alan özellikle tarih konusundaki metinlerin istikrarlı söylemlere sahip olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapabilmek amacıyla beş senelik arşiv, örneklem olarak seçilmiştir. Toplamda beş senelik gazete arşivi incelenerek Jineps Gazetesi'nin 60 sayısı analiz içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmada bir diaspora için söylemlerin temelini oluşturan "Tarih" ve "Kimlik" konularına odaklanılarak bu konularda Jineps Gazetesi'nde yer alan söylemler, tematik olarak analiz edilmektedir.

1.2. Kaynak Değerlendirmesi

Çalışmanın temel kaynağını oluşturan Jineps Gazetesi, Aralık 2005'ten itibaren aylık periyotlarla çıkan bir gazetedir. Jineps Gazetesi, Türkiye'deki Kafkas Diasporasına ait basılı bir şekilde yayınlanan tek gazetesi olması sebebiyle çalışma için temel kaynaktır. Jineps Gazetesi, diasporayı hem Türkiye siyaseti hem de Kafkasya ve dünya siyaseti hakkında bilgilendirmek amacıyla haber yayınları yapmaktadır. Jineps Gazetesi genel itibarıyla Türkçe yayınlanan bir gazetedir. Fakat aynı zamanda Kafkasya üzerine Adigece dilinde yazılan metinler de gazetenin bazı sayılarında yer almaktadır. Bunlara ek olarak, bazı dönemlerde Adigece dilini diasporaya öğretmek amacıyla Jineps Gazetesi'nde birkaç sayfa, Adigece cümle yapılarının anlatılması için ayrılmıştır. Türkiye'deki Çerkeslerin Adigece'yi öğrenememeleri veya tercih etmemeleri

sonucunda Adigece dilinin unutulmasını engellemek amacıyla böyle bir yöntem uygulanmaktadır.

Jineps Gazetesi, Türkiye'deki Kafkas Diasporasının Türkiye'de ve dünyada sesi olmayı amaç edindiğine dair söylemleri bulunan bir gazetedir. Jineps Gazetesi'nin kuruluş amacı şu sözlerle ifade edilmiştir: "İcazetsiz, minnetsiz ve bağımsız bir çizgide Kafkasyalılar'ı ve diğer halkları bütünleştirecek ve dünyadan yalıtılmasına izin vermeyecek bir yayın organı Türkiye'de de önemli bir ihtiyaçtır."³ Türkiye'deki Kafkasya kökenliler başta olmak üzere, tüm halkları ortak bir şemsiye altında toplamanın önemli olduğu dile getirilmiş ve bu sebeple Jineps Gazetesi'nin bu misyonu sahiplenmesi amaçlanmıştır. Gazete, bu misyonunu gerçekleştirirken Türkiye'de yaşayan tüm halkları Türkiye'nin çok kültürlü yapısının bir parçası olarak gördüğünü ve bu halkların birbirleri ile iletişimlerinde eşit mesafede olması gerektiğini dile getirmektedir. Aynı zamanda halkların ayrışmasını değil, problemsiz bir şekilde beraber yaşamalarını sağlayacak söylemlerin ön plana çıkarılması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmanın birincil kaynağı olarak kullanılan Jineps Gazetesi, Türkiye'de yaşayan Kafkasya kökenliler için bir birlik oluşturabilecek önemli bir yaygın organı olarak görülmektedir.

"Demokratik ve kültürel gelişmeyi -Çerkesler de dahil- salt bir etnik grubun değil, 'tüm Türkiye Halkları'nın ortak ihtiyacıdır' temelinde algılayıp, ayrıcalıksız, herkes için ve herkesle beraber olmak adına JINEPS'le bir büyük adım atıyoruz."⁴

Yukarıda alıntılanan sözler Jineps Gazetesi'nin misyon ve vizyonunun anlatıldığı bölümde anlatılması açısından önemlidir. Bu alıntıda da bahsedildiği gibi Jineps Gazetesi, hedef kitlesini yalnızca Çerkesler olarak belirlememiş, Türkiye'de yaşayan tüm halkları hedef kitlesi içerisinde değerlendirdiğini belirtmiştir. Özellikle birlik olmak üzerine söylemleri bulunan Jineps Gazetesi, "Bir Çerkes Atasözü, 'Birlik olan sürü için kurt korkulacak şey değildir' der. Tamamlamak gerekirse: Doğru yerde oluşan bir birlik, sürü olmaya da engeldir..."⁵ sözleriyle "düşman-öteki" olana karşı birlik olmak gerektiğini ifade etmiştir.

Jineps Gazetesi, İstanbul-Kadıköy'de çıkarılan bir gazete olmakla birlikte aynı zamanda Türkiye'de İstanbul, İzmir, Ankara, Sakarya, Antalya, Düzce, Kayseri ve

³ "Başlarken", **Jineps Gazetesi**, <https://www.jinepsgazetesi.com/kategori/-141> [07.04.2019].

⁴ Age, [07.04.2019].

⁵ Age, [07.04.2019].

Muğla’da satış noktaları bulunmaktadır. Ek olarak, Jineps Gazetesi yalnızca matbu halde satılmamakta aynı zamanda internet sitesinde pdf arşivi de bulunmakta ve internet aracılığıyla da gazeteye abone olunabilmektedir.

2014 yılında Jineps Gazetesi Yayın Kurulu ile yapılan bir röportajda gazetenin tirajının 700-800 olduğu belirtilmiştir.⁶ Diasporaya ait basılı olarak yayınlanan tek gazete olması sebebiyle önemli olan Jineps Gazetesi, tirajı ve gazetenin dağıtımının yapıldığı yerlerin kısıtlı olması göz önünde bulundurulduğunda bu gazetenin Türkiye’deki Kafkas Diasporasını gerçek anlamda temsil ettiği söylenemez. Aynı zamanda Jineps Gazetesi’nin sayılarının elektronik ortamda bulunması önemli olsa da bu sayılara ancak yayınlanma tarihinden 3 ay sonra erişim sağlanmaktadır. Jineps Gazetesi’nin hem matbu halinin satıldığı yerlerin kısıtlı olması hem de elektronik ortamda erişimin ancak 3 ay sonra yapılabilmesi gazetenin diaspora çevresinde çok büyük bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Toplumlarda yaşanan olaylara karşı bireyler belli anlamlar yüklemektedir. Bu açıdan söylemler; sosyal hayatın siyasi, ekonomik, kültürel vb. tüm alanları ile ilişki içerisindedir.⁷ Söylem kavramı, üzerine farklı açıklamalar yapılabilecek bir kavramdır. Söylemi, dilin kullanımı ile üretilen ideolojinin ve gücün aktarımı olarak açıklayabiliriz. Bu aktarım yapılırken ise dilin pratikleri kullanılmaktadır.

Söylem, teorisyenler tarafından iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Teorisyenlerin bir kısmı söylemin hem konuşma hem yazı pratikleriyle olması gerektiğini savunurken, diğer kısmı ise yalnızca konuşma pratiklerinin söylem içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Söylem, yalnızca içeriğe odaklanmaz ve söyleneni incelemeyiz. Bunun yanı sıra söylem, kimin aslında ne söylemek istediğini, kime ve hangi amaçlarla söylendiğini inceleyerek, hangi güç ve ideoloji aktarımının yapıldığı hakkında bilgi vermektedir.⁸

---

⁶ “10. Yılında ‘Jineps Gazetesi’ ile Söyleşi”, **Ajans Kafkas**, 18 Aralık 2014, <http://ajanskafkas.com/roportaj/10-yilinda-jineps-gazetesi-ile-syleyi/> [27.06.2019].

⁷ Edibe Sözen, **Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite** (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 19-20.

⁸ Hilal Çelik, Halil Ekşi, “Söylem Analizi”, **Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, c. 27, s. 27, (2008): 100.

Bireyler, aslında söylemler üretmezler. Sosyal düzeyde mevcut olan söylemler, anlamları inşa etmektedirler. Böylece toplumlar kendi aralarında semboller kullanarak, bu sembollerle gerçeklik arasında bağ kurar ve anlamı inşa ederler. Toplumlar, bu şekilde ideoloji ve gücün aktarımı ile hangi konuda nasıl düşünmesi gerektiğini öğrenmiş olurlar.⁹

Söylem adına teorik bir çerçeve sunabilmek için öncelikle yapısalcılık, post-yapısalcılık ve yorumsamacılık teorilerini açıklamak gerekmektedir.

Yapısalcılık teorisinin; 1950'li yıllarda Saussure (1857-1913) tarafından ilk olarak temelleri atılmıştır. Saussure, söylem analizini dilin incelenmesi olarak açıklamıştır. Harflerin kelimelere, kelimelerin cümlelere, cümlelerinse söylemlere nasıl dönüştüğü üzerinde çalışmalar yapan Fransız dilbilimci Saussure, bir göstergenin öncelikli olarak bir gösteren ve bir de gösterilenden oluştuğunu ifade etmektedir. Gösteren, bir kelimeyi meydana getiren harflerdir. Gösterilen ise bu kelimelerin meydana getirdiği cümlelerin inşa ettiği anlamlardır. Yani zihnimize canlanan anlamlardır. Fakat bu göstergelerin anlamları daima aynı değildir. Anlamlar, diğer göstergelerle ilişkili olarak değişebilmektedir.¹⁰ Saussure için dil, bilimsel olarak incelenmesi gereken ve gerçekliği üretendir. Aynı zamanda dil, düşüncenin aracı değildir. Tam aksine, düşünceler dilin aracıdır. Bir dilin var olması için öncelikle toplumların var olması gerekmektedir.¹¹

Hümanizmi eleştiren Yapısalcılık teorisinde birey dışlanmaktadır. Burada bireyler, toplumun tahakkümü altındadır. Yani toplum başlıca bir yapıdır ve bireylerin de bu toplum içerisinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Toplumsal kurumların her birinin birbiri ile olan ilişkisi sonucunda “yapı” ortaya çıkmaktadır. Yapısalcılığın amacı; farklı kültürler tarafından inşa edilen farklı algılama biçimlerine dayalı yapıları ortaya çıkarmaktır. Yani amaç, dünyanın nasıl olduğunu öğrenmek değil, toplumların dünyayı nasıl algıladığını öğrenebilmektir.¹²

---

⁹ Agm, 100.

¹⁰ Yusuf Devran, **Haber, Söylem, İdeoloji** (İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2010), 30-31, https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39617219/Haber_Soylem_ideoloji.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1515573855&Signature=W5RbwYNm5HbHqC49d2ufuXmHkOY%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DHaber_Soylem_Ideoloji.pdf [09.01.2018].

¹¹ Çelik, Ekşi, agm, 102.

¹² Agm, 102.

Post-Yapısalcılık teorisinde dil, kendi içerisine kapalı bir sistem değildir. Tam aksine esnek ve açık bir sistemi vardır. Zaman içerisinde Yapısalcı teorilere getirilen eleştirilerle ortaya çıkan Post-yapısalcı teoriler, Saussure'ün savunduğu söylemde genel bir anlamın varlığı görüşüne karşı çıkarlar.¹³ Özellikle bu konuda Derrida (1930-2004) önemli eleştirilerde bulunmuştur. Derrida, dilin sabit bir anlamı olduğu düşüncesine karşı çıkararak Saussure'ün gösteren-gösterilen kavramı yerine, “aşkın gösteren ve aşkın gösterilen” kavramlarını kullanmamız gerektiğini savunur. Derrida'ya göre gösterge, anlamın kendisiyle özdeş değildir. Yalnızca anlamın kavranması için bir ipucu niteliğindedir.¹⁴ Post-yapısalcılar, özneyi dışlamazlar. Fakat öznenin kültürel ve bireyin bilinçaltı yapılanmasının bir sonucu olduğunu savunurlar. Burada bir metnin anlamını o metnin yazarı değil, okuyucular belirler. Bu sebeple Yapısalcılar, genel bir anlamın olması görüşüne karşı çıkarlar. Post-yapısalcılara göre söylem, ifadelerle sınırlandırılmaz. Aynı zamanda Post-yapısalcılar, yöntemlerle çalışma yapılmasına karşı çıkarlar. Anlamın kavranması için yöntem uygulanması zorunlu değildir.¹⁵

Post-Yapısalcılar arasında bir diğer önemli isim de Foucault (1926-1984) olmuştur. Aşkın özne fikrine karşı Foucault, söylemler düzeninden bahsetmiştir. Sosyal Bilimler içerisinde söylem teorisinin kurucusu olarak da kabul edilmektedir. Tarihsel bir yöntemi savunan Foucault, insanı bireysel gelişim tarihi içerisinde tanımlamaktadır.¹⁶ Foucault için gerçek bilgi güçtür. Bilgi, dilin kullanılması yoluyla iktidar ve güç kavramlarına öncülük etmektedir. Yani Foucault'ya göre söylem, iktidarın aracıdır. Fakat sonsuza kadar söylemler, iktidarın aracı olmaz. Aynı zamanda söylemler, iktidarı kazanmada engel oluşturabilecek bir güç de olabilecektir. Foucault'nun düşüncesine göre söylem, gerçeği, bilgiyi ve gücü düzenlemek için vardır. Bilgi, söylemlerin içerisinde yer almaktadır. Bilgi gücün kendisidir, eylemler ise güç için oluşturulan stratejilerdir.¹⁷

Yorumsamacı Görüş (Hermeneutik), “*hermeneuies* sanatı, yani bildirme, haber verme, tercüme, açıklama ve açıklama sanatıdır.”¹⁸ Yani Yorumsamacı görüş, geçmiş

---

¹³ Devran, **age**, 33.

¹⁴ Sözen, **age**, 55-56.

¹⁵ **Age**, 54-55.

¹⁶ **Age**, 64.

¹⁷ **Age**, 65-69.

¹⁸ Hans George Gadamer, **Hermeneutik, Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar**, çev. Özlem Doğan (Ankara: Ark Yayınları, 1986), 11.

anlamak için tarihteki yazılı eserlerin dilini yorumlamaktadır. Bir metin üzerinden eylem ve anlam arasındaki ilişkiyi tanımlayan Yorumlama yöntemini kullanacak kişinin metnin anlamını kendi açıklamasından ayırabilmesi gerekmektedir. Yorumsamacı görüş, üç konuyu temel olarak ele alır. Bunlar: “Eylemin kavramsallaştırılması, yorumlama ve hakikat/gösterilen teorisi”.¹⁹ 19. Yüzyılda Alman teolog Schleiermacher’ın (1768-1834) kurucusu kabul edildiği bu görüş, daha sonra Gadamer (1900-2002) ile gelişme göstermiştir. Gadamer, Geleneksel Yorumcu Görüşün yorumlamayı yapacak olan öznenin önyargısız olacağı görüşüne karşı çıkmıştır. Gadamer’e göre özne, nesneyi yorumlama esnasında önyargılarını kullanacaktır.²⁰

Gadamer, metinlerin anlaşılabilmesi için olayların tarihsel süreçlerinin bilinmesi gerektiğini savunur. Aynı zamanda Geleneksel Görüşün aksine, subjektifliği öznenin kullanması gerektiğini ve böylece özne-nesne arasındaki bölünmüşlük durumunun aşılacağını savunur. Gadamer, yorum hakkında görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Yorum, bir metnin anlamını netleştirmeye dayalı filolojik bir sanat anlamına gelmez. Yorum, yapay anlamın maskesini düşürmek, gizlenen veya başka bir biçimde aktarılan anlamın üzerindeki örtüyü kaldırmaktır. Yorumlama bir gelenekte yaratılan söylemin açıkça ifade edilmesidir.”²¹

Yorumsamacı görüşte bir diğer önemli isim de Ricoeur’dur (1913-2005). Ricoeur’un görüşüne göre; anlamlı eylemi de bir metin gibi okuyabilir ve yorumlayabiliriz. Yorumlayıcı görüşe göre, paradigma oluştururken Ricoeur, sözlü ve yazılı dilin arasında ayırım yapabilmek amacıyla “söylem” kavramını kullanır. Konuşmalar kayda alınmaya başladığında konuşmanın, söylemi yapan kişiden uzaklaştığı görüşünü savunmuştur. Metinler, tarihsel bir doküman gibi yazılmaları sebebiyle söylemler gibi yorumlanmazlar. Metinlerin yorumu söylemlere göre daha karmaşık yapıdadır. Ricoeur için dilin öznesi yoktur. Burada kimin ne söylediği daha önemlidir. Aynı zamanda Ricoeur’a göre söylem, metnin arkasında değil önünde duran bir kavramdır. Yani söylem açıktır.²²

---

¹⁹ Age, 73.

²⁰ Age, 75-76.

²¹ Hans George Gadamer, “The Conflict of Interpretations: Debate With Hans-George Gadamer”, **A Ricoeur Reader: Reflection & Imagination**, ed. Mario J. Valdes (Canada: University of Toronto Press, 1991), 217.

²² Sözen, age, 77-79.

Söylem analizi, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından daha fazla önem kazanan bir yöntem olmuştur. Bunun sebebi olarak; Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin tek kutuplu hale gelmesi sonucunda, sosyal sınıflar üzerine yapılan analizlerin öneminin de zamanla azalmasını gösterebiliriz. Ardından Söylem Analizi, tek kutuplu uluslararası sistemde önemli ve tercih edilen bir analiz yöntemi haline gelmiştir.²³ Söylem Analizi, söylemlerden elde edilen bilgilerin veri haline getirilmesiyle yapılmaktadır.

Söylem analizi sözlü ve yazılı metinleri nesne olarak kabul eder. Aynı zamanda söylem analizi, tarihsel ve eleştirel bir analizdir. Bu analizin amacı; bir pratik olarak kullanılan dili incelemek ve bu dilde farklı anlamlar taşıyan bilgiyi ortaya çıkarabilmektir. Söylemleri yeniden üretme, değiştirip dönüştürme gibi özellikler taşımaktadır. Sosyal Bilimlerdeki bütün araştırmalarda olduğu gibi söylem analizi de verilere, analize ve sonuçlara dayanmaktadır. Söylem Analizinde odak noktası cümleler ya da dilbilgisi kuralları gibi şeyler değil, metnin bütününe ne anlatılmak istendiğidir. Yani söylem analizleri, insanların dili kullanarak neler yapabildiğini belirten açıklamalardan oluşur.²⁴

Söylem, tesadüfen meydana gelmiş bir süreç değildir kurallarla belirlenmiştir. Söylem Analizinin biçiminde iki temel unsurun varlığından söz edilmektedir. Bunlar; fonksiyonellik ve tutarlılıktır. Tutarlılık; sınıf, cinsiyet, etnik grup gibi sosyolojik değişkenlerle yani bağlamsal açıklamalarla ortaya çıkar. Fonksiyonellik ise analizin sonucunu hazırlama esnasında yani yorumlama sürecinde ortaya çıkar. Söylemlerin fonksiyonları; suçlama, haklı çıkarma gibi dar kapsamlı değildir. Daha geniş kapsamlı olarak ideolojiyi yansıtmakta ve bu şekilde etkilemektedir.²⁵

Söylemler, dilin gramer yapısına odaklanmak yerine kullanıcının dili nasıl kullandığıyla ilgilenir. Dilin yapısı ve stratejisiyle ilgilenen söylemler yazılı ve sözlü tüm metinleri kapsamaktadır. Bunlara ek olarak mimikleri, tonlamaları, yüz ifadelerini, sesleri, filmleri ve resimleri de söylemlerin içerisine alabiliriz.

---

²³ Age, 83-84.

²⁴ Age, 85-88.

²⁵ Age, 90-93.

Söylem; toplumların, bilgilerin ve ideolojilerin yeniden üretimi açısından çok önemlidir.²⁶

Söylem analizinin, Yapısalcı Söylem Analizi, Eleştirel Söylem Analizi, Foucaultcu Söylem Analizi gibi birçok çeşidi vardır. Bu çalışmada tematik bir söylem analizi temel olarak alınarak, “Haber Söylemi” olarak da bilinen Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi içerisinde kullanılan İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden de yararlanılacaktır. Bu İdeolojik Çözümleme Kategorileri şu şekilde sınıflandırılmaktadır:²⁷ Aktör Tanımı (Anlam), Otorite (Uslamlama), Yük (Geleneksel Tema), Sınıflandırma (Anlam), Karşılaştırma (Anlam, Uslamlama), Kanı Birliği (Politik Strateji), Karşı-Gerçeklik (Anlam, Uslamlama), Yadsıma İfadeleri (Anlam), Mesafe Koyma (Anlam, Sözlük), Dramatikleştirme (Retorik), Empati (Anlam), Örtmece (Retorik, Anlam), Kanıtsallık (Anlam, Uslamlama), Örneklerle Açıklama (Uslamlama), Açıklama (Anlam, Uslamlama), Mantıksızlıklar (Uslamlama), Genelleme (Anlam, Uslamlama), Ders Olarak Tarih (Geleneksel Tema), İnsancılık (Tema, Makro-Strateji), Abartma (Retorik), Örtüklük/ İma (Anlam), Yasadışılık (Uslamlama), Etkileşim ve Bağlam, İroni (Retorik), Yasallık (Uslamlama), Sözlükleştirme (Biçem), Metafor (Retorik), Ulusal Övünç (Anlam), Ötekini Olumsuz Sunma (Anlambilimsel Makro-Strateji), Kural İfadesi, Sayı Oyunu (Retorik, Uslamlama), Açıklık, Dürüstlük (Uslamlama), Kutuplaşma, Biz ve Onlar Sınıflandırması (Anlam), Olumsal Kendini Sunma (Anlambilimsel Makro-Strateji), Popülizm (Politik Strateji), Varsayım (Anlam), Sözde Bilgisizlik (Anlam, Uslamlama), Mantıklı Olma (Uslamlama Girişimi), Yineleme (Retorik), Durum Tanımlaması (Anlam), Belirsizlik (Anlam), Kurbanlaştırma (Anlam).

---

²⁶ Teun A. Van Dijk, “News, Discourse and Ideology”, **The Handbook of Journalism Studies**, ed. Karin Wahl-Jorgensen, Thomas Hanitzsch (Taylor & Francis e-library, 2008): 192, https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/35646440/journalism_studies.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1521564127&Signature=mBhNJ%2BiPOuwuct1wsg hPmlBYQ4s%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DJournalism_Studies_Ed._by_Karin_Wahl-Jor.pdf#page=212 [18.03.2018].

²⁷ “Söylem ve İdeoloji: Çokalanlı Bir Yaklaşım”, 79-107.

1.4. Çalışmanın Bölümleri

Çalışmada Jineps Gazetesi'nin beş senelik gazete arşivi, tematik söylem analizi yöntemi ile gazetenin tarih ve kimlik anlayışı analiz edilmiştir. Çalışmada, yalnızca Jineps Gazetesi'nde yer alan haber metinleri değil, aynı zamanda köşe yazıları da birer söylem olarak ele alınarak değerlendirilmektedir. Jineps Gazetesi'nin söylemlerinin aynı zamanda İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden de yararlanılarak ortaya çıkarıldığı çalışmada, Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler konularına göre sınıflandırılarak içerlerinden seçilen birkaç örnek ile gazetenin “tarih” ve “kimlik” konularındaki genel söylemi yorumlanmaktadır.

Çalışma, Giriş ve Sonuç kısımları da dahil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan “Kafkas Diasporası” başlıklı bölümde öncelikle Kafkas Diasporasına ait tarih yazımı hakkında literatür taraması yapılmıştır. İkincil literatür taraması olarak ele alınan bu alt bölümde çalışmanın tarihsel ve kavramsal alt yapısının oluşturulması sağlanmıştır. Daha sonra Kafkasya kavramının kullanılırken literatürde tam olarak hangi bölgeyi ifade ettiğinden bahsedilmekte ve ardından Kafkasya'nın tarihi hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. 1864 Sürgününe giden süreçte Kafkas-Rus Savaşları anlatılmaktadır. Ardından Kafkasya'da yaşayan halkların hangi etnik gruplara mensup oldukları ve bölgenin demografik yapısı hakkında bilgi verilmektedir. Bölgede yaşanan 1864 Sürgününün demografik yapıyı nasıl değiştirdiğinden bahsedilmektedir. Ardından Kafkas Diasporasının Türkiye'deki faaliyetlerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ele alınarak diaspora tarafından kurulan dernekler ve vakıflar hakkında bilgi verilmektedir. Ardından söylem kavramı, söylem analizi çeşitleri ve Eleştirel Söylem Analizi üzerine mevcut olan tartışmalar ele alınarak çalışmada kullanılan analiz yöntemi anlatılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan “Jineps Gazetesi'nde Tarih Anlayışı” başlıklı bölümde, Jineps Gazetesi'nde tarih konusunda yer alan haber metinleri ve köşe yazıları ele alınarak tarih hakkında Jineps Gazetesi'nin nasıl söylemler ürettiği değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, tarih üzerine yer alan metinler sınıflandırılmakta ve hangi tarihsel dönemle ilgili nasıl bir söylem üretildiği açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde yapılan sınıflandırmada ilk olarak “Erken Dönemde Kafkasya (İlk ve Orta Çağ Dönemi)” ele alınmaktadır. Bu dönemin Jineps Gazetesi'nde nasıl değerlendirildiği analiz edilmektedir. İkinci olarak, “Osmanlı

Devleti'nin Kafkasya'ya Hakimiyeti ve Osmanlı Algısı" üzerine Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler sınıflandırılarak metinlerde nasıl bir söylem kullanıldığı ve nasıl bir aktör tanımlaması yapıldığı üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Diasporanın 1864 Sürgününe tabi tutulduktan sonra mesken ülke olarak Osmanlı Devleti'ne göç etmesi göz önünde bulundurulduğunda incelenen Jineps Gazetesi'nin bu dönem hakkındaki söylemleri oldukça önem arz etmektedir. Üçüncü olarak "Çerkeslerin Osmanlı Devleti'ndeki Rolü" üzerine metinler değerlendirilmektedir. Osmanlı Devleti yönetiminde yer alan ve Osmanlı tarihinde önem arz eden Çerkes kökenli kişiler hakkında Jineps Gazetesi'nin nasıl söylemler ürettiği analiz edilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, dördüncü olarak "Rusya'nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü" değerlendirilmektedir. Bu bölümde Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki hakimiyetini kaybederek Çarlık Rusya'nın bölgeyi hakimiyeti altına alması ve 1864 Sürgününün Jineps Gazetesi'nde hangi söylemlerle anlatıldığı analiz edilmektedir. Kafkas Diasporasının temel söylemini oluşturan 1864 Sürgünü üzerine Jineps Gazetesi kapsamında söylem analizi yapılması, çalışmanın konusu itibarıyla en önemli bölümlerden biri olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, beşinci olarak "Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya" değerlendirilmektedir. Bu konuda Çarlık Rusya'nın yıkılışı ve Sovyetler Birliğinin Kafkasya'da uygulamış olduğu politikaların hangi söylemlerle ele alındığı analiz edilmektedir. Bu dönemde Kafkasya'da meydana gelen 1944 Sürgününün Jineps Gazetesi tarafından nasıl ele alındığı değerlendirilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, altıncı olarak "1990 Sonrası Kafkasya" hakkında bir sınıflandırma yapılmaktadır. Bu sınıflandırmada Sovyetler Birliğinin yıkılışından itibaren Kafkasya'da yaşanan gelişmeler üzerine nasıl söylemler üretildiği analiz edilmektedir. Kafkasya'nın güncel siyasetinin şekillenışı hakkında Jineps Gazetesi'nin söylemleri değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümün sonunda yer alan "Tarih Anlayışının Genel Değerlendirmesi" kısmında ise genel hatlarıyla Jineps Gazetesi'nin tarih konusunda yapmış olduğu ön kabuller ve söylemler ortaya çıkarılmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü ise "Jineps Gazetesi'nde Kimlik Anlayışı" bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde diasporayı oluşturan en önemli kavramlardan biri olan kimlik konusunda Jineps Gazetesi'nin görüşlerine yer verilerek metinlerde yer alan söylemlerin bağlamları ortaya çıkarılmaktadır. Çalışmada kimlik konusu dört bölüme ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan ilki "Anadil" konusudur. Anadil, ortak bir

kimlik söylemi için yadsınamayacak bir öneme sahiptir. Bu sebeple anadil bölümünde Jineps Gazetesi'nin anadil konusunda nasıl söylemler ürettiği tartışılmakta ve bu söylemlerin tarihsel arka planı üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Gazetenin anadil konusunda tüm Kafkas dillerini kapsayıcı olup olmadığı hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. Dördüncü bölümde, ikinci olarak "Din" konusunda Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler ele alınmaktadır. Din hakkında gazete tarafından nasıl söylemler üretildiği ve diasporanın kimliği için din kavramının önem derecesi tartışılmaktadır. Dördüncü bölümde, son olarak "Siyaset" konusu analiz edilmektedir. Jineps Gazetesi'nin siyaseti, Kafkas kimliği üzerinden tanımlayıp tanımlamadığı ve bu bağlamda gazetenin temsil ettiği Kafkas kökenli halkların seçmen tercihleri üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Mesken ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut iç ve dış politikalarının Jineps Gazetesi çerçevesinde hangi söylemler kullanılarak değerlendirildiği analiz edilmektedir. Dördüncü bölümün sonunda yer alan "Kimlik Anlayışının Genel Değerlendirmesi" kısmında ise genel hatlarıyla Jineps Gazetesi'nin kimlik konusundaki söylemleri ifade edilmekte ve bu söylemlerin hangi bağlamda kullanıldığı açıklanmaktadır.

Çalışmada, Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler hem niceliksel hem de niteliksel olarak gruplandırılmıştır. Bu sınıflandırmada çalışmanın üçüncü bölümünün ilk alt başlığı olan "Erken Dönemde Kafkasya (İlk ve Orta Çağ)" bölümünde toplamda 42 adet metin bulunmaktadır. İkinci alt başlığı oluşturan "Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya Hakimiyeti ve Osmanlı Algısı" bölümünde ise toplam 30 adet metin bulunmaktadır. 37 adet metin ise çalışmanın üçüncü bölümünün üçüncü alt başlığında bulunan "Çerkeslerin Osmanlı Devleti'ndeki Rolü" bölümünde değerlendirilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünün dördüncü alt başlığını oluşturan "Rusya'nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü" bölümünde ise toplamda 57 adet metin değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümün beşinci alt başlığını oluşturan "Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya" bölümünde ise 12 metin değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. İkinci bölümün son alt başlığını oluşturan "1990 Sonrası Kafkasya" bölümünde ise toplamda 17 adet metin bulunmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan "Jineps Gazetesi'nde Kimlik Anlayışı" konusu ise Jineps Gazetesi'nde en fazla haber metninin yazıldığı konudur. Bu bölümün ilk alt başlığını oluşturan "Anadil" bölümünde toplam 68 adet metin bulunmaktadır. İkinci alt başlığı oluşturan "Din" başlıklı bölümde ise 37 adet metin analize tabi tutulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü alt başlığını oluşturan “Siyaset” bölümünde ise toplam 337 adet metin bulunmaktadır. Dördüncü alt başlıkta ise Jineps Gazetesi’nin kimlik anlayışının genel olarak bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Gazetede yer alan haber metinleri ve köşe yazıları üzerinden Kafkas Diasporasına ait bir medya organı olan Jineps Gazetesi’nin söylemleri analiz edilmektedir. Tarih ve kimlik konularında öne çıkan söylemler ve elde edilen veriler, kavramların inşası göz önünde bulundurularak her bölüm sonunda yapılan değerlendirmenin yanı sıra sonuç bölümünde de açıklanmaktadır.

2. KAFKAS DİASPORASI

Günümüzde diaspora kavramının hem sosyal hem de siyasi anlamda önemi anlaşılmakta ve zamanla daha fazla artış göstermektedir. Kelimenin etimolojik kökeni Yunanca olan diaspora kavramı, *dia* (için) ve *sporos* (tohum) anlamına gelen kelimelerin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu kavram Yunanca'da *etrafa saçılan* anlamı taşımaktadır.²⁸

Dünya savaşları ile gündeme gelen ve önemi zamanla artan diaspora kavramı; genel anlamda göç, sürgün, kimlik gibi konularla yakından ilgilidir. Diasporalar, Baskın Oran'ın yaptığı ayırmadaki gibi gönüllü ve zorunlu göçlerle²⁹ etnik grupların yerleştikleri ülkelerde politikleşme ve toplumsallaşma süreçlerini ifade etmektedir. Michele Reis tarafından yapılmış sınıflandırmada diaspora üç aşaması bulunan bir kavramdır. Bunlar; Klasik Diaspora, Modern Diaspora ve Çağdaş Diasporadır.³⁰ Sosyal bilimler literatüründe ise Modern Diaspora Yaklaşımı daha çok geçiş aşaması gibi görülmektedir. Böylece, genellikle Klasik Diaspora Yaklaşımı ve Çağdaş Diaspora Yaklaşımı üzerinden yapılan tanımlamalar kullanılmaktadır. Klasik Diaspora Yaklaşımı Antik Yunan'a dayandırılır ve örnek olarak Ermeni, Filistin, Afrika gibi diasporalar esas alınır. Aynı zamanda bu yaklaşım Yahudi Diasporasını başlangıç olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre diaspora; belli bir sebepten dolayı zorunlu göçe tabi tutulan halkların yerleştikleri mesken ülkelerde kültürel özelliklerini, kimliklerini koruyarak ve pozitif ayrımcı haklar elde ederek mesken ülkelere entegre olmaması için yapılan faaliyetlerdir. Göç eden bu gruplar, "anavatana" ait tüm kültürel özellikleri, yerleştikleri mesken ülkede sürdürmek istemektedirler. Bunu yaparken de ortak tarihsel ve siyasi hafızaya ait belli mitleri ve nesnelere kullanılmaktadırlar. Aynı zamanda göç eden gruplar, "anavatanlarında" heterojen bir yapıya sahip olsalar da bu yaklaşıma göre mesken ülkede homojen bir

---

²⁸ Martin Bauman, "Exile", **Diasporas: Concepts, Intersections, Identities**, ed. K. Knott ve S. Mc Loughlin (Londra: Zed Books, 2010): 20-21.

²⁹ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar** (Ankara: İmaj Yayınevi, 2009), 70-71.

³⁰ Michele Reis, "Theorizing Diaspora: Perspectives on 'Classical' and 'Contemporary' Diaspora", **International Migration Journal**, c. 42, s. 2, (2004): 41-42.

kimlikle hareket etmektedirler. Klasik Diaspora Yaklaşımında göç eden gruplar, mesken ülke vatandaşları ve devleti ile aralarına koruyucu bir sınır koyarak asimile olmanın önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Ek olarak, Klasik Diaspora Yaklaşımında diasporaların oluşması için travmaya sebep olan trajik olaylar yaşanması gerekmektedir. Bu şekilde sosyo-psikolojik olarak ortak acı ile diaspora kurumu daha güçlü hale gelebilmektedir.³¹

Diaspora yaklaşımlarında bir diğer yaklaşım ise Çağdaş Diaspora Yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, II. Dünya Savaşı'ndan sonra genel hatlarıyla ortaya çıkmış ve dünya siyasetinde küreselleşme kavramının göz ardı edilemeyecek bir olgu haline gelmesinin ardından önem kazanmaya başlamıştır. Ulus-devletlerin öneminin azalmasıyla birlikte ortaya çıkan bu yaklaşım Klasik Diaspora Yaklaşımında olanın aksine, mesken ülkede kendisini daha çok toplumsal yapının dışında tutmamakta, kendi kimliğine ve kültürüne karşı gelebilecek baskıcı politikalara karşı koruyucu bir sınır çizmemektedir. Mesken ülke toplumuna entegre olabilmek için yarışmaktadırlar. Mesken ülkelerdeki toplumun bir parçası olmak isteyen diasporalarda, toplum içindeki konumunu belirleyen bu gruplar, evrensel haklar ve toplumsal normları esas alarak hareket ederler. Yani burada ulus-aşırılama söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda Çağdaş Diaspora Yaklaşımı, Klasik Diaspora Yaklaşımına karşı çıkarak diaspora kavramını kullanırken Yahudi Diasporası gibi belli diasporaların özelliklerine göre bu kavramın kullanılmaması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü Çağdaş Diaspora Yaklaşımında, Klasik Diaspora Yaklaşımında olduğu gibi “anavatana geri dönüş” fikri olmak zorunda değildir. Bu diasporaların aynı zamanda trajik bir olay yaşanması sonucunda da var olma gerekliliği bulunmamaktadır. Klasik Diaspora Yaklaşımında zorunlu bir göç algısı varken, Çağdaş Diaspora Yaklaşımında küreselleşmenin etkisiyle birlikte ortaya çıkan beyin göçü, eğitim, iş gücü fırsatları gibi sebepler de diasporanın oluşmasına yardımcı olmaktadır. Yani diaspora yalnızca politik amaçlar ve çatışmaların meydana getirdiği problemlerle değil, ortaya çıkan yeni fırsatlarla da oluşmaktadır.³²

Günümüzde artık bireyler daha pragmatik hareket etmektedirler. Bunun sonucu olarak da göç ettikleri ülkelerde asimilasyon politikalarının uygulanması karşısında durarak,

---

³¹ Ergin Ulusoy, “Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo-Politik Bir Analizi”, **İnsan & Toplum**, c. 7, s. 1 (Haziran 2017): 142-143.

³² Agm, 143-144.

politik ve siyasi entegrasyon süreci ile diaspora kurumlarını oluşturmakta ve bu kurumları evrensel ilkeler, insan hakları gibi küresel kavramları odak noktası kabul ederek kurmaktadır. Türkiye'deki Kafkas Diasporası, 1864 Sürgününü tarihsel bir travma olarak esas alması ve söylemler çerçevesinde mesken ülke Türkiye'de "entegre" olmaktan kaçınması dolayısıyla Klasik Diaspora Yaklaşımı içerisinde değerlendirilebilir. 1864 Sürgünü ile sosyo-psikolojik olarak diasporaya ait kurumlar ve bu tarihsel olaya dair ortak hafıza güçlendirilmektedir. Oldukça heterojen bir kimliğe sahip olmalarına karşın; Türkiye'de daha homojen bir yapıda hareket ederek diasporanın kurmuş olduğu kurumlarda isim tercihlerini genellikle "Çerkes" kimliği üzerinden yapmaları da önemlidir. Kimliklerine dair her türlü kültürel özelliği Türkiye'de de sürdürmek isteyen diaspora, bunun için birçok hak talebinde bulunmaktadır. Pozitif ayrımcı hak taleplerinde bulunan diaspora, kurmuş olduğu kurumları kullanarak bu pozitif ayrımcı haklarla Türkiye'de topluma entegre olmanın önüne geçmek istemektedir. Türkiye'deki Kafkas Diasporasını incelediğimizde Klasik Diaspora Yaklaşımı içerisinde değerlendirebileceğimizi söyleyebiliriz.

2.1. Kafkasya ve Kafkas Diasporası Hakkında Tarih Yazımı

Çalışmada Kafkas diaspora medyasına ait bir gazete olan Jineps Gazetesi'nden tarih ve kimlik konularında söylem analizi yapılmaktadır. Çalışmanın birincil kaynağını oluşturan Jineps Gazetesi dışında Kafkas tarihini ve diasporasını daha iyi tanımlamak amacıyla çalışmada ikincil kaynak taraması da yapılmıştır. Çalışmanın ikincil kaynaklarına dair yapılan literatür taramasında öncelikle Kafkasya tarihi hakkında yazılmış kaynaklar taranarak, Kafkasya tarihi içerisinde 1864 Sürgününe giden sürecin değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma için bu konuda başvurulmuş birçok kaynak vardır. Kafkasya tarihini İlk ve Orta Çağ Dönemlerinden başlatan kaynaklara öncelik verilmiştir. Bunlardan öncelikle değerlendirilen kitap İsmail Berkok tarafından yazılan ve Kafkasya tarihi hakkında oldukça detaylı bir çalışma olan "Tarihte Kafkasya"³³ isimli kitaptır. Bu kitapta, Kafkasya'nın coğrafi ve jeopolitik konumu hakkında öncelikle bilgilendirmede bulunmuş ve ardından antropolojik olarak Kafkasya halkları sınıflandırılmıştır. Daha sonra Kafkasya tarihi, erken dönemden itibaren ele alınarak detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Kitapta Kafkasya'nın Osmanlı

---

³³ İsmail Berkok, **Tarihte Kafkasya** (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958).

hakimiyetinde olduğu ve arlık Rusya'nın hakimiyetine girdiği dönem hakkında da oldukça detaylı çalışmalar yapılmıştır. Kitap, 1864 Sürgününe de yer vermiştir. Bu kitaba ek olarak; Aydın O. Erkan tarafından yazılan “Tarih Boyunca Kafkasya”³⁴ başlıklı kitaptan da yararlanılmıştır. Bu kitapta Eski Yunana ait Argonot Destanı'nda ilk olarak Kafkasya olarak adlandırılan bölgeden bahsedildiği belirtilmiştir. Birçok Batılı tarih yazımında Kafkasya bölgesinden ve Çerkeslerden bahsedilmesinin örneklerine kitapta sıklıkla yer verilmiştir. Kitapta İlk ve Orta ağ dönemlerinden başlayarak Sovyetler Birliği dönemi de ele alınmış fakat oldukça sınırlı bir bilgilendirme yapılmıştır. Çalışma için genel Kafkasya tarihinin yanı sıra belli dönemlerin ele alındığı eserlerden de yararlanılmıştır. Kafkasya tarihinin belli bir döneminin ele alındığı eserlerden biri Fahrettin Kırzıoğlu tarafından yazılan “Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)”³⁵ isimli kitabıdır. Bu kitapta yalnızca Kafkasya'da Osmanlı Devleti'nin hakimiyet kurduğu dönem ele alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in padişahlığından 1590 yılında imzalanan ve Osmanlı-Safevi Savaşını bitiren İstanbul Barış Antlaşmasına kadar olan dönem ele alınarak Osmanlı'nın Kafkasya bölgesindeki hakimiyeti anlatılmıştır. Benzer şekilde, M. Sadık Bilge tarafından yazılan “Osmanlı Devleti ve Kafkasya: Osmanlı Varlığı Döneminde Kafkasya'nın Siyasi- Askeri Tarihi ve İdari Taksimatı (1454-1829)”³⁶ isimli kitapta da Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki hakimiyeti ele alınmıştır. Fakat Fahrettin Kırzıoğlu tarafından yazılan kitapla karşılaştırıldığında bu kitapta daha uzun bir tarihsel dönemin ele alındığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in padişahlığı döneminden başlayan kitap, 1828-1829 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanmış 1829 Edirne Anlaşması sonucu Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki hakimiyetinin tamamen sona ermesi ile sona ermiştir. Kırzıoğlu'nun kitabıyla karşılaştırıldığında daha uzun ve Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da hakimiyet kurduğu dönemi kapsaması açısından önem arz etmektedir. Kafkasya tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Rusya'nın bölgede hakimiyet kurmasının ele alındığı kitaplar da incelenmiştir. Bunlardan Akdes Nimet Kurat tarafından yazılmış “Rusya Tarihi-

---

³⁴ Aydın O. Erkan, **Tarih Boyunca Kafkasya** (İstanbul: iviyazıları Yayınları, 1999).

³⁵ Fahrettin Kırzıoğlu, **Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)**, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993).

³⁶ M. Sadık Bilge, **Osmanlı Devleti ve Kafkasya: Osmanlı Varlığı Döneminde Kafkasya'nın Siyasi- Askeri Tarihi ve İdari Taksimatı (1454-1829)** (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005).

Başlangıçtan 1917'ye Kadar"³⁷ başlıklı kitapta ise Rus kimliğinin oluşumu ve devlet kurma aşamaları ele alınarak Rusya'nın Kafkasya'yı hakimiyeti altına aldığı dönem de dahil olmak üzere Çarlık Rusya'da meydana gelen Bolşevik İhtilaline kadar olan süreç hakkında bilgi verilmiştir. John F. Baddeley tarafından yazılmış "Rusların Kafkasya'yı İstilasası ve Şeyh Şamil"³⁸ başlıklı kitap ise Osmanlı-Rus Savaşları ile Çarlık Rusya'nın Kafkasya'da süreç içerisinde hakimiyet kurması ile başlamıştır. Kitapta Çarlık Rusya'nın Kafkasya'daki hakimiyet kurması detaylı bir şekilde anlatılmış fakat bu kitapta farklı olarak 1864 Sürgünü hakkında yeterince bilgiye yer verilmeyerek Şeyh Şamil'in Kafkasya'da önderlik etmiş olduğu Kafkas-Rus Savaşlarına ağırlık verilmiştir. Kitap, Şeyh Şamil'in geri çekilmesi ve Kafkas-Rus Savaşlarının bitmesi ile sona ermiştir. Bun ek olarak; Kafkasya tarihi hakkında Ahmet Hazel Hızal'ın "Kuzey Kafkasya Hürriyet ve İstiklal Davası"³⁹ kitabı, Aytek Kundukh'un "Kafkasya Müridizmi 'Gazavat Tarihi'"⁴⁰ kitapları da Şeyh Şamil önderliğinde verilmiş olan Kafkasya'daki bağımsızlık mücadelesini temel almıştır. Kafkasya bölgesi ve bölge halkları üzerine birçok yayını bulunan Ufuk Tavkul tarafından yazılmış "Kafkasya Gerçeği"⁴¹ başlıklı kitapta da Kafkasya bölgesinin tarihi ve Rusya'nın bölgedeki etkisi ile ilgili yapılan bilgilendirmeden yararlanılmıştır. Yine Ufuk Tavkul tarafından kaleme alınan ve Birleşik Kafkasya Dergisinde yayınlanan "Sosyolojik Açından Kafkasya Halklarının Etnik ve Kültürel Birliği"⁴² başlıklı makalede ise öncelikle Kafkasya kavramının uluslararası ilişkiler literatüründe nasıl kullanıldığından bahsedilmiştir. Ardından Nedim İpek tarafından yazılan ve Türkiyat Mecmuasında yayınlanan "Kafkaslardaki Nüfus Hareketleri"⁴³ başlıklı makalede, Sufian Zhemukhov tarafından yazılan "Circassian World, Responses to the

---

³⁷ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi- Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, 6. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014).

³⁸ John F. Baddeley, **Rusların Kafkasya'yı İstilasası ve Şeyh Şamil**, çev. Sedat Özden (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1989).

³⁹ Ahmet Hazel Hızal, "**Kuzey Kafkasya Hürriyet ve İstiklal Davası**" (Ankara: Orkun Yayınları, 1961).

⁴⁰ Aytek Kundukh, **Kafkasya Müridizmi (Gazavat Tarihi)**, haz. Tarık Cemal Kutlu (İstanbul: Gözde Kitaplar Yayınevi, 1987).

⁴¹ Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği** (İstanbul: Selenge Yayınları, 2007).

⁴² Ufuk Tavkul, "Sosyolojik Açından Kafkasya Halklarının Etnik ve Kültürel Birliği", **Birleşik Kafkasya**, c. 3, s. 11, (1997).

⁴³ Nedim İpek, "Kafkaslardaki Nüfus Hareketleri", **Türkiyat Mecmuası**, c. 20, (1997).

New Challenges”⁴⁴ başlıklı makalede, “Kafkas Dosyası”⁴⁵ başlıklı derleme kitapta ve editörlüğünü İlyas Topsakal’ın yaptığı “Rusya’daki Türkler”⁴⁶ başlıklı kitapta da Kafkasya halklarının etnik gruplar olarak sınıflandırılması ve bölgenin demografik yapısı ele alınmıştır. Editörlüğü Mehmet Hacısalihoğlu tarafından yapılan ve 1864 Sürgününü tarihsel, kültürel ve siyasal alanlarda ayrı perspektiflerden inceleyen bir derleme kitap olan “1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün”⁴⁷ başlıklı kitapta da 1864 Sürgünü öncesi ve sonrası durum değerlendirilmektedir. Jineps Gazetesi yazarlarından Turabi Saltık tarafından yazılan “Tarihsel Mücadele Sürecinde Adıgeler, Abhazlar, Alanlar (Osetinler), Çeçenler”⁴⁸ başlıklı kitapta ise diğer eserlerden daha farklı olarak 1864 Sürgünü süreci tarihsel olarak incelenmekle birlikte kültürel olarak da incelenmiş ve Kafkas mitolojisinden, edebiyatından, geleneklerinden bahsedilmiştir. 1864 Sürgünü sonrası durumu sosyolojik açıdan değerlendiren bir eser de Süleyman Erkan tarafından yazılan “Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908) Tatarlar, Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler, Ahıskalılar, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Diğerleri”⁴⁹ başlıklı kitaptır. Bu kitapta 1864’te yaşananlar “zorunlu göç” olarak değerlendirilerek bu göçün sebeplerinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda kitapta, Osmanlı Devleti’nin Kafkas halklarına yönelik iskân politikasının detayları hakkında tartışmalarda bulunulmuştur. Çalışmada Osmanlı Devleti’nin 1864 Sürgünü sonrası Kafkas halklarına yönelik iskân politikasının ele alındığı, Bedri Habiçoğlu tarafından yazılan “Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler”⁵⁰ isimli kitabı da ek kaynak olarak kullanılmıştır.

---

⁴⁴ Sufian Zhemukhov, “Circassian World, Responses to the New Challenges”, **PONARS Eurasia Policy Memo** s. 54 (2008), http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pepm_054.pdf [28.03.2019].

⁴⁵ **Kafkas Dosyası**, haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Fatih Sancaktar, Hasan Demiroğlu, Recep Ahışhalı, Yahya Başkan (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2006).

⁴⁶ Topsakal, Şahin, Yıldırım, Tanrıverdi, Yıldırım, **Rusya’daki Türkler**, ed. İlyas Topsakal (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2015).

⁴⁷ **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalihoğlu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014).

⁴⁸ Turabi Saltık, **Tarihsel Mücadele Sürecinde Adıgeler, Abhazlar, Alanlar (Osetinler), Çeçenler** (İstanbul: Berfin Yayınları, 2000).

⁴⁹ Süleyman Erkan, **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908) Tatarlar, Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler, Ahıskalılar, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Diğerleri** (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1996).

⁵⁰ Bedri Habiçoğlu, **Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler** (İstanbul: Nart Yayıncılık, 1993).

Editörlüğü Moshe Gammer tarafından yapılan “Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus Post-Soviet Disorder”⁵¹ başlıklı derleme kitapta ise Sovyet Sonrası dönemde İslamiyet’in Kafkasya halklarının kimlikleri üzerindeki etkisinden yola çıkılarak Rusya ile Kafkasya arasındaki siyasi ilişkilerin ve çatışmaların sebebi üzerine tartışmalar yer almıştır. Kafkasya’daki demografik yapının değişiminin de ele alındığı makalelerin bulunduğu kitapta daha çok milliyetçilik ve ideolojilerle ilgili makaleler yer almıştır. Bu kitaba ek olarak, “Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya”⁵² isimli kitapta da önce Çarlık yönetiminin, ardından Sovyetler Birliği yönetiminin uyguladığı politikalar sonucu Kafkasya bölgesinde ortaya çıkan ve günümüzde henüz devam etmekte olan çatışmalardan ve problemlerden bahsedilmektedir. Bu problemlerin sebebi olarak da Rusya’nın Kafkasya’da yüzyıllardır uygulamış olduğu politikalar gösterilmektedir. Günümüzde Kafkasya siyasetini ve gelecekte bölgede ortaya çıkabilecek çatışmaların tarihsel alt yapısını anlayabilmek açısından önemli bir kaynaktır.

Diaspora konusunda yapılan literatür taramasında, editörlüğü Kim Knott ve Sean Mc Loughin tarafından yapılan “Diasporas: Concepts, Intersections, Identities”⁵³ başlıklı derleme kitapta bulunan Martin Baumann tarafından yazılmış “Exile”⁵⁴ başlıklı makalede diaspora kavramının etimolojik çözümlemesine yer verilerek Yunanca kökenli bir kavram olduğu ifade edilmiştir. Benzer şekilde diaspora kavramı literatürde birçok kaynakta Yunanca kökenli bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu kaynaklar arasında Stéphane Dufoix tarafından yazılan “Diasporas”⁵⁵ başlıklı kitap ve editörlüğü Hazel Smith ve Paul Stares tarafından yapılan “Diasporas In Conflict: Peace-makers and Peace-wreckers?”⁵⁶ başlıklı derleme kitabı da gösterebiliriz.

---

⁵¹ **Ethno-Nationalism, Islam And The State In The Caucasus Post-Soviet Disorder**, ed. Moshe Gammer, Central Asian Series (New York: Routledge, 2008).

⁵² Ufuk Tavkul, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya** (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002).

⁵³ **Diasporas: Concepts, Intersections, Identities**, ed. Kim Knott, Sean Mc Loughin (Londra: Zed Books, 2010).

⁵⁴ Martin Baumann, “Exile”, **Diasporas: Concepts, Intersections, Identities**, ed. K. Knott, S. Mc Loughin (Londra: Zed Books, 2010): 19-24.

⁵⁵ Stéphane Dufoix, **Diasporas** çev. William Rodarmor (Los Angeles: University of California Press, 2008).

⁵⁶ **Diasporas In Conflict: Peace-makers or Peace-wreckers?**, ed. Hazel Smith, Paul Stares (Tokyo: United Nations University Press, 2007).

Diaspora teorileri kapsamında yapılan literatür taramasında Michele Reis'in "Theorizing Diaspora: Perspectives on 'Classical' and 'Contemporary' Diaspora"⁵⁷ adlı makalesinde Diasporanın evrelerini Klasik, Modern ve Çağdaş olmak üzere üçe ayırmış fakat genel olarak bunlardan Klasik Diaspora ve Çağdaş Diaspora hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Klasik Diaspora Yaklaşımında Yahudi Diasporası başlangıç olarak kabul edilirken ve bir "anavatan" miti mevcutken; Çağdaş Diaspora Yaklaşımında ise küreselleşmenin etkisiyle "anavatan" fikri ve travmatik bir olayın yaşanmış olması gerekli değildir. Bu konuda Klasik Diaspora Yaklaşımının günümüzde etkisini kaybettiği ve Çağdaş Diaspora Yaklaşımının daha çok görülmekte olduğu konusunda yazılmış eserlerden biri de editörlüğü Robin Cohen ve Carolin Fischer tarafından yapılan "Routledge Handbook of Diaspora Studies"⁵⁸ başlıklı derleme kitaptır. Bu kitapta diaspora kavramı üzerine birçok makale bulunmakta ve günümüzde diasporanın nasıl algılandığından, diaspora kavramının sosyal alanı nasıl etkilediğinden bahsedilmektedir.

2.2. Kafkasya'da 1864 Sürgününe Giden Tarihsel Süreç

Bir topluluğu tanımlamadan önce bu topluluğun yaşadığı coğrafi bölgeyi ve bu bölgenin tarihini bilmek gerekmektedir. Kafkasya kavramı, literatürde genel olarak Kuzey ve Güney Kafkasya olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir. Bu genel görüşün aksine Ufuk Tavkul, Kafkasya denildiğinde aklımıza gelmesi gerekenin tarihsel açıdan Kuzey Kafkasya adını verdiğimiz bölge olması gerektiğini ve günümüzde Güney Kafkasya olarak bilinen bölgenin aslında "Kafkas Ötesi" olduğunu savunmaktadır. Görüşünü Rusça, İngilizce ve Osmanlı Türkçesinde "Kafkasya" isminin nasıl ifade edildiğinden bahsederek desteklemektedir. Rusların Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı içerisine alan bu bölgeye verdikleri isim *Zakavkaz*, İngilizlerin *Transcaucasus*, Osmanlı'nın ise *Mavera-i Kafkasya* olmuştur. Tavkul, bunların da Güney Kafkasya değil, "Kafkas Ötesi" olarak adlandırılması gerektiğini savunmaktadır.⁵⁹ Bu ayrıma da dikkat ederek bir tanım yapacak olursak Kafkasya'nın

---

⁵⁷ Michele Reis, "Theorizing Diaspora: Perspectives on 'Classical' and 'Contemporary' Diaspora", **International Migration Journal**, c. 42, s. 2, (2004): 41-60.

⁵⁸ **Routledge Handbook of Diaspora Studies**, ed. Robin Cohen, Carolin Fischer (New York: Routledge, 2019).

⁵⁹ Ufuk Tavkul, "Sosyolojik Açıdan Kafkasya Halklarının Etnik ve Kültürel Birliği", **Birleşik Kafkasya**, c. 3, s. 11, (1997): 11.

batısında Karadeniz ile Azak Denizi bulunmakta, kuzey kısmında Maniç Nehri, Kafkasya'nın doğusunda Hazar Denizi, güneyinde ise Kafkas Sıradağları bulunmaktadır.⁶⁰

---

⁶⁰ Ali Çurey, **Sözcüklerin Tanıklığında Çerkes Tarihi** (İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2003), 49-50.

Şekil 2.1. Kafkasya Fiziki Haritası

Kaynak: “North Caucasus Physical Map”, Euroasian Geopolitics, <https://eurasiangeopolitics.com/north-caucasus-maps/> [28.03.2019].

19. yüzyılda, Rusya'nın Kafkasya halklarına karşı başlattığı ve 1864'te sürgün ile sonuçlanan Kafkas Savaşları hem Rusya hem Kafkasya hem de Türk tarihi açısından önem arz etmektedir. Anadolu'nun Kafkasya ile ilişkileri tarih öncesi devirlere dayanmaktadır. Bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar, eski Anadolu medeniyetleri ile Kafkasya arasında ekonomik ve sosyal yapı açısından bir etkileşim ve ilişki olduğunu göstermektedir.⁶¹ Kafkasya, tarih boyunca kuzeyde yer alan büyük güçlerin sıcak denizlere inme politikalarında stratejik öneme sahip olmuş ve bu sebeple birçok savaşa tanıklık etmiş bir bölgedir. Kafkasya halkları ve Rusların tarih sahnesinde ilk karşılaşmaları 10. yüzyılda *İlk Rus Fatih* unvanına sahip Kiev Knezi Svyatoslav'ın (942-972) knezliğin sınırlarını Batı Kafkasya'da Kuban Nehri'ne kadar genişletmesi ile olmuştur.⁶² 13. yüzyıl itibarıyla Altın Orda Hanlığının hakimiyetine giren Rus Devleti'nde, 250 yılın ardından Altın Orda Hanlığının parçalanmasıyla 1547'de Rus Çarı IV. İvan (Korkunç) (1530-1584) tahta çıkmıştır. 1552 yılında Kazan Hanlığını ele geçiren Çar, 1556 yılında ise Astrahan Hanlığını ele geçirmiş ve ardından Kafkasya

⁶¹ K'eraş Ançoko, “Çerkesya'nın Dış Ülkelerle İlişkileri”, Kuzey Kafkasya, çev. Cevdet Hapı s. 83-84 (1991): 9'dan aktaran Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği** (İstanbul: Selenge Yayınları, 2007): 48-49.

⁶² Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği** (İstanbul: Selenge Yayınları, 2007), 87.

bölgesine yönelmiştir. Rusya'nın Kafkasya sınırına gelmesi burada bölgesel çatışmalar içerisinde bulunan halktan, rakipleriyle iç mücadelede güçlü bir destekleri bulunması amacıyla Rusya himayesine girmek isteyenler olmuştur. IV. İvan ise Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile barış içinde yaşamak istediğini belirterek bu istekleri reddetmiştir. Yalnızca Kırım Hanlığına karşı Kafkasya halklarını koruyabileceğini söylemiştir.⁶³ Türk ve Rus ilişkilerinde ilk gerginlik de bu dönemde Rusya'nın Kuzey Kafkasya'ya ilerleyişiyle ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Birinci Petro'nun (1672-1725) Çar olmasıyla Rusya, Kafkasya üzerine daha sık seferler düzenlemeye başlamıştır. 1711'de Osmanlı'nın Prut Seferi sonrasında Çar Petro, Kafkasya bölgesine ilerleme konusunda Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmek konusunda ısrarcı olmamış ve bu politikasından vazgeçmiştir.⁶⁵ 1762 yılında Çariçe olan II. Katerina (1729-1796) döneminde Rusya, Osmanlı Devleti ile büyük savaşlara girmiş ve bu savaşlar sonucunda Karadeniz'e inme fırsatı bulmuştur. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasının imzalanması sonucu Osmanlı Devleti Kırım'ı kaybetmiştir. Bu durum da Kafkasya'nın kuzeyinin, Rusya'nın hakimiyetine geçmesine sebep olmuştur.⁶⁶

1793'te Şapsığ soylularından birinin Rus himayesine sığınmasıyla birlikte Çerkesya'nın iç işlerine müdahale etme hakkı elde eden Rusya, Kafkasya'nın batısında Adigelerle de savaşa girmiştir.⁶⁷ 1816 yılında Kafkasya'da bulunan Rus ordusunun başına General Yermolov getirilmiştir. Yermolov'un bölgede uyguladığı askeri stratejiler, Rusya'nın Kafkasya'da kesin olarak hakimiyet kurmasını kolaylaştırmıştır. Yermolov, 1818'de Çeçen kabileleri üzerinde kontrolü tam olarak sağlayabilmek amacıyla bir kale inşa ettirmiştir. Bu kaleye "korkunç" anlamına gelen *Grozni* ismi verilmiştir. Çeçenler ve Dağıstanlılar üzerine art arda düzenlediği seferlerle bu halkları sindiren Yermolov, Kafkasya'nın büyük bir kısmında Rusya'nın hakimiyet kurmasını daha kolay hale getirmiştir. Kafkasya'da Rusya tarafından ele geçirilemeyen tek bölge bu dönemde Karaçay Bölgesi olmuştur. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Belgrad Anlaşması ile Karaçay Bölgesi Rusya hakimiyet alanı içerisinde kalmıştır. Bunun üzerine Karaçaylılar ayaklanmışlar ve bu durumu kabul etmek istememişlerdir. Rus ordusu silahlanan Karaçay halkının üzerine ordu göndererek,

---

⁶³ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi- Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, 6. bs., (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 170.

⁶⁴ **Age**, 174.

⁶⁵ **Age**, 281.

⁶⁶ **Age**, 310-311.

⁶⁷ Tavkul, **Kafkasya Gerçeği**, 98.

Karaçay Bölgesinin de işgalini tamamlamıştır.⁶⁸ Ardından Kafkasya’da Ruslara karşı Cihad Hareketi başlamış ve bu harekette Şeyh Şamil önemli bir rol oynamıştır. Kafkasya’da güçlü bir direniş başlatan Şeyh Şamil, 1844’te Rus ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilginin ardından Çar Nikola (1825-1855), Rus ordusu ile yakından ilgilenmeye başlamış ve daha sert bir yönetim kurulmasını istemiştir. Kafkasya bölgesinde bu dönemden itibaren daha şiddetli bir savaş yaşanmıştır. Rusya, Kafkasya’da ele geçirdiği bölgelerde halkı cezalandırmaya başlamıştır.⁶⁹ 1840’lı yıllarda Şeyh Şamil, Rusya’ya karşı mücadeleye devam ederken Kafkasya’nın doğusunda verdiği bağımsızlık mücadelesine destek vermeleri için Adigelerin yaşadığı bölge olan Kafkasya’nın batısına da elçiler göndermiştir. Bu direnişten güç alan Adigeler, Rusya’ya karşı direnişe başlamıştır. Rusya’nın Kafkasya’da güçlenmesinin önüne geçmek için Adigeleri destekleyen İngiltere ve Fransa, Rusya’ya karşı savaşmaları için bölge halkına silah ve mühimmat desteğinde bulunmuştur. Rusya’ya karşı savaşan Adigeler, Osmanlı Devleti ile birlikte savaşta yer almak istememişlerdir. Kırım Savaşı’nın sona ermesiyle 1856’da yapılan Paris Barış Konferansı’nda Osmanlı Devleti ve İngiltere himayesinde bir Çerkezistan kurulması istenmiş fakat bu karar, Rusya tarafından kabul edilmemiştir.⁷⁰

Rusya ordusunun Kafkasya’da uyguladığı sert stratejilere karşı direnişe daha fazla dayanamayan Şeyh Şamil liderliğindeki Çeçenler de büyük kayıplar vermeye başlamışlar ve birbiriyle bağlantılı olarak Şeyh Şamil’in de bölgede gücü azalmaya başlamıştır. Çeçen köyleri art arda Rusya’ya teslim olmaya başlamış ve 25 Ağustos 1859’da Çeçenlere saldıran Rus ordusuyla 400 kişi ile mücadele etmeye çalışan Şeyh Şamil, 30 yıllık direnişin ardından Rusya’ya teslim olmuştur.⁷¹

Kafkasya’da direniş bitmesine rağmen mücadeleye devam eden Ubıhlar ve Adigelerin bir kısmı 1861’de Soçi’de bir meclis toplamışlar ve Osmanlı Devleti’ne bir elçi heyeti göndererek Rusya’ya karşı savaşmak için destek istemişlerdir. Fakat Rusya, Adigeler direniş göstermeden Adige kasabası Hodz’da şiddetli bir katliam yapmıştır. Bu dönemde halkın Anadolu’ya yaptığı göçler artmaya başlamış ve 21 Mayıs 1864

---

⁶⁸ Age, 103-106.

⁶⁹ Age, 108-116.

⁷⁰ Age, 116-120.

⁷¹ Age, 108-116.

tarihinde son Adige birliği de arlık Rusya karşısında yenilgiye uğramıştır. ⁷² Rusya, bölgede hakimiyeti sağlamak amacıyla Adige, Ubih, Abhaz, een ve Osetleri Osmanlı Devleti topraklarına sürgün etmiştir. 1840'lı yıllarda başlayan ve Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan zorunlu göç, 1864 yılında yoğun bir şekilde yaşanmıştır.⁷³

1864'te özellikle Batı Kafkasya'da yaşanan sürgün üzerine Rus kaynaklarından bazıları ise şu şekilde değerlendirmede bulunmaktadır:

“Kırım Savaşı sonrasında imzalanan Paris Bariş Antlaşması'na göre Rusya'nın Karadeniz'de filoya sahip olmaması gerekiyordu. Bundan dolayı Rusya, Dağlılar ve Türkiye arasındaki ilişkileri takip edemiyordu. Türkiye, Dağlıları Ruslara karşı gizlice destekliyor ve Çerkez topraklarına kendi ve yabancı siyasi ajanlarını gönderiyordu. [...] Olası bir diş savaş durumunda Kırım olayında olduğu gibi, Avrupalı dışmanlarımız yeniden bize karşı erkezlerden yararlanabilir ve Kafkasya kıyılarına kolayca ulaşabilirlerdi. Bu gerekçeler doğrultusunda Baryatinskiy, boyun eğmeyen Çerkez kabilelerini kesin kez bitirme gerekliliğinin farkına vardı. Bu da sadece ve sadece Batı Kafkasya'nın yamaçlarında Rus kolonileri kurma, Dağlıları dağdan ve deniz kıyılarından çıkartıp Kuban ovalarına yerleştirme yoluyla mümkündü. Kozak yerleşim yerleriyle çevrili olacaklarından dolayı Çerkezler bizim için zararsız hâle geleceklerdir. Bunu kabul etmeyenler Türkiye'ye göç edebilir, zaten Türk hükümeti onları kabul etmeye ve boş arazilere yerleştirmeye razı olmuştu.”⁷⁴

Metinde hem Avrupa hem de Osmanlı Devleti'nin, Kafkasya'nın batısındaki bölge halkına destekte bulunarak halkın bu bölgede Rusya'ya karşı savaşmalarını istedikleri anlaşılmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşarak toprak güvenliği konusunda problem yaşamamak adına Rusya'nın, sürgün kararı aldığı ifade edilmiştir.

Rus-Kafkas Savaşı'nın başlangıcında Kafkasya aristokrasisinden Türkiye'ye kendi istekleriyle göç edenler olmuştur. Fakat Rusya'nın on senelik savaşı kazanmasının ardından uyguladığı baskıcı politikalar sonucunda, bölge halkının büyük çoğunluğu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Rus yönetimi, Kafkasya'da Rusya'ya karşı direniş gösteren Çeçenlerin de göçe ikna edilmesi için baskıcı politikalar uygulamıştır.⁷⁵

⁷² Ahmet Hazel Hızal, **Kuzey Kafkasya Hürriyet ve İstiklal Davası** (Ankara: Orkun Yayınları, 1961), 47.

⁷³ Murat Topçu, “Anadolu'da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu”, **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalihoğlu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014): 413.

⁷⁴ Eduard Veydenbaum, **Putevoditel' Po Kavkazu** (Tiflis: Tipografiya Kantsel, 1888), 6'dan aktaran Sadriye Güneş, “Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları”, **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalihoğlu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014): 273.

⁷⁵ Agm, 287-288.

1864'te yapılan bu sürgün esnasında yaşanan trajik olayları ise Adolf Berje, şu şekilde anlatmaktadır:

“Aynı yıl Kasım ayında Avrupa'dan dönüşümde, onları kıyaslanamayacak kadar daha kötü durumda, Rusçuk ve Silistre'de gördüm. Ancak, Novorossiysk koyunda kıyıda toplanmış yaklaşık 17.000 Dağlının üzerimde yarattığı bunaltıcı etkiyi asla unutmuyacağım. Yılın en fırtınalı ve soğuk zamanı olması, hayatta kalmak için her türlü imkândan yoksun olmaları, tifüs ve çiçek salgını onların şartlarını daha da umutsuzlaştırıyordu. Gerçekten de, örneğin; paçavralar içinde açık havada, ıslak kara toprağa uzanmış genç bir Çerkes kadının üzerinde iki bebeden biri açlığını bastırmak için cesedi sertleşmiş annesinin memelerini emmeye çalışırken, diğerinin can çekişiyor olmasını görmeye hangi yürek dayanabilir? Ve ben böyle sahneleri az görmedim.”⁷⁶

Berje'nin anlatımından da anlaşıldığı gibi sürgün esnasında bunun gibi birçok trajik olaylar yaşanmıştır. Aynı zamanda bölge halkı, sürgün sırasında birçok bulaşıcı hastalıkla da mücadele etmiştir.

Kafkas Savaşlarının sonunda Rusya tarafından uygulanan baskıcı politikaların da etkisiyle özellikle Kafkasya'nın batısından olmak üzere Kafkasya'dan 16 halk* sürgün edilmiştir.⁷⁷ Tarih yazımında da 1864 tarihi sürgünün ve göçlerin en yoğun olduğu dönem olduğundan, 1864 Kafkas Sürgünü/Tehciri olarak belirtilmektedir. Bu sürgün sonrasında gerek Kafkasya'da kalıp Rusya'nın şartlarını kabul edenlerin gerek Anadolu'ya yerleşenlerin yaşadığı birçok problem olmuştur. Bunların başında da kimlik meselesi gelmektedir. Kafkas halkları, yerleştikleri topraklarda farklı halklarla birlikte yaşamaları sebebiyle, zamanla diğer halklardan etkilenmişlerdir. Böylece kimlik meselesi aynı zamanda Kafkas Diasporası konusunu da etkilemektedir.

2.3. Demografik Yapı ve Kimlik

Kafkasya, etnik ve dini kimlikler, kültürel özellikler bakımından oldukça karışık bir bölgedir. Kafkasya bölgesi dağlık bir bölge olması sebebiyle bölge halkı etnik ve dini özelliklerini diğer bölgelerde yaşayan halklara göre daha iyi bir şekilde koruyabilmiştir. Fakat aynı zamanda bölge halklarının kültürel açıdan çok benzemeleri de kimlik açısından birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmalarını engellemektedir.

---

⁷⁶ Adolf Berje, “Vseleniye Gortsev s Kavkaza” [Kafkas Dağlıların Sürgünü], **Russkaya Starina**, c. 33 (Petersburg: Tipografiya V.S. Balaseva, 1882): 362-364'ten aktaran Sadriye Güneş, “Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları”, **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalıhoğlu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014): 288-289.

* Ubih, Çeçen, Adige, Karaçay, Natukhay, Nogaylar, Abhaz, Abzekh, Şapsığ, Gürcü, Osetler, Kabardey vb.

⁷⁷ Agm, 163-164.

Kafkasya bölgesinde yaşayan halkları, etnik kökenleri bakımından üç gruba ayırabiliriz.

Tablo 2.1. Kafkasya Etnik Kökenler Tablosu

Kaslar	Ariler	Turaniler	Sürgünler Sonrası Bölgeye Yerleşenler⁷⁸
Çeçen-İnguşlar	Ermeniler	Kalmuklar	Ruslar
Abhazlar	Farslar	Kumuklar	Çingenerler
Adigeler	Osetler	Karapapaklar	Yahudiler
Kabardeyler	Svanlar	Nogaylar	Kozaklar
Dağıstanlılar		Karaçaylar	Almanlar
Avarlar		Balkarlar	
Lezgiler		Türkmenler	
Laklar		Kundurlar	
Gürcüler			

Kaynak: İsmail Berkok, **Tarihte Kafkasya** (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), 130-159, 216.

Kafkasya’da yaşayan halklar etnik köken açısından üç ayrı grupta incelenmektedir: Kaslar, Ariler ve Turanilerdir. Kaslar yani Kafkasya kökenlilerin bulunduğu ilk grupta; Çeçen-İnguşlar, Abhazlar, Kabardeyler, Dağıstanlılar, Avarlar, Lezgiler, Laklar, Adigeler ve Gürcüler bulunmaktadır. İkinci grup ise Ariler yani Hint-Avrupa kavimleridir. Bu grupta Ermeniler, Farslar, Osetler ve Svanlar yer almaktadır. Üçüncü grup Turani kavimlerdir. Bu grupta ise Kalmuklar, Kumuklar, Karapapaklar, Nogaylar, Karaçaylar, Balkarlar, Türkmenler ve Kundurlar yer almaktadır.⁷⁹ Kafkasya’da yaşayan bu yerli halkların haricinde Rusya tarafından yapılan sürgünler sonrasında bölgeye yerleştirilen halklar da bulunmaktadır. Bunlar ise Rus, Çingene, Yahudi, Kozak, Alman kökenli göçmenlerdir. 1864 ve 1944 Sürgünlerinden sonra bölgede yerli grupların birçoğu azınlık durumuna düşmüş ve sürgünler sonrası

⁷⁸ Nedim İpek, “Kafkaslardaki Nüfus Hareketleri”, **Türkiyat Mecmuası**, c. 20, (1997): 276-277.

⁷⁹ İsmail Berkok, **Tarihte Kafkasya** (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), 130-159, 216.

Kafkasya'ya yerleştirilen halklar, genellikle Ruslar, özellikle Kafkasya'nın kuzeyinde hâkim unsur olmaya başlamıştır.

şekil 2.2. Kafkasya Etnik Haritası

Kaynak: “North Caucasus Etno-linguistic Distribution Map”, Euroasian Geopolitics, <https://eurasiangeopolitics.com/north-caucasus-maps/> [28.03.2019].

Yukarıda Kafkasya'daki etnik grupların çoğunluk olduğu bölgelerin gösterildiği harita verilmiştir. Kafkasya'da yaşanan 1864 Sürgünü ile özellikle Adigey'de ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nin bir kısmında çoğunluğu Rus nüfusun oluşturması dikkat çekmektedir. 1864 Sürgünü ile Anadolu'ya göç eden Adigelerin yaşadıkları bölgelere Rus nüfusun yerleştirilmiş olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Kafkasya'da yalnızca 1864 Sürgünü değil aynı zamanda Sovyetler Birliği döneminde yaşanan 1944 Sürgünü de bölgenin demografik yapısının değişmesine sebep olmuştur. Bu değişiklik de 2010 nüfus sayımlarına yansımıştır.

Tablo 2.2. Kafkasya 2010 Yılı Nüfus Sayımı Tablosu

Ruslar	2.854.040	% 30,26
Çeçenler	1.335.857	% 14,17
Avarlar	865.348	% 9,18
Dargiler	541.552	% 5,74

Tablo 2.2 - devam

Kabardeyler	502.817	% 5,33
Osetler	481.492	% 5,11
Kumuklar	466.769	% 4,95
İnguşlar	418.996	% 4,44
Lezgiler	396.408	% 4,2
Karaçaylar	211.122	% 2,39
Ermeniler	190.825	% 2,02
Laklar	166.526	% 1,77
Azerbaycanlılar	155.394	% 1,65
Tabasaranlar	127.941	% 1,36
Balkarlar	110.215	% 1,17
Nogaylar	82.026	% 0,87
Çerkesler	61.409	% 0,65
Ukraynalılar	42.431	% 0,45
Abazalar	41.037	% 0,44
Yunanlar	37.096	% 0,39
Çingeneler	36.465	% 0,39
Türkler	31.040	% 0,33
Agullar	29.979	% 0,32
Rutullar	29.413	% 0,31

Tablo 2.2 - devam

Tatarlar	22.541	% 0,24
Gürcüler	19.696	% 0,21
Diğer Gruplar	170.391	% 1,81
Milleti Belirtilmeyenler	63.022	% 0,67
Toplam	9.491.848	% 100

Kaynak: İlyas Topsakal, “Kuzey Kafkasya Federal Bölgesinin Nüfus Yapısı ve Etnik Gruplara Göre Dağılımı”, **Rusya’daki Türkler**, ed. İlyas Topsakal (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2015): 220-221.

Bu tabloda 2010 yılı Kafkasya bölgesinde yapılan nüfus sayımına göre en yüksek nüfus oranına sahip olan milletin Ruslar olduğunu görmekteyiz. Bölge nüfusunun %30,26’sını oluşturan Ruslar, sürgünler sonrasında bölgeye daha hızlı bir şekilde yerleştirilerek, bölgedeki temel unsur haline gelmiştir. Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya arasında yapılan 1768-1774 Savaşı’nın ardından imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması sonucunda Osmanlı Devleti, Kafkasya ve Kırım’daki askeri varlığından uzaklaştırılmıştı. Kafkasya bölgesinde Rusya’nın halk tarafından kabul edilmesi zor olmuştur. Fakat Rusya’nın bölgede Hristiyan inancına sahip Gürcülerin desteğini alması, Rusların Kafkas-Ötesine yerleşmesini kolaylaştırmıştır.⁸⁰ Bu dönemden itibaren yoğun göçlerle birlikte Kafkasya’daki Slav nüfusun arttığını görebilmekteyiz. Bölgede ikinci olarak en fazla nüfus oranına sahip olan millet ise Çeçenlerdir. 1864’teki sürgünde en fazla göç eden ve sürgüne tabi tutulanlar Adigeler yani Çerkesler ise Kafkasya toplam nüfusunun çok küçük bir oranını oluşturmaktadırlar. Bu tabloda Kafkasya’nın 1864 ve 1944 Sürgünleri sonrasında demografik yapısının önemli ölçüde değiştiğini ve Kafkas halklarının yaşadıkları bölgede başat unsurken azınlık haline geldiklerini anlayabiliyoruz.

⁸⁰ Osman Köse, “Rusya’nın Kırım ve Kafkasya’da Hristiyan Nüfusu İskan Siyaseti (1770-1870), **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalihoğlu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014): 125-126.

Bu halkların Kafkasya’da kendi devletleri içerisinde nüfus oranlarına bakacak olursak; Adigeler, Adige’de nüfusun %25,2’sini⁸¹, Abhazya’da Abhazlar ise toplam nüfusun %18’ini⁸² oluşturmaktadır. Karaçay-Çerkes Devleti’nde nüfusun %31’i Karaçaylar, %11,2’si Çerkesler⁸³ iken Kuzey Osetya’da %52 Oset, %30 Rus⁸⁴ nüfusu bulunmaktadır. Kabardey-Balkar Devleti’nde ise nüfusun %52,5’ini Kabardeyler⁸⁵ oluştururken, %9’unu Balkar Türkleri oluşturmaktadır. Güney Osetya’da Osetlerin %66, Çeçenistan’da Çeçenlerin %83 ve İnguşetya’da da İnguşların %70 oranı bulunmaktadır. Birçok farklı etnik kökenin bir arada yaşadığı Dağıstan’da ise nüfus oranları birbirine daha yakındır. Dağıstan’da %30 Avarlar, %12 Lezgiler, %12 Kumuklar, %5 Laklar, %5 Tabarasanlar, %15 Darginler ve %9 Ruslar nüfusu oluşturmaktadır.⁸⁶

1864 Kafkas Sürgününün sonucu olarak Kafkasya’da yalnızca demografik ve kültürel yapı değişmemiştir. Yoğun göç alan Osmanlı Devleti’nde de Kafkasya halklarının kimliği konusunda bilinmezlikler ortaya çıkmıştır. Kafkas halklarının kimlik meselesi, süregelen tartışmalara sebep olmuştur.

Sosyoloji biliminde “etik bakış” ve “emik bakış” olarak iki farklı kavram bulunmaktadır. Bu kavramlardan “emik bakış”; etnik ya da dini bir grubun kendisine içerden nasıl baktığını ve değerlendirdiğini anlatır. “Etik bakış” ise bir gruba dışardan nasıl bakıldığını ve değerlendirildiğini anlatır. Bu iki kavram Kafkas Sürgününe tabi tutulan halkların kimliklerinin belirlenmesi konusunda tartışmaların devam etmesine sebep olmaktadır. Dışardan bakışı ifade eden etik bakışta genellikle en iyi bilinen etnik ya da dini bir grubun ismi, kültürel özelliklerin benzerliği dolayısıyla diğer gruplara da verilir. Burada önemli olan o halkların dillerinin veya etnik kökenlerinin farklı olması değildir. Dışardan bakılanların onların giyiminde, geleneklerinde ve kültüründe benzerlik gördüğünden, aslında birbirinden farklı olan bu grupları aynı isimle kabul

---

⁸¹ Sufian Zhemukhov, “Circassian World, Responses to the New Challenges”, **PONARS Eurasia Policy Memo** s. 54 (2008): 2, http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pepm_054.pdf [10.03.2018].

⁸² Mitat Çelikpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, **Kafkas Dosyası**, haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Fatih Sancaktar, Hasan Demiroğlu, Recep Ahışalı, Yahya Başkan (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2006): 83.

⁸³ Ergün Özgür, “Türkiye’deki Kuzey Kafkas Diaspora Kurumları ve Lobi Faaliyetleri”, **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalıhoğlu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014): 551.

⁸⁴ Çelikpala, agm, 83.

⁸⁵ Özgür, agm, 551.

⁸⁶ Çelikpala, agm, 83.

eder. Bir grubun kendisine içerden bakışını ifade eden emik bakışta ise ortak verilen ismi bu grupların benimseyip benimsemediği en önemli konudur.⁸⁷ Bunun sebebi; dışarıdan verilen kimlik ve grubun kendi etnik kimliğinin farklı olması durumunda toplulukta kimlik problemleri yaşanmaktadır. Bu durum da incelediğimiz konuyla ilgili olarak, diasporanın oluşmasında problemlere sebep olabilmektedir.

1864 Kafkas Sürgünü ile birlikte Osmanlı topraklarına yerleşen Kuzey Kafkasya halklarından Adigeler, Osetler, Çeçenler, Çerkesler, Abhazlar, Karaçay Türkleri ve Dağıstanlılar sosyolojideki etik bakış sebebiyle genellikle “Çerkes” olarak adlandırılmıştır. Anadolu’da bu halklara yönelik etik bakış Çerkes iken, Abhazlar kendilerini Apsuva, Osetler İron veya Digoron, Çerkesler Adige, Çeçenler ise Nohçi olarak adlandırmaktadırlar. Çerkes ve Abhazlar köken olarak akraba topluluklardır. Diğer toplulukların birbiriyle herhangi bir akrabalığı söz konusu değildir. Fakat Osmanlı Devleti’nde Kafkas göçmenlerine yönelik emik bakış da bu halkların çoğunluğunun kendilerini Çerkes olarak benimsedikleri yönündedir.⁸⁸

Osmanlı Devleti döneminde Çerkes olarak adlandırılan Kafkas Sürgünü sonrası Anadolu’ya yerleştirilen bu halklar, Türkiye’de de belli bir dönem nüfus sayımında etnik köken sorusu yer almadığı için yine Çerkes olarak tanınmıştır. Bu sebeple de etnik kökenleri ve Türkiye nüfus oranı hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır.⁸⁹ Günümüzde de Türkiye’de yaşayan Kafkas nüfusu hakkında çeşitli söylemler bulunmaktadır. Kesin nüfus oranı belli olmamakla birlikte Milli Güvenlik Kurulu tarafından hazırlandığı iddia edilen fakat yayınlanmayan “Türkiye’de Etnik Grupların Dağılımı” raporuna göre Türkiye’de Çerkesler (Kafkasya halkları) 2.5 milyon civarındadır ve rapora göre bu nüfusun %80’i anadillerini bilmemektedir.⁹⁰

2.3. Türkiye’de Kafkas Diasporası

Türkiye’deki Kafkas Diasporasının faaliyetlerine baktığımızda genellikle dernek, vakıf ve sivil inisiyatif kuruluşları aracılığıyla hareket ettiklerini görmekteyiz. SSCB’nin dağılmasının ardından vatanlarını ziyaret hakkı tanınan bu Kafkas halkları,

---

⁸⁷ Güneş, agm, 414.

⁸⁸ Agm, 415.

⁸⁹ Özgür, agm, 550.

⁹⁰ **TBMM Genel Kurul Tutanağı**, Dönem 23, Yasama yılı 4, Birleşim 116 (11 Haziran 2010): 15. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ab_komisyonu_web.birlesim_baslangic_ab2?P4=20689&P5=H&page1=15&page2=15 [04.04.2019].

yaptıkları ziyaretler sonrasında etnik ve kültürel açıdan bilinçlenme imkanı bulmuşlardır. 2000’li yıllara kadar da Türkiye’de bu Kafkas göçmenleri *Xabze* yani *Abhaz-Adige kural ve kültürlerini* ifade eden bu kavramı iyi bir şekilde koruyabilmişlerdir. Aynı zamanda Türkiye’nin AB uyum sürecinde kabul ettiği politikalarla da bu halklarda kimlik bilinci artmaya başlamıştır. Fakat zamanla Türklerle yapılan karma evliliklerle ve toplumsal entegrasyon sürecinde, göçmen ailelerin kendi çocuklarıyla anadillerini kullanarak konuşmamaları sonucunda dil bilenlerin sayısı zaman geçtikçe azalmıştır. *Xabze* ve ana dil zamanla gençler arasında daha az bilinir hale gelmiş ve özelliğini kaybetmeye başlamıştır.⁹¹

Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda, Türkiye’deki Kafkas Diasporasına ait kurumlardan ilk açılanı 1908 yılında “Çerkes Teavün Cemiyeti” olmuştur. (Daha önce belirtilen sebeplerin etkisiyle Türkiye’deki Kafkas göçmenleri de diaspora faaliyetlerini “Çerkes” adı altında yürütmüşlerdir.) İçerisinde birçok önemli isimlerin bulunduğu bu dernek, amaç olarak *Kafkasya’nın bağımsızlığını* belirlemiştir.⁹² Bu derneğin en önemli faaliyetlerinden birisi; Türkiye’de 1928’de yapılan harf inkılabından on sene önce 1918’de, Latin harfleri kullanarak bir Çerkes alfabesi oluşturmuş olmasıdır.⁹³ Bu derneğin ardından “Şimali Kafkasya”, “Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti”, “Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti” gibi dernekler de kurulmuş ve bu dernekle beraber hareket etmişlerdir. 1923 yılında Türkiye’nin Lozan Anlaşması’nı imzalamasının ardından bu derneklerin tamamı kapatılmıştır.⁹⁴

Tek parti rejimi döneminde herhangi bir Çerkes veya Abhaz derneği açılmamış, ardından çok partili dönemde 1946’da “Dosteli Yardımlaşma Cemiyeti” ismiyle bir dernek kurulmuştur. Bu derneğin kurucuları, Türkiye’de doğmuş Çerkesler olmuştur. 1952 yılında Kafkasya’ya yapılan atıfla bu derneğin ismi “Kafkas Kültür Derneği”⁹⁵ olarak değiştirilmiştir. Türkiye’de Kafkas göçmenleri Çerkes olarak tanınmasına rağmen, bu derneğin isminde “Kafkas” kullanılarak, Türkiye’de yaşayan Çeçen, Adige, Abhaz, Oset gibi halkları da kapsamak amacıyla hareket edilmiştir.⁹⁶ 1951’de

---

⁹¹ Jurij Anchabadze, “Ethnic Culture”, **The Abkhazians-The Apsua**, ed. George Hewitt (London, Routledge Yayınları, 1999), 246.

⁹² Özgür, agm, 553-554.

⁹³ “Çerkes Teavün Cemiyeti”, <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/diaspora/item/5-cerkes-teavun-cemiyeti.html> [07.01.2018].

⁹⁴ Özgür, agm, 554.

⁹⁵ Detaylı bilgi için bkz. “İstanbul Kafkas Kültür Derneği”, <http://istanbulkafkaskultur.net/> [07.01.2018].

⁹⁶ Özgür, agm, 555.

“Kuzey Kafkasyalılar Türk Kültür ve Yardım Derneği” kurulmuştur. Bu dernek isminde Türk ve Kafkas adlarının bir arada bulunduğu ilk dernektir. Bu derneğin 1980 darbesi ile birlikte mal varlığı Şamil Vakfına devredilmiştir. 1996 yılında ise derneğin ismi “Birleşik Kafkasya Derneği” olarak değiştirilmiştir.⁹⁷ Bu derneğin amacı; isminden de anlaşılacağı gibi tüm diasporayı *Kafkasyalı kimliği* altında birleştirerek bağımsız bir Birleşik Kafkasya Devleti kurmak olmuştur.⁹⁸

1961 yılında “Kuzey Kafkasya Kültür Derneği” kurulmuştur. Bu dernek sosyal etkinlikleri yanı sıra anadil kursları da açmıştır. Dernek, anavatanlarıyla sürekli olarak irtibatta olmuşlar ve “anavatana geri dönüş” fikrini savunmuşlardır. 1967’de “Kafkas-Abhazya Kültür Derneği” kurulmuştur. 1992 yılında ise Abhazya’da savaş devam etmekteyken “Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi”⁹⁹ kurulmuştur. Bu komite aynı zamanda Abhazya’nın Türkiye temsilcileri tarafından yapılan ziyaretlere öncülük etmiştir. 2008’de “Abhazya’nın Dostları” isimli bir dernek kurulmuştur. 2010 yılında düzenledikleri bir konferansta sunulan makaleleri “Abhazya’nın Bağımsızlığı ve Kafkasya’nın Geleceği”¹⁰⁰ isimli bir kitaba dönüştürmüşlerdir. 1995 yılında ise “Kafkas Vakfı”¹⁰¹ kurulmuştur. Bu vakfın İngilizce, Türkçe, Arapça ve Rusça yayınlarının bulunduğu bir haber ajansı da mevcuttur.¹⁰² Bunların haricinde birçok dernek ve vakıf kurulmuştur. Türkiye’de iç siyasette yaşanan problemler sebebiyle özellikle 1980 darbesinin hemen sonrasındaki siyasi ortam bu dernekler için bir tehdit oluşturmuştur.¹⁰³

Bu derneklerin haricinde federasyonlar da bulunmaktadır. Bu federasyonların ortak özelliği; Türkiye dışındaki Kafkas Diasporası ile de devamlı iletişimde olup ortak hareket etmeleridir. “Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAF-FED)”¹⁰⁴ 1990’lı yıllarda Kaf-Kur ismi ile kurulan federasyon, zamanla ismi de değişerek yaptığı faaliyetlerle üye dernek sayılarını artırmış ve Türkiye’de üye dernekleri en fazla olan kurum olmuştur. Yaptığı sosyal ve kültürel etkinliklerin yanı sıra diasporada anadil kursları,

---

⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. “Birleşik Kafkasya Konseyi Derneği”, <http://www.birkafkon.com/> [07.01.2018].

⁹⁸ Özgür, agm, 556.

⁹⁹ Detaylı bilgi için bkz. “Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi”, <http://abhazya.org/wp/> [07.01.2018].

¹⁰⁰ **Abhazya’nın Bağımsızlığı ve Kafkasya’nın Geleceği**, ed. Sezai Babakuş (İstanbul: CSA Yayın Ajansı, 2012).

¹⁰¹ Detaylı bilgi için bkz. “Kafkas Vakfı”, <https://www.kafkas.org.tr/> [07.01.2018].

¹⁰² Detaylı bilgi için bkz. “Ajans Kafkas”, <http://ajanskafkas.com/> [01.03.2018].

¹⁰³ Özgür, agm, 560-561.

¹⁰⁴ “Detaylı bilgi için bkz. Kafkas Dernekleri Federasyonu”, <http://www.kaffed.org/> [07.01.2018].

çifte vatandaşlık ve anavatana dönüş gibi konularda aktif olarak hareket etmektedir. 1997'den beri bu federasyon tarafından "Nart Dergisi"¹⁰⁵ çıkarılmaktadır. Bunun haricinde Adigece ve Abhazca dil kursları açılması için Halk Eğitim Merkezleri ile anlaşmıştır.¹⁰⁶

Bir diğer federasyon olan "Birleşik Kafkas Dernekleri Federasyonu (BİRKAFFED)"¹⁰⁷, 2004 yılında Ankara'da kurulmuştur. Bu federasyonun ideali; Kafkasya'daki mevcut durumu değiştirip Bağımsız ve Birleşik Kuzey Kafkasya Devletini kurmaktır. Federasyon aynı zamanda "Birleşik Kafkasya" isimli bir dergi çıkarmaktadır.¹⁰⁸ Bu şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Abhaz dernekleri, diğer federasyonlarda yeterince temsil edilmediklerini düşünerek ayrı bir federasyon kurmak istemişlerdir ve 2008 yılında Abhazya'nın Rusya tarafından tanınması sonucu ayrı bir federasyon kurma yönündeki girişimleri hızlanmıştır. Kafkas-Abhaz Kültür Derneği, KAFFED içerisinde kendisini tam olarak ifade edemediklerini öne sürerek böyle bir federasyon kurma kararı almıştır. Bu sebeple 2009'da "Abhaz Dernekleri Federasyonunu" (ADF)¹⁰⁹ kurmuşlardır.¹¹⁰ Türkiye'deki bu vakıf, dernek ve federasyonların dışında yurt dışında da birçok dernekleri ve federasyonları mevcuttur.

Türkiye'de faaliyet gösteren bu Kafkas dernekleri ve federasyonlarının, Türkiye siyasetinin etkisi altında kalarak özellikle darbe dönemlerinde faaliyetleri sekteye uğramıştır. Derneklerin birbirlerinden ayrıldığı önemli konular vardır. Bunlardan en önemlisi anavatana dönüş konusudur. Bazı dernekler anavatana dönüşü, hâlihazırdaki duruma göre yapmak istemektedir. Fakat özellikle Birleşik Kafkasya Federasyonu'nun Kafkasya'daki devletlerin birleştirilerek yeni bağımsız bir devlet kurma ideali çerçevesinde bir fikri bulunmaktadır. Buna ek olarak, Türkiye'de 1970'lerde yoğun bir şekilde başlayan "sağcı-solcu" söylemlerinden bu derneklerin de etkilendiği görülmektedir. Türkiye'de diaspora faaliyetlerini sürdüren bu dernekler arasında da "sağ-sol" söylemi ve ideali mevcut bulunmaktadır. Aynı zamanda temsil konusu da

---

¹⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. "Nart Dergisi", <http://www.kaffed.org/nart-dergisi.html> [07.01.2018].

¹⁰⁶ Özgür, agm, 562-564.

¹⁰⁷ Detaylı bilgi için bkz. "Birleşik Kafkasya Konseyi", <http://www.birkafkon.com/?tag=birkaffed> [07.01.2018].

¹⁰⁸ Özgür, agm, 564-565.

¹⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. "Abhaz Dernekleri Federasyonu", <http://abhazfederasyonu.org/> [07.01.2018].

¹¹⁰ Özgür, agm, 565-566.

diaspora için önemli bir konu olmuştur.¹¹¹ Türkiye’de yaşayan tüm Kafkas göçmenleri etik bakışla “Çerkes” olarak bilindiğinden, Kafkas halkları açısından da Çerkes kimliğinin “alt kimlik-üst kimlik” olması konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştır. Derneklerin faaliyetlerinde de bunları görebilmekteyiz. Aynı zamanda bu federasyonlarda Adige ve Abhazlar dışında Çeçenler, Dağıstanlılar, İnguşlar gibi diğer halkların tam olarak temsil edildiği söylenememektedir.

---

¹¹¹ Agm, 567.

3. JINEPS GAZETESİ'NDE TARİH ANLAYIŞI

Söylemler, ideolojik olarak iktidar grupları tarafından üretilmektedir. Söylemler aracılığıyla diasporanın şekillenmesi dolayısıyla, günümüz devlet ve toplum yapılarında söylemlerin önemi daha çok artmaktadır. Güçlü diaspora kurumlarının oluşması için diasporayı oluşturan grupların öncelikle ortak bir tarih bilincine sahip olması gerekmektedir. Ortak tarih bilinci, eylemleri ve ideolojileri ortak bir yapı etrafında toplamak ve diasporalarını bir temele oturtmak açısından diasporanın ilk basamağı olarak gösterilebilir. Jineps Gazetesi'nde yer alan haber metinleri, “Erken Dönemde Kafkasya Tarihi (İlk ve Orta Çağ Dönemi)”, “Osmanlı Devleti Döneminde Kafkasya”, “Rusya'nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü”, “Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya” ve “1990 Sonrası Kafkasya” olarak 5 alt başlıkta incelenerek söylem analizi uygulanacaktır.

3.1. Erken Dönemde Kafkasya (İlk ve Orta Çağ Dönemi)

Jineps Gazetesi'nde Erken Dönemde Kafkasya konusunda 42 metin yayınlanmıştır. Bu metinlerin genel profili; Adige ve Abhaz tarihini anlatan metinlerdir. Jineps Gazetesi'nde daha çok Çerkesler ve Abhazlar üzerine odaklanarak İlk ve Orta çağ dönemleri anlatılmıştır. Halkların diasporada varlıklarını devam ettirebilmeleri için güçlü bir ortak tarih bilincine sahip olmaları önemlidir. Metinleri incelediğimizde yazarların esas amacının; Kafkasya halklarının tarihini, dilini ve kültürünü İlk çağ ve Orta çağ dönemlerine dayandırmak olduğunu söyleyebiliriz. Mikro-milliyetçi bir söylem kullanılarak yazılan metinler, Kafkas Diasporasından ziyade bir Adige-Abhaz Diasporasını merkez almaktadır. Yazarlar, kendi tarihlerini ve dillerini daha eskiye dayandırarak, diasporayı etkilemek istemişlerdir. Bu sebeple de İlk Çağ Medeniyetlerini Kafkasya bölgesi ve halkları ile bağdaştıran araştırma metinlerine oldukça yer vermişlerdir. Bu konuda yazılan metinlerde iç grup ve dış grup ayrımı tam olarak belirgin değildir. Yine de metinlerde kendini olumlu sunma ve ötekini olumsuz sunma yöntemlerinin bulunduğu bir söylem olduğunu söyleyebiliriz. Bu söylemlerin bulunduğu metinlerde karşılaştırma yöntemi kullanılarak, okuyucunun zihninde olaya

dair bilginin tam olarak netleşmesi istenmektedir. Aynı zamanda yazarlar, olayın gerçekliğinin ispatı açısından da “otorite” olarak gördüğü kişilerin yazılarına yer vermişlerdir. Bu şekilde okuyucuya karşı savlarını destekleyerek, belirtilenlerin gerçekliğini ispatlamak istemişlerdir.

Erken Dönemde Kafkasya’yı anlatan metinlerden biri; Jneps Gazetesi’nde Ağustos 2016 sayısında Turabi Saltık¹¹² tarafından yazılan “Proto-Meot Döneminde Çerkes Tanrıları”¹¹³ başlıklı metindir. Bu metinde Çerkes kültürünün ortaya çıkışı açısından diğer dönemlerle karşılaştırma yapılmıştır. “Proto Meot inançları, daha MÖ 4. binyılın ortalarında başlayarak, 3. bin yılının sonlarına kadar, kendi izlerini sürdürmüştü. Kafkasya’nın en gözde dönemi bu dönem olmuştur. Maykop kültür şekillenmeleri bu süreçte başlamıştı.”¹¹⁴ Metinde, günümüz Çerkes kültürünün temeli olarak kabul edilen Maykop kültürünün şekillendiği dönem olması sebebiyle, Kafkasya’nın en gözde dönemi olarak ifade edilmiştir. Yazar için, Çerkes kültürünün önemi bu metinden anlaşılmaktadır. Çünkü kültürün oluşumunun ilk aşaması en önemli dönem olarak görülmektedir.

Gazetede yer alan Erken Dönem Kafkasya Tarihi hakkındaki metinlerde daha çok tarihte önem arz eden toplulukların, halkların ve devletlerin Kafkasya ile bağlantısı ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bunu yaparken de yazarlar, Avrupa merkezli bir tarih anlayışını eleştirerek tarih boyunca Kafkasya halklarının her daim tarihi etkilediğini öne sürmüşlerdir. Buna örnek olarak da Yağan Ümit Özveri¹¹⁵ tarafından Temmuz 2013 sayısında kaleme alınan “Tarih Öncesi Ege Halklarının Kafkasya İle İlişkileri” isimli araştırma yazısını gösterebiliriz.

“İlkçağ Yunan toplumu hakkında yazı yazan ve Yunanlıları üstün ari ırkın saf temsilcisi olarak gören araştırmacıların çoğunluğu, Yunanistan’da Yunanlılardan önce yaşayan ve Hint-Avrupalı olmayan bir dil konuşan halkları adeta görmezlikten gelirler. Bu halklar hakkındaki ilkçağ Yunan inançlarını ve ilkçağ tarihçilerinin görüşlerini de ‘bilimsel değildir’ diyerek hasır altı etmeye çalışırlar. (Martin Bernal’in Kara Atena adlı eseri bu yanlış tutumu çarpıcı bir şekilde gösterir)”¹¹⁶

¹¹² Turabi Saltık: Jneps Gazetesi’nde köşe yazarlığı yapan yazarın Adigeler üzerine yazılarının yanı sıra Alevilik, Kızılbashlık gibi konularda da yazıları bulunmaktadır. <https://kidega.com/yazar/turabi-saltik-167944>, [08.04.2019].

¹¹³ Turabi Saltık, “Proto Meot Döneminde Çerkes Tanrıları”, **Jneps Gazetesi**, Ağustos 2016, 5.

¹¹⁴ Age, 5.

¹¹⁵ Yağan Ümit Özveri: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri mezunu olan yazarın aynı zamanda birçok çocuk kitabı da vardır. Jneps Gazetesi’nde İlk çağ Tarihi üzerine köşe yazıları bulunmaktadır. <http://www.belgeseltarih.com/author/umityaganozveri/>, [08.04.2019].

¹¹⁶ Yağan Ümit Özveri, “Tarih Öncesi Ege Halklarının Kafkasya ile İlişkileri”, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2013, 12.

Metnin başında yer alan bu ifade ile yazar, Avrupa merkezli bir tarih anlayışına karşı çıktığını belirtmiştir ve araştırmacılar arasında bir sınıflandırma yapmıştır. İlk çağ tarihi çalışan araştırmacıları, *ırk odaklı değerlendiren araştırmacılar ve daha objektif çalışmalar yapan araştırmacılar* olarak sınıflandırılmıştır. Aynı zamanda bu sınıflandırma içerisinde ari ırkının üstünlüğüne inanan Yunan merkezli bir İlk çağ tarih anlayışına sahip araştırmacıların metinde “öteki” olarak tanımlandığını görebilmekteyiz. Yazar, bu konudaki iddiasını da örnek vererek açıklamıştır.

Ari ırkın temsilcisi olarak görülen Yunan odaklı bir İlk çağ tarih anlayışına karşı çıkarken yazar, İngiliz bilim insanı George Thomson’un görüşlerini “otorite” olarak kabul etmiştir. George Thomson’un İlk çağ Yunan toplumundan bahsederken, Pelasgların ve Akhaların Kafkas kökenli halklar olduğunu ileri sürmesini temel olarak ele almıştır. Ege’nin en eski halkları olan bu halkların konuştukları dillerin, Hint-Avrupa dil ailesine ait olmadığını ve kullandıkları dilin Abhazca ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Aynı zamanda bu halkların kökenlerinin, Yunanlarla ortak olmadığını ve Karadeniz’in ötesine dayandığını belirtmektedir. Etrüsklerin ve Lydialıların da Kafkas kökenli dillerle aynı dil ailesine mensup olduğunu savunan Thomson, Akhaların ise Çerkeslerin ataları olduğunu savunmaktadır.¹¹⁷ Yazar ise Thomson’un bu görüşlerini desteklemiştir. “Akhaların halen Apsuvalar arasında Akha/Aka/Akba adıyla; Kissilerle ilişkilendirilebilecek ‘Kis, Kisba, Kişa, Kiz, Kızıl/Kızılbec, Kuş, Kuşh, Kuşa, Kuşba’ klanlarının Abazalar ve Adigeler arasında yaşadığını belirtmek istiyorum”¹¹⁸ sözleriyle Thomson’un görüşlerini destekleyen yazar, aynı zamanda “örtmece” yöntemini de kullanmıştır. Yazar direkt olarak bu halkların Yunanların atası olmadığını, Çerkeslerin ve Abhazların atası olduğunu belirtmek istememiştir. Fakat söylenmek istenen esas anlam örtülerek, ima aracılığıyla bu anlamı çıkarmak okuyucuya bırakılmıştır.

Yazarın bir başka araştırma metninde de “Pelops Efsanesi”¹¹⁹ ele alınarak, Akhaların Kafkasya ve Anadolu ile bağlantılı olduğu açıklanmak istenmiştir. Pelops’un Hippodameia ile evlenmek için yaptıklarını anlatan metindeki temel amaç; bu efsanede yer alan kahramanların isimlerinden yola çıkarak bu isimlerin Abhazca ve Adigece ile aynı kökten geldiğini açıklamaktır. Pelops isminin ve efsanede geçen diğer

---

¹¹⁷ Age, 12.

¹¹⁸ Age, 12.

¹¹⁹ Aşliy Servet Şengül, Yağan Ümit, “Pelops Efsanesi”, **Jineps Gazetesi**, Ocak 2014, 16.

isimlerin Abhazca ile bağlantısı olduğunu iddia eden yazar, etimolojik bir çalışma ile bunu ispatlamak istemiştir. Örnekler vererek, okuyucunun gözünde iddiasının güvenilirliğini sağlamak istemiştir.

“Abaza dilinde ‘Pelo-pa’, ‘Pelo oğlu’ anlamına gelir. Pelopsla ilişkilendirilen bir bölgeye Helenler ‘Paphlagonia’, halkına da ‘Paphlagon’ diyorlardı. Bölge halkının Hititler dönemindeki adı ‘Pala’ idi. Pala/Pal (Bala/Bal), adlı kılan halen Abazalar arasında yaşamaktadır ve ‘Pala-pa’ adı, Abaza dilinde ‘Pala oğlu’ anlamına gelir.”¹²⁰

Bu metinde yazar, efsanenin başkahramanı olan Pelops’un isminin kökenini ele alarak Abhazca ile ilişkilendirmiştir. Aynı zamanda burada ismi geçen kılanın günümüzde de hala Kafkasya’da yaşadığını belirtmiştir. Yazar, metinde bunun gibi birçok kelimenin kökenini incelemiş, Adigece ve Abhazca dilleri ile bağlantı kurmaya çalışmıştır. Metnin sonunda yer alan cümle ise yazarın esas amacını açıkça göstermektedir. “Bu yoğun bağlantılar tesadüfle açıklanamayacağından bölgedeki halkların Kafkasya’yla ilişkilerini gösteren kanıtlar olarak değerlendirilmektedir.”¹²¹ Yazarın bu ifadesi ile aslında diasporanın zihninde güçlü bir tarihi geçmiş oluşturmak amacıyla metni kaleme aldığını söylemek mümkündür. Bu amaçla da özellikle dil çalışmaları kullanılarak örnekler verilmiş ve böylece bu konu üzerine savlar güçlendirilmiştir.

Avrupa odaklı anlatılan tarih anlayışına karşı çıkılan bir başka metin de Turabi Saltık’ın “Dağlı Halklar ve 1864”¹²² adlı yazısında karşımıza çıkmaktadır. Bu metinde yazar, Nart mitolojisinin Grek kültüründen ortaya çıkmadığını, aslında Grek kültürünün daha önce Kafkasya’da var olan bu Nart mitolojisini benimsediğini savunmaktadır. Otorite olarak gördüğü eserlerden atıflar yaparak bu savını ispatlamak istemektedir.

“Efsanelerin başlangıcı, zamanın karanlık sisli bulutları arasında yükselen Elbruz dağında zincire vurulmuş Promethe mi, yoksa Nart Nesren mi? Kanatlı atlarıyla karlı dağlardan ovalara uçarak inen yiğit Nartlar... Tek gözlü devler... Bunlar eski Yunan mitolojisinden mi alınmış? Yoksa eski Yunanlılar Kafkasya’dan mı gelip Olimpus dağına yerleşmiş?”¹²³

Bu metinde yazar, başka bir kaynağa atıfta bulunarak kendi iddiasını ispatlamak istemiştir. Metinde, aslında Nart kültürünün Kafkasya’ya ait olduğu belirtilmektedir. Yazar, aslında Eski Yunanlıların atalarının Kafkasya’dan geldiğini ileri sürmektedir. Bu görüşünü daha etkili hale getirmek için okuyucuya karşı-gerçeklik sunarak ve soru

---

¹²⁰ Age, 16.

¹²¹ Age, 16.

¹²² Turabi Saltık, “Dağlı Halklar ve 1864”, **Jineps Gazetesi**, Haziran 2015, 4.

¹²³ Aydın O. Erkan, **Tarih Boyunca Kafkasya** (İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 1999)’dan aktaran age, 4.

sorarak söylem üretmiştir. Okuyucunun aklında soru işareti oluşmasını sağlayarak, okuyucunun Avrupa odaklı tarih anlayışını sorgulaması istenmiştir. İkinci bir kaynağa atıf yaparak, bu iddianın gerçekliği konusunda okuyucuya güvence vermek istemiştir. Aynı zamanda yazar, Kafkasya'nın ne kadar kıymetli bir bölge olduğunu belirtmek maksadıyla Pisagor, Appolonis gibi isimlerin Kafkasya hakkındaki eski dönemlere ait sözlerine metinde yer vermiştir. Van Dijk'in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden “abartma” yöntemini de kullanarak, okuyucunun konu hakkında ilgisini çekmek istemiştir. Buna ek olarak bölgenin önemini “... Kafkasya; zenginlikleriyle kralların iştahını çekmiş, dünyada her kesime ilgi odağı olmuştur”¹²⁴ sözleriyle abartma yöntemini kullanarak okuyucuyu etkilemek istemiştir.

Fransız İhtilali'nin ardından ortaya çıkan modern milliyetçiliğin etkisiyle, milletler ortak bir tarih bilinci ve kültür söylemleri üzerinden hareket etmişlerdir. Milletler, kendi tarihinin ve kültürünün önemine atıflar yapmışlardır. Bu söylemleri Jneps Gazetesi'nde yer alan metinlerde de görebilmekteyiz. Gazetede yer alan Erken Dönem metinlerinde, Kafkas halklarının kültürel ve toplumsal açıdan diğer kültürlerle karşılaştırıldığında daha eşitlikçi ve daha olumlu ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Kafkas halklarının içerisinde yer aldığı grup olan “biz” olumlu açıdan anlatılırken, “öteki” içerisinde yer alan diğer halkların ve kültürlerin olumsuz özellikleri anlatılmaktadır. Köklü bir tarihleri olduğunu belirtmek açısından metinlerin genelinde, İlk çağ dönemlerinde tarihi etkileyen milletlerin Kafkas kökenli olduğu ya da Kafkasya halkları ile iş birliği içerisinde olduğundan söz edilmektedir. Aynı zamanda dil ve kültürlerini de çok eski dönemlere dayandırmaktadırlar. Turabi Saltık tarafından yazılan ve Jneps Gazetesi'nde Ocak 2014 sayısında yayınlanan “Kadın Tanrıçaların Sonu”¹²⁵ başlıklı metni bu açıdan örnek verebiliriz. “...pek çok mitolojik söylencelerde tüm tanrıçaların yetkileri ya ellerinden alınmış ya da onlar destan tekstlerinde ölmüştür. Nart mitolojilerinde ise, Seteney, destan tekstlerinde yaşatılmıştır.”¹²⁶ Alıntılanan bu metinde Kafkas halklarının, özellikle Adigelerin, kültürel özellikleri ve mitolojileri “öteki” grup ile karşılaştırılmakta ve daha olumlu bir söylemle anlatılmaktadır. Nart mitolojileri ve diğer mitolojik destanlar karşılaştırılmış ve Kafkas kültürünün en önemli parçalarından biri olan Nart

---

¹²⁴ Age, 4.

¹²⁵ Turabi Saltık, “Kadın Tanrıçaların Sonu”, **Jneps Gazetesi**, Ocak 2014, 4.

¹²⁶ Age, 4.

mitolojisinin kadına ne kadar önem verdiği belirtilmiştir. “Öteki” olana ait olumsuz özellikler öne çıkarılırken, “bizi” oluşturan iç grubun erken dönemde oluşan mitolojik söylencelerinde dahi kadının önemli bir yerde tutulduğu belirtilmiştir.

Jneps Gazetesi’nde Erken dönemde Kafkasya tarihi üzerine yazılan metinler incelendiğinde, bu alanda yapılan tüm araştırmaların ve yazılan metinlerin esas amacı; özellikle Adige ve Abhazların köklü bir geçmişe sahip olmalarını ortaya çıkarmak olduğunu söyleyebiliriz. Bunu yaparken, genel olarak dilden yola çıkarak etimolojik çalışmalarla iddialarını ispatlama gereği duyulmuştur. Kelimelerin köklerindeki benzerlikler ve aynı zamanda Kafkas kültürü de öne çıkarılarak iddialarını ispatlamak gereği duyulmuştur. Bunlara ek olarak; Avrupa odaklı tarih anlayışına karşı çıkılmış ve çoğu medeniyetin Yunanlar ve Ege ile değil, aslında Kafkasya ile bağlantılı olduğu savunulmuştur. Bu alanda çalışmalar yapan bilim insanlarının eserlerini otorite olarak kabul ederek referans göstermişler ve böylece iddialarını güçlendirmek istemişlerdir. Erken dönemde Kafkasya tarihi üzerine yazılan metinler genel olarak böyle bir çerçeveye yazılmıştır. İlk çağ medeniyetlerini Kafkasya ve özellikle Abhazlar ve Adigeler ile ilişkilendirme çabasının sebebi olarak; diasporada yer alanlar için köklü bir tarihi geçmiş oluşturmak olduğunu söyleyebiliriz. Köklü bir tarihi geçmiş olduğuna inanan toplumsal grubun kendi milletine olan güveni artması sonucu karar alma mekanizmalarını daha kolay etkileyebilmek için harekete geçebilecektir. Bu da uzun vadede diasporada güçlü bir şekilde var olabilmeyi sağlayacaktır. Güçlü bir diasporaya sahip olan bu toplumsal grup, anavatanı hakkında da karar alma mekanizmalarını etkileyebilecektir.

3.2. Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’ya Hakimiyeti ve Osmanlı Algısı

Bu çalışmada Jneps Gazetesi’nin beş senelik gazete arşivi içerisinde 60 sayı incelenmiştir. Osmanlı Devleti’nin Kafkasya bölgesine hâkim olduğu bu dönemle ilgili toplamda 30 adet metin yer almaktadır. Bu metinlerde özellikle vurgulanan şey; Osmanlı’nın otorite zayıflığı ve Rusya’nın Osmanlı üzerindeki baskıları sebebiyle bölgede tam hakimiyet kuramamasıdır. Yazıların tamamı Jneps Gazetesi yazarları tarafından yazılmamıştır. Bu dönemle ilgili ikincil kaynaklardan yapılan alıntılara da yer verilmiştir. Metinlerde Osmanlı Devleti dönemi hakkında farklı görüşlere sahip yazarların yazıları bulunmaktadır. Fakat bu dönemle ilgili gazetede yer alan

metinlerde, genel olarak Osmanlı Devleti'nin Kafkasya hakimiyetinin olumsuz ifadelerle anlatıldığını söyleyebiliriz.

Gazetede yer alan Osmanlı'nın Kafkasya'daki hakimiyetini anlatan metinlerde, aktör tanımı yapılırken “biz” kategorisinde Çerkesler, “öteki” kategorisinde ise Osmanlı Devleti yer almaktadır. Mansur Balcı¹²⁷ tarafından yazılan ve Ağustos 2016 sayısında yayınlanan “Çerkeslerin Tarih Sahnesine Çıkmaları”¹²⁸ metninde, *Osmanlı'nın taşeronu*¹²⁹ olarak gördükleri Tatarlar ve Kabardeylerin karşı karşıya geldiği 1708 Kanjal Savaşı'nın Çerkes tarihi açısından bir dönüm noktası olduğundan bahsedilmektedir. Bu savaşla Tatarların Kabardeylere yenilmesi sonucunda Çerkeslerin tarih sahnesine çıktığı belirtilmiştir.

“Bu savaş, siyasi sonuçları açısından Kafkasya için en önemli savaş sayılır. Kafkasya'nın bağımsızlığı dünyaca tanındı. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da ilerlemesi, hegemonya kurması başarısız oldu. Rusların güneye doğru inmelerini etkileyecek ciddi bir gücün oluşmaması bölge tarihini etkiledi. 1732'lere kadar defalarca Kırım'la savaş yapıldı, hepsinde Kabardeyler galip geldi.”¹³⁰

Metinde yazar, Çerkeslerin bir boyu olan Kabardeyleri “biz” olarak kabul etmiştir. Osmanlı ve Tatarları da “öteki” olarak kabul etmiştir. Yazar, Kanjal Savaşı'na büyük bir önem atfetmiştir. Hatta bu savaşın sonucunda Çerkeslerin tarih sahnesine çıktığını belirtmiştir. Tarih sahnesine çıkmak konusunda örnekler veren yazar, Türklerin tarih sahnesine iki kere çıktığını dile getirmiştir. Birincisi; Osmanlı'nın İstanbul'u fethetmesinin bir sonucu olarak, Avrupa'da başlayan Rönesans ve Reform hareketleridir. Diğeri ise Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan başarıdır. Yazara göre bu başarı, tüm devletlere örnek oluşturması bakımından önemlidir. Bu örneklerin ardından tarih sahnesine çıkmak kavramından anlamamız gerekenin, “Tarihin gidişatına olumlu bir şekilde yön vermek”¹³¹ olduğunu dile getirmiştir. Kanjal Savaşı sonucunda Çerkeslerin tarih sahnesine çıktığını belirten yazar, tarihin gidişatına olumlu olarak yön veren savaşın sonuçlarını şu şekilde ifade etmiştir: “Rusların sıcak denizlere inme stratejisinin önünde olabilecek Osmanlı engeli kalkarken, Batı'da

---

¹²⁷ Mansur Balcı: Eski bir Edebiyat Öğretmeni ve aynı zamanda şair olan yazar, Jineps Gazetesi'nde düzenli olarak köşe yazarlığı yapmıştır ve Mart 2017'de vefat etmiştir. <http://www.kaffed.org/haberler/federasyondan/item/3504-mansur-balc%C4%B1-y%C4%B1-%C3%B6l%C3%BCm-y%C4%B1ld%C3%B6n%C3%BCm%C3%BCnde-sayg%C4%B1ylan%C4%B1yoruz.html>, [06.04.2019].

¹²⁸ Mansur Balcı, “Çerkeslerin Tarih Sahnesine Çıkmaları”, **Jineps Gazetesi**, Ağustos 2016, 8.

¹²⁹ Age, 8.

¹³⁰ Age, 8.

¹³¹ Age, 8.

sürekli saldıran İsveç sorunu konusunda zaman kazanmışlardır.”¹³² Yani bu metinden; Osmanlı’nın Kafkasya’ya hakim olmasının hem Çerkesler hem de dünya tarihi açısından, Rusya’nın Kafkasya’ya hakim olmasından daha olumsuz bir durum olduğu ve 1708 Kanjal Savaşı ile bu durumun ortadan kaldırıldığı ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak metinde Kabardeylerin Tatarları yenmesinden bahsedilirken *zafer kazandı* gibi bir söylem yerine; “...son saldırıda Kırım ordusu Kanjal denilen yerde yok edildi”¹³³ şeklinde bir ifade kullanılmıştır. *Yok etmek* kavramının zararlı ve tehlikeli durumlarda kullanıldığı göz önünde bulundurularak, yazarın bu ifadeyi kullanmasıyla Tatarları ve Osmanlı Devleti’ni bir “düşman-öteki” olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Gazetede Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’ya yeterince hakim olamadığından bahsedilen metinler de mevcuttur. Osmanlı’nın Kafkasya’ya yeterince hakim olamadığını ve Osmanlı Sultanlarının bölgedeki Çerkes halka muhtaç olduğunu anlatan metinlerden biri; Zübeyde Güneş Yağcı¹³⁴ tarafından yazılan ve Süleyman Demirel Üniversitesi’ne (SDÜ) ait Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi tarafından yayınlanan “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”¹³⁵ başlıklı makalesidir. Bu makale, yazı dizisi şeklinde alıntılanarak Jineps Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Metinde, Osmanlı Devleti’nin bölgedeki varlığını kaybetmemek amacıyla yerel kabile beylerine hediyeler gönderdiği ve Rusların yanında savaşarak Osmanlı’nın daha zor durumda kalmasını engellemek istediği belirtilmiştir. “Osmanlı Devleti’nin Rusya’nın bölgede ilerleyişini durdurabilmek için bölgenin yerel güçlerine ihtiyacı vardı.”¹³⁶ Bu ifadesiyle yazar, Osmanlı’nın Kafkasya’daki zayıflığını göstermek istemiştir. “...kabile ileri gelenlerinin kalpleri kazanılmalı ve gönülleri hoş edilerek onlara karşı iyi muamelede bulunulmalıdır.”¹³⁷ Osmanlı Devleti’nin yerel kabilelere hediyeler göndererek sadakati sağladığını belirtmesinin ardından yazar, bir “karşı-gerçeklik” oluşturarak, hediye almayan kabile beylerinin Rusların tarafında yer alıp almadığını sorgulamıştır

---

¹³² Age, 8.

¹³³ Age, 8.

¹³⁴ Zübeyde Güneş Yağcı: Balıkesir Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim üyesidir. <https://balikesir.academia.edu/Z%C3%BCbeydeG%C3%BCne%C5%9FYa%C4%9Fc%C4%B1>, [08.04.2019].

¹³⁵ Zübeyde Güneş Yağcı, “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan Özel Sayısı, (Ocak 2010)’dan aktaran **Jineps Gazetesi**, Haziran 2016, 11.

¹³⁶ Age, 11.

¹³⁷ Age, 11.

ve bununla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Bu konuda yine Osmanlı arşivlerinden yararlanan yazar, “Osmanlı Devleti’nin yanında yer alan kabilelerin bir başka güç para verdiği onun yanında yer almayacakları kesin değil”¹³⁸ alıntılanan ifadeyi kullanarak böyle bir durumun kesinliği olmadığını okuyucuya belirtmek istemiştir. Fakat Çarlık Rusya ile iş birliği yaparak Osmanlı’ya karşı savaşan Çerkes beylerin ise savaşın bir an önce bitmesi amacıyla böyle bir şey yaptığını “Rus baskısının artması nedeniyle bir çok kabilenin savaşın bitmesi ümidiyle savaşmaktan kaçındıkları ve Ruslarla birlikte hareket etmeye başladıkları bir gerçektir”¹³⁹ sözlerini kullanarak savunmuştur. Yazar bu ifadesiyle, bazı yerel kabile beylerinin Osmanlı Devleti’ne karşı sadakatini ortadan kaldırıp Rusya’nın bölgeyi ele geçirmesini kolaylaştırması durumunu yumuşatmaya çalışmıştır.

Bölgedeki yerel kabile beylerinin bazılarının Rusların yanında savaşa girmesinin bir diğer sebebi olarak da yazar, Anapa Muhafızlığı yapmakta olan Seyyid Ahmet Paşa’nın Osmanlı Devleti tarafından gönderilen hediyeleri kabile beylerine dağıtırken kabileler arasında ayırım yapmasını göstermektedir. Bunu ifade ederken bölgeye bu olayı soruşturmak için gönderilen Seyyid Mehmed’in Padişaha bildirdiği raporu esas almıştır. Bu rapora göre; Seyyid Ahmed Paşa’nın hediyeleri verirken ayrımcı davranması sebebiyle bazı kabile beyleri Rusların tarafında savaşmıştır.¹⁴⁰

Yazar, Kafkasya’da yalnızca Osmanlı Devleti’nin yerel beylere ihtiyacı olmadığını, aynı zamanda bölge halkının da Rus düzenli ordusuna karşı savaşmakta Osmanlı’ya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Karşılıklı bir bağımlılıktan söz eden yazar, Osmanlı’nın 1829 Edirne Anlaşması sonucu Kafkasya’da herhangi bir hak iddia edememesine rağmen, bölge halkına yine de gayri-resmi olarak silah ve mühimmat yardımıyla bulunduğu¹⁴¹ ifade etmiştir. Bu ifadeden Osmanlı Devleti’nin, bölgede salt tahakküm kurmak için yerel kabile beylerine hediyeler göndermediğini, bölge halkının özgürlüğünü ve direnişini gayri-resmi bir şekilde de olsa desteklediğini söylemek mümkündür.

---

¹³⁸ Age, 11.

¹³⁹ Age, 11.

¹⁴⁰ Zübeyde Güneş Yağcı, “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan Özel Sayısı, (Ocak 2010)’dan aktaran **Jineps Gazetesi**, Temmuz 2016, 11.

¹⁴¹ Zübeyde Güneş Yağcı, “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan Özel Sayısı, (Ocak 2010)’dan aktaran **Jineps Gazetesi**, Ağustos 2016, 11.

Gazetede ki metinlerden çıkarılan genel görüşün aksine, Osmanlı'nın Kafkasya'daki varlığının sona ermesi ile ilgili ve Osmanlı'nın Kafkasya'daki hakimiyetini olumlu ifadelerle sunan metinlere de yer verilmiştir. Bu metinlerden biri; gazetenin Kasım 2017 sayısında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi tarafından 6-8 Mayıs 2004 tarihlerinde düzenlenen 1. Kahramanmaraş Sempozyumunda, Doç. Dr. Kenan Ziya Taş¹⁴² tarafından yazılan “Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler”¹⁴³ başlıklı yazı dizisidir. Bu yazı dizisinde yazar, Osmanlı Devleti'nin başlangıçta Kafkasya'ya ilgisinin bulunmadığından, Küçük Kaynarca Anlaşması sonucunda Kırım'ı kaybetmesiyle Kafkasya'ya olan ilgisinin arttığından bahsetmektedir. Özellikle yazar, Osmanlı Devleti'nin İslamiyet'i kullanarak Kuzeybatı Kafkasya'yı merkeze bağlamak istediğini ileri sürmektedir. Fakat Osmanlı Devleti, Mısır meselesi dolayısıyla Kafkasya ile yeterince ilgilenememiş ve Ruslar, bölgede ilerlemeye başlamıştır. “... Kuzey Kafkasya'daki topluluklar arasında din bağı dolayısıyla birlik tesisine çalışmaktan da vazgeçmedi”¹⁴⁴ sözleri ile yazar, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya olan desteğinin, bölgenin Rus hakimiyetine girmesi sonrasında da devam ettiğini ifade ederek Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu bu politikayı takdir etmektedir.

Metinde, Edirne Anlaşması'nın imzalanması ile Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da hukuki olarak bir hakkı kalmadığından ve Rusya'nın bunun üzerine bölge halkını sindirme politikası uygulamaya başladığından bahsedilmektedir. Rusya'nın bu politikalarına karşılık bölge halkının ise Müridizmi benimseyerek Rusya ile mücadele ettiği ifade edilmiştir. “...halk Ruslara karşı mücadele için Müridizm denilen muazzam bir direnişe girişmiştir.”¹⁴⁵ Yazar burada, “isyan” yerine “direniş” kavramını kullanmıştır. Böylece halkın, bu olumsuz politikalar karşısında daha olumsuz ve yıkıcı bir anlamı olan “isyan” yerine, uygulanan politikalar sonucunda bölgedeki sistemin değişiminin karşısında bir “direniş” halinde bulunduğunu öne sürmüştür. Böylece yazar, anlamı yumuşatmış ve bölgenin Rus hakimiyetine girmesini eleştirmiştir. Aynı zamanda, halkın direnişinin ne kadar güçlü olduğunu ifade etmek için de “muazzam” ifadesi kullanılmış ve direniş kavramına olumlu bir anlam yüklenmiştir.

---

¹⁴² Kenan Ziya Taş: Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı olarak görev yapmaktadır. http://www.balikesir.edu.tr/baun/birim/tarih_bolumu/yonetim_kadrosu/1, [06.04.2019].

¹⁴³ Kenan Ziya Taş, “Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler”, **Jneps Gazetesi**, Kasım 2017, 11.

¹⁴⁴ Age, 11.

¹⁴⁵ Age, 11.

Osmanlı Devleti hakkında olumlu ifadeler yer verildiği ve 1864 Sürgünü sonrasında Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine yerleşen Çerkeslerin, tarihsel açıdan Osmanlı Devleti ve Türk tarihi için önemli rolleri olduğunu anlatan metinlerden bir diğeri ise Jineps Gazetesi'nin Haziran 2017 sayısında alıntılanan, Sefer E. Berzeg¹⁴⁶ tarafından yazılmış ve Birleşik Kafkasya Dergisi'nin Mayıs-Haziran-Temmuz 1965 sayısında yayınlanmış "Samsun İlinde Kuzey Kafkasya Muhacirleri"¹⁴⁷ başlıklı metindir. Burada yazar, 1864 Sürgünü sonrasında Samsun'a yerleşen Çerkes muhacirlerin, Türk Kurtuluş Savaşı'nda işgale karşı gösterdikleri direniş ile halkın yanında yer aldıklarından bahsetmiştir. Tarihsel dönem olarak 1960'lı yıllarda yayınlanması nedeniyle önem arz eden metinde şu şekilde bir söylem bulunmaktadır:

"...daima silahlı olan bu muhacirler Pontus-Rum tedhişçilerinin, bölgedeki Müslüman halkı toptan imhayı hedef tutan saldırılarına karşı silahsız ve müdafaasız halkın tek dayanağı oldular... Memlekete hizmet eden meşhur ve meçhul birçok şahsiyetler yetişti."¹⁴⁸

Bu metinde yazar, Kurtuluş Savaşı'nda mücadele eden Samsun'daki önemli Çerkes şahsiyetlerin isimlerini vermiş ve Türk tarihi açısından Çerkeslerin önemli bir rolü olduğunu belirtmek istemiştir. Jineps Gazetesi'nin genel siyasi görüşünün aksine bu metinde Osmanlı Devleti toprakları *Çerkeslerin ikinci vatanı* olarak tanımlanmıştır.

Gazetede yer alan metinlerde genel olarak Osmanlı Devleti algısı olumsuzdur. "Kafkas Tarihinden Yapraklar" köşesinde yazan Turabi Saltık tarafından yazılan ve Jineps Gazetesi Nisan 2016 sayısında yayınlanan "Vatanından Uzaklara Çerkesler"¹⁴⁹ yazısında Osmanlı Devleti "sömürgeci" bir devlet olarak ifade edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'yı fethi, "sömürge faaliyeti" olarak değerlendirilmiştir. "Kafkas-Rus savaşları süreci, zamanın sömürgeci büyük devletleri olan Rusya, İngiltere, Osmanlı, İran tümü de Çerkes sürgünlerinin yaşadıklarından maddi, manevi sorumlu ve suçludurlar"¹⁵⁰ sözlerini kullanan yazar, Kafkasya halklarının Rus-Kafkas Savaşı'nda ağır yenilgiye uğraması sonucu sürgün edilmesinden Osmanlı Devleti'ne pay çıkarmış ve bu sürgünün ardından Kafkasya halklarını muhacir olarak kabul eden Osmanlı Devleti'ni de sürgünden sorumlu tutmuştur.

---

¹⁴⁶ Sefer E. Berzeg: 1972-1988 yılları arasında Samsun'da Kafkas Kültür Derneği başkanlığı yapan Çerkes kökenli yazarın birçok eseri olmakla birlikte esas mesleği avukatlıktır. <http://www.biyografya.com/biyografi/13437>, [08.04.2019].

¹⁴⁷ Sefer E. Berzeg, "Samsun İlinde Kuzey Kafkasya Muhacirleri", **Birleşik Kafkasya**, s. 4. (Mayıs-Haziran-Temmuz 1965)'ten aktaran **Jineps Gazetesi**, Haziran 2017, 4.

¹⁴⁸ Age, 4.

¹⁴⁹ Turabi Saltık, "Vatanından Uzaklara Çerkesler", **Jineps Gazetesi**, Nisan 2016, 5.

¹⁵⁰ Age, 5.

Gazetede 1864 Sürgünü sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınan Çerkeslerin yaşadığı zorluklardan yola çıkarak, Osmanlı Devleti'nin 'düşman-öteki' kategorisinde anlatıldığı metinlere de yer verilmiştir. Bu bakış açısıyla yazılan metinlerden biri, Guaze Gazetesi'nden alıntılanan metindir. 1911-1914 yılları arasında Türkçe-Adigece olarak çıkan Guaze Gazetesi¹⁵¹, Osmanlı Devleti döneminde Kafkas Diasporasını anlayabilmek için önemli bir kaynaktır. Guaze Gazetesi'nin 1911 yılının Mart-Nisan sayısından alıntılanan, Yusuf Suat Neğuç¹⁵² tarafından yazılan "Hicret Mi? Hezimet Mi?"¹⁵³ başlıklı metinde 1864 Sürgünü sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınan Çerkeslerin buradaki yaşam koşulları anlatılmıştır. Ailesinin 1864 Sürgünü ile Osmanlı'ya göç etmesi sebebiyle Yusuf Suat Neğuç'un bu metni, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Çerkeslerin yaşam koşulları hakkında bilgi almak için başvurulabilecek birincil kaynaklardan biri olarak kabul edilebilir. Metinde "Birçok Müslüman grupları arasında en fazla Osmanlı toprağına sevgi bağları ile meyledenler ve bağlı olanlar Çerkeslerdir"¹⁵⁴ sözleriyle bir karşılaştırma yapan Çerkes milliyetçisi yazar, Çerkeslerin Osmanlı'ya en sadık topluluk olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşılık, Osmanlı Devleti'nin bu sadık topluluğa sürgün sonrasında gerekli değeri vermediğini ileri sürmüştür.

"Devlet kendisine büyük faydalar sağlayan bu millete karşı ve onlardan sağladığı faydalara karşı göç eden bu halkın şeref ve onurlarıyla yaşamaları için az da olsa gerekli bir takım tedbirler almayı düşünmeliydi. Ancak Osmanlı hükümeti 49 seneden beri böyle bir düşünceyi asla taşımadı."¹⁵⁵

Yazara göre; Osmanlı Devleti'ne hem en sadık Müslüman topluluk olan hem de "üç milyon nüfuslu savaşçı bir millet"¹⁵⁶ olan Çerkeslerin, Osmanlı Devleti'nde hak ettiği değeri görmediği ifade edilmiştir. Böylece yazar metinde, Van Dijk'in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden "kendini olumlu sunma" yöntemini kullanarak "bizi" yani Çerkesleri olumlu özellikleriyle anlatmıştır. Bunun yanı sıra "öteki" grup olarak

---

¹⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. "Guaze", **Çerkeslerin Anasayfası**, <http://www.cerkes.net/bilgi-deposu/guaze-t14876.html> [11.05.2018].

¹⁵² Yusuf Suat Neğuç: 1911 yılında Türkçe-Çerkesce çıkan Guaze Gazetesi'nin sahibi ve başyazarı olmuş, 1917'de Çarlık Rusya'nın yıkılması ile birlikte İstanbul'daki Kafkas İttihad Cemiyeti tarafından Kafkasya'ya gönderilmiştir. Bu dönemde Kafkasya'da özerklik konusunda çalışmalar yürütmüş ve SSCB hükümeti tarafından 1924 yılında 'Türk ajanlığı yaptığı' gerekçesiyle sürgüne gönderilmiştir. Birkaç yıl sonra serbest bırakılmasına rağmen 1929 yılında tekrar tutuklanmış ve kendisinden bir daha haber alınmamıştır. <http://cerkesya.org/icerik/biyografi/item/554-yusuf-suad-neguc>, [08.04.2019].

¹⁵³ Yusuf Suat Neğuç, "Hicret Mi? Hezimet Mi?", **Guaze Gazetesi**, Mart-Nisan 1911, 2'den aktaran **Jneps Gazetesi**, Şubat 2013, 4.

¹⁵⁴ Age, 4.

¹⁵⁵ Age, 4.

¹⁵⁶ Age, 4.

gördüğü Osmanlı hükümetini de olumsuz özellikleriyle anlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin yalnızca sürgün sırasında değil, metnin yazıldığı 1911 senesine kadar hiçbir şekilde Çerkeslerin durumlarıyla ilgilenmediği öne sürülmüştür. “Osmanlı Hükümeti'nin kendilerini yalnız bırakacağını ve düşünmeyeceğini hesaplayamayan Çerkeslerimiz için bu durum tam bir ceza ve işkence teşkil etmiştir.”¹⁵⁷ Aynı zamanda yazar, metinde bu ifadelerle yer vererek durumun Çerkesler için ne kadar kötü olduğunu *ceza ve işkence* ifadesi ile “abartma” yöntemini kullanarak belirtmiştir. Böylece yazar, Osmanlı Devleti'nin Çerkeslere hak ettiği değeri vermemesinin sonucunda Çerkeslerin yaşadığı zorlukları ve Çerkeslerin mağduriyetini ispatlamak istemiştir.

Osmanlı Devleti'nin Çerkeslerin iskânına karşı herhangi iyi bir politika üretmediğini dile getiren yazar, bunun sonucunda Çerkeslerin Osmanlı Devleti'nin çeşitli vilayetlerinde *perişan* şekillerde yaşadığını belirtmiştir. Metnin genelinde abartma sözcüklerine yer verilmiş ve söylemlerle mağduriyetin tek sorumlusunun Osmanlı Devleti olduğu anlatılmak istenmiştir. “1 milyon 750 bin nüfusun çoğalması tabiat kanunu gereği iken bunu Çerkesler için yapmadı. Aksine bu büyük kitle üreyerek çoğalabilme hakkına sahip iken azalarak yok olmaya ve tükenmeye başladı.”¹⁵⁸ Yazar, bu ifadeyle Osmanlı Devleti'nin Çerkeslere yönelik düzenli bir iskân politikası olmamasını eleştirmiş ve bunun sonucunda Çerkeslerin 49 senede nüfuslarının artması gerekirken azaldığını belirtmiştir.

“Ne acınacak bir haldeyiz ki vahşiliğinden korkulan yabani hayvanların üremelerinin sağlandığı ve şartlarının temin edildiği dünyada Çerkesler için üreyip çoğalma imkanı ortadan kaldırıldığı gibi yok olmaları için de gerekli zemin ve şartlar hazırlanmıştır.”¹⁵⁹

Yazar, alıntılanan bu metinde uluslararası sistemde Çerkeslerin hiçbir zaman yeterince değer görmediğini dile getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin düzenli bir iskân politikası oluşturmamasını da kasıtlı olarak yaptığını ima yoluyla belirterek, Osmanlı Devleti'nin de Çerkeslere yeterince değer vermeyen bu dünya sisteminin bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti'ni açıkça bir “düşman-öteki” olarak tanımlayan metinde aynı zamanda yazar, “Bu düşüncelerimizden maksadımız Çerkeslerin Halifelik makamına ve Osmanlı Hükümeti'ne olan bağlılıklarını kırmak veya zayıflatmak değildir. Onların

---

¹⁵⁷ Age, 4.

¹⁵⁸ Age, 4.

¹⁵⁹ Age, 4.

nesillerini nasıl koruyacaklarını temin ve düşünmektir”¹⁶⁰ ifadesini kullanarak bir tutarsızlık içerisine girmiştir. Metinde açıkça Osmanlı Devleti’ni “düşman-öteki” olarak sunan yazarın dönemin şartlarında sorun yaşamamak için daha sonra böyle bir açıklamada bulunma ihtiyacı hissettiğini söyleyebiliriz.

Bunlara ek olarak, Kafkas Diasporasında 1864 Sürgününün sorumlusu olan Rusya’ya karşı metinde doğrudan herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Günümüzde bu tarihsel olay Kafkas Diasporasında daha sert bir söylemle “sürgün ve soykırım” olarak ifade edilmektedir. Fakat 1911 yılında yazılan bu metinde ise yazarın olayı anlatırken “sürgün” kavramı yerine “hicret” kavramını tercih etmiş olması anlamı yumuşatmıştır. Metni yazıldığı 1911 senesinin şartlarıyla değerlendirmek gerekirse Çerkes Sürgünü “hicret”, sürgündeki Çerkesler ise “muhacir” olarak ifade edilmektedir. Yazar, 1864 Sürgünü için “hicret” kavramını kullanırken, Osmanlı Devleti topraklarında yaşadıkları hayatı işkence olarak ifade etmiştir. Buna ilaveten, Osmanlı Devleti’nin düzenli bir iskân politikası uygulamayarak Çerkeslerin yok olmasına sebep olduğunu ve bunun olması için tüm imkanları sağladığını ima etmiştir. Yani yazar, Osmanlı’yı bir nevi “soykırım” ile suçlamıştır. Benzer şekilde yazar, metnin sonunda yaptığı açıklamayla da büyük bir tutarsızlık içerisine girmiştir.

Metinlerde, 1864 Sürgünü sonrası Anadolu’ya yerleşen Çerkeslerle ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Örnek olarak bu çalışmada yer verilen iki metinden birinde; Osmanlı Devleti hakkında “düşman-öteki” olarak bir söylemde bulunulurken, diğer metinde ise Samsun’a yerleşen Çerkeslerin bölge halkıyla beraber Türk Kurtuluş Savaşı’nda yer aldığı ve aslında iki milletin birbiri için ne kadar önemli olduğu anlatılmaktadır. Bu metinlerin her ikisi de Jneps Gazetesi yazarları tarafından yazılmamış, yazılar dergilerden alıntılanmıştır. Metinlerin biri, Osmanlı Devleti’nin son döneminde yazılmış ve diğeri ise 1960’lı yıllarda yazılmıştır. Yazarların siyasi görüşlerinin yanı sıra, metinlerin yayınlanma tarihi birbirinden farklı olması dolayısıyla da böyle bir görüş farklılığı olduğundan bahsedebiliriz. Jneps Gazetesi, genel anlamıyla radikal sol bir ideolojiye sahip bir gazete olmasının yanında, gazetede yer verilen metinlerde zıt görüşlere sahip bu iki farklı metin yayınlanmıştır. Gazetenin Kafkasya tarihi hakkında her görüşe saygı duyduğunu ve farklı görüşlerdeki metinlerin yayınlanarak okuyucuya aynı konuları zıt görüşlerden okuması imkanının verildiğini söyleyebiliriz.

---

¹⁶⁰ Age, 4.

Çerkeslerin Osmanlı algısı hakkında gazete yazarları tarafından yazılan yazılarda Osmanlı Devleti ve padişahları genellikle olumsuz bir imaj ile anlatılmaktadır. Edadil Açıba¹⁶¹, Jineps Gazetesi Temmuz 2016 sayısında yayınlanan “Feleksu Hanım ve Şehzadesi”¹⁶² başlıklı metinde Osmanlı Devleti’nde resmi olarak kayıtlara geçmeyen tek şehzadenin annesi Feleksu Hanım’dan ve oğlu Zülüflü İsmail Paşa’dan bahsetmiştir. Ubih kökenli Feleksu Hanım’ın eşi Sultan Abdulmecit’e yaptığı bir şaka dolayısıyla hamile olmasına rağmen saraydan kovulmasından bahsedilmiştir. Tüm sarayın Feleksu Hanım’ın oğlunun şehzade olduğunu bildiğini fakat resmi olarak kabul edilmediğini belirten yazar, II. Abdulhamit’in ise devlet yönetiminde “paranoyak” davranışları dolayısıyla kardeşi Zülüflü İsmail Paşa’yı yanından ayırmadığından bahsetmiştir. İsmail Paşa’nın başkaldırmaması için kendisine makamlar verildiğini belirten yazar, II. Abdulhamit’in tahttan indirilmekten korktuğu için böyle bir önlem aldığı ifade etmiştir. Bu metinde yazar, II. Abdulhamit’in imajını tanımlarken “paranoyak” şeklinde ifade etmiştir.¹⁶³ Aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerdeki yönetim şeklini de ırkçı bir anlayışla eleştirmiştir.

Gazete kapsamında Çerkeslerin Osmanlı algısını anlamak açısından incelenmesi gereken önemli konulardan biri de 1915 Ermeni Tehciridir. Jineps Gazetesi’nde 1915 Ermeni Tehciri üzerine yer alan metinlerde genellikle, Osmanlı Devleti “soykırım” yapmakla suçlanmaktadır. Hatta günümüz Türkiye siyasetinde devletin Kürtlere yönelik politikaları da sözde “Ermeni soykırımı” ile bağdaştırılmak istenmektedir. Bu konuda gazetede yer alan metinlerde, açık bir şekilde Osmanlı Devleti “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. “Biz” kategorisini oluşturan grup ise Ermeniler ve Osmanlı Devleti’nin tüm Hristiyan tebaası olarak kabul edilmiştir. Gazetede Ermenilerin yalnızca bedenen öldürülmediğini aynı zamanda tüm kültürel mirasının da yok edildiği ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin bu tehciri yapmasındaki sebep de gazetede yer alan “101. Yılda Artık Yeter!”¹⁶⁴ metninde şu sözlerle ifade edilmiştir: “Ermeni Soykırımı ile yeni ulusal burjuvazi için sermaye birikiminin oluşturulması hedeflenmişti.”¹⁶⁵ Ermenilerin o dönemde sermayeyi elinde bulundurması dolayısıyla,

---

¹⁶¹ Edadil Açıba: Jineps Gazetesi yazarlarından ve aynı zamanda Sultan Vahdettin’in haremindedime olarak hizmet eden Çerkes Prenses Leyla Açıba’nın yeğenidir. <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/357>, [06.04.2019].

¹⁶² Edadil Açıba, “Feleksu Hanım ve Şehzadesi”, **Jineps Gazetesi**, Temmuz 2016, 10.

¹⁶³ Age, 10.

¹⁶⁴ “101. Yılda Artık Yeter!”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2016, 6.

¹⁶⁵ Age, 6.

Osmanlı Devleti'nin Türk burjuvazinin gelişmesini sağlamak amacıyla sözde “soykırım” yaptığı ifade edilmiştir. Fakat o dönemde Türk köylerinde katliam yapan Ermeni eşkıyaların sermaye sahibi olmamalarına rağmen tehcire tabi tutulmaları, devletin savaş döneminde toprak güvenliğini sağlamak amacıyla böyle bir karar aldığını açıklar niteliktedir. Bu da gazetede yer alan görüşün tarafsızlığını ve yanlışlığını göstermektedir.

Bu konuda gazetede yer alan metinlerde Türkiye Cumhuriyeti'nin sözde “Ermeni soykırımını” tanınması istenmektedir. Fakat bu isteğin esas sebebi; Türkiye'nin “Ermeni soykırımını” tanınmasının ardından tehcire tabi tutulan Ermenilerin Türkiye'ye geri dönüşünü kabul edeceği varsayılmaktadır. Aynı zamanda Ermenilerle beraber Türkiye'deki diğer azınlıklara da geniş haklar tanınacağı düşünülmektedir. Ermeni Tehciri ile Çerkes Sürgünü arasında benzerlik kuran Çerkes Diasporası, Türkiye Cumhuriyeti'nin Ermeni Tehcirini “soykırım” olarak tanınmasının ardından 1864 Çerkes Sürgününü de soykırım olarak tanıyacağını düşünülmektedir. Böylece Türkiye'nin Çerkes Sürgününü de soykırım olarak tanınması durumunda Rusya'nın bunu kabul etmesi için bir yaptırım uygulayabileceği düşünülmektedir. Çerkes Diasporasının, Ermeni Tehciri ile 1864 Çerkes Sürgünü arasında benzerlik kurması dolayısıyla ve Türkiye'nin Ermeni Tehcirini bir “soykırım” olarak kabul etmesi halinde Ermenilerle birlikte diğer azınlıkların haklarında da iyileştirmeler yapılacağı düşünülmektedirler. Böylece Jineps Gazetesi'nin Ermeni Diasporasını desteklediğini söyleyebiliriz. Yani Çerkes Diasporası bu konuya etnik bir pragmatizm ile bakmaktadır.

3.3. Çerkeslerin Osmanlı Devleti'ndeki Rolü

Çerkeslerin, Osmanlı Devleti içerisinde yer aldıkları görevler üzerine yazılan toplam 37 metinde genel olarak, Çerkes devlet adamlarının Osmanlı Sultanına ve devlete olan bağlılıkları üzerinden anlatılmıştır. Metinlerde Osmanlı yönetiminin ileri gelenleri arasında olan Çerkeslerden bahsedilerek, Osmanlı yönetiminin istikrarının ve düzeninin sağlanmasında ne kadar büyük rolleri olduğu ifade edilmek istenmiştir. Özellikle, Osmanlı Padişahlarının eşleri olan hanımların hayatları anlatılmıştır. Okuyucuya Çerkeslerin Osmanlı'daki rolü olumlu söylemler kullanılarak ifade edilmiştir. Bu konuda yazılan metinler genellikle Edadil Açba tarafından yazılmıştır.

Edadil Açba tarafından yazılan ve Mayıs 2014 sayısında yayınlanan ‘‘Kabasakal Mehmet Paa’’¹⁶⁶ başlıklı metni buna bir örnektir. Metinde yazar, Sultan II. Abdülhamit’in en güvendiği paşalardan biri olan erkes kökenli Kabasakal Mehmet Paşa’nın ne kadar nüfuz sahibi biri olduğundan söz etmiştir. Metnin başlangıcında yer alan ‘‘Osmanlı İmparatorluğunda Çerkeslerin konumu her zaman için önemli ve özel olmuştur. Cesaret ve mertlikleri ile ünlü olan Çerkesler’in son dönem Osmanlı Sarayındaki nüfuzları çok dikkat çekicidir’’¹⁶⁷ ifadesini kullanan yazar, Çerkeslerin Osmanlı Devleti’nde çok önemli bir rolü olduğundan söz etmiş ve aynı zamanda Çerkeslerin cesur ve mertlikleriyle ünlü olduğundan bahsederek bir karakter tanımlaması yapmıştır. Böylece ‘‘biz’’ kategorisini olumlu ifadelerle tanımlamıştır.

Edadil Açba tarafından Haziran 2014 ve Temmuz 2014 sayılarında yayınlanan, iki bölümden oluşan ‘‘Kanuni Sultan Süleyman’ın erkes Eşi Malhurub (Mahidevran)’’¹⁶⁸ yazısında da Mahidevran’ın hayatı hakkında yanlış aktarılan bilgilerin düzeltilmesini istemiştir. Bu yazı dizisinde yazar, Mahidevran’ı Hürrem Sultan ile karşılaştırarak, erkes kadınlarının ne kadar asil, gururlu ve iffetli olduğundan bahsetmiştir. Mahidevran üzerinden ‘‘biz’’ kategorisi yani Çerkesler olumlu ifadelerle anlatılırken, ‘‘düşman-öteki’’ kategorisinde yer alan Ruslar ise olumsuz ifadelerle anlatılmıştır. Aynı zamanda bu metinde Hürrem Sultan’ın Rus kökenli olması sebebiyle, olay anlatılırken Mahidevran’ın Hürrem Sultan’a olan öfkesini ifade ettiği şu sözlere yer verilmiştir:

‘‘Rezil! Seni satılmış et parçası kadın! Demek benim yerimi almak istiyorsun, benimle yarışabileceğini mi zannediyorsun? Seni geldiğin o Rus cehennemine geri göndereceğim!’’ diye bağırmış ve Hürrem’i bir güzel dövmüş. Arkadan kızkardeşleri ve Saraylılar yetişmeseymiş oracıkta Rus cariyeyi ldrecekmiş...’’¹⁶⁹

Mahidevran’ın rekabete girdiği Hürrem Sultan’ın Rus kökenli bir cariyeye olmasının özellikle belirtildiği bu metin, Çerkeslerin tarihsel düşman olarak gördüğü Ruslara karşı bir atıf olarak kabul edilebilir. Özellikle metnin son kısmında Mahidevran ve Hürrem Sultan arasında bir karakter karşılaştırması yapan yazar, ‘‘biz’’ ve ‘‘teki’’ gruplarını ‘‘rtklk’’ kategorisini kullanarak tanımlamıştır. Hürrem Sultan için ‘‘Hürrem çok kurnaz olduğundan...’’¹⁷⁰ şeklinde bir tanımlama yapan yazar,

¹⁶⁶ Edadil Açba, ‘‘Kabasakal Mehmet Paşa’’, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2014, 11.

¹⁶⁷ Age, 11.

¹⁶⁸ Edadil Açba, ‘‘Kanuni Sultan Süleyman’ın erkes Eşi Malhurub (Mahidevran)’’, **Jneps Gazetesi**, Haziran 2014, 16.

¹⁶⁹ Age, 16.

¹⁷⁰ Age, 16.

Mahidevran'ı ise “*iffet timsali Çerkes prensesi*”¹⁷¹ ve “*asil ve mazlum Çerkes prensesi*”¹⁷² olarak tanımlamıştır. *Kurnaz Rus Cariye Hürrem* ve “*iffet timsali Çerkes prensesi Mahidevran*”¹⁷³ arasındaki husumeti bu ifadeler ile anlatan yazar, Çerkes kadınları hakkında olumlu bir profil oluşturmak istemiştir.

Edadil Açıba'nın Eylül 2014 sayısında yayınlanan “Gerçek’ Çerkes Hasan Bey”¹⁷⁴ başlıklı metninde; Çerkes Hasan Bey'in Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinin ardından Avni Paşa ile birlikte 10 kişiyi öldürmesi hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar, Çerkes Hasan Bey hakkında TRT tarafından hazırlanan belgeselin gerçeği tam olarak yansıtmaması ve Çerkes Hasan Bey'in biyografisinin hem Türkiye’de hem de Kafkasya’da yanlış bilindiği konusunda eleştirilerde bulunmuştur.

“Mesela Çerkes olduğu, ailesinin Silivri’ye nasıl yerleştiği, ablasının politik amaçla Padişah’la evlendirildiği ve başka kardeşlerinin de olduğu gösterilmedi. TRT resmen Anadolu’lu bir delikanlının hayatını anlattı. Peki Çerkes Dernekleri bu filmi protesto etti mi? Hayır! Hiçbir Çerkes, merhum Hasan Bey’e sahip çıkmadı. Neden? Çerkes Hasan Bey bunu hak etmedi.”¹⁷⁵

Bu metinde yazar, Çerkeslerin Çerkes Hasan Bey’e sahip çıkmadığından bahsetmiştir. Çerkeslerin, Çerkes Hasan Bey’e sahip çıkmamalarını soru sorma yöntemi ile eleştiren yazar, bunun nedenini net bir şekilde cevaplamamıştır. Örtüklük yöntemini kullanan yazar, Çerkes Hasan Bey’in Çerkesler tarafından sahiplenilmeyi hak etmediğini öne sürerek bu durumu eleştirmiştir. *Jineps Gazetesi* kapsamında olumsuz bir Osmanlı Devleti algısı bulunan Çerkeslerin, Çerkes Hasan Bey’e sahip çıkmamasının sebebi; Türk tarihçiler tarafından ifade edildiği şekliyle, Sultan Abdülaziz’in intikamını aldığı düşüncesi olduğu çıkarımını yapabiliriz. Metinde bu ifade yazar tarafından direkt olarak kullanılmasa da ima yoluyla ve soru sorma yöntemi aracılığıyla ifade edilmek istenmiştir.

Yazar, Çerkes Hasan Bey’in gerçek hayatını anlatarak, Sultan Abdülaziz’in intikamını almak için Avni Paşa ve ekibini öldürdüğü fikrine karşı çıkmaktadır. Çerkes Hasan Bey’in aslında Sultan Abdülaziz’in eşi olan ablasının intikamını almak amacıyla bu toplu ölümü gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. “Sadece Sultan Abdülaziz’in intikamını almak için değil. Bilakis ablası Neşerek’e yapılan hakareten dolayı intikam

---

¹⁷¹ Age, 16.

¹⁷² Age, 16.

¹⁷³ Age, 16.

¹⁷⁴ Edadil Açıba, “Gerçek’ Çerkes Hasan Bey”, *Jineps Gazetesi*, Eylül 2014, 12.

¹⁷⁵ Age, 12.

almaya karar vermiştir.”¹⁷⁶ Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesinin ardından ailesi saraydan çıkarılmak istenmiştir. Bu sırada Sultan Abdülaziz’in eşi Neşerek Sultan’ın elbisesinin içinde mücevher sakladığını düşünen yaverler, yüzündeki şalı çekip almışlar ve bu olaydan 11 gün sonra Neşerek Sultan ölmüştür. Ablasının ölümünden Mithat ve Avni Paşaları sorumlu tutup Mithat Paşa’nın evine baskın düzenleyerek 10 kişiyi öldüren Çerkes Hasan Bey, çıkarıldığı mahkemede olayın bir aile meselesi olması sebebiyle bu cinayeti işlediğini dile getirmiştir.¹⁷⁷ Yazar, Çerkes Hasan Bey’in Avni Paşa ve ekibini öldürmesinin gerçek sebebini anlatarak, Çerkes okuyucular arasında Çerkes Hasan Bey ile ilgili bir bilinç oluşturmak istemiştir. Çerkeslerin böylece Çerkes Hasan Bey’e sahip çıkmak ve gerçek hayatını detaylıca araştırmak isteyebileceğini düşünmüştür. Aynı zamanda da Çerkes Hasan Bey üzerinden Çerkeslerin karakter özelliklerine ilişkin bir tanımlama yapmak istemiş ve ‘aile onuru, namus’ gibi kavramların Çerkesler için ne kadar önemli meseleler olduğunu ifade etmek istemiştir. Böylece Çerkeslerle ilgili olumlu bir imaj oluşturulmuştur.

Metnin başlığında yer alan ifadede gerçek kelimesinin tırnak işareti içerisinde yazılmasının sebebi de okuyucunun bu konuda dikkatini çekmektir. Böylece Çerkes Hasan Bey’in bilinen biyografisinin gerçek olmadığı ve bu metinde gerçek hayat hikayesinden bir kısmın anlatılacağı metnin başlığının seçimi ile okuyucuya aktarılmıştır.

II. Abdülhamit’in mirasını paylaşmak için mirasçılarının dava açması, günümüzde medyada önemli bir yer tutmuştur. Jneps Gazetesi yazarlarından Edadil Açıba’nın bu konuda da Mart 2015 sayısında yazısı yayınlanmıştır. “Sultan II. Abdulhamit’in Mirası”¹⁷⁸ başlıklı yazıda yazar, II. Abdülhamit’in mirasçılarının açtığı davadan bahsetmiş ve ardından II. Abdülhamit’in 14 nikahlı eşi ve çocuklarının isimlerini vermiştir. II. Abdülhamit’in eşlerinin etnik kökeni hakkında da bilgi veren yazar, eşlerin hepsinin Kafkas kökenli, özellikle Abhaz olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Aynı zamanda metnin sonunda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde cariyelik kültürünün azaldığını, II. Abdülhamit’in eşlerinin hepsinin asilzade ailelerden olduğunu dile getirmiştir. Kafkas kökenli kadınların Osmanlı Devleti’nde *basit bir*

---

¹⁷⁶ Age, 12.

¹⁷⁷ Age, 12.

¹⁷⁸ Edadil Açıba, “Sultan II. Abdulhamit’in Mirası”, **Jneps Gazetesi**, Mart 2015, 10.

cariye konumunda yer almadığını, asil ailelerden olanların padişahla evlendiğini belirtmiştir.

Jineps Gazetesi yazarlarından Jiy Zafer Süren¹⁷⁹ tarafından Temmuz 2014 sayısında yazılan “Bir Sizden, Bir Bizden’; Hep Bizden!”¹⁸⁰ başlıklı yazıda ise Osmanlı Devleti erkanı içerisinde yer alan ve Osmanlı tarihini etkileyen Çerkeslerden bahsedilmiştir. Bu metinde Kabasakal Mehmet Paşa, Yakup Cemil, Prens Sabahattin gibi isimlerden yola çıkarak Osmanlı’da Çerkeslerin maşa olarak kullanıldığı ve bu şekilde Çerkeslerin, Çerkesler tarafından öldürüldükleri ifade edilmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa’nın Reisi Hüsamettin Ertürk’ün anılarını “otorite” olarak kabul eden yazar, Talat Paşa’nın Enver Paşa’ya “Canım ne fazla ısrar ediyorsun (Sapancalı Hakkı Bey’i kastederek) bir sizden, (Yakup Cemil’i benimseyerek) bir de bizden! Olur biter”¹⁸¹ sözünü metinde kullanarak, bu savını desteklemek istemiştir. Sapancalı Hakkı Bey ve Yakup Cemil’in Çerkes kökenli olmaları dolayısıyla, Osmanlı Devleti tarafından önce maşa olarak kullanıldığını ve ardından idam edildiklerini ileri sürmüştür. Ardından Çerkes kökenli devlet adamlarının istekleri sonucu idam edilen diğer Çerkes kökenli kişilerden bahsedilmiştir. Metnin sonunda yazar, “Talat Paşa’nın Enver Paşa’ya söylediği gibi ‘Bir sizden, bir bizden’ değil; ‘hep bizden, hep bizden’di. Birilerinin söylediği gibi ‘Çerkes Çerkesin Kurdu’ mu idi, yoksa birilerinin maşası mı?”¹⁸² ifadesi ile Osmanlı Devleti’nin Çerkesleri maşa olarak kullandığını direkt olarak ifade etmemiştir. Fakat “örtüklük” yöntemini kullanmış ve okuyucuya soru sorarak, vermek istediği mesajı ima yoluyla ifade etmiştir. Aynı zamanda yazarın, Çerkeslerin günümüzde de devlet tarafından maşa olarak kullanılıyor olma ihtimaline karşılık bu şekilde bir soru sorarak metni sonlandırdığı düşünülebilir.

Osmanlı Devleti Döneminde Kafkasya üzerine Jineps Gazetesi’nde yer alan metinler incelendiğinde; metinlerin tamamının gazete yazarları tarafından yazılmadığı, aynı zamanda alıntı makalelere de yer verildiği görülmüştür. Gazetede Osmanlı Devleti hakkında farklı görüşlere sahip yazarlar bulunsa da bu metinlerde ağırlıklı olarak olumsuz bir Osmanlı Devleti algısı bulunmaktadır. Metinlerin çoğunluğunu Osmanlı Devleti’nde Çerkeslerin rolünü anlatan metinler oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen

---

¹⁷⁹ Jiy Zafer Süren: 2009 yılından itibaren Jineps Gazetesi’nde köşe yazarlığı yapmaktadır. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazar-detay.php?detay=16&sayfa=1>, [06.04.2019].

¹⁸⁰ Jiy Zafer Süren, “Bir Sizden, Bir Bizden’; Hep Bizden!”, **Jineps Gazetesi**, Temmuz 2014, 11.

¹⁸¹ Age, 11.

¹⁸² Age, 11.

beş senelik gazete arşivinde Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya hâkim olduğu dönemle ilgili metinlerin sayısı yetersiz görünmektedir. Yazılan metinlerin de genel profili; Osmanlı Devleti'nin bölgede tam anlamıyla hakimiyet kuramadığı ve bölge halkına muhtaç olduğu anlatılmaktadır. Gazetede daha çok Çerkeslerin Osmanlı Devleti'ndeki rolü hakkında yazılan metinlere yer verilmesinin sebebinin; Osmanlı tarihinde Çerkeslerin ne kadar etkin rollerde bulunduğunu Türkiye'de diasporayı oluşturan Çerkes okuyuculara göstermek olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Osmanlı padişahlarının Çerkes eşlerinin tanıtıldığı metinler ağırlıklı bulunmaktadır. Hatta gazetede Osmanlı varisi olan Çerkeslerin isimlerinin tek tek verildiği metinler de yer almaktadır. Böylece Çerkesler için Osmanlı tarihinin yabancı olmadığından hatta Osmanlı tarihini etkileyen birçok Çerkes bulunduğu ve Osmanlı mirasında dahi söz sahibi olabileceklerinden bahsedilerek diasporanın bilinçlenmesi istenmiştir. Sürekli olarak “biz” ve “öteki” arasında karşılaştırma yapılan metinlerde aktör tanımı yapılırken, Çerkesler “biz” kategorisini temsil etmiştir. Osmanlı Devleti ise “öteki” kategorisini temsil etmiştir. Öteki, olumsuz ifadelerle sunulurken, söylenmek istenen şeyler genel olarak ima yoluyla okuyucuya bildirilmiştir. Gazetede yer alan metinlerden, Çerkesler için Osmanlı imajının etnik temelli bir yaklaşıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı tarihinde rol oynayan Çerkes kişilikler “biz” kategorisinin bir parçası olarak olumlu ifadelerle anlatılırken, “öteki” kategorisi içerisinde yer alan Osmanlı Devleti ise daha ziyade olumsuz ifadelerle anlatılmaktadır.

3.4. Rusya'nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü

Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirmesi ve 1864 Sürgünü, Kafkas Diasporasının söylemlerinin temelini oluşturmaktadır. 1829 yılında imzalanan Edirne Anlaşması sonucunda Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki hakimiyetini ve haklarını tamamen kaybetmesinin ardından bölgede güç değişikliği olmuştur ve Rusya Kafkasya'da hakimiyet kurmuştur. Bu dönemdeki en mühim mesele de Kafkas-Rus Savaşlarıdır. Kafkasya halkları, Rusların bölgeyi ele geçirmesi karşısında önemli bir mücadele vermiştir. Fakat bu savaşın sonucunda Kafkasya halkları sürgün edilmiştir.¹⁸³

---

¹⁸³ Murat Topçu, “Anadolu’da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu”, **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**, ed. Mehmet Hacısalihoglu (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014): 413.

Kafkas Diasporasının temelini oluşturan sürgün, Jineps Gazetesi'nde "1864 Çerkes Sürgün ve Soykırımı" olarak tanımlanmaktadır. İncelenen beş senelik gazete arşivinde bu konuda toplamda 57 adet metin bulunmaktadır. Bu konuda yazılmış metinlerde açıkça bir aktör tanımlaması yapılmıştır. Başta Çerkesler olmak üzere Kafkas halkları "biz" olarak, Rusya ise "düşman-öteki" olarak tanımlanmıştır.

Rusya'nın bölgeyi ele geçirmesi ve 1864 Sürgününden bahsedilirken, Kafkasya'nın stratejik önemi genellikle ön plana çıkarılmaktadır. Dönemin "sömürgeci devletlerinin" çıkarları için işgal ettiği bir bölge olduğu ileri sürülen Kafkasya'nın, günümüzde de aynı stratejik öneme sahip olduğundan bahsedilmektedir. Buna örnek olarak Turabi Saltık tarafından yazılan ve Mayıs 2014 sayısında yayınlanan "Siyaseten Sürgün ve Soykırım"¹⁸⁴ başlıklı metni verebiliriz. Metinde yazar, Kafkasya'nın hem geçmişte hem de günümüzde var olan stratejik önemine dikkat çekmek istemiştir.

"Kafkasya'nın stratejik önemi dün neydiyse bugünde değişmedi. Dün; Rusya ve batılı sömürgeci için Kafkasya, hem Hindistan'ın uzak Asya'ya hem de Ortadoğu'ya açılan önemli kavşakların başında yer alıyordu. Bugün de dünya enerji nakil yollarının düğüm noktası! Dün; Fransız, Osmanlı, İngiliz, Rus egemenlerinin Kafkasya üzerine geliştirdikleri projeler; 'belirli mallarla, kaynakları, verimli toprakları nasıl elde ederiz? politikalarıydı. Bugün de bölgede onlar, yani; küresel güçlerin, kapitalist-emperyalist sermaye sahiplerinin petrol, enerji şirketleri; Kafkas halkları için değil kendileri için projeler geliştirmektedirler."¹⁸⁵

Yukarıda alıntılanan sözleri kullanan yazar, geçmiş ve günümüz arasında bir bağlantı kurmak istemiştir. Geçmişte Kafkasya halklarının savaşlar ve sürgünler dolayısıyla türlü acılar çektiğinden ve günümüzde de fiziksel bir baskıyla karşılaşmak yerine daha çok Kafkasya siyasetinde yer alamadıklarından bahsetmiştir. Bu durumun sebebini de "Rusların uyguladıkları tarihi soykırım, gerçekleşmiş olgulardan kaynaklı çünkü ve bugünkü politik, siyasi durumdur"¹⁸⁶ sözleriyle ifade etmiştir. Yani yazar, Rusya'nın bölgeyi ele geçirmesinin ve "1864 Sürgün ve soykırımının" günümüzdeki Kafkasya siyasetini hala etkilemekte olduğunu anlatmak istemiştir. Metinde, Çerkeslerin toplumsal hafızasında bulunan bu sürgünün etkisiyle Rusya, Kafkasya'da Çerkeslerin tekrardan aktif bir unsur olmalarını engellemiştir. Yazar, Çerkesler için yaklaşık 160 sene öncesinden de günümüz Kafkasya siyasetinden de Rusya'yı sorumlu tutmaktadır. "Çerkeslerin başına ne geldiyse; saldırgan dünya siyasetiyle Rusya'nın katliamcı politikaları yüzünden geldi"¹⁸⁷ sözlerini kullanan yazar, Rusya'yı açıkça bir "düşman-

---

¹⁸⁴ Turabi Saltık, "Siyaseten Sürgün ve Soykırım", **Jineps Gazetesi**, Mayıs 2014, 4.

¹⁸⁵ Age, 4.

¹⁸⁶ Age, 4.

¹⁸⁷ Age, 4.

öteki” olarak görmektedir ve Çerkeslerin zor durumlarda kalmalarından da Rusya’yı sorumlu tutmaktadır.

Çarlık Rusya’nın Kafkasya’yı ele geçirmesi ve Kafkas-Rus Savaşları öncesinde bazı Çerkes Beylerin Osmanlı’ya karşı Ruslarla iş birliği yaptığını yanlışlamak isteyen yazılar da mevcuttur. Gazetede bu yazılar Çerkes Beylerin, Osmanlı Devleti’nin *sömürgeci ve saldırgan* baskılarından kaçmak istedikleri için Rusya ile iş birliği yapmak zorunda kaldıkları yönünde görüşlere sahiptir. Bu konuda Jneps Gazetesi’nde yayınlanan metinlerden biri Kasbolat Dzamihov¹⁸⁸ ile gerçekleştirilen röportajdır. Kavpolit Haber Ajansı tarafından yapılan röportaj, gazetenin Temmuz 2015 sayısında Serap Canbek tarafından “Kafkas Savaşı’nın Sonuçları ve Çerkesler”¹⁸⁹ başlığıyla çevirisi yapılmıştır. Bu röportajda Kasbolat Dzamihov, Ruslarla Çerkes Beylerin keyfi olarak iş birliği yaptığı fikrine karşı çıkar.

“Yöneten elit kesimin temsilcileri Rusya’dan yardım istediler çünkü Türkiye ve Kırım Hanlığı’nın saldırgan baskısı altındaydılar. O tarihsel şartlarda doğru seçim yapmışlardı. İki buçuk asır önceki güçleriyle Çarlık rejiminin sömürgeci siyasetini bastırmadıkları için onları suçlamak yanlış olur.”¹⁹⁰

Yazar, burada Osmanlı ve Kırım Hanlığının Kafkasya’da saldırgan politikalar izlediğini belirtmiş ve Çerkeslerin Ruslarla iş birliği yapmaya mecbur kaldığını ifade etmiştir. Böylece, zihinlerde *mağdur Çerkeslerin mecburiyetten Ruslarla iş birliği yaptığı* imajı oluşturulmak istenmiştir.

1864 Sürgünü öncesinde Kafkasya’da halka yapılanlar hakkında Gürcistan Devlet Arşivlerinde bulunan belgeleri Türkçeye tercüme eden Ali Berzeg¹⁹¹, bu belgeleri Jneps Gazetesi’nde yayınlamıştır. Yazı dizisi halinde bulunan “Tiflis Belgeleri”¹⁹² başlıklı metin Mayıs ve Temmuz 2015 sayılarında yayınlanmıştır. 1864 Sürgünü hakkındaki resmi belgeler olmaları sebebiyle bu konuda gazetede yayınlanan en önemli metinlerden biri olma niteliğini taşımaktadır. Bu belgelerde bölgede görev yapan Rus askerlerin raporları yer almıştır. Raporlarda genellikle Rus askerlerin Kafkas halklarına, özellikle Çerkeslere, yönelik acımasız politikalarına yer verilmiştir. 25 Şubat 1834 tarihine ait Albay Zass tarafından yazılan raporda yer alan, “Pek çok

---

¹⁸⁸ Kasbolat Dzamihov: Kabardey-Balkar Üniversitesi Tarih bölümü profesörüdür. <https://scholar.google.ru/citations?user=9nPkMnAAAAAJ&hl=ru>, [08.04.2019].

¹⁸⁹ Dzamihov, age, 3.

¹⁹⁰ Age, 3.

¹⁹¹ Ali Berzeg: New Jersey Çerkes Kültür Enstitüsü üyesidir. <https://www.jnepsgazetesi.com/yazdir.php?detay=11281>, [08.04.2019].

¹⁹² “Tiflis Belgeleri”, çev. Ali Berzeg, **Jneps Gazetesi**, Mayıs-Temmuz 2015, 6.

verde yangın çıktığı için kurtulmak için evlerinin çatılarına veya gübrelıklere saklananlar ya yandılar ya öldürüldüler. Hedeflediğimiz yerleşimin de akıbeti aynen bu şekilde oldu”¹⁹³ bu sözler, gazetede yayınlanırken koyu renkle ifade edilerek özellikle dikkat çekilmesi istenmiştir. Rusların Kafkasya’da hakimiyet kurduğu dönemle ilgili belirtilen bu ifadeler, bölgede yerel halka yapılan acımasızlığı ispatlaması açısından önemlidir. Ali Berzeg, bu belgelerin çevirisini yaparak yaşananların “soykırım” olduğunu ispatlamak istemiştir. 10 Kasım 1834 tarihinde Albay Zass tarafından yazılan raporda: “Bizim tarafımızda sadece bir ölü ve 13 yaralı olduğunu rapor etmekten onur duyuyorum. Tam yerleşiminde yaşanan soykırım ardından ulaşılamaz bölgelerde yaşayan Kızılbekler bir bağlılık göstergesi olarak asker vermeyi önerdiler”¹⁹⁴ sözlerini kullanan Albay Zass, yaşananların soykırım olduğunu kendisi dile getirmiş ve bu durumdan övünçle bahsetmiştir. Jneps Gazetesi’nde özellikle böyle resmi belgelerin yayınlanması ile Rusların Kafkasya’yı ele geçirmesi ve 1864 Sürgünü hakkında diasporanın gerçek anlamda bilinçlenmesi istenmiştir. Aynı zamanda Van Dijk’in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden “otorite” olarak Gürcistan Devlet Arşivi kabul edilmiş ve yaşananların bir “soykırım” olduğu ispatlanmak istenmiştir.

Belgelerde bölgede Rus ve Kazak askerlerin yalnızca silahlı direniş gerçekleştirenlere karşı değil, aynı zamanda sivil halka karşı da saldırılarından bahsedilmektedir. “Kazaklar daha önce görülmemiş bir vahşet sergilediler, her şeyi yaktdılar, cinsiyet ve yaş ayrımı yapmaksızın erkek, kadın ve çocuk herkesi öldürdüler.”¹⁹⁵ Gürcistan Devlet Arşivlerinde yer alan belgelerde, genellikle Kafkasya bölgesinde Rusya’nın işgal ettiği yerlerde evleri, camileri ve tahıl ambarlarını yaktdığından bahsedilmektedir. “Kazaklar komple ve kapsamlı bir yıkıma neden oldu ve yerleşim yerlerini, tahıl ambarlarını, gıda depolarını ve tarlaları yaktdılar.”¹⁹⁶ Böylece Kafkasya halkının bölgede yerleşimini sağlayabilmek için gerekli olan her şeyin ellerinden alındığının altı çizilmiştir. Örnek

---

¹⁹³ Albay Zass’ın Baron Roisen’e Raporu, 25 Şubat 1834, Gürcistan Devlet Arşivi, No. 454, Sayfa 741’den aktaran “Tiflis Belgeleri”, çev. Ali Berzeg, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2015, 6.

¹⁹⁴ Albay Zass’ın Baron Roisen’e Raporu, 10 Kasım 1834, Gürcistan Devlet Arşivi, No. 647, No. 476, s. 745-746’dan aktaran “Tiflis Belgeleri”, çev. Ali Berzeg, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2015, 6.

¹⁹⁵ Komutan Bursak’ın Cherchenler ve Abazalara Karşı Görevi, 17 Şubat 1810, Gürcistan Devlet Arşivi, F. A. Cherbin E. K. K. B, c. 2, s. 173-174’ten aktaran “Tiflis Belgeleri”, çev. Ali Berzeg, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2015, 12.

¹⁹⁶ Age, 12.

olarak verilen bu ifadelerin, koyu harflerle yazılması da ifadelerin dikkat çekmesi için seçilmiş bir yöntemdir.

Diasporanın söylemlerinin temel dayanağı olan 1864 Sürgünü ile ilgili Kafkas halk kültüründen örnekler vererek sürgünün halkta bıraktığı algıyı anlatan metinler de yer almaktadır. Bunlardan biri; Şapllekhue Ğuç'ıps¹⁹⁷ tarafından yazılan ve Fahri Huvaj¹⁹⁸ tarafından çevirisi yapılan “Adige Ağıtları Rus-Kafkas Savaşlarının Yankılarıdır”¹⁹⁹ başlıklı metindir. Yazar, bu metinde Adige ağıtlarından yola çıkarak, Rus-Kafkas Savaşı'nı değerlendirmiştir. Çerkes kökenli besteci Kube Şaban'ın Adige Müziği kitabında yer verdiği “1864 yılında Adigelerin Vatanlarından Sürülmelerinin Ağıtı”²⁰⁰ isimli ağıttan örnekler veren yazar, Rus devlet adamlarının hırsı sebebiyle bu sürgünün gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Ağıtta yer alan “Rusun büyük prens(ler)i Kafkas'a can atıyor”²⁰¹ ve “Yiğitliği paylaşamadıklarını söyleyerek bize savaş açıyorlar”²⁰² sözlerine yer vererek yazar, bölgenin işgalinin sebebi olarak Rus devlet adamlarının hırslarını göstermektedir. “Yiğitliği paylaşamayanlar kimlerdi? Sıradan insanlar mı?! Hayır, yiğitliği paylaşamayanlar Adigenin cennet ülkesini ganimet savaşıyla ele geçirmek isteyen ülkelerin önderleriydi”²⁰³ sözlerini kullanan yazar Çerkeslerin, Rus halkıyla herhangi bir problemi olmadığını ve buna göre aktör tanımlamasında “düşman-öteki” kategorisinde Çarlık Rusya'nın liderlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda ağıtta yer alan “Bunu bize yapanlar yüz milyondan fazladır/Buna muhatap olan küçük halk ise bir avuçtur”²⁰⁴ sözüne yer vererek burada aslında bir asimetrik savaşın meydana geldiğini anlatmak istemiştir. Yine bu durumu ağıtta yer alan “(Hey dünya), tastamam bin atlıydı, sayıyorduk/

---

¹⁹⁷ Şapllekhue Ğuç'ıps: Adigey Cumhuriyeti'nde doğmuş ve 1990 yılından beri Ç'eraşe Témbot Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü'nde Halk Bilimi bölümünde araştırmacı olarak çalışmaktadır. <https://jinepsgazetesi.com/kube-sabanhalkinin-sesiydi-14053.html>, [08.04.2019].

¹⁹⁸ Fahri Huvaj: İlahiyatçı ve kamu yönetimi uzmanı olan yazar, uzun yıllar Kafkas Kültür Derneklerinde yöneticilik yapmış ve Sivil Toplum Geliştirme Derneği'nin kurucu üyelerinden biridir. <http://stgm.org.tr/tr/calisanlar/ozgecmis/fahri-huvaj>, [08.04.2019].

¹⁹⁹ Şapllekhue Ğuç'ıps, “Adige Ağıtları Rus-Kafkas Savaşlarının Yankılarıdır”, çev. Fahri Huvaj, **Jneps Gazetesi**, Ocak 2017, 9.

²⁰⁰ Cube Csaban Gebelli, **Adighe Pcsinati**, (Beirut: Rotos Teydzapv, 1953), 7'den aktaran Şapllekhue Ğuç'ıps, “Adige Ağıtları Rus-Kafkas Savaşlarının Yankılarıdır”, çev. Fahri Huvaj, **Jneps Gazetesi**, Ocak 2017, 9.

²⁰¹ Age, 9.

²⁰² Age, 9.

²⁰³ Age, 9.

²⁰⁴ Age, 9.

Müslümanlar olarak kendimizi saksak ki, (Hey dünya) on iki kel atlı bile (artık) değiliz”²⁰⁵ sözlerine yer vererek ifade etmiştir.

Çerkes şiirlerinden yola çıkarak 1864 Sürgününü anlatan bir başka metin de Turabi Saltık tarafından yazılan “Şiirlerin Dilinde Çerkes Sürgünü”²⁰⁶ metnidir. Bu metinde de yine benzer şekilde Çerkes kültürünün en önemli yapıtaşlarından biri olarak kabul edilen şiirlerden yola çıkarak 1864 Sürgününün Kafkas halkları üzerinde bıraktığı izlenim anlatılmak istenmiştir. “Çerkes şiiri, sürgünü canlı tuttu. Sömürgecilerle çatıştı. Çarlık işgaliyle oturulmaz hale getirilen köyler, doğaya-çevreye verilen tahribatlar, kırim ve katliamlar sonucu sürgün edilenlerin yaşamıydı Çerkes şiirinin dizelerinde dile getirilenler.”²⁰⁷ Yazar 1864 Sürgününü bu sözlerle ifade ederek, diasporanın zihninde yaşananların canlı tutulması açısından, Çerkes kültürünün önemli bir parçası olan şiirlerin ne kadar yardımcı olduğunu belirtmek istemiştir. 1864 Sürgünü hakkında “soykırım” kavramını kullanmayan yazar, çeşitli şairlerin 1864 Sürgünü hakkındaki dizelerine yer vermiştir. Yuri Lakarbay tarafından yazılan şiirini buna örnek olarak gösterebiliriz:

“Kimi ağudan öldü / kimi ihanetten / kimini aldı dalgalar. / Yılları yalan yazarlar, / Yabancı yazarlar / Kördür, duygusuzdur, / Dağlarda parlayan yollar, / Şimdi isimleri yaban / Dağlara şiir yazarlar. / Baharda kar şarap olur. / Bağırır, inler ırmaklar, / Baksana! Halkım gidiyor / Sıkı sarılmış başlıklar, / Azar azar yürürler. / Suda kaybolur yüzleri.”²⁰⁸

Sürgüne tabi tutulanların yaşadıklarını anlatan bu dizelerden yola çıkan yazar, Rusya’yı “düşman-öteki” olarak kabul etmiştir ve diasporanın bu şiirler aracılığıyla sürgün ve soykırım bilincini hafızasında canlı tutabildiğini açıklamıştır.

Gazetede, 1864 Sürgününden Rusya halkının sorumlu tutulamayacağını yanı sıra; günümüz Rusya Federasyonu’nun da sorumlu tutulamayacağını savunan metinler mevcuttur. Bu metinlere; yine Kasbolat Dzamihov ile yapılan Jneps Gazetesi’nin Temmuz 2015 sayısında yayınlanan röportajı örnek verebiliriz. Bu röportajda yazar; “Çerkeslerin otokrasi çağında yaşadıkları trajediden bugünkü Rusya devleti sorumlu tutulamaz”²⁰⁹ sözüyle düşüncesini ifade etmiştir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarmamız mümkündür: Rusya’nın, 1864 Sürgününü bir soykırım olarak kabul ettiği takdirde

---

²⁰⁵ Age, 9.

²⁰⁶ Turabi Saltık, “Şiirlerin Dilinde Çerkes Sürgünü”, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2017, 5.

²⁰⁷ Age, 5.

²⁰⁸ Age, 5.

²⁰⁹ Kasbolat Dzamihov, “Kafkas Savaşı’nın Sonuçları ve Çerkesler”, çev. Serap Canbek, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2015, 3.

hukuki yaptırımlarla karşılaşması, anavatan Çerkesleri tarafından istenmeyecektir. Gazetede yer alan metinlerde 1915 Ermeni Tehciri ve 1864 Kafkas Sürgünü sürekli olarak karşılaştırılmasına ve sık sık aralarında benzerlikler kurulmasına rağmen; Osmanlı Devleti'nin devamı olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti'nin sözde "Ermeni soykırımını" kabul etmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yaptırımlar uygulanması istenmektedir. Fakat aynı durumdan Çarlık Rusya ve SSCB'nin devamı olarak görülen Rusya Federasyonu'nun böyle bir yaptırımla karşılaşmasından feragat edilmesi, bu konuda "anavatan Çerkeslerinin" görüşlerinin çelişkili olduğunu göstermektedir. Bu çelişkili durumun, günümüz siyasi konjonktürü sebebiyle Rusya Federasyonu ile ilişkilerin bozulmasından çekinilmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Rusya'nın bölgeyi ele geçirmesi ve 1864 Sürgünü hakkında Jineps Gazetesi'nde yer alan metinlerde tarihsel açıdan 1859 ve 1864 yıllarına ilişkin iki sınıflandırma yapılmaktadır. 1859 yılında Rusya tarafından Şeyh Şamil'in esir edilmesi sebebiyle Kafkasya'nın doğusunda savaş sona ermiştir. Fakat 1859-1864 yılları arasında Batı Kafkasya'da direnişin hala devam ediyor olmasından yola çıkılarak, 1864 Sürgün ve soykırımından yalnızca "Adigelerin" etkilendiği dile getirilmektedir. Gazetede Kafkasya üzerine yazılan yazıların içeriği genellikle Adigeler üzerinedir.

Gazetede ki metinlerde 1864 Sürgünü genel olarak Çerkesler üzerinden anlatılmaktadır. Fakat diğer Kafkas halklarından Abhazların sürgün edilmesini anlatan yazılar da az olmakla beraber mevcuttur. Arzaabey Guliya'nın²¹⁰ Nart Dergisinin Eylül-Ekim 2009 sayısında yayınlanan "Abazaların Sürgünü"²¹¹ başlıklı yazısı Jineps Gazetesi'nde Ekim 2014 sayısında alıntılanarak yayınlanmıştır. Bu yazı gazetede "Kafkas Diasporası Yayınlarından Seçmeler" bölümünde yer almıştır. Bu metinde, yine diğer metinlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin sürgün esnasında ve sonrasında bu halkların problemleriyle ilgilenmediği ve sürgüne tabi tutulan halklara sahip çıkmadığı anlatılmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde zenginlerin, elişi öğrenmesi için kurs açmak vaadinde bulunarak Abhaz kızlarını ailelerinden ayırdığını ve bu kızların hayat kadını olarak kullanıldığını anlatmaktadır. Bu travmatik durum karşısında kızların intihar ettiğinden bahseden yazar, devletin ise bu "kursları"

---

²¹⁰ Arzaabey Guliya: Abhazya kökenli olan yazar, Aguğra (Umut) kitabının yazarıdır. <https://ko-kr.facebook.com/notes/%C3%A7erkeslerin-d%C3%BCnyas%C4%B1/abazalarin-s%C3%BCrg%C3%BCn%C3%BC/414353590882>, [08.04.2019].

²¹¹ Arzaabey Guliya, "Abazaların Sürgünü", çev. Faruk Ajiyba, **Nart Dergisi**, Eylül-Ekim 2009, s. 69'dan aktaran **Jineps Gazetesi**, Ekim 2014, 4.

koruduğunu ifade etmiştir. Olayların duyulmasının ardından kızların ailelerinin kurslara baskın düzenleyerek hayatta kalan kızlarını kurtarmasından bahseden yazar, metinde bize Abhazların ahlaki değerleri ve namusları için devlet organlarına karşı gelerek ölümü göze alabilecek bir yapıya sahip oldukları profilini çizmektedir.²¹² Yazar, “Böylece iki sene geçti ama yaşamlarında bir iyileşme olmadı. Birçoğu hastalıklardan öldü. Kalanlarsa anavatanları akıllarına geldikçe ağlamaya başlıyorlardı. Aralarında konuşarak vatanlarına dönme kararı aldılar...”²¹³ sözleriyle de Osmanlı Devleti’ndeki hayat şartlarına dayanamayan Abhazların gemilerle anavatanlarına geri dönmek istediklerini belirtmiştir. Burada da Kafkas Diasporasının “anavatan” kavramına verdikleri önem ortaya çıkmaktadır.

Anavatanına geri dönüşlerinde de çok fazla problemle karşılaşan Abhazlar, geri döndüklerinde ise evlerinde sürgün politikasını koordine eden Rus subayların ailelerinin yerleşmesiyle karşılaşmışlardır. Kendi köylerine yerleşemeyen Abhazlar, ormanda yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalara başlamışlardır. Yazarın anlatımıyla Çarlık dönemi boyunca Abhazya’da Kafkas halkları için yaşam koşulları hiçbir zaman iyi olmamıştır. Ekim Devrimi sonrasında Abhazya’da sosyalist yönetim biçimi kurulmasının sonucu olarak yaşam koşulları iyileşmiştir. “Abhazya’da sosyalizmin gerçekleştiği 4 Mart 1921 tarihine kadar hiçbir düzelme olmadı. Sosyalistlerin yönetime geldiklerinde yaptıkları ilk iş halkın yaşamını iyileştirme yönünde oldu”²¹⁴ sözlerini kullanan yazar, Abhazya özelinde SSCB Abhazyasının, Çarlık dönemine göre daha iyi olduğunu belirtmiştir. Kafkasya geneline baktığımızda 1944 Sürgünü ile 1864 Sürgünü arasında “acımasızlık” yönünden pek bir farkın olmadığını söyleyebiliriz. Fakat gazetede yer alan bu metin Abhazya ve Abhazlar özelinde yazılmış bir metin olması sebebiyle, diğer Kafkas halkları göz ardı edilmiş ve Abhazların SSCB döneminde Çarlık dönemine göre çok daha iyi şartlarda yaşadıkları ifade edilmiştir.

1864 Sürgünü hakkında gazetede yer alan metinlerde genel olarak yalnızca Çerkesler ele alınmamış, sürgünlere tabi tutulan diğer Anadolu halklarından da bahsedilmiştir. Çerkes Diasporasının güçlenmesi için diğer halkların acılarını paylaşmayı gerekli görmeleri sebebiyle Anadolu’dan çeşitli sebeplerle tehciye, sürgüne tabi tutulan

---

²¹² Age, 4.

²¹³ Age, 4.

²¹⁴ Age, 4.

halklarla iş birliği halinde olunması gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla İstanbul’da “Çerkes Sürgününün 153. Yılında Anadolu Sürgünleri” başlıklı konferans düzenlenmiştir. Kelemet Çiğdem Türk’ün²¹⁵ Jneps Gazetesi Haziran 2017 sayısında yayınlanan “Çerkes Sürgününün 153. Yılında Anadolu Sürgünleri”²¹⁶ başlıklı yazısı bu konferansın bir raporu niteliğindedir. Bu raporda yazar, Çerkes Sürgününden yalnızca diaspora içerisinde bahsetmenin insanların o acı hatıraları hatırlamasından başka bir faydası olmayacağını dile getirmiştir.

“... sadece Çerkeslerin acılarını anmak, sadece Çerkeslerin kendi hafızlarında yer alan ve onların kimliklerinin köşe taşı haline gelen acılarını hatırlamak ve bu gerçekle yüzleşerek iyileşmek çok anlamlı değil; mümkün de değil. Çünkü acı ya da travma başkaları tarafından tanınmadığı sürece iyileşmek mümkün değil. (...) Eğer Çerkesler, diğer halklarla ve topluluklarla birlikte kendilerinin ve başkalarının acılarıyla ‘birlikte’ yüzleşebilirlerse bu acıları da ‘birlikte’ aşmanın yollarını bulabilirler.”²¹⁷

Yazar, düşüncelerini bu sözlerle ifade ederek, Çerkesler dışında sürgüne tabi tutulan diğer halklarla birlikte hareket edilmesi gerektiğini ve böylece diaspora dışına bu sürgünleri daha güçlü bir şekilde tanıtabileceklerini savunmaktadır. Böylece yazar, yaşananların “soykırım” olarak tanınması için de daha başarılı bir politika izleyebileceklerini düşünmektedir.

Benzer şekilde Çetaw Nart²¹⁸ tarafından yazı dizisi şeklinde kaleme alınan “Mahşerin Dört Atlısı: Sürgün, Soykırım, Vahşet, Ölüm”²¹⁹ başlıklı yazıda da dünya tarihi boyunca gerçekleşen soykırımlardan bahsedilmiş ve 1864 sürgünü ile aralarında bağlantı kurulmuştur. “Bizlere düşen görev ise; diğer soykırımları öğrenmek, var gücümüzle ve artık birlikte hareket ederek uluslararası kamuoyu oluşturmaktır. Çok geç kalmadan!”²²⁰ sözlerini kullanan yazar, Çerkes Diasporasının dünya tarihinde gerçekleşen soykırımları öğrenip uluslararası kamuoyu oluşturması gerektiğini savunmuştur. Buna ek olarak yazar, Avrupa merkezli bir anlayışın varlığını da eleştirmiştir.

---

²¹⁵ Kelemet Çiğdem Türk: Çeşitli gazete ve dergilerde yazıları bulunan yazar, televizyon programcılığı da yapmıştır. Aynı zamanda Çerkes kimliği ve kültürü üzerine de birçok çalışması bulunmaktadır. <https://kariyermerkezi.marmara.edu.tr/notice/cigdem-turk-kentel-kimdir/>, [06.04.2019].

²¹⁶ Kelemet Çiğdem Türk, “Çerkes Sürgününün 153. Yılında Anadolu Sürgünleri”, **Jneps Gazetesi**, Haziran 2017, 7.

²¹⁷ Age, 7.

²¹⁸ Çetaw Nart:

²¹⁹ Çetaw Nart, “Mahşerin Dört Atlısı: Sürgün, Soykırım, Vahşet, Ölüm”, **Jneps Gazetesi**, Nisan 2015, 16.

²²⁰ Age, 16.

“Birleşmiş Milletler’in verilerine göre dünyada sürgün, soykırım ve ölümle sonuçlanan çok sayıda insanlık suçu bulunmaktadır. Ne yazık ki Çerkeslerin uğramış olduğu soykırım ve sürgün bu kayıtlarda ya yer almamış ya da dünya kamuoyuna yeterince duyurulamamıştır.”²²¹

Yukarıda alıntılanan sözleri kullanan yazar, Çerkeslerin mağduru olduğu 1864 Sürgünü hakkında uluslararası bir kamuoyu oluşturulmamasını eleştirmiştir. Aynı şekilde, “Birleşmiş Milletler’in verilerinden toplanıp gündeme getirilmeyen soykırımlar”²²² başlığıyla dünya tarihinde Avrupa devletlerinin ve Rusya’nın yaptığı soykırımları sıralamıştır. Bunların içerisinde Kafkasya bölgesi özelinde 1864 Sürgünü ve 1944 Sürgünü de yer almıştır.

Gazetede yazılarda 1864 Sürgününden bahsedilirken, yalnızca Çarlık Rusya değil; Osmanlı Devleti de “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. Yani Osmanlı Devleti’nin de Rusya kadar bu soykırımda payı olduğu belirtilmiştir. Adigelerin Osmanlı Devleti’ne göç etmesi için Osmanlı devlet erkânının, halkı bu göçe teşvik ettiği ve sonucunda göç eden Adigeleri kötü yaşam şartlarına mahkûm ettiği dile getirilmektedir. Gazetenin Mart 2015 sayısında Yakov Gordin²²³ ile gerçekleştirilen röportajı²²⁴ bu konuda örnek olarak verebiliriz. Röportajında Yakov Gordin şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türkiye bu süreci çeşitli şekillerde teşvik etti ve sonuçta da taahhütlerini yerine getirmedi. Çünkü malum olduğu üzere Adigelerin çoğunun ölümü Rus süngüleriyle olmadı, onlar sürecin bir safhasında sahile indiler ve sahilde açlıktan ve hastalıktan öldüler.”²²⁵

Yazar, yukarıda alıntılanan 1864 Sürgününe dair ifadesiyle Türkiye’yi bu sürgünün ortağı olmakla suçlamıştır. “Nakil vasıtalarının çoğunlukla Türk olan sahipleri, muazzam paralar talep ediyor ve zavallı mültecileri teknelere balık istifi gibi yığıyorlardı”²²⁶ sözleriyle yaşanan durumun vahametini anlatan yazar, gemi sahiplerinin çoğunlukla Türk olduğunu belirterek Osmanlı Devleti hakkındaki olumsuz imajını da açıkça göstermektedir.

Jneps Gazetesi’nde Turabi Saltık tarafından yazılan ve Nisan 2016 sayısında yayınlanan “Sürgün, ‘Vatanından Uzaklara Çerkesler’”²²⁷ yazısında 1864 Sürgününde

---

²²¹ Age, 16.

²²² Age, 16.

²²³ Yakov Gordin: ‘Kafkas Atlantisi’ isimli kitabın yazarı, Petersburglu tarihçi. <http://www.gusips.net/news/6337-rus-tarihci-yakov-gordin-cerkes-soykirimi-nereye-kadar-inkar-edilebilir.html>, [06.04.2019].

²²⁴ Yakov Gordin, “Rusya Soykırım Gerçeğini Çoktan Tanımalıydı”, çev. Uğur Yağanoğlu, **Jneps Gazetesi**, Mart 2015, 6-7.

²²⁵ Age, 6.

²²⁶ Age, 6.

²²⁷ Turabi Saltık, “Sürgün, ‘Vatanından Uzaklara Çerkesler’”, **Jneps Gazetesi**, Nisan 2016, 5.

Rus generallerin ve devlet adamlarının yaptığı katliamlardan bahseden yazar, benzer şekilde bu yaşananlardan yalnızca Çarlık Rusya'yı sorumlu tutmamıştır. Aynı zamanda yazarın *sömürgeci güçler* olarak ifade ettiği İngiltere, Osmanlı Devleti ve İran'ı da sorumlu tutmuştur. “Kafkas halklarının topraklarından, yerlerinden, yurtlarından, ülkelerinden zor yoluyla çıkartılmalarına sömürgecilerin çıkar çatışmalarıyla, onların aralarındaki ilişkiler sebep olmuştur”²²⁸ sözlerini kullanan yazara göre 1864 Sürgününün tek sorumlusu Çarlık Rusya değildi aynı zamanda İngiltere, Osmanlı ve İran idi. Bu metinlerden de Çerkes Diasporasının “1864 sürgün ve soykırımı” konusunda Osmanlı Devleti’ni suç ortağı olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Çerkes Sürgünü yalnızca Çarlık Rusya'nın kararıyla yapılmamıştır. Meşruiyetin sağlanması adına Çarlık Rusya, Adige halkı tarafından itibar gören kişilerden destekçiler bulmuştur. Bu konuda Halim Hambet²²⁹ tarafından yazılan ve Jineps Gazetesi'nin Mayıs 2013 sayısında yayınlanan metni örnek olarak gösterebiliriz. Bu metinde Çerkeslerin Osmanlı Devleti'ne göç etmesi için Rus Çarı ile birlikte hareket eden Çerkeslerin olduğundan bahsedilmektedir. “Mesela, Şapsığ kabilesinde büyük itibarı olan İshak Efendi, gizli faaliyetlerde bulunan işbirlikçilerden biriydi. Ayrıca Natuhoyları Osmanlıya göç etmeye ikna etmesi için Natuhoy liderlerinden birine 2 bin altın teklif edildiği de bilinir.”²³⁰ Alıntılanan bu metinde aslında gazetede ki diğer metinlere nazaran daha farklı bir konudan bahsedilmektedir. Gazetede genellikle Osmanlı Devleti tarafından Kafkas halklarının ikna edilmesi için çalışmalarda buldukları anlatılırken, bu metinde Çerkeslerin kendi içerisinde de Çarlık Rusya ile birlikte hareket edenlerin olduğundan bahsedilmektedir. Diaspora Çerkeslerinin romantik bir milliyetçilikle hareket etmesi ve yazarın diasporada yaşamaması dolayısıyla böyle bir konuda yazmış olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Çerkesler arasında *boyculuk* fikrinin yaygın olması, yazarın bu gerçekleri dile getirmesinin sebebi olarak gösterilebilir. Çerkeslerin Kabardey boyuna mensup olan yazar, verdiği örnekte özellikle Şapsığ boyuna mensup kişilerden Rus destekçileri olduğunu

---

²²⁸ Age, 5.

²²⁹ Halim Hambet: Nalçık Kabardey-Balkar Devlet Üniversitesi (KBGU) Tarih bölümü öğretim üyesidir. <http://www.circassianworld.com/history/war-and-exile/1144-brief-information-circassian-exile>, [06.04.2019].

²³⁰ Halim Hambet, “Kısa Notlarla Çerkes Soykırımı”, çev. Serap Canbek, **Jineps Gazetesi**, Mayıs 2013, 7.

belirtmektedir. Diaspora ve “anavatan Çerkesleri” arasında geçmişten beri var olan *boy tartışması* burada söylemlerle karşımıza çıkmaktadır.

Jineps Gazetesi’nde yer alan metinlerde, daha çok romantik bir milliyetçilik anlayışının olduğundan bahsedilmişti. 1864 Sürgününün, resmi belgeler odaklı bir şekilde anlatıldığı metin sayısı çok azdır. Bunun yerine daha çok romantik bir şekilde anlatılan sürgün, yaşanan acıları diasporanın zihninde canlı tutmayı hedeflemiştir. Resmi belgelere dayanarak, 1864 yılında Kafkas halkının göç etmediğini, göç etmekten başka bir alternatifleri olmadığını ve bu şekilde de sürgün edildiklerini ispatlamak isteyen yazıların sayısı incelenen beş senelik arşiv taraması özelinde az da olsa mevcuttur. Bu yazılardan biri; Avukat Rahmi Tuna²³¹ tarafından yazılan “Hukuki Yorum: Kafkasya Çerkeslerin Vatanıydı”²³² başlıklı metindir. Bu metinde yazar, diğer yazıların profilinden farklı olarak, göç ve sürgün kavramları arasındaki ayrımı belirlemek adına 1864 yılına ait resmi belgelerden yola çıkarak bu yaşananların bir sürgün olduğunu savunmaktadır. 1861 yılında Adigeler ve Abhazlar Rus Çarı II. Alexandr ile görüşmeleri sırasında, işgalin sona ermesini ve kendi topraklarına Kazakların yerleştirilmemesini istedikleri belirtilmişti. Buna cevap olarak II. Alexandr: “Ya gösterilen yerlere yerleşin ya da Osmanlı imparatorluğuna gidin”²³³ ifadesini kullanmıştır. Rus Çarı II. Alexandr’ın verdiği bu cevabın hukuki olarak “sürgün politikası” olduğunu ifade eden yazar, böylece Adigelere sunulan iki alternatifin de mantiken mümkün olmadığını dile getirmiştir.

1864 için “sürgün ve soykırım” ifadelerini kullanan yazar, yaşananlar için o dönemde herhangi bir yaptırım uygulanmadığını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak da devletlerin sınır güvenliği hakkındaki anlaşmaları ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi gibi bildirimleri daha geç tarihlerde kabul etmesi gösterilmiştir. “Soykırım” kavramının hukuki olarak II. Dünya Savaşı öncesine kadar mevcut olmadığı da göz önünde bulundurulursa, 1864 Sürgünü sırasında yaşananların da bu sebeplerden dolayı bir yaptırımla karşılaşmaması ihtimalinin yüksek olduğundan bahsedilmiştir.²³⁴ Bir hukukçu olması sebebiyle hukuki çerçevede 1864 Sürgününü değerlendiren yazar, gazetede ki metinlerin genel profilinden farklı bir profil çizmiştir. 1864’e dair yaşanan

---

²³¹ Rahmi Tuna: Daha önceki dönemlerde Bağlarbaşı Kafkas Kültür Derneği Başkanlığı görevini yapan Rahmi Tuna Kafkasya kökenli bir avukattır. <http://www.kafdav.org.tr/tuma-rahmi-tuna>, [06.04.2019].

²³² Rahmi Tuna, “Hukuki Yorum: Kafkasya Çerkeslerin Vatanıydı”, **Jineps Gazetesi**, Şubat 2013, 6.

²³³ Age, 6.

²³⁴ Age, 6.

travmatik hikayelere oranla, görece bilimsel metinlerin sayısının artırılmasının daha olumlu sonuçları olacağı diaspora tarafından göz ardı edilmektedir.

Jineps Gazetesi'nde Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirmesi ve 1864 Sürgünü konusunda yayınlanan yazılarda 1864 Sürgünü, bir "soykırım" olarak nitelendirilmektedir. Yaşananların sorumlusu olan Rusya'nın soykırım gerçeğini tanımasını isteyen yazarlar, tarihsel geçmişte bölgedeki güç mücadelesinden bahsetmek yerine daha romantik bir milliyetçilikle, sürgün esnasında yaşanan acı hikayelere yer vermişlerdir. Rusya'nın özür dilemesi gerektiğini savunmaktadırlar fakat bu yaptırımını uygulayabilecekleri akılcı bir politikayla hareket etmemektedirler. Fakat bu konuda yazılmış metinlerde yalnızca Çarlık Rusya'ya yönelik bir düşmanlık değil; aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne yönelik bir düşmanlığı da görebilmekteyiz. Gazetede ki metinlerde "sömürgeci güç" olarak ifade edilen Osmanlı Devleti'nin, Rusya ile birlikte "soykırıma" sebep olduğu anlatılmaktadır. Açıkça hem Rusya hem de Osmanlı Devleti, "düşman-öteki" olarak tanımlanmıştır. Diasporanın kendi içerisinde sıkı ilişkileri olup kimliklerini kaybetmemeleri amacıyla bu "düşman-ötekiler" bilinçli olarak yaratılmaktadır. Osmanlı Devleti'ni ve Türkiye Cumhuriyeti'ni sorumsuzlukla suçlayan Çerkes Diasporası, çoğu zaman Rusya'dan daha çok Osmanlı Devleti'ni suçlamıştır. Diaspora için en önemli konu olan 1864 Sürgünü, tamamen romantik bir milliyetçilikle ele alınmaktadır. Böylece olayların, uluslararası sistemden ve siyasi tarihten uzak bir şekilde değerlendirilmesine sebebiyet verilmektedir.

3.5. Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya

Çerkesler, genellikle Çarlık dönemini ele alarak diaspora faaliyetlerini sürdürmektedir. Hatta Çarlık Rusya'nın yıkılışı, Çerkesler için bir mutluluk sebebi olarak gösterilebilir. Bu nedenle Jineps Gazetesi'nde Sovyetler Birliği dönemi üzerine 12 adet metin bulunmakla birlikte; bu metinler de çoğunlukla 23 Şubat 1944 Çeçen Sürgünü ile ilgilidir. 1944 yılında Stalin tarafından Kafkasya'daki Türk ve Müslüman halklar sürgüne tabi tutulmuştur. Gazete, Kafkas Diasporasını yansıtmaması bakımından Kafkasya Sürgününü ele almamıştır. 1944 Kafkas Sürgünü, yalnızca Çeçenlerin sürgün edilmesinden ibaret olarak ele alınmıştır. Çeçen ve İnguşlar haricinde 1944 yılında Kafkasya'dan sürgün edilenlerin çoğunluğunun Türk olması sebebiyle; gazetenin izlediği bu politikayı bilinçli bir tercih olarak görmemiz mümkündür. Buna

ilaveten; Çeçenistan'ın devlet başkanı Ramazan Kadirov'un Rusya yanlısı politikaları sebebiyle 1944 Çeçen Sürgünü anma programlarını yasaklamasını da sürgün edilen hakların içinden yalnızca Çeçen Sürgününün gazetede yer almaya değer görülmesinin sebebi olarak gösterebiliriz. Diasporanın, Rusya'yı bir "düşman-öteki" olarak tanımladığından ve Kafkasya siyasetinde Kadirov karşıtı söylemlerde bulunduğundan böyle bir tercih yapmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu metinlerde Çeçenlerin sürgün edilmesi eleştirilirken; aynı zamanda SSCB döneminde Çerkeslerle ilgili bilgilerin yer aldığı metinlerde bu dönem olumlu bir şekilde anlatılmaktadır.

Ekim Devrimi ve Çarlık Rusya'nın çöküşü konularından, Kafkas Diasporası tarafından övgüyle bahsedilmektedir. Çarlık döneminde Mayıs 1864'te Çerkeslerin sürgün edilmesi dolayısıyla, diaspora bu döneme çok karanlık bir dönem olarak bakmaktadır. Sürgüne sebep olan Çarlık yönetiminin Bolşevikler tarafından devrilmesi ise bir *kurtuluş* olarak görülmektedir. Bu sebeple de SSCB dönemi üzerine yazılan yazılarda (1944 Çeçen Sürgünü hariç) genel olarak olumlu ifadeler kullanıldığını söyleyebiliriz. Kurtarıcı bir hareket olarak görülen Bolşeviklerin Ekim Devrimi hakkında, Turabi Saltık tarafından Jneps Gazetesi'nin Ekim 2015 sayısında yayınlanan "Ekim Devrimi ve Kafkasya"²³⁵ başlıklı metnini örnek olarak ele alabiliriz. Bu metinde yazar, öncelikle Enver Paşa tarafından Dağıstan'da kurulan Dağlı Hükümeti hakkında bilgilendirme yapmış ve bu hükümetin Sovyetler Birliğini tanımamasından ve SSCB ile savaş halinde olmasından bahsetmiştir. Yaşanan bu gelişmeler hakkında açıkça olumsuz ifadeler kullanmayan yazar, Kafkasya'ya sosyalizmin gelmesiyle birlikte yapılan değişikliklerden bahsederek iki dönem arasında karşılaştırma yapmıştır. SSCB hükümetinin Kafkasya politikalarından övgüyle bahsetmiş ve "Ekim devrimi, yoksulların, emekçilerin üzerindeki savaşı, istilayı, sürgünü ve katliamları durdurmuştur"²³⁶ sözlerini kullanmıştır. Sovyetler Birliğinin bölgeyi sömürgeleikten kurtardığını savunan yazar, yaptığı karşılaştırma ile de SSCB hükümetinin uyguladığı politikaları, Dağlı hükümetinin var olma çabalarına karşı desteklediğini açıkça belirtmiştir. SSCB sonrasında Çerkesler için milli alfabe oluşturulduğundan ve sağlık, eğitim ve kültür hizmetlerinin de sonucunda Kafkasya'nın refaha kavuştuğundan bahsetmektedir. Fakat yazar burada bazı gerçekliklerden uzak bir şekilde metni ele almıştır. Kafkasya'nın coğrafi ve siyasi

---

²³⁵ Turabi Saltık, "Ekim Devrimi ve Kafkasya", **Jneps Gazetesi**, Ekim 2015, 4.

²³⁶ Age, 4.

sınırları itibarıyla yalnızca Çerkes ve Abhazlardan ibaret olmadığını unutan yazar, 1864 Çerkes Sürgünü ile karşılaştırıldığında pek bir farkı olmayan 1944 Kafkas Sürgünlerinden bahsetmemektedir. Kafkasya’da öncelikle demiryolu inşaatında çok zor şartlarda çalışan işçilerin, II. Dünya Savaşı sırasında Naziler ile iş birliği yaptıkları öne sürülerek türlü zulümlerle Sibiryaya’ya ve Orta Asya’ya sürgün edildiği göz önüne alınır; yazarın kullandığı bu ifadenin yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü emekçinin üzerindeki katliam ve sürgün durmamıştır. Aksine daha şiddetli bir şekilde kendini göstermiştir. Bu bakımdan yazarın ideolojisi sebebiyle de gerçekliklerden uzak bir şekilde taraflı bir dönem değerlendirmesi yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Benzer şekilde Turabi Saltık tarafından kaleme alınan ve Jneps Gazetesi’nde Eylül 2017 sayısında yayınlanan “TKP, Mustafa Suphi ve 1920 Çeçenya Hareketi”²³⁷ başlıklı yazı da 1920’de Çeçenya’ya Bolşeviklere karşı-devrim yapmak için gönderilen heyetten bahsedilmektedir. Bu heyetin amacının Kafkasya’da karşı-devrim yapmak ve “*Kemalistlerin Kafkasya politikasını*”²³⁸ yaymaktır. Kafkasya’ya vardıklarında heyetten bazı kişilerin TKP Temsilcisi Mustafa Suphi’nin ekibine katıldığından bahsetmiştir. General İsmail Berkok, Üsteğmen İsmail Hakkı Bey, Mustafa Butbay gibi askerlerin bulunduğu heyetten “*savaştaki acıları tekrar yaşamamak için*” Bolşeviklere katılanlar olduğunu dile getirmiştir. Üsteğmen İsmail Hakkı Bey’in Mustafa Suphi’ye katılmasından bahseden yazar, bu metinde Bolşevik Devrimi ve TKP hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır. Ardından Mustafa Suphi ve ekibinden 15 kişinin komünizm propagandası yapmak için Doğu Anadolu’ya gönderildiğinden ve Karadeniz’de öldürüldüklerinden bahseden yazar, ekip içerisinde dört kişinin Çerkes kökenli olduğunu dile getirmiştir. Çerkeslerin “zulme” her daim maruz kaldıklarını belirtmek amacıyla özellikle ölenlerden dört kişinin Çerkes olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda metinde kasıtlı bir şekilde “öldürülmek” yerine “katledilmek” ifadesi kullanan yazar, verilmek istenen mesajın anlamını daha da sertleştirmiştir. Ankara’dan karşı-devrim yapmaları için gönderilen heyetten Mustafa Suphi’ye katılan Üsteğmen İsmail Hakkı Bey’in öldürülenler arasında olmadığını ve içlerinden yalnızca onun hayatta kaldığını anlatmıştır. İsmail Berkok ve heyetinin ise Bolşeviklerin Çeçenya’ya hâkim olmasıyla Ankara’ya geri dönmek

---

²³⁷ Turabi Saltık, “TKP, Mustafa Suphi ve 1920 Çeçenya Hareketi”, **Jneps Gazetesi**, Eylül 2017, 9.

²³⁸ Age, 9.

zorunda kaldıklarını anlatarak metni sonlandıran yazar, metinde Bolşeviklerle ilişkili olarak TKP ve Mustafa Suphi üzerine olumlu ifadelerde kullanmıştır ve Çerkeslerin de bu “katliama” maruz kaldıklarını dile getirerek bir kez daha Çerkeslerin zulme uğradığını belirtmek istemiştir.

23 Şubat 1944 Çeçen Sürgünü üzerine yazılmış metinler genel olarak; bu sürgün politikasının eleştirisinin yapıldığı metinlerdir. Fakat bu eleştiri yalnızca sürgün politikasının yanlışlığına değinmektedir. Sürgüne tabi tutan SSCB Genel Sekreteri Josef Stalin’in totaliter yönetim yapısından ve bu politikayı uygulamasındaki niyetinden genel olarak bahsedilmemektedir. Sürgün hakkında anlatılan olaylar genellikle; sürgün esnasında ve sonrasında Çeçenlerin maruz kaldıkları kötü yaşam koşullarıdır. Beş senelik gazete arşivinde SSCB döneminde Kafkasya’yı ele alan metinlerin de bu yönden eksik kaldığını söyleyebiliriz.

Bu sürgün hakkında yazılmış, belge niteliğinde sayılabilecek yazılardan biri; Kafkas Mecmuası’nda 1955 yılında yayınlanan “Moskova Radyosunun Hakkımızdaki İttiham, İsnatları”²³⁹ başlıklı metindir. Bu yazının önemi; Çeçen Sürgünü hakkında gazetede yer alan metinlerdeki genel profilden farklı olması sebebiyle açıkça komünist sistemin ve Stalin’in totaliter yapısının eleştirisinin yapılmasıdır. Jneps Gazetesi’nde Ekim 2016 sayısında alıntılanarak yayınlanan bu metin; SSCB hükümetine bağlı Moskova Radyosunun Türkçe yayınında 7-9 Şubat 1955 tarihleri arasında Kafkas Mecmuası isimli derginin sahiplerine yönelik tehditlerde bulunulmasıyla kaleme alınmıştır. Metinde yazar, açıkça komünizmi ve SSCB yönetimini “düşman-öteki” olarak değerlendirmiştir. Dergide 1944 Çeçen-İnguş Sürgününe dair metinlerin yayınlanması nedeniyle radyoda böyle tehditlerin yer aldığını ifade eden yazar; açıkça Sovyet hükümeti ile ilgili diktatörlük söylemlerinde bulduklarından ve kendi *zalimce* politikalarını kabul etmek istemeyen, bu politikalara direnen herkesin yok edilmek istendiğinden bahsetmiştir. Metnin yazılış tarihi dolayısıyla sürgünün yaşandığı döneme ait bir belge niteliğinde olmasının yanı sıra; Karaçay-Balkar Türklerinin de 1944’te sürgün edildiğinden bahsetmesi bakımından da Jneps Gazetesi’nde bu konuda yayınlanan metinlerin genel profilinden farklıdır. Hatta yazar, bu sürgün politikasının esas sebebini değerlendirmiştir.

---

²³⁹ Şeref Terim, Mehmet Ketey, İnal Şaplı, “Moskova Radyosunun Hakkımızdaki İttiham, İsnatları”, **Kafkas Mecmuası**, Sayı: 4, Şubat-Mart 1955’ten aktaran; **Jneps Gazetesi**, Ekim 2016, 4.

“... korkunç emellerine gücünü katmayan her fert ve her topluluk onların nazarında haindir ve imhası lazım gelen bir mikroptur, onların felsefeleri budur ve bu sefil maksatlarının tahakkukuna engel olmak istidadı gösteren herşeyi, her manii silip süpürmek mubahtır ve elzemdir. Çeçen-İnguş ve Karaçay-Balkar ve emsali bunun için toptan imha edildi.”²⁴⁰

Yazar, SSCB'nin uyguladığı bu sürgün politikasının esas sebebi olarak; bu halkların SSCB'nin zalim politikalarına direnmelerini göstermiştir ve bu sebeple Çeçen-İnguşların, Karaçay-Balkar Türklerinin ve diğer halkların sürgün edildiğini dile getirmiştir. Metin, dönemi yansıması sebebiyle Çeçenlerin haricindeki halkların sürgününe de değinmiştir. Sovyet hükümetinin “Amerikancılık” suçlamalarının ve ölüm tehditlerinin karşısında hürriyetlerinden vazgeçmeyeceğini ifade eden yazar, açıkça komünist sistemin ve SSCB yönetiminin eleştirisini yapmıştır. Jneps Gazetesi'nde Sovyetler Birliği döneminde Kafkasya üzerine yazılan metinler 1944 Çeçen-İnguş Sürgünü haricindeki diğer Kafkas sürgünlerini ele almamıştır. Ek olarak bu metinde Sovyetler Birliği açıkça bir “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. 1995'te Sovyetler Birliği henüz çökmüşken yazılan metin, gazetede bu konuda yazılan metinlerle karşılaştırıldığında genel görüşe uymamaktadır. Jneps Gazetesi ağırlıklı olarak sol kökenli gazetecilerin yazılarına yer vermekle birlikte merkez-sağ kökenli birkaç yazıya da yer vermektedir. Bunun sebebi olarak da gazetenin *diasporada her siyasi görüşe saygılı olmak* gibi bir imaj oluşturmak istemesini gösterebiliriz. Sonuç olarak bu metin Jneps Gazetesi'nin genel siyasi görüşü ile farklı söylemlere sahip olsa da metne gazetede yer verilerek gazetenin imajı değiştirilmek istenmektedir.

Gazetede 23 Şubat 1944 Çeçen Sürgünü üzerine yayınlanan metinlerden biri de Ajans Kafkas internet adresinden alıntılanan “Haybah Katliamına Adigece Ağıt”²⁴¹ başlıklı metindir. Gazetede 1944 Sürgünü hakkındaki metinler kısıtlı olsa da yalnızca Çeçenlerin yaşadıkları travmanın ele alınmasına istisna oluşturması bakımından önemlidir. Metinde 1944 Sürgünü esnasında Haybah'ta yaşanan katliamda ölen Kabardeylerden bahsedilmektedir.

“Çerkes folklorunda Çeçen köyü Haybakh'ta gerçekleştirilen katliamla ilgili bir ağıt yer alıyor. Şarkıyı Nauruz Roza (Dışekova) ile 2006'da kaydettik. Kabardey'in soylu ailelerinden Nauruzların büyük kısmı 1934-1937 yılları arasında öldürüldü. Geri kalanı ya sürüldü veya kaçak yaşadı.”²⁴²

---

²⁴⁰ Age, 4.

²⁴¹ “Haybah Katliamına Adigece Ağıt”, **Ajans Kafkas**; tan aktaran **Jneps Gazetesi**, Mart 2015, 9.

²⁴² Age, 9.

700'den fazla kişinin ahırlara kapatılıp yakıldığı katliamda²⁴³ Kabardeylerin soylu ailelerinden olan Nauruzların da bu bölgede ya öldürüldüğü ya da kaçak yaşadığı ifade edilmiştir. Haybah Katliamı üzerinden Çeçenya'da yaşayan Çerkesler ele alınmıştır. Böylece yazarın mikro milliyetçi bir düşünceye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Alıntılanan metin, SSCB döneminde Kafkasya üzerine yazılmış metinlerle karşılaştırıldığında istisna oluşturmakta birlikte gazetede bu metne yer verilmesinin sebebi; 1944 Sürgününden Çeçenlerin yanı sıra Çerkeslerin de etkilendiği ifade edilmek istenmiştir.

Turabi Saltık'ın Sovyet Dönemi hakkındaki diğer metinlerinde daha önce de incelendiği gibi 1944 Çeçen Sürgününden bahsedilmemiş, SSCB döneminin Kafkasya'yı sömürgelemeden kurtardığından ve Kafkasya için ne kadar çok ilerleme sağladığından bahsedilmiştir. 1944 Sürgünü hakkında yazmayan yazar, gazetenin Nisan 2016 sayısında "Çeçen-İnguş Edebiyatı"²⁴⁴ başlıklı bir metin kaleme almıştır. Bu metinde ironik bir şekilde Sovyetler Birliği döneminin Çeçen-İnguşlar için çok önemli ve kıymetli bir dönem olduğundan bahsetmiştir. Bunun sebebi olarak da Çeçen-İnguşların yazılı edebiyat kültürünü Sovyetler Birliği'nin dil ve kültür alanındaki politikaları sayesinde geliştirmesini göstermiştir. Gazetenin aynı sayısında 23 Şubat 1944 Çeçen-İnguş Sürgünü hakkında yazılara yer verilmesine rağmen; bu yazarın Çeçen-İnguşların neredeyse SSCB'ye karşı minnet duygusu beslemesi gerektiğini belirtecek kadar SSCB güzellemesi yapmasının, tamamen yazarın ideolojisinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Jneps Gazetesi'nde yer alan metinlerden SSCB dönemini ele alanlar genel olarak; Çeçen-İnguş Sürgününün ele alındığı ve eleştirildiği metinlerdir. Bu metinlerde sürgünün bir "etnik temizlik" olduğundan ve bölgedeki Çeçen ve İnguşların nüfusunu azaltarak buralara yabancıların yerleştirildiğinden bahsedilmektedir. Bu metinler yalnızca 1944 Kafkasya Sürgünlerinden Çeçen-İnguş Sürgününü ele almaktadır ve farklı zamanlarda aynı gerekçelerle diğer Kafkas halklarının sürgün edilmesini göz ardı etmektedir. Bu tercihin birçok farklı sebebi olabilir. Öncelikle günümüzde Çeçenistan'ın Devlet Başkanı Ramazan Kadirov açıkça Rusya yanlısı politikalar izlemektedir. Kafkas Diasporası, Kafkasya'daki Çerkeslerin ve diğer halkların aksine

---

²⁴³ Age, 9.

²⁴⁴ Turabi Saltık, "Çeçen-İnguş Edebiyatı", **Jneps Gazetesi**, Nisan 2016, 5.

Rusya düşmanı söylemlerde bulunmaktadır. Bu sebeple Çeçenistan'ın Rusya yanlısı politikalarına karşı çıkmak için 1944 Çeçen-İnguş Sürgününü devamlı olarak zihinlerde taze tutmak istemekte olabilirler. Buna ilaveten, Çeçen-İnguş Sürgünü dışındaki sürgün edilen diğer halkların Türk kökenli halklar olması sebebiyle de gazetede bu halklar hakkında herhangi bir metin bulunmadığını söyleyebiliriz. Jineps Gazetesi'nin açıkça Türkiye'yi ve Türk milletini “düşman-öteki” kategorisi içerisinde tanımladığını göz önünde bulundurursak; 1944 Kafkas Sürgünleri kapsamında bu bilinçli tercihi yaptığını söyleyebiliriz. Gazetede bu konuda yazılmış metinler de genellikle 1944 Kafkasya Sürgününün tanıklarının ifadelerinin yer aldığı metinlerdir. 1944 Kafkasya Sürgününün acı hatıralarına yer verilen metinler, 1864 Çerkes Sürgünü ile benzer şekillerde anlatılmıştır. Olayların arka planı, gerekçeleri, SSCB'nin politikaları yeterince ele alınmamış ve yalnızca tanıkların 1944 üzerine ifadelerine yer verilerek Rusya “düşman-öteki” olarak ifade edilmiştir. Sadece duygusal olarak değerlendirilen bu sürgünle ilgili bilgi açısından içi yeterince dolu olmayan metinlerin bulunması önemli bir eksikliklerdir. Bu dönem hakkında yazılan metinlerle ilgili önemli bir farklılık da ortaya çıkmaktadır. SSCB dönemi üzerine yazılan metinlerde “biz” kategorisinde Çeçenler ve İnguşlar yer almaktadır. Çerkeslerin, Abhazlar dışındaki bir Kafkas halkını “biz” olarak nitelendirmesi açısından da bu bölüm önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu bölümde; yazarların ideolojik bellekleri dolayısıyla, gerçeklikler hakkında farklı yaklaşımlarda bulunduğunu ve hatta bazı gerçeklikleri görmezden geldiklerini de açıkça görebilmekteyiz.

3.6. 1990 Sonrası Kafkasya

1990'lı yıllar hem SSCB hem de Kafkasya için önemli bir dönemdir. SSCB'nin yıkılma dönemi olan 1990 sonrasında, Kafkasya'da özerk yönetimler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. SSCB'nin yıkılması, Kafkasya'da birtakım yeni çatışmaların ve savaşların da önünü açmıştır. Aynı zamanda günümüz Kafkasya siyasetinin şekillenmesi açısından da 1990 sonrasında Kafkasya'yı değerlendirmek önem arz etmektedir. Rusya'nın Kafkasya politikasını, Kafkasya'daki istikrarsız yönetimleri, “anavatandaki Çerkeslerin” problemlerine diasporanın yaklaşımı ve Türkiye'nin Kafkasya politikasının diaspora için ne anlam ifade ettiği hakkında bilgi edinmek açısından önemli olacaktır. Jineps Gazetesi'nde 1990 sonrasında Kafkasya üzerine yazılmış metinlerde Çerkeslerin tarihsel düşmanı Rusya, diğer metinlerde de olduğu

gibi yine “öteki” olarak tanımlanmıştır. Fakat 1990 sonrası Kafkasya ile ilgili yalnızca Rusya değil, Gürcistan da “düşman-öteki” kategorisinde tanımlanmıştır. Hatta 1990 sonrası Rusya, daha önceki dönemlere göre daha olumlu ifadelerle ifade edilmiştir. Gazetede genel olarak Rusya’nın karşısında yer alanların “biz” kategorisinde yer almasına rağmen; Abhaz-Gürcü Savaşı dolayısıyla gazetede Gürcistan karşıtı söylemler mevcuttur. Buradan da anlaşılacağı gibi Çerkes Diasporası kendileriyle akraba olan Abhazları da “biz” olarak kabul etmekte ve Rusya karşıtı söylemlerin yanı sıra Gürcistan karşıtı söylemlerde de bulunmaktadır. Jneps Gazetesi’nde 2013-2018 yılları arasındaki metinlerin incelenmesi dolayısıyla ve 1990 sonrası gelişmelerin günümüz Kafkasya siyasetini de etkilemesi sebebiyle; bu bölümde 1990-2012 yılları arasında yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir. Bu sınırlama ile bakıldığında, gazetede 1990 sonrası Kafkasya’yı konu alan toplamda 17 metin bulunmaktadır.

1990 sonrası Kafkasya hakkındaki metinleri incelediğimizde üç önemli konuya gazetede ağırlık verildiği görülmektedir. Bunlar; 1992 Abhaz-Gürcü Savaşı, 2004 Beslan Katliamı ve 2008 Güney Osetya Savaşı’dır. Gazetede 1990 sonrası ele alan metinler genel olarak bu üç önemli olayı konu edinerek yazılmıştır. Bu metinlerde aktör tanımlaması yapılırken Rusya ve Gürcistan “düşman-öteki” olarak tanımlanırken, Abhazlar ve Çerkesler ise “biz” olarak tanımlanmıştır.

1992 Abhaz-Gürcü Savaşı hakkında yazılmış metinlerde “düşman-öteki” olarak tanımlanan Gürcülere karşılık, Abhazlar ise “biz” olarak tanımlanmıştır. Çerkeslerle akraba millet olmaları sebebiyle Abhazların da gazetede “biz” olarak tanımlanması olağandır. Öncelikle Abhazy’a’nın *Tanrı’nın cenneti* olduğu ve efsanelerden yola çıkarak; misafirperverlikleri dolayısıyla bu toprakların Abhazlara Tanrı tarafından hediye edildiği anlatılmaktadır. Efsaneleri ön plana çıkararak Abhazy’a’nın cennet olduğunu ve Abhazlara verildiği için de Abhazların diğer ırklardan daha özel bir ırk olduğu ima yoluyla belirtilmiştir.²⁴⁵ 1992 Abhaz-Gürcü Savaşı, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Gürcistan tarafından Abhazy’a’nın işgal edilmesiyle başlamıştır. 30 Eylül 1993’te Gürcü birlikler Abhazy’a’dan çıkarılmış ve savaş böylece bitmiştir. Gazetede bu savaşla ilgili Abhazy’a tarihinden bahsedilmiş ve Abhazy’a’nın 1917 yılına kadar hiçbir dönemde Gürcistan’a bağlı olmadığı vurgulanarak; Gürcistan ordusunun

---

²⁴⁵ Anıt Baba, Behice Bağ, Adnan Özveri, **Canlar Ülkesi Abhazy’a** (İstanbul: Armoni Nüans Görsel Sanatlar ve İletişim, 2014)’ten aktaran; **Jneps Gazetesi**, Haziran 2015, 14.

Abhazya'yı işgalinin haksızlığı öne çıkarılmak istenmiştir. Savaşa giden süreçte Abhazya'nın Gürcistan ile tamamen diplomatik ilişkiler çerçevesinde adım attığı fakat Gürcistan'ın asıl niyetinin barış değil; "*Abhazya'da Abhaz kanı dökmek*"²⁴⁶ olduğu dile getirilmiştir. Daha öncesinde Osetya ve Megrelya'da yaşananları örnek olarak gösteren yazar, Abhazya'da yapılan "temizliği" de buna benzetmiştir. Jneps Gazetesi'nin Eylül 2017 sayısında Selçuk Sımsım²⁴⁷ tarafından kaleme alınan "14 Ağustos 1992"²⁴⁸ başlıklı metinde özellikle Abhazya'da devlet başkanlığı görevini ilk olarak yapan Vladislav Ardzınba'nın işgalin ilk gününde yaptığı konuşma metne konulmuştur. Konuşmasında Ardzınba, Gürcistan'ın politikalarını eleştirmiş ve Abhazya halkının ve yönetiminin barıştan yana olduğunu dile getirmiştir. Buna rağmen Gürcistan yönetiminin ise gözünü adeta kan bürüdüğünü ima eden yazar, Gürcistan'ın kan dökmeyi istediğini ifade etmiştir. Bir başka dikkat çeken unsur ise Abhazların Gürcü milletiyle herhangi bir probleminin olmadığını belirtmek amacıyla, eleştiri yapılırken sürekli olarak "Gürcistan yönetimi" ifadesinin kullanılmasıdır. "Gürcüler" ifadesinin vereceği anlam genellemesinden bilinçli bir şekilde kaçınılmış ve Abhazya'nın probleminin Gürcistan yönetimi ile olduğu belirtilmek istenmiştir. Aynı zamanda bu konuda yazılan metinlerde genellikle Abhazların Gürcü olmadıkları vurgulanmıştır. Abhazların kendilerini ve diğer milletlerin de Abhazları Gürcü olarak kabul etmedikleri ifade edilmiştir.²⁴⁹ Böylece metinlerde Gürcistan yönetiminin hem tarihsel hem de milliyet açısından Abhazya'da hak iddia edemeyeceği belirtilmiştir.

1990 sonrasında Kafkasya'da meydana gelen bir diğer önemli mesele de Beslan Saldırısıdır. Eylül 2004'te Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti'nin Beslan kasabasında bir okula yapılan saldırıda, 3 gün boyunca 1100 kişi rehin alınmış ve bu rehinelere 186'sı çocuk olmak üzere 334 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olayın arka planı henüz aydınlatılamamış olmasına rağmen; saldırıyı gerçekleştirenlerin II. Çeçen Savaşı'nı bitirmek için bu baskını yaptığı ifade edilmiştir. Çerkes Diasporası ise yapılan bu saldırının bir katliam olduğunu ve Rusya Devlet Başkanı Putin'in bu saldırının arkasında olduğunu dile getirmektedir. Bu saldırıya yönelik gazetede yer alan metinler, saldırıdaki rehinelere hayatta kalanlar ya da saldırı esnasında ölenlerin

---

²⁴⁶ Selçuk Sımsım, "14 Ağustos 1992", **Jneps Gazetesi**, Eylül 2017, 6.

²⁴⁷ Selçuk Sımsım: "Abazaların Politik Tarihi" ve "Başka Bir Vatanımız Yok" isimli kitapları bulunan Kafkasya kökenli bir yazardır. <https://kidega.com/yazar/selcuk-simsim-160261>, [06.04.2019].

²⁴⁸ Age, 6.

²⁴⁹ Beygva Ömer, "Abhaz Bayrağı Abaza Bayrağı Değil Miydi?", **Kafkasya Kültürel Dergi**, Mart-Nisan-Mayıs 1967, s. 14'ten aktaran; **Jneps Gazetesi**, Haziran 2015, 4.

ailelerinin olaya dair anlatımlarından oluşmaktadır. Rusya devletinin sorumsuzca davranışı sebebiyle meydana geldiği savunulan bu saldırı için; ölenlerin aileleri tarafsız bir soruşturma yapılması gerektiğini talep etmektedir. Fakat Putin'den ya da Medvedev'den bu konuda bir destek göremediklerinden yakınmaktadırlar. Öncelikle baskının ardından tutulan rehinelere, Genelkurmay'a bağlı askeri birliklerin okula tanklarla ve roketatarlarla müdahale etmesiyle öldürülmesi Beslan mağdurları açısından Rusya devlet erkanının sorumlu tutulmasına sebep olmuştur. Gazetede bu konuda yazılan metinlerde, Rusya Devleti yöneticilerinin Beslan'daki "katliama" tarafsızca yaklaşması bir yana anma programlarına dahi katılmaması konusunda eleştiri yapılmaktadır. Bu durum da saldırıda hayatını kaybedenlerin yakınlarının, Rusya Devletini daha fazla suçlamasına ve "Beslan Katliamının" tüm sorumluluğunu Rusya'ya yüklemesine sebep olmaktadır. Beslan Saldırısının incelenmesi için kurulan heyetin tek uzmanı olan Yuri Saveliev'in raporu, "Beslan Anneleri" açısından bir belge olarak değerlendirilmektedir. Jneps Gazetesi'nde alıntılanan bu raporda şu ifadeler yer almaktadır:

"İlk patlamanın nedeni okulun yanındaki bir binanın beşinci katından gece 1.03 sıralarında lav silahıyla açılan ateşti. 22 saniye sonra gerçekleşen patlama ise aynı sokaktaki bir başka beş katlı binadan atılan, 6.1 kg dinamite eşdeğer parça tesirli bomba nedeniyle gerçekleşmişti. Saveliev'e göre, patlamalar müthiş bir yangın felaketine yol açmış ve spor salonunun tavanının çökmesi de rehinelere çoğunun ölmesine neden olmuştu. Diğer 106-110 rehine ise teröristler tarafından yanmakta olan spor salonundan kafeteryaya geçirildikten sonra güvenlik güçlerinin roketatar, lav silahı ve tank kullanarak açtıkları yoğun ateş sonucunda ölmüştü."²⁵⁰

Uzman Yuri Saveliev'in raporu, "Beslan Anneleri" için bir umut olmuş fakat mahkeme bu raporu doğru bulmamıştır. Bu nedenle Beslan saldırısı Kafkas Diasporası tarafından henüz aydınlatılamamış ve kimsenin sorumluluğu kabul etmediği bir "katliam" olarak değerlendirilmiştir. Bu katliamdan Rusya Devleti sorumlu tutulmakta ve hayatta kalan rehinelere maddi ve manevi durumlarıyla ilgili herhangi bir iyileştirme yapılmaması da Kafkas Diasporasının bu katliamın bilinçli olarak yapıldığını düşünmesine sebep olmaktadır.

"Mahkemede davanın tekrar görülmesi konusunda karar alınması çok önemli. Bizler bir ayrıcalık istemiyoruz. Bu konunun tarafsızca tekrar araştırılması güvenlik güçleri açısından da çok önemli, bunu devletin tüm vatandaşlarına ve ölen her çocuğa borçlular. Olay bir devlet okulunda gerçekleşti, olanların sorumluluğu da devlete ait."²⁵¹

---

²⁵⁰ Susanna Dudiyeva, "Beslan Katliamı: "Sorumsuzluğun Zaferi", çev. Serap Canbek, **Jneps Gazetesi**, Ekim 2015, 8.

²⁵¹ Age, 8.

Beslan Annelerinden biri olan Susanna Dudiyeva'nın bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Beslan saldırısı ile ilgili Rusya Devleti suçlanmakta ve Rusya "düşman-öteki" olarak tanımlanmaktadır. Rusya Devletinin yalnızca mahkemenin tekrar tarafsız bir şekilde yapılmasını engellemesi değil; aynı zamanda Beslan mağdurlarının tazminat almasını da engellemesi Rusya'ya karşı olumsuz söylemlerin oluşmasının başka bir sebebi olarak görülebilir. Jneps Gazetesi'nin Eylül 2017 sayısında yayınlanan "Ölen Öldü Ama Kalan Sağlar Yaşıyor Mu?"²⁵² başlıklı metin de bu konuda daha radikal ifadelerin bulunduğu bir metindir. Bunun sebebi olarak da Beslan saldırısında okulda bulunan kişilerin yakınlarından ziyade bizzat kendilerinin bu metinde ifadelerine yer verilmiş olmasını gösterebiliriz. Bu metinde Beslan Saldırısından sakatlanarak kurtulan Bela Avsanova'nın ifadelerinde daha radikal bir biçimde Rusya düşmanlığını görebilmekteyiz. AIHM'ye yapılan başvuruda çıkan karara göre; Rusya'nın Beslan mağdurlarına tazminat ödemesi gerektiği fakat Rusya'nın bunu yapmadığı anlatılmaktadır. Bunlara ek olarak, engelli olarak yaşamlarına devam etmek zorunda kaldıkları için belli zamanlarda tedavi görmeleri gerektiğini fakat Rus hükümetinin bunu kolaylaştıracak politikalar üretmekten ziyade daha da zorlaştırdığını ve bu sebeple tedavi olamadıklarını belirtmektedir. Bu konuda yazılan bütün metinlerde tanık ifadelerine yer verilmiş ve yaşanan saldırı "Beslan Katliamı" olarak ifade edilmiştir. Fakat bu metinde tanıkların ifadelerinin dışında metni hazırlayan kişinin tercihen *baskın* ifadesini kullanması dikkat çekmektedir. Bu söylem farklılığı, haber metnini hazırlayan gazetecinin *katliam* kavramını kullanmaya çekindiğini ya da bunun bir katliam gibi suçlayıcı ve daha sert bir anlamda kullanılmasının yanlış olduğunu düşünen biri olabileceğini göstermektedir. Bu tercihin de bilinçli yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2004 Beslan Saldırıları, gazetede 1990 sonrası Kafkasya'yı anlatan haberlerden en çok önem atfedilenlerinden biridir. Bu saldırı diaspora tarafından katliam olarak değerlendirilmiş ve olayın tek faili olarak Rusya kabul edilmiştir. Rusya Devletinin bu konuda herhangi bir iyileştirme girişiminde bulunmaması, Beslan mağdurlarının daha radikal fikirlere sahip olmalarına sebep olmuştur. Rusya Devleti açıkça "düşman-öteki" olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda tanıkların ifadeleri haricinde gazetede olayın üzerinden zaman geçtikçe, Beslan Saldırıları için katliam yerine baskın

---

²⁵² "Ölen Öldü Ama Kalan Sağlar Yaşıyor Mu?", **Jneps Gazetesi**, Eylül 2017, 3.

ifadesinin kullanıldığı da görülmektedir. Bu durum da diasporanın Rusya'ya karşı politik bir tercihi olarak değerlendirilebilir.

1990 sonrasında Kafkasya'da yaşanan önemli tarihsel olaylardan biri de 2008 Güney Osetya Savaşı'dır. Jineps Gazetesi'nde Güney Osetya Savaşı, 1990 sonrasında ele alan metinler içerisinde en çok metin yazılmış olan olaydır. Bu savaşla ilgili yazılan metinlerde, diğer metinlerde olduğu gibi yalnızca tanık ifadelerine yer verilmemiştir. Bu konuda özellikle dokuz sayıda yayınlanan bir araştırma dizisinin yer alması, konunun diaspora için önemini ifade etmektedir. Osetya'nın tarihsel kökenini de inceleyen ve günümüzdeki savaşın esas sebebinin değerlendirildiği bu metinlerde; aktör tanımlaması yapılırken Osetler "biz" olarak, Gürcüler ise "düşman-öteki" olarak tanımlanmıştır. Rusya, diasporanın tarihsel düşmanı olmasına rağmen; bu savaşla ilgili olan metinlerde ise tam tersi bir söylem kullanılarak *Şovenist Gürcülerden* bir kurtarıcı olarak görülmüş ve bu şekilde ifade edilmiştir. Gürcistan'a karşı Rusya'nın tercih edilmesi ve hatta övücü ifadelerin dahi kullanılması, diasporanın kendi içerisindeki tutarsız yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Muammer Tekin²⁵³ tarafından kaleme alınan ve dokuz bölümden oluşan "Güney Osetya"²⁵⁴ başlıklı yazı dizisinde günümüzdeki Güney Osetya meselesini anlayabilmek için öncelikle Osetya'nın ve Osetlerin tarihi anlatılmıştır. Bu tarihsel süreç içerisinde Osetya'nın yıllarca Gürcülerin istilasına maruz kaldığından bahseden yazar; Gürcülerin acımasız istilalarına rağmen Osetlerin Rusya'dan yardım istemesini "*denize düşen yılanı sarılır*"²⁵⁵ şeklinde açıklamaktadır. Tarih boyunca Gürcülere karşı Rusya'dan yardım isteyen Osetler aslında mecbur kalmaları sebebiyle böyle bir politika izlemişlerdir. 1801 yılında Rusya'nın Güney Osetya'yı ve Doğu Gürcistan'ı ele geçirmesi ile Osetler üzerindeki İran baskısı azalmış ve bu sebeple halk, gelişmelerin olumlu olmasından hoşnut olmuştur. Fakat Rusya'nın ilk olarak feodal beyleri destekleyerek büyük hata yaptığını belirten yazar, bu güçlenme sonucunda Osetya'da Gürcü feodal beylerin baskılarının arttığından ve Güney Osetya'da bu baskıların çok acı sonuçları olduğundan bahsetmiştir. Rusya'nın yaptığı bu hata ile Güney Osetya'da Gürcülerin baskılarına maruz kalmaları sebebiyle Osetlerin

---

²⁵³ Muammer Tekin: İstanbul Kafkas Kültür Derneği üyesi olan yazarın çeviri eserleri bulunmaktadır. <http://www.kaffed.org/kaffed/uye-dernekler/item/649-istanbul-kafkas-k%C3%BCI%C3%BCr-derne%C4%9Fi.html>, [06.04.2019].

²⁵⁴ BAD Muammer Tekin, "Güney Osetya", **Jineps Gazetesi**, Temmuz 2015- Mart 2016.

²⁵⁵ BAD Muammer Tekin, "Güney Osetya", **Jineps Gazetesi**, Ağustos 2015, 14.

Rusya'dan nefret ettiğinden bahsetmiştir. “Devam eden bu zulümlerin baş sorumlusu Rus yönetimiydi. Devam eden İran-Rus ve Osmanlı-Rus çatışmaları için Gürcülere ihtiyaç duyan Çar, Osetleri onların kucacağına itmekte tereddüt etmedi.”²⁵⁶ Rusya'nın politik çıkarları dolayısıyla Gürcülerin Osetlere uyguladığı baskıcı politikalara göz yummaları, Osetlerde Rusya'ya karşı nefret uyandırdığını ifade etmiştir. “Siyasi açıdan Çarlık Rusya'ya, ekonomik açıdan da Gürcü feodallere bağlı olan Güney Osetya”²⁵⁷, yazara göre hem Çarlık döneminde hem de SSCB döneminde Gürcülerin insafına bırakılmıştır. 1920 yılında Gürcüler tarafından Güney Osetya'da soykırım yapıldığını dile getiren yazar; günümüzdeki Güney Osetya meselesinin aslında sıradan bir mesele olmadığını, tarihsel travmalarla dolu olduğunu ifade etmek istemiştir. 1991 yılında Gürcü polislerin provokasyonu ile Oset gençler, polislerin silahlarına el koymuş ve Gürcistan SSCB'den onay alarak bu eylemi gerekçe olarak göstermiş ve ardından Güney Osetya'ya saldırmıştır. Rusya destekli Gürcü birliklerine karşı Gorbaçov kararname çıkararak Gürcülerin bölgeyi terk etmesi gerektiğini bildirmiştir. Fakat kararın uygulanmaması, 1,5 yıl boyunca çatışmanın sürmesine sebep olmuştur. “Güney Osetya'nın SSCB için bir değeri yoktu; petrolü, madenleri yoktu. SSCB için eskiden beri bozuk para değerindeydi”²⁵⁸ ifadelerini kullanan yazar, Güney Osetya'nın Gürcistan tarafından işgal edilmesinin ve Osetlere yapılan “soykırımın” suçlusu olarak Rusya'yı göstermektedir. Yazara göre Rusya, yıllar boyunca Kafkasya'ya petrol, doğalgaz vs. olarak bakmış ve bunlardan mahrum olan bölgelere herhangi bir değer vermemiştir. Bu sebeple de Güney Osetya, yıllarca Gürcülerin şovenist politikalarına maruz bırakılmıştır.

1990 sonrasında ise Rusya'ya hem ekonomik hem siyasi hem de dini açıdan bağımlı hale gelen özerk Güney Osetya, 2008 yılında *Gürcüleşmiş Oset Mihail Saakaşvili* tarafından işgal edilmiştir. Fakat Rusya'nın Güney Osetya'ya olan desteği ile Gürcistan ordusu Güney Osetya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Yazar, Güney Osetya'nın günümüzdeki durumunu ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Gürcistan'dan fiilen kopmuş olan Güney Osetya bağımsız görünse de Rusya'nın bir parçasıdır. Artık bu bölgede Gürcü parası geçmiyor, Gürcü bayrağı dalgalanmıyor, Gürcü asker, polis ve resmi görevlileri çalışmıyor. Bölge elektriğini, gazını ve bütün gereksinimlerini Rusya'dan alıyor. Rus pasaportu kullanılıyor. Bölge fiilen Rusya'dır. Osetler uluslararası yasaların kendilerine verdiği kendi kaderini tayin hakkını kullandılar ve 2700 yıldır bu topraklarda

---

²⁵⁶ Age, Temmuz 2015, 8.

²⁵⁷ Age, 8.

²⁵⁸ Age, Aralık 2015, 11.

yaşayan atalarının yurduna sahip çıktılar. Kültürel ve fiziki yapılarını bundan sonra da burada devam ettirmeye kararlılar.”²⁵⁹

Yazar, Güney Osetya'nın aslında bağımsız olmadığını Rusya'nın bir parçası olduğunu dile getirerek verilmek istenen anlamı yumuşatmıştır. Aynı zamanda yazar, Güney Osetya'nın Rusya'ya “bağımlılığını” kabul etmek yerine *Rusya'nın parçası* olarak görmektedir. Yazarın bu sözlerinden anlaşılacağı gibi, Güney Osetya'daki Osetler Rusya'nın bir parçası olmaktan rahatsızlık duymamaktadır. Bunun sebebi olarak; Çarlık döneminden 2000'li yıllara kadar Rusya her zaman Gürcüleri desteklemesine rağmen; 2008'deki Güney Osetya Savaşı'nda Osetleri destekleyerek onlara bağımsızlıklarını kazandırmıştır. Gürcülerin yıllar boyunca uyguladığı baskı ve asimilasyon politikalarından kurtulan Osetler, *denize düşen yılanı sarılır* mizacını benimseyerek, Rusya'ya minnet duymak zorunda kalmışlardır. Fakat burada önemli ve yazı dizisinde belirtilmeyen bir mesele; Rusya'nın Çarlık ve Sovyet dönemlerinde Gürcüleri desteklerken, neden 1990 sonrasında Osetleri desteklediğidir. SSCB'nin çöküşü sonrasında “Bağımsız Devletler Topluluğu” ile Kafkasya ve Orta Asya'da bölgesel hegemonyasını kaybetmek istemeyen Rusya, ABD'nin Balkanlar ve Kafkasya'da uyguladığı “Çevreleme Politikasının” önüne geçmek istemiştir. Bu sebeple Güney Osetya'da ve Abhazya'da Gürcistan'a karşı savaşmıştır. 1990 Sonrası Kafkasya'yı konu alan metinlerde reelpolitikten bahsedilmediği ve Güney Osetya Savaşı'na “romantik” bir şekilde yaklaşıldığı görülmektedir. Güney Osetya'nın Rusya'ya bağımlı olması sebebiyle çekince duyan diaspora, böyle bir yaklaşım sergilemiş olabilir. Fakat uluslararası sistemden bağımsız düşünmek hem diasporanın hem de “anavatanın” zararına olacaktır. Güney Osetya Savaşı'nda ya da Abhazya Savaşı'nda olduğu gibi, diasporanın gerçeklikten ve uluslararası sistemin değişen dengelerinden uzak bir şekilde Kafkasya politikalarını değerlendirmesi, iki olasılığı karşımıza çıkarmaktadır. Bunlardan ilki; diaspora, reelpolitik ve uluslararası sistemle ilgilenmeyerek yalnızca romantik milliyetçi söylemler kullanmaktadır. Diğer ise Türkiye'deki Kafkas Diasporası, Rusya hakkında görüş bildirmek konusunda pasif bir durumdadır. Diaspora, stratejik bir politika ile hareket etmek yerine, tarihsel travmalarla hareket etmektedir.

Jineps Gazetesi'nde 1990 sonrası Kafkasya'yı konu alan metinlerin, diğer bölümlerden farklı olan en önemli yanı; tarihsel düşman Rusya hakkında daha olumlu

---

²⁵⁹ Age, Mart 2016, 7.

ifadelerin kullanılmış olmasıdır. Yalnızca Beslan Saldırısı hakkındaki metinlerde Rusya “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. Fakat Güney Osetya Savaşı ve Abhaz-Gürcü Savaşı hakkındaki metinlerde Rusya adeta bir *kurtarıcı* rolünde sunulmuş ve Gürcistan ise “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer mesele ise gazetede 1990 sonrası anlatılırken; Abhazlar ve Osetlerin “biz” kategorisinde tanımlanmış olmasıdır. Buna karşılık her zaman “öteki” kategorisinde Rusya yer alırken; 1990 sonrasında genel olarak Rusya’ya kurtarıcı bir rol atfedilmiş ve Gürcistan ise “düşman-öteki” olmuştur. Aynı zamanda bu alt bölümde diasporanın romantik bir milliyetçilikle hareket ettiğini ve gerçekliklerden uzak söylemlerde bulunduğunu görebilmekteyiz. Bunlara ek olarak, incelenen beş senelik gazete arşivinde Çeçen Savaşı hakkında herhangi bir metin olmaması da önemli bir eksikliklerdir. Fakat gazetenin daha önceki sayılarında Çeçen Savaşı üzerine metinler yer almıştır. Zamanla Çeçen Savaşı’nın gazetenin gündeminden düştüğü görülmektedir.

3.7. Tarih Anlayışının Genel Değerlendirmesi

Çalışmanın ikinci ana bölümünü oluşturan “Tarih” bölümü, Jıneps Gazetesi’nin bu konudaki temel söylemlerini anlamak açısından önemlidir. Türkiye’deki Kafkas Diasporasının en çok önem verdiği ve diasporanın ortak bilinçle bir arada hareket edebildiği nadir konulardan biri 1864 Sürgünüdür. Diasporanın bir arada bulunup hareket edebilmesi için ortak bir tarihsel bilinç oluşturması çok önemlidir. Bu açıdan öncelikle tarihsel alana odaklanan Jıneps Gazetesi’nde Kafkasya tarihi, beş döneme ayrılarak incelenmiştir. Öncelikle “Erken Dönemde Kafkasya” başlıklı alt bölümde Kafkasya, tarih öncesinden başlayarak Osmanlı hakimiyetine girene kadar olan uzun dönem ele alınmaktadır. Bu dönemle ilgili gazetede yayınlanmış metinlerde, tarih öncesinde yaşamış ve dünya tarihini etkilemiş halkların kültürel olarak Kafkas halklarına dayandığı ifade edilmiştir. Kafkas Diasporası, mikro milliyetçi bir şekilde hareket ederek, yani ulusal kimliğin haricinde kimlikleri daha küçük parçalar halinde kabul eden, kendi tarihini (özellikle Adige ve Abhaz) ne kadar eskiye dayandırır o kadar kendisine önem verileceği algısına sahiptir. Kafkasya’nın tarih boyunca her zaman güç mücadelelerine ev sahipliği yapması, tarihi etkileyecek büyük buluşların veya olayların başrolünde olmasını engellediğinden, saygın ve kadim bir halk olduklarını kanıtlamak amacıyla böyle bir yola başvurduklarını söylememiz mümkün olacaktır. Jıneps Gazetes’nde yer alan metinler, Kafkas halklarının tarihini eski

dönemlere dayandırırken de kanıtsallığı sağlamak amacıyla etimolojik çalışmalar yapmışlardır. Kelime kökenlerinden yola çıkarak tarihi etkilemiş halkların Ege veya Yunan kökenli olmadığını, aksine Kafkas kökenli oldukları belirtilmiştir. Böylece bu konuda yazılmış metinler incelendiğinde, Avrupa odaklı tarih anlayışına da karşı çıkıldığı görülmektedir.

Bu bölümün ikinci alt bölümünü oluşturan “Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’ya Hakimiyeti ve Osmanlı Algısı” bölümü, Türkiye’deki Kafkas Diasporasının Osmanlı ve Türk imajını anlayabilmek açısından mühim sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Bu bölüm Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’yı fethinden, Çarlık Rusya’nın bölgeyi ele geçirmesine kadar geçen tarihi dönemi ele almaktadır. Gazetede bu konuda yayınlanan metinlerde ağırlıklı olarak Osmanlı ve Türk imajı “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’yı fethi üzerine yeterince metin bulunmamasıyla birlikte, bu konuda yazılan metinler de Osmanlı Devleti’nin bölgede yeterince hakimiyet kuramaması ve güç boşluğu olması üzerinedir.

Bu bölümün üçüncü alt başlığını oluşturan “Çerkeslerin Osmanlı Devleti’ndeki Rolü” başlıklı bölümde genellikle Osmanlı Devleti’nde önemli görevler yapmış Çerkeslerle ve Osmanlı Padişahlarının Çerkes eşleri ile ilgili metinler bulunmaktadır. Bu metinlerin ağırlıklı olarak anlatılma sebebi; Osmanlı Devleti’ne Çerkeslerin önemli destekleri olduğunu fakat Osmanlı Devleti’nin Çerkeslere yeterince önem vermediğini belirtmek olmuştur. Etnik bir milliyetçilik temelinde söylemlerde bulunan bu bölümde Osmanlı ve Türk imajı genel anlamıyla olumsuzdur.

Çalışmanın dördüncü alt bölümünü oluşturan “Rusya’nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü” başlıklı bölüm ise *tarihsel bir travma* yaratması bakımından önemlidir. Bu konuda yazılmış metinler, tarih konusunda gazetede kaleme alınmış metinler içerisinde oransal olarak en fazla olan metinlerdir. Bu açıdan da farklı görüşlere sahip yazarlar tarafından metinler kaleme alınmıştır. Yazarlar, ağırlıklı olarak 1864 Sürgünü’ne romantik bir milliyetçilikle değerlendirmiştir. Sürgün esnasında yaşanan acılar üzerinden değerlendirilen 1864 Sürgünü, “soykırım” olarak ifade edilmiştir. Bu konuda temel iki görüş ayrılığı mevcuttur. Bunlardan ilki günümüzde Rusya’nın 1864 Sürgünü’ne “soykırım” olarak kabul etmesi ve yaptırımlara tabi tutulması gerektiğini savunanlardır. Diğer ise tam tersi, Rusya’nın 1864’teki “soykırımdan” doğacak yaptırımlara tabi tutulamayacağını savunmaktadır. Bu ayrımın en önemli sebebi;

“anavatan Çerkeslerinin” Rusya ile diplomatik ilişkilerin bozulmasından çekinmesidir. Diaspora Çerkesleri ise bu konuda Rusya’nın özür dilemesini ve yaptırıma tabi tutulması gerektiğini düşünmektedir. Bu bölümdeki değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan önemli bir diğer mesele ise 1864 Sürgününden yalnızca Rusya’nın değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin de sorumlu tutulmasıdır. Açık bir şekilde Osmanlı ve Türk algısı “düşman-öteki” olan Jineps Gazetesi, 1864 Sürgünü ve 1915 Ermeni Tehciri arasında karşılaştırma yapmaktadır. İkisi arasında benzerlik kurarak Türkiye’den 1915 Ermeni Tehcirini “soykırım” olarak kabul etmesi istenmektedir. Böylece Rusya’nın da 1864 Sürgününü “soykırım” olarak tanıyacağını düşünmektedirler. Son olarak; 1864 Sürgünü hakkında akılcı bir politika üretebilmekten uzak olan diaspora, genellikle duygusal ifadelerle yer vererek sürgünü anlatmışlar ve soykırım olarak tanınmasını istemişlerdir.

Beşinci alt bölümü oluşturan “Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya” başlıklı bölüm ise gazetede en az metne yer verilen bölümdür. Bu konuda yazılan metinler çok sınırlı olmakla birlikte, Kafkas halklarından Çeçenler ilk defa “biz” kategorisinde değerlendirilmektedir. 1864 Sürgününden acımasızlık yönünden pek bir farkı bulunmayan 1944 Sürgünü, yalnızca Çeçen ve İnguşlar üzerinden anlatılmış ve yine diğer bölümlerde olduğu gibi yaşananların acımasızlığı üzerinden ele alınmıştır. Burada dikkat çeken en önemli konu; Çeçen-İnguşlar hariç sürgüne tabi tutulan diğer Kafkas halklarından bahsedilmemiş olmasıdır. Karaçay-Balkar Türkleri, Ahıska Türkleri de sürgüne tabi tutulmuş fakat Jineps Gazetesi’nde bu halkların sürgününden bahsedilmemiştir. Çerkeslerin bu halklardan bahsetmemesinin sebebi olarak da diaspora için Türk imajının olumsuz olmasını gösterebiliriz. Buna ilaveten SSCB dönemi genelde 1944 Sürgünü çerçevesinde anlatılırken; gazetede Kafkas tarihi hakkında düzenli yazılar yazan Turabi Saltık’ın SSCB dönemi üzerine metinlerinde, 1944 Sürgününden bahsetmediği görülmektedir. Hatta SSCB döneminin Kafkasya’daki iyileştirmelerinden ve bugünkü *iyi şartlara*, Kafkasya’nın o dönemde atılan adımlar sayesinde ulaştığından bahsetmektedir. Bu görüş, gazetede tek bir yazarın görüşü olması sebebiyle yazarın ideolojisi dolayısıyla objektif olamamasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak bu konuda yazılan metinlerin çok az olmasının sebebi olarak da Çerkeslerin daha çok mikro milliyetçi bir şekilde hareket etmesini gösterebiliriz.

Tarih bölümünün son alt başlığını oluşturan “1990 Sonrası Kafkasya” bölümünde ise üç önemli olaya ağırlık verilmiştir. Bunlar: 1992 Abhaz-Gürcü Savaşı, 2004 Beslan Saldırıları ve 2008 Güney Osetya Savaşıdır. Bu bölümde Çerkeslerin “düşman-öteki” algısı değişmektedir. Kafkas Diasporasını tamamen Çerkesler üzerinden tanımlayan Jneps Gazetesi’nde, 1990 sonrası anlatılırken Çerkeslerle akraba millet olmaları dolayısıyla Abhazlar 1992 Abhaz-Gürcü Savaşı’nda “biz” olarak tanımlanmış ve Gürcüler ise “düşman-öteki” olarak tanımlanmıştır. Yine bu savaşla ilgili savaş süresince Abhazlara yapılan “acımasızlıklardan” bahsedilmiştir. Gürcülerin Abhazy’a da hak iddia etmesinin önüne geçmek amacıyla da bu savaşla ilgili sürekli olarak Abhazy’a’nın Abhazlara ait olduğu vurgulanmıştır. 2004 yılında Beslan’da bir okula yapılan saldırıda, Rusya kolluk kuvvetlerinin uyguladığı orantısız güç sonucu 334 kişi ölmüştür. Bu saldırı gazetede “katliam” olarak nitelendirilmiştir ve olayın tek sorumlusu olarak Rusya Devleti gösterilmiştir. İddiaların güçlendirilmesi amacıyla bu saldırıdan sağ kalanların ifadelerine yer verilerek adil yargılanma talep edilmektedir. Bu saldırı için de Rusya, “düşman-öteki” olarak ve Osetler ise “biz” olarak tanımlanmıştır. Çerkeslerin tarihsel “düşman-ötekisi” olan Rusya’ya 2008 Güney Osetya Savaşı’nda, Gürcü birliklere karşı kurtarıcı bir rol biçilmiştir. Tarihsel metinlerin genelinde Kafkas Diasporasının en büyük düşmanı olarak görülen Rusya, bu savaş söz konusu olduğunda Gürcülere karşı “biz” kategorisinde yer almaktadır. Tarihsel düşman olarak görülen Rusya’nın Jneps Gazetesi söylemleri kapsamında ilk defa “biz” kategorisinde yer alması bu savaş açısından önemlidir. Fakat diaspora bu savaşla ilgili yine duygusal bir şekilde hareket etmektedir ve Rusya’nın Gürcistan’a karşı Güney Osetya’yı savunmasının esas sebebini analiz edebilme kabiliyetine sahip değildir. Reelpolitiğin gereği olarak Rusya’nın Gürcistan’a karşı Güney Osetya’yı savunması olağandır. Bu açıdan Rusya’ya bu savaş dolayısıyla minnet etmenin mantıklı bir açıklaması bulunmamaktadır. Kafkas Diasporası ise bu gerçekliği göz ardı ederek Güney Osetya Savaşı’na tamamen duygusal bir şekilde yaklaşmaktadır.

Son olarak; Tarih bölümünde, Kafkas Diasporasının aslında bir Çerkes Diasporası olarak tanımlandığı görülmüştür. Gazetede Çerkesler üzerinden bir diaspora oluşturulmuş ve Rusya temelde bir “tarihsel düşman” olarak yer almıştır. Rusya’nın yanı sıra Çerkes Diasporasının Osmanlı ve Türk algısı da oldukça olumsuzdur. 1864 Sürgünü ile ilgili Osmanlı Devleti’nin düzenli göç politikaları olmaması dolayısıyla, Çerkesleri sürgüne tabi tutan Rusya ile aynı derecede suçlanmıştır. Hatta Osmanlı

Devleti'nin 1864 sürgün ve "soykırımını" desteklediği dahi belirtilmiştir. Gazetenin Türk devletine karşı olumsuz söylemlerde bulunmasının sebebi olarak yazarların radikal sol kökenli görüşlere sahip olmasını gösterebiliriz. Klasik diaspora anlayışıyla hareket eden Türkiye'deki Kafkas Diasporası, uluslararası sistem ve reelpolitik çerçevesinde olayları analiz edememekte ve bu sebeple romantik etnik milliyetçi söylemler kullanmaktadır.

4. JINEPS GAZETESİ'NDE KİMLİK ANLAYIŞI

Kimlik, bir milletin oluşumu için en önemli kavramlardandır. Özellikle diasporanın varlığını devam ettirebilmesi için ortak bir kimlik söylemi üretmesi gerekmektedir. Çerkes kimliği, 1864 Sürgünü sonrasında; tüm Kafkas halklarına verilen ortak bir kimlik olarak tanımlanmıştır. Zaman içerisinde siyasal ve toplumsal olarak değişime uğrayan Çerkes kimliği daha öncesinde bir “üst kimlik” olarak kullanılırken, günümüzde ise “alt kimlik” olarak kullanılmaktadır. Günümüzde “Kafkas kimliği” ise daha çok üst kimlik olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de Çerkesler dernekler açarken genellikle Kafkas ismini tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde Çerkesler tarafından kurulmuş olan dernekler Cumhuriyet Döneminde kapatılmıştır. 1946 yılında çok partili hayata geçiş ile birlikte yeniden dernekler açarak faaliyetlerde bulunan diasporanın, dernekleri “Kafkas kimliği” üzerinden açmasının sebebi; bu dönemde yaşanan baskıcı politikalar olarak gösterilebilir.

Kimlik konusunda Jineps Gazetesi için “düşman-öteki” kategorisinde Türkler yer almaktadır. Mesken ülke Türkiye olması sebebiyle Türk kimliğinin hakimiyeti altına girmek, Jineps Gazetesi’nin en büyük çekinceleri arasındadır. Bu sebeple de Jineps Gazetesi’nde genellikle “Türk” yerine “Türkiyeli” kavramı kullanılmış ve Türk kimliği Çerkes kimliği gibi bir alt kimliğe indirgenmek istenmiştir. Türklük kimliğinin üst kimlik olarak Türkiye’deki etnik ve dini tüm grupları kapsamasından rahatsızlık duymaları sebebiyle, asimilasyonu öne sürerek “Türkiyeli” kavramını kullanmaktadırlar. Aynı durum Rusya için de söz konusudur. Diaspora için Türklük kimliği ne kadar “*işkence*”²⁶⁰ ise “anavatandaki Çerkesler” için de Rus kimliği aynı anlama gelmektedir. “Anavatan Çerkeslerini” de Rus kimliğini kabul etmeleri ve diasporayı mücadeleleri boyunca her daim yalnız bırakmaları dolayısıyla eleştiren gazete, Rusya ve Türkiye’nin siyasi yapılarının farklılığını göz ardı ederek yanlış bir karşılaştırma yapmıştır.

---

²⁶⁰ Canberk Apiş, “Çerkes Kimliği ve Türkiyelilik”, **Jineps Gazetesi**, Ocak 2017, 12.

Gazetede yer alan metinlerde kimlik konusunda genel olarak mikro-milliyetçi bir söylem hakim olmak yerine, Türkiye’de Türkler dışındaki tüm etnik grupların “biz” kategorisine alındığı bir söylem hakimdir. Bu konuda yazılmış metinlerde de öncelik Kafkas halklarına verilmektedir. Türkiye’deki Çerkeslerin ve tüm Kafkas halklarının kimlik konusunda problemler yaşadığını öne süren metinlerden biri Jineps Gazetesi’nde Ocak 2017 sayısında yayınlanan “Çerkes Kimliği ve Türkiyelilik”²⁶¹ yazısıdır. Canberk Apiş²⁶² tarafından yazılan metinde, “anavatan Çerkesleri” ve diaspora Çerkesleri arasında karşılaştırma yapılmaktadır. Bu metinde yazar, Türkiye’deki Çerkeslerin ve diğer Kafkas halklarının kendilerini tanımlarken kimlik problemi yaşadığından bahsetmektedir. Yazar, bu problemin en büyük sebebinin diaspora için “Türkiyelilik” kimliği olduğunu savunmaktadır. Türkiye’deki Çerkeslerin kimlik problemini “Türkiye’deki Çerkesler içinde sıralı kimlik durumu Türkiyelilik > Kafkasyalılık > Kuzey Kafkasyalılık > Çerkeslik diye ilerliyor”²⁶³ şeklinde ifade eden yazar, bu kimlik çokluğunun da probleme sebep olduğundan bahsetmektedir. Türkiye’deki Çerkes Diasporasının “anavatana dönmek” söyleminin diaspora içerisindeki en radikal söylem olduğunu dile getirerek eleştiren yazar, Çerkes aktivistlerin anavatana dönmeleri durumunda dahi “Türkiyelilik” kimliğinin etkisinden kurtulamadıklarını ve Türkiye’deki olayları bu kimlik çerçevesinde değerlendirdiklerini öne sürmektedir. Bu sebeple “anavatan Çerkeslerinin” anavatanda demokrasi eylemlerinde bulunmadığı ifade edilmektedir. Bu söylemini ispatlamak amacıyla “anavatan Çerkeslerinin”, diasporanın verdiği demokrasi ve hukuk mücadelesi karşısında *rüya tabiri* yapar gibi davrandığını belirtmektedir. Yazarın bu metninden anlaşılan, “Türkiyelilik” kimliği altında yaklaşık 150 yıldır yaşayan Çerkesler kendi kimlikleri gereğince düşünmemektedir. *Asimilasyon* sözcüğünü kullanmasa da yazar, Türkiye’de baskı ile asimilasyon politikası uygulandığını ima etmektedir. Metinde bu baskılar sonucunda *geri dönüşçülerin*, Türkiye’den Kafkasya’ya geri dönenlerin, hala “Türkiyelilik” kimliğinden çıkamadığından bahsedilmektedir.

“Aynı zamanda bugün anavatandan diasporayı yorumlayan geri dönüşçülerin, buradan kendini yorumlayan diasporadan farksız olmadığını da görüyoruz. Fiziki olarak anavatana gidip

---

²⁶¹ Age, 12.

²⁶² Canberk Apiş: Hatay/Reyhanlı’da doğan Çerkes kökenli yazar, Jineps Gazetesi’nde siyaset ve kimlik konularında köşe yazarlığı yapmaktadır. <https://www.demokrathaber.org/cerkes-halki-yokturculuk-makale,9791.html> [07.04.2019].

²⁶³ “Çerkes Kimliği ve Türkiyelilik”, 12.

psikolojik olarak burada yaşamaktan pek kurtulamadıkları gözüküyor; Türkiye'deki Çerkeslerin siyasal çalışmalarına, politik tartışmalarına beyan esasıyla katılıp, anavatanda sokak hayatı yaşamaktan öteye gidebilen bir elin parmaklarından az insan tanıyoruz.”²⁶⁴

Yazar, yukarıda alıntılanan sözleri kullanarak “geri dönüşçülerin” Türkiyelilik kimliğinin etkisiyle hareket ettiğini ve bu etkiden henüz kurtulamadığını ifade etmiştir.

Gazetede ki metinlerde yalnızca Çerkeslerin değil, Türkiye’de Türkler dışındaki diğer etnik grupların da kimliklerinin korunması istenmektedir. Bu durumda diaspora tarafından “biz” kategorisinin içerisine Çerkesler de dahil olmak üzere Kürtler, Lazlar, Ermeniler vs. alınmakta ve “biz” kategorisinde yer alan tüm halkların dertlerini Çerkeslerin dert edinmesi gerektiği savunulmaktadır. Böylece Türklük kimliği karşısında güçlenebileceklerini ve asimile olmamak için hükümete baskı unsuru oluşturabileceklerini düşünmektedirler. Bu konuda diaspora öz eleştiri yapmaktadır. Farklı siyasi görüşlere sahip olmaları dolayısıyla diasporanın, Türkiye’deki diğer etnik gruplarla ortak söylemler üretmeyi ve birlikte hareket etmeyi reddetmesi konusunda Jineps Gazetesi’nde eleştirilere yer verilmektedir. Bu konuda eleştirinin yapıldığı metinlerden biri olarak Mefewud Nartan²⁶⁵ tarafından Jineps Gazetesi’nin Şubat 2016 sayısında yayınlanan “Çerkesten Kürt Kirveye”²⁶⁶ metnini örnek verebiliriz. Bu metinde yazar; “Kimi ‘sen Çerkessin ne işin var Kürt ile der’ kimisi demokrat maskesi arkasında faşizmin ayaklarının dibine düşer. Kirvem, senin çocukların ölüerken birçoğu ‘çocuklar ölüyor’ demeye korkar”²⁶⁷ sözleriyle Kürtlerin yaşadığı olaylarda Çerkeslerin, Kürtlerin yanında yer alması ve Kürtlere destek olması gerektiğini dile getirmektedir. Öz eleştiri yaparak durumu değerlendiren yazar, aynı zamanda şiirsel ifadeler de kullanarak söylemlerini okuyucu karşısında daha etkileyici hale getirmek istemiştir. “Karşı kıyı için savaşmayan kendi kıyısında ölür’ atasözü olan, Suruç’ta acılara kirve olmuş bu Çerkes, Kürdü yazmasın da kimi yazsın?”²⁶⁸ Yazar bu ifadeleri kullanarak, metnin yazıldığı dönemin de etkisiyle kimlik siyaseti yapmaktadır. Aslında gazetede kimlik üzerine yazılan metinler incelendiğinde, siyasetin kimliği oldukça etkilediği görülmektedir. Jineps Gazetesi’nde, genellikle Türklük kimliğine karşı söylemler üretmektedir. Türklüğün diğer kimliklerin üzerinde baskı oluşturduğunu

---

²⁶⁴ Age, 12.

²⁶⁵ Mefewud Nartan: Jineps Gazetesi’nde artık yazmayan yazar, gazetede yazdığı dönemde Çerkes ve Kürt siyaseti üzerine metinler yazmıştır. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazarlar> [07.04.2019].

²⁶⁶ Mefewud Nartan, “Çerkesten Kürt Kirveye”, **Jineps Gazetesi**, Şubat 2016, 5.

²⁶⁷ Age, 5.

²⁶⁸ Age, 5.

düşünceleri dolayısıyla böyle bir söylemde bulunmaları olağan görülmektedir. Bu sebeple de Türkler haricindeki tüm halkların birbirine destek olması gerektiği söylemi Jneps Gazetesi'nde ön plana çıkarılmaktadır.

Kimlik konusundaki metinlerden biri de Haziran 2015 sayısında yayınlanan “Çerkes Halkının Talepleri”²⁶⁹ başlıklı metindir. Belirli bir yazarı olmayan metin, gazetenin kimlik konusundaki ortak söylemini belirtmesi açısından önemlidir. Bu metinde Çerkes halkının dil, sosyo-kültürel ve siyasi alanlardaki talepleri tek tek sıralanmıştır. Metindeki sıralamada öncelik, kültür ve anadil konusunda asimilasyonun önüne geçilmesine verilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nden, Çerkeslerin kültürlerinin resmi düzeyde tanınması ve anadilde eğitim hakkının sağlanması talep edilmiştir. Bu talep ile Türkiye'deki Çerkesler için en önemli meselenin kimlik olduğunu görebilmekteyiz. Ardından tarihsel döneme vurgu yapılarak 1864 Sürgününün “soykırım” olarak tanınması konusunda talepte bulunmuş ve diasporanın siyasi açıdan Kafkasya ile bağlantılarının artırılabilmesi için çifte vatandaşlığın kabul edilmesi istenmiştir. Tüm bu taleplerin ardından metinde “biz” kategorisinde yer alan Çerkesler, yerini Çeçenlere bırakmıştır. 1994 ve 1999 yılındaki Çeçen Savaşları sonrasında Türkiye'ye göç eden Çeçenlere mülteci statüsü verilmesi konusunda da taleplerde bulunan diaspora, son olarak, 1920'de Gönen-Manyas'ta yaşayan Çerkeslerin iç sürgünü konusunda Türk devletinin Çerkeslerden özür dilemesini istemiştir. Bu metinden yaptığımız en önemli çıkarım; diaspora için Çerkes kimliğinin en önemli kavram olduğudur. Türkiye'deki diaspora öncelikle anadil ve kültürü de kapsayan bir kimlik üzerinden faaliyetlerini yürütmekte ve ardından tarihsel olayların resmi düzeyde tanınması için uğraş vermektedir. Kimlik ve tarihin ardından ise siyasi olarak hak taleplerinde bulunan Çerkeslerin, son olarak da diğer Kafkas halklarının problemlerine odaklandıklarını söyleyebiliriz.

Gazetede kimlik konusunda yer alan farklı metinlerden biri de Murat Bardakçı'nın 21 Ocak 2015'te Haber Türk'te yayınlanan “Vatana ve Millete Hayırlı Olmasın!”²⁷⁰ başlıklı yazısına cevap olarak İnci Hekimoğlu²⁷¹ tarafından Şubat 2015 sayısında

---

²⁶⁹ “Çerkes Halkının Talepleri”, **Jneps Gazetesi**, Haziran 2015, 1.

²⁷⁰ Murat Bardakçı, “Vatana ve Millete Hayırlı Olmasın!”, **Haber Türk**, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1032983-vatana-ve-millete-hayirli-olmasin> [12.10.2018].

²⁷¹ İnci Hekimoğlu: Daha önce Jneps Gazetesi'nde yazan yazar, halen Artı Gerçek internet gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır. <https://www.artigercek.com/author/incihekimoglu> [07.04.2019].

yayınlanan “Hem Tarihçi Müsveddesi Hem De Irkçı Ve Edepsiz”²⁷² başlıklı yazısıdır. Bu metinde yazar, Türkiye’deki Çerkeslerin kurduğu Çoğulcu Demokrasi Partisi’nin Murat Bardakçı tarafından eleştirilmesini sert bir söylemle eleştirmiştir. Murat Bardakçı, Çoğulcu Demokrasi Partisi’ne (ÇDP) yönelik şu sözleri kullanmıştır: “Her etnik yahut muhacir grubun böyle tantanalı lâflarla partileşip hak talebinde bulunması üzerine canlarına tak edecek olan Türkler’in de bir ‘**Türk Partisi**’ kurduklarını düşünün! ‘**İrkçilik**’, işte o zaman hakikat olur!”²⁷³ Bardakçı’nın sözlerine karşılık olarak yazar ise şu sözlerle eleştiride bulunmuştur:

“Sadece ‘Türk Partileri’ tarafından yönetilmiş bu ülkede, daha kanı kurumamış Hrant Dink cinayeti, Zirve yayınevi katliamı, Madımak, Çorum, Maraş, Musa Anter ve Kürt coğrafyasındaki binlerce cinayet devletin kanlı sicilinde yer almışken; Bardakçı’nın ‘irkçilik’la tehdit etmesi, bundan ötesi ‘gaz odaları’ herhalde, dedirtmektedir. Kusura bakma Murat Bardakçı. Bu topraklarda yıllardır hüküm süren ırkçı, ümmetçi ‘Tek’çi zihniyete karşı, ‘Türklük’ ya da ‘İslamcılık’ politikalarıyla eritmeye çalışılan bütün halklar, bütün farklılıklarıyla yaratacakları o gökkuşağı ile bu ülkeyi aydınlatacaktır. Belki efsane gerçek olur, o gökkuşağının altında siz bile dönüşüme uğrarsınız.”²⁷⁴

Yazarın bu sözleri ile aktör tanımlamasında “düşman-öteki” kategorisine hem “Türklük” kavramını hem de “İslamcılık” kavramını aldığını söyleyebiliriz. Burada yazar, “biz” kategorisini ise daha makro düzeyde ele almaktadır. Doğrudan Çerkes kimliği üzerinden ele alınmayan metinde Kürtler, Ermeniler ve Aleviler üzerine yoğunlaşarak bu gruplar “biz” kategorisinde tanımlanmıştır. Yazar, bu metinde Türkiye Cumhuriyeti’nin parçası olan toprakları *Kürt coğrafyası* olarak tanımlamıştır. Buna ek olarak yazar, ırkçılığın devlet tarafından üretildiğini belirtmiş ve Türklük ve İslamlık kavramlarına karşılık olarak diğer halkların farklılıkları ile bu ırkçılığın yok edileceğini ifade etmiştir. Yazar doğrudan kimlikler üzerinden söylemlerini oluşturmuş ve *Türkiye’deki halklar* şemsiyesi altına Türkleri almamıştır.

Gazetede “düşman-öteki” kategorisine Türk milliyetçiliğinin de alınmış olduğu metinler mevcuttur. Bu metinlerde milliyetçilik konusunda Türklerin yaptığı milliyetçiliği *faşizanlık* olarak değerlendirilirken, Türkiye’de diğer etnik gruplar tarafından yapılan milliyetçilik ise *barışçıl ve kapsayıcı* olarak değerlendirilmektedir. Önemli ölçüde çelişkilerin bulunduğu ifadelerin yer aldığı metinlerden biri; Mansur Balcı tarafından kaleme alınan “Kimlik ve Kişilik”²⁷⁵ başlıklı metindir. Bu metinde

²⁷² İnci Hekimoğlu, “Hem Tarihçi Müsveddesi Hem De Irkçı Ve Edepsiz”, **Jneps Gazetesi**, Şubat 2015, 7.

²⁷³ Murat Bardakçı, age.

²⁷⁴ İnci Hekimoğlu, age, 7.

²⁷⁵ Mansur Balcı, “Kimlik ve Kişilik”, **Jneps Gazetesi**, Ekim 2015, 8.

yazar, kimlik ve kişilik karşılaştırması yaparken diasporayı eleştirmektedir. Türk milliyetçisi olan ve aynı zamanda kendini “Çerkes Türkü” olarak tanımlayan Çerkesleri eleştiren yazar, Türk milliyetçiliği ve Çerkes milliyetçiliği arasında karşılaştırma yapmıştır. Herhangi bir kanıtsallığı olmayan bu karşılaştırma, şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Çerkes milliyetçisi kimseyi Çerkes yapmaya çalışmaz, kendi etnik ve kültürel kimliğini korumak, geliştirmek ve yaşatmak amacındadır. Bu nedenle saldırgan değil, barışçıdır. Kendi etnik kimliğinin barışçı ortamda gelişeceğini bilir. Başka etnik kimlik ve kültürleri eşitlik içinde kabullenir. Oysa Türk milliyetçiliği inkar ve eritme-yok etme anlayışı üzerinde yaşayabildiği için, saldırgandır. Faşisttir.”²⁷⁶

Metinde tamamen söylemler üzerinden bir karşılaştırma yapılmış ve yazar görüşlerinin ispatı için herhangi bir kanıtsallık sağlama gereği duymamıştır. Böylece yazarın, Türklük ve Türk milliyetçiliğini “düşman-öteki” olarak görmesi sebebiyle Türklük ve Türk milliyetçiliği hakkında olumsuz söylemler ürettiğini ifade etmemiz yanlış olmayacaktır. Yalnızca Türk milliyetçiliğine karşı söylemlerde bulunmayan yazar, aynı zamanda “İslamcı” olan ve popüler söylemlere göre Çerkes olduğunu belirten Çerkesleri de eleştirmektedir. Metinde bahsedilen bu üç farklı kimliğe sahip olanların haricindeki kimliklerin ortak hareket etmeleri ve “öteki” kimliklerin karşısında yer almaları gerektiğini savunmaktadır.

Kimlik konusunda Jineps Gazetesi yazarlarından Yaşar Güven²⁷⁷ tarafından hazırlanan ve “Sürelî Yayınlarımız” bölümünde yayınlanan bir metin de “Çerkesler Neler Yaşadı?”²⁷⁸ başlıklı metindir. Çerkes Ethem’in örnek olarak verildiği bu metinde Çerkeslerin resmi politikalar ile ötekileştirildiğinden bahsedilmektedir.

“Yozgat isyanını bastırmak üzere Ankara’dan geçişinde TBMM’de ayakta alkışlanarak karşılanan ve milli kahraman ilan edilen, savaş boyu telgraf yazışmalarında Ethem bey olarak anılan Ethem, manipülasyonlar sonucu yaşananlara dayanılarak hain ilan edilir ve ‘Çerkes’ Ethem olur. İsyancı bastırırken Ethem bey, düzmece ihanet sonucu Çerkes Ethem.”²⁷⁹

Sözlerini kullanarak Cumhuriyet Dönemi ile başlayan “ötekileştirme” sürecinden bahseden yazar, *Çerkes Ethem düzmececi* ile Çerkeslere yönelik ötekileştirme politikaları uygulandığından bahsetmiştir. Çerkes imajının Cumhuriyet Dönemi’nde değişmesi ile birlikte sonraki süreçleri de ele alan yazar, askeri okullara girme şartı

---

²⁷⁶ Age, 8.

²⁷⁷ Yaşar Güven: Jineps Gazetesi Yönetim Kurulu üyesidir ve gazetede genellikle siyaset konusunda yazılar yazmaktadır. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazar-detay.php?detay=10> [07.04.2019].

²⁷⁸ “Çerkesler Neler Yaşadı?”, haz. Yaşar Güven, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2016, 4.

²⁷⁹ Age, 4.

olarak “öz Türk ırkından olmak”²⁸⁰ şartının getirildiğini ve bu şartın gereği olarak Çerkes asıllı çocukların askeri okullardan atıldığını belirtmiştir. Ardından 1934 Soyadı Kanunu ile Adigece olan soyadlarının yasaklandığını ve Çerkeslerin “katıksız Türkçe soyadı”²⁸¹ almak mecburiyetinde kaldıklarını ifade etmiştir. Türkiye’deki yer adlarının da Türkçeye dönüştürülmesini ve Adigece yer adlarının kullanımının yasaklanmasını da Çerkeslere yönelik bir “ötekileştirme politikası” olarak gören yazar, Çerkeslerin kimlik konusunda problem yaşamasında resmi devlet söylemlerinin etkili olduğundan bahsetmiştir.

Gazete yazarlarından Jiy Zafer Süren tarafından yazılan ve Aralık 2015 sayısında yayınlanan “Aha; Bu da Çerkes Değilmiş!”²⁸² başlıklı metinde yazar, Çerkes kökenli olmalarına rağmen kökenini reddeden ve kendini Türk olarak tanımlayan kişileri eleştirmiş ve “Çerkes kimdir?” sorusuna bu metinde cevap vermiştir. Etnik açıdan Çerkeslik ve kültürel Çerkeslik arasında ayırım yapan yazar, Çerkesliği tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Annesi, eşi, babası veya bütün sülalesinin kökeni Çerkes olsa da fark etmez; bir kimse kendisini Çerkes olarak görmüyor ise onu zorla Çerkes yapmanın hiç kimseye veya gruba bir faydası yoktur, hatta zararı vardır (...) Kişinin kendisi ‘Ben Çerkesim’ diyorsa veya Çerkes halkının geleceği için bir taşı alıp başka bir taşın üzerine koyuyorsa bizim için Çerkes odur.”²⁸³

Yazar; Ömer Seyfettin, Hakkı Behiç gibi kişilerin Çerkes olduklarını inkar etmelerine karşılık Çerkeslerin esasında kim olduklarını açıklamıştır. Yazarın açıklamasına göre etnik köken, kimlik konusunda belirleyici değildir. Çerkeslerin geleceğine yönelik olumlu adımlar atılması için mücadele veren kişilerin “Çerkes” olduğunu ifade etmiştir. Böylece, diaspora içerisinde yaygın olan *etnik kökeninde Çerkeslik olan herkesi Çerkes kimliğine entegre etme* politikasını da eleştirmiştir.

Diasporada Çerkes kimliğinin oluşum aşamalarını, Psikolog Tubanur Bayram Kuzgun²⁸⁴ Jineps Gazetesi Temmuz 2016 tarihli sayısında “Travma, Suçluluk ve Çerkesler”²⁸⁵ başlıklı metni ile psikolojik temelli olarak incelemiştir. Bu metinde öncelikle travmanın toplumlarda nasıl meydana geldiğinden bahseden yazar, travma sonrası zihnin bilinci nasıl kontrol altına aldığı konusunda bilimsel açıklamalarda

---

²⁸⁰ Age, 4.

²⁸¹ Age, 4.

²⁸² Jiy Zafer Süren, “Aha; Bu da Çerkes Değilmiş!”, **Jineps Gazetesi**, Aralık 2015, 11.

²⁸³ Age, 11.

²⁸⁴ Tubanur Bayram Kuzgun: İstanbul Arel Üniversitesi’nde Psikoloji bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır. <http://www.drkuzgun.com/> [07.04.2019].

²⁸⁵ Tubanur Bayram Kuzgun, “Travma, Suçluluk ve Çerkesler”, **Jineps Gazetesi**, Temmuz 2016, 6.

bulunmuştur. Ardından diasporanın zihnindeki kimlik algısının oluşum aşamalarını açıklamıştır.

“Sürgün yaşamış bir toplum olan Çerkesler yaşadıkları sürgünden ötürü Rusya’ya öfke, vatanlarından sürülmekle ilgili üzüntü ve geldikleri topraklardaki yaşantıları ile ilgili kaygı yaşadılar. Sürgün topraklarında yeni bir hayat inşa ederken geldikleri topraklarda da yaşamının bir bedeli olduğu kendilerine dayatıldı. Bu bedel kimliklerini ve dillerini bir kenara bırakıp misafir oldukları toprakların kimliğine erimekti. Bu ikilem ile çekirdek inanışlarına suçluluk tohumunu ektiler. Çerkeslerin devlet politikası sonucu suçlu hissettirilmeleri pek çok tutumlarının değişmesine neden oldu.”²⁸⁶

Çerkes kimliğinin 1864 Sürgünü ile travmaya uğradığını fakat diaspora topraklarında Çerkeslerin, “suçluluk” aşamasını yaşadığını anlatmaktadır. Devlet politikaları sonucunda Çerkeslerin suçlu hissettirildiğinden bahseden yazar; böylece Çerkeslerin anadillerini konuşurken, kültürel faaliyetlerde bulunurken yaşadıkları topraklarda “aykırı” hareketlerde buldukları için suçluluk duygusuna sahip olduklarını ifade etmektedir.

“Var olan ‘suçluyum’ düşüncesi ile çarpık ve gerçekçi olmayan bir şekilde hayata baktılar. Suçluyum çünkü bir başka milletin topraklarında oturuyorum. Suçluyum çünkü anadilimi konuşarak bir baş(k)a milletin dilini bozuyorum. Suçluyum çünkü çocuklarıma Çerkes adları koyarak nüfus müdürüne zorluk çıkarıyorum, suçluyum çünkü bu milletin ekmeğini yiyorum. Suçluyum çünkü kamusal alanda Çerkes olduğumu söylüyorum.”²⁸⁷

Yazar, yukarıda ifade ettiği şekilde suçluluk duygusu yaşayan Çerkeslerin, daha sonra farklı şekillerde kimlik bilinci oluşturmaya başladığından bahsetmiştir. Bu kimlik bilincinin ise üç şekilde ortaya çıktığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Çerkeslerin dillerini konuşmayı bırakmalarına neden olan ‘suçluyum’ çekirdek inanışı eğitim hayatlarında gördükleri psikolojik ve fiziksel şiddetle de tetiklendi. Köylerde Çerkesçe konuşan çocuklar devlet politikası gereği öğretmenleri tarafından hırpalandı ve nihayetinde suçlu hissettirildi. Zedelenmiş, aşağı çekilmiş ve benlik saygısı düşürülmüş bir şekilde olumsuz duygusal asosiyasyonların olduğu bir dili konuşmaktan kaçınmak ve yokmuş gibi davranmak bugünün Çerkeslerinin düştüğü birinci ve en büyük kuyu. İkinci kuyu biraz daha dar; bu suçluluğu aşırı telafi etmeye çalışmak, örneğin kendi kimliğini unutup bulunduğu toplumun kimliğine ve diline aşırı değer verme ve yüceltmeye çalışmak. Üçüncü kuyu ise bu suçluluğa teslim olmak; dilini konuşmak ama hani suçluyum ya nasıl isterim devletten dilimi okutmasını?”²⁸⁸

Diaspora Çerkeslerinin 1864 Sürgünü ile yaşadıkları travmayı ve bunun sonucunda “anavatanlarından” sürgün edilmeleri ile yerleştikleri topraklarda kültürlerini devam ettirme çabalarının sonucunda suçluluk duygusu yaşamalarından bahseden yazar, bilimsel ifadelerle dayanarak Çerkesler arasında ortak bir kimliğin var olamama durumunu açıklamıştır. Kimlik konusunda yaşadıkları problemin öncelikli sebebi

---

²⁸⁶ Age, 6.

²⁸⁷ Age, 6.

²⁸⁸ Age, 6.

olarak 1864 Sürgününü gösteren yazar, bu sürgünle travma yaşanmasının ardından Çerkeslerin diasporada ulus-devlet kimliğini kabul etmek mecburiyetinde kaldıklarını dile getirmiştir. Kimlik probleminin ikinci kaynağı olarak ise yerleştikleri ülkelerin yönetim sistemini belirtmiştir. Yani toplumların psikolojik alt yapısından yola çıkarak yazılan metinde “öteki” olarak öncelikle Çarlık Rusya, ardından da Çerkeslerin diaspora oluşturdukları Türkiye Cumhuriyeti gibi devletler ifade edilmiştir. Bir psikolog tarafından yazılan bu bilimsel metin, gazetede yer alan metinlerin genel profilinden farklı olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Gazete yazarlarından Mefewud Nartan tarafından Mayıs 2015 sayısında kaleme alınan “Çerkesler ve Kimlik Mücadeleleri”²⁸⁹ başlıklı metin diasporanın kendi içerisinde öz eleştiri yaptığı önemli metinlerden biridir. Bu metinde yazar, öncelikle Çerkeslerin karakter özelliklerinden bahsetmiş ve ardından kimlik tanımlaması yapmıştır. Çerkesler için “özgürlük savaşçısı”²⁹⁰ kavramını kullanarak “biz” kategorisini olumlu anlatan yazar, aynı zamanda Çerkeslerin sadakat duygusunun oldukça gelişmiş olduğundan da bahsetmektedir. Fakat bu sadakat duygusunun zamanla iktidar tarafından manipüle edildiğini ve Çerkeslerin kendi halkına düşman olmasına sebebiyet verdiğini anlatmaktadır. “Sadakat duyguları ‘bölünmez bütünlük’ söylemleri ile dizayn edilecektir. O ‘bölünmez bütünlük’ diye yutturulan; sakladıkları paranın bölünmesinden korkanların icadıdır”²⁹¹ sözlerini kullanan yazar, egemen devletleri eleştirmiş ve tamamen çıkar odaklı politikalar sonucunda *vatanın bölünmez bütünlüğü* gibi söylemlerin üretildiğini ifade etmek istemiştir. Benzer şekilde sadakat duygusunun söylemsel karşılığı olarak *yediği kaba pislemek* kavramının kullanılmasını eleştiren yazar, bu söylemin yalnızca acizlikten kullanıldığını belirtmiştir.

“Şu ‘yediğimiz kaba pislemek’ teranesi, önüne kap koyulduğunu düşünen, öğretilmiş acizliklerin kurbanı insanların ruh halidir. Emeğinin kat kat altında çorbasını kaynatanlara, helal lokma yiyenlere, ‘yediğiniz kap’ teranesi sökmez. Biz kendi kabımızdakini kendimiz yiyoruz. Onun için emeğimiz kadar dilimiz ve kimliğimize sahip çıkabiliyoruz, onun için başımız diktir, onun için halklarla hayatı paylaşacak kadar cesuruz. Çerkeslerin cesareti derin bir tarihi geçmiş ve hâlâ yaşatılmakta olan köklü bir geleneğin ürünüdür.”²⁹²

Sözlwerini kullanan yazar, Çerkeslerin *sürgün edilen aciz halk* zihniyetinden uzaklaşması gerektiğini belirtmiştir. Yazar, Çerkeslerin tek başına mücadele ettiğini

---

²⁸⁹ Mefewud Nartan, “Çerkesler ve Kimlik Mücadeleleri”, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2015, 7.

²⁹⁰ Age, 7.

²⁹¹ Age, 7.

²⁹² Age, 7.

savunmuş ve bu sebeple de emeklerinin karşılığını istemelerinin yanı sıra anadillerine ve kimliklerine sahip çıkmak istemeleri gerektiğini de ifade etmiştir. Ek olarak yazar, Çerkeslerin diğer halklarla beraber yaşayabilecek kadar cesur olduğunu belirterek aslında iktidar eleştirisinde de bulunmuştur. Yazar, iktidarı “düşman-öteki” olarak tanımlamış ve iktidar sahiplerinin kendi mensubu oldukları etnik köken dışındaki halklara karşı uyguladığı “ötekileştirici” politikaların, iktidar sahiplerinin cesur olmamalarından kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Kimlik konusunda Jneps Gazetesi’nde yer alan metinlerden daha özel bir konuyu öne çıkaran ve diasporanın kimlik konusundaki problemlerine eğilen bir metin de Jiy Zafer Süren tarafından yazılan ve Haziran 2015 sayısında yayınlanan “Soyadım”²⁹³ başlıklı metindir. Bu metinde yazar, Adigece ve Abhazca dillerinde soyadları üzerine karşılaştırmalarda bulunmuştur. Metnin sonunda ise soyadlarının aslında kimliğin var olması için ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir.

“Onlar geçmişle bizi birleştiren, yaşayan, nefes alıp veren kodlarımızdır. Onları küçümsemeden, onların binlerce yıllık yaşam mücadelelerine, azimlerine saygı duyarak isimlerimizin önünde kıvançla yer verelim. Soyadlarımız bizleri var edenlerdir. Onları günlük yaşamımızda kullanarak sahip çıkalım. Soyadlarımıza sahip çıkalım!”²⁹⁴

Yazar, yukarıda alıntılanan sözleri kullanarak soyadlarının Çerkeslerin kimliği için büyük önem arz ettiğini ortaya koymuştur. Diasporanın soyadlarına sahip çıkarak kimlik kodlarını koruması gerektiğini ve böylece Çerkes kimliğinin ileride de yok olmayacağını belirtmiştir. Bu metin, soyadı gibi özel bir kavrama değinerek kimlikle ilgili değerlendirmelerde bulunması açısından önem arz etmektedir.

Gazetede yer alan metinlerde yalnızca Türkiye’de değil, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Çerkes kimlikleri hakkında da metinler bulunmaktadır. “kosovaport.com”²⁹⁵ internet adresinde yayınlanan “Çerkesler Tükeniyor Mu?”²⁹⁶ başlıklı metin Jneps Gazetesi’nin Kasım 2015 sayısında alıntılanarak yayınlanmıştır. Bu metinde Çerkeslerin kimliklerini kaybetmemelerinde en önemli unsurun İslamiyet olduğu ileri sürülmüştür. Fakat Kosova’da Priştine yakınlarında yaşayan Çerkes ailelerin ise kimliklerini kaybetmek üzere olduklarından söz edilmiştir. Bunun sebebi olarak da Çerkes erkeklerin Arnavut kızlarla evlenerek örf, adet ve geleneklerinden uzaklaştığı

---

²⁹³ Jiy Zafer Süren, “Soyadım”, **Jneps Gazetesi**, Haziran 2015, 11.

²⁹⁴ Age, 11.

²⁹⁵ “Kosova Haber Portalı”, <http://www.kosovaport.com/>, [08.04.2019].

²⁹⁶ “Çerkesler Tükeniyor Mu?”, **KosovaPort Haber Portalı**, <http://www.kosovaport.com/> (08.01.2013)’ten aktaran; **Jneps Gazetesi**, Kasım 2015, 5.

belirtmiştir. Gazetede, bölgede yaşayan Çerkeslerden Salim Abazi ile yapılan bir röportajda; “Kosova’da yaşayan Çerkes ailelerin sayısı 300 ile 400 arasında değişiyor. Fakat şimdiye kadar yapılan nüfus sayımlarında Çerkeslerin hemen hemen hepsi kendini Arnavut olarak bildirmiştir”²⁹⁷ sözlerine yer verilmiştir. Böylece yazar, Çerkeslerin Müslüman olmaları dolayısıyla kimliklerini kaybetmediğini fakat Kosova’da Müslüman Arnavutlarla evlenen Çerkeslerin ise kimliklerini kaybetmeye başladığını dile getirmiştir. Bu konuda yine en önemli meselenin anadil kavramı olduğuna dikkat çekilmiştir. Yaşlı Çerkeslerin vefatı sebebiyle Adıgecenin unutulacağı üzerine haber yapılarak durumun ciddiyetine dikkat çekilmek istenmiştir. Jneps Gazetesi’nin kimlik konusunda önem verdiği konulardan biri de “anavatan” mitidir. 1864 Sürgünüyle Anadolu topraklarına yerleşen ve burada doğup büyüyen Çerkes gençlerde özellikle “anavatana” yerleşme konusunda bir furya oluşmuştur. “Anavatana dönüş” meselesine önem verilen metinlerden biri; Jneps Gazetesi’nin Ocak 2014 sayısında yayınlanan, gazete yazarlarından Serap Canbek’in röportörlüğünü yaptığı diaspora içerisinden Huvaj Davut²⁹⁸ ile yapılan “Uydurma Soy İsimlerinizden Kurtulun”²⁹⁹ başlıklı röportajdır. Bu röportajın konusu; Türkiye’de doğup büyümüş olan Huvaj Davut’un “anavatana” geri dönüş kararı alıp oraya yerleşmesidir.

“Adıgey’e gelip burada yaşamının ne emekli olmakla ne de insanların işinin bozulmasıyla ilgisi var, Adıgey’e gelmeniz için, yüreğinizdeki Adıge Heku ve Adıgelik sevgisinin Karadeniz’den daha büyük olması gerekiyor. Adıge dilini kullanmanın, yaşatmanın ilerletmenin ve de Adıge olarak kalmanın Adıgey’de yaşamaktan başka yolu yoktur. Bunu düşündüğüm için geldim.”³⁰⁰

Yazar yukarıda ifade ettiği sözleriyle, diasporanın asimilasyona uğrayıp kimliğini kaybetmemesi için Adıgelerin öncelikli olarak “Adıgelik” sevgisine sahip olması gerektiğini ve bu sevgiden yola çıkarak Adıgey Cumhuriyeti’ne yerleşmeleri gerektiğini savunmaktadır. Yazarın bu sözleriyle aslında diasporanın kimliğini belirlemesi konusunda “anavatan” mitine oldukça önem verdiği ortaya çıkmaktadır. Kimliklerinin yaşatılabileceği en uygun ortamın “anavatan” olduğunu belirtmekle

---

²⁹⁷ Age, 5.

²⁹⁸ Huvaj Davut: Hatay/Reyhanlı’da doğmuş, Türkiye’de bir süre çalıştıktan sonra Maykop’a geri dönüp orada yeni bir hayat kurmuştur. <https://www.jnepsgazetesi.com/pdfgazete.php> [07.04.2019].

²⁹⁹ Huvaj Davut, “Uydurma Soy İsimlerinizden Kurtulun”, röportör Serap Canbek, **Jneps Gazetesi**, Ocak 2014, 9.

³⁰⁰ Age, 9.

birlikte soyadı konusunda da yazar, diasporaya önerilerde bulunmaktadır. Bu konuda yazar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ruhunuzun huzur bulması için; Adigece öğrenin, TC devletinin size sizi unutturmak için uydurup verdiği ‘uydurma’ soy isimlerinizden kurtulun, gerçek soyunuzun ismini, ‘soy isminizi’ alın. Adıgeliğinizi unutmayın. Adige ile evlenin. Vatana gelin.”³⁰¹

Yazar yukarıda ifade ettiği sözleriyle, Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet politikası olarak Çerkesleri asimile etmek istediğini ve bunun için de Çerkeslerin soyadlarını değiştirerek Türkçeleştirdiğini ifade etmektedir. Bunun önüne geçmek amacıyla öncelikle gerçek soyadlarını almaları ve kimliklerini unutmamaları gerektiğinden söz etmektedir. Bu metinde bir diğer dikkat çeken konu ise yazarın Türkiye’deki diasporaya “Adige ile evlenin”³⁰² diyerek her alanda mikro milliyetçi bir kimlik politikası izlemeleri gerektiğini belirtmesidir.

“Anavatana dönüş” kapsamında diğer metinlerle karşılaştırıldığında daha farklı konuya değinen bir metin olarak Jıneps Gazetesi’nin Şubat 2013 sayısında yayınlanan ve Yaşar Güven tarafından yazılmış “Adalet İçin Anavatana Dönüş Hakkı Çerkesler İçin Koşulsuz Hak”³⁰³ başlıklı metni gösterebiliriz. Bu metinde yazar, Suriye’deki iç savaş dolayısıyla Adigey’e dönmek isteyen Suriye Çerkeslerinden bahsetmektedir. Yalnızca Türkiye’deki diasporadan bahsedilmemesi açısından önemli olan bu metinde yazar, Rusya Federasyonu’nun politikalarını eleştirmektedir. Diaspora için “tarihsel düşman-öteki” olan Rusya Federasyonu, kimlik konusunda da diaspora için bir “öteki” mahiyetinde nitelendirilmektedir.

“1864’te vatanlarından koparılan Suriye Çerkeslerinin bir kısmı, sürgünü geri çevirmek ve anavatana Kafkasya’ya dönmek istiyor. Dönenler ve yerleşenler oldu. Ancak Rusya Federasyonu (RF) dönenlere, asgari yaşam koşullarının oluşturulmasına dair destek vermediği gibi kota uygulaması ile dönüşü sınırlama getiriyor ve daha fazla Çerkes’in Kafkasya’ya gelmesine izin vermek istemiyor.”³⁰⁴

Rusya Federasyonu’nun Suriye Çerkeslerinin “anavatanlarına” dönmeleri konusunda kota uygulamasını eleştiren yazar metinde, *Çerkeslerin 1864 Sürgününde vatanlarından koparıldığı* söylemine de yer vererek, kendi topraklarına Çerkeslerin dönemediğini belirtmektedir. Böylece 1864’te yaşanan sürgün ile Kafkasya’dan

---

³⁰¹ Age, 9.

³⁰² Age, 9.

³⁰³ Yaşar Güven, “Adalet İçin Anavatana Dönüş Hakkı Çerkesler İçin Koşulsuz Hak”, **Jıneps Gazetesi**, Şubat 2013, 5.

³⁰⁴ Age, 5.

gönderilen Çerkeslerin, Rusya Federasyonu'nun politikaları sebebiyle Suriye'deki savaşa rağmen geri dönemediğini ima etmek istemiştir.

Gazetede yayınlanan metinler değerlendirildiğinde ortak bir kimliği oluşturan üç temel kavram olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar: “anadil”, “din” ve “siyasettir”. Jneps Gazetesi'nde kimlik meselesi önemli konulardan biri olmakla birlikte ya anadil ya da güncel siyaset üzerinden kimlik tanımlaması yapılmıştır. Anadil, din veya siyasetten uzak bir şekilde kimlik tanımlamasının yapıldığı metinler neredeyse yok denecek kadar azdır. Anadile özel bir önem atfeden diaspora, kimliği de daha çok anadil üzerinden incelemektedir. Bu sebeple öncelikle “anadil” olmak üzere, “din” ve “siyaset” kavramlarının da Jneps Gazetesi'nin beş senelik gazete arşivinde hangi söylemler kullanılarak ifade edildiği alt başlıklar halinde incelenecektir.

4.1. Anadil

Anadil, bir kimliğin oluşumu için önemli bir kavramdır. Gazetede yayınlanan metinlerde genel anlamıyla Adigece'nin kadimliği üzerine söylemlerde bulunulmuş ve erken dönemde tarihi etkileyen milletlerin kökeninin Kafkas halklarına, özellikle Adigelere, dayandığı ispatlanmak istenmiştir. Gazetede yazarlar, genellikle Adigece'nin kadimliğini öne sürerek çoğu kelimenin kökeninin Adigece'ye dayandığını ifade etmektedirler. Böylece Türkiye'de resmi dil olan Türkçe karşısında anadillerini korumak için Çerkesleri Adigece öğrenmeye yönlendirmek istemektedirler. Diasporanın, anadilini öğrendiği takdirde Türkiye'de asimile olma ihtimalinin zorlaşacağı ve kimliğini kaybetmeyeceği düşünülmektedir. Jneps Gazetesi'nde bu konuda yazılmış metinlerde genel olarak Türk kimliğinin Kafkas halkları üzerindeki etkisinden çekinildiği ve bu sebeple de en çok anadile önem verildiği görülmektedir. Anadil konusunda Jneps Gazetesi'nin beş senelik arşivindeki metinler; kimlik kavramı konusunda kesin çizgilerle ayrılamasa da bu konuda toplamda 68 adet metin bulunmaktadır. Bu metinlerde, ağırlıklı olarak Adigece ön plana çıkarılmış olsa da diğer Kafkas halklarının anadilleri hakkında da metinler yayınlanmıştır. Hatta tarih konusunda olduğu kadar ağırlıklı bir şekilde Adigeceye yer verilmemiş; Lazca, Ubıhça gibi dillere de çokça yer verilmiştir. Gazetede, anadil konusundaki metinlerde tarih konusunda olduğu kadar mikro-milliyetçi bir söylem bulunmamaktadır. Buna karşın, diğer etnik gruplarla Çerkeslerin anadillerini korumak

konusunda daha kolektif hareket etmesi gerektiği savunulmaktadır. Özet olarak; kimlik ve anadil konusunda aktör tanımı yapılırken, “biz” kategorisinin kapsamı genişletilmiştir. “Öteki” kategorisinde ise daha çok Türkçe yer almakla birlikte bu kategori Rusçayı da kapsamaktadır. Rusçanın da “öteki” kategorisinde yer almasının sebebi ise “anavatan Çerkeslerinin” Rusçanın etkisinde kaldığı ve bu durumun asimilasyonu hızlandığı kapsamındaki görüşüdür.

Gazetede anadil konusunda yer alan metinlerde diğer bölümlerde olduğundan daha çok “Kafkas kimliği” ön plana çıkarılmaktadır. Yani tarih konusunda gazetede yer alan metinler ağırlıklı olarak Adigeler ve Abhazlar üzerineyken, anadil konusunda ise tüm Kafkas dilleri hakkında metinler yer almaktadır. Tarih konusunda *Çerkes Diasporası* olarak hareket eden diaspora, anadil konusunda ise daha çok *Kafkas Diasporası* şeklinde hareket etmektedir. Bunun sebebi olarak; Türkiye’deki etnik grupların anadil konusunda “öteki” olarak tanımladıkları Türkçe karşısında ortak bir “biz” kategorisi oluşturmasını gösterebiliriz. Adigece haricindeki diller üzerine yazılmış metinlerden biri de Edadil Açıba tarafından yazılan “Unutulmaya Mahkum Kalan Ubıh Dili”³⁰⁵ başlıklı metindir. Bu metinde yazar, Ubıhçanın bir Kafkas dili olması ve günümüzde Ubıhça konuşan kimsenin bulunmaması dolayısıyla bu dilin yeniden canlandırılması için çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Yazar, Türkiye’de Adigece ve Abhazca dil kursları olmasına rağmen Ubıhçanın araştırılmadığı için “ölmüş bir dil” olarak tanımlandığını belirtmiştir. Bu dilin yeniden canlanması için detaylı araştırmalar yapılması ve Ubıhların başta olmak üzere Kafkas kökenlilerin bu dili öğrenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Yazarın kendisi Adige kökenli olmasına rağmen Ubıhçanın yeniden canlandırılması üzerine metin yazarak anadil konusundaki aktör tanımlamasını açıkça belirtmektedir.

Jineps Gazetesi’nde Adigece haricinde başka diller üzerine yazılmış metinlerden Çeçence ile ilgili olanlar da mevcuttur. Bu konuda Jineps Gazetesi’nde Ekim 2015 sayısında yayınlanan Musa Beksultanov³⁰⁶ ile yapılan “Mizahın Dili: Çeçence”³⁰⁷ başlıklı röportajı örnek olarak verebiliriz. Bu metinde yazar, Çeçencenin en önemli problemlerinden biri olarak; Çeçence dilinin içerisine çok fazla Rusça kelimenin

---

³⁰⁵ Edadil Açıba, “Unutulmaya Mahkum Kalan Ubıh Dili”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2016, 10.

³⁰⁶ Musa Beksultanov: Aslen Çeçen olan yazar, aynı zamanda Çeçence çıkan çocuk dergisi “Raduga”nın (Gökkuşığı) da genel yayın yönetmenidir. <https://www.jinepsgazetesi.com/pdfgazete.php> [07.04.2019].

³⁰⁷ Musa Beksultanov, “Mizahın Dili: Çeçence”, **Jineps Gazetesi**, Ekim 2015, 14.

girmesini göstermektedir. Bu metinde yapılan aktör tanımlamasında “biz” kategorisinde Çeçence, “öteki” kategorisinde ise Rusça yer almaktadır. Fakat aynı zamanda bir öz eleştiri de yapılarak Rusça karşısında Çeçencenin önemini kaybetmeye başlamasında Çeçenlerin ve Çeçenistan hükümetinin etkili olduğundan bahsedilmektedir. Bu problemin yaşanmasına ise Çeçenlerin kendi arasında konuşurken söze öncelikle Çeçence ile başlayıp daha sonra konuşmaya Rusça devam etmesi sebep olarak gösterilmektedir. Bu da Çeçencenin kullanım alanının daraltılmasına sebep olmaktadır. Metinde yer alan ifadelerle göre; Çeçencenin kullanım alanının daraltılmasında en önemli etkenlerden biri de Çeçenlerdir. Yazar öz eleştiri yaparak Çeçen öğretmenlerin “*çocukların aptallaştırılmaması*”³⁰⁸ adına ilkokullarda Çeçence eğitimin verilmesine sıcak bakmadıklarını belirtmiştir.

“Küçük halklar kendilerine ait bir tüyden çok, diğer halkın kümesini korumayı tercih eder. Baskıdan kurtulduklarında başlarına ne geleceğini tahayyül edemezler. Eğer böyle devam ederse 20-30 ya da 50 yıl sonra konuştuğumuz Çeçencenin ancak yüzde 30’unu kullanırız. Çeçence kelimeleri biliyorlar ama konu yazmaya gelince Rusça ve Çeçence neredeyse yarı yarıya kullanılıyor.”³⁰⁹

Yukarıda alıntılanan sözleri kullanan yazar, Çeçencenin Rusça karşısında zamanla yok olma aşamasına geleceğinden bahseden yazar, benzetme ifadeleri kullanarak aynı zamanda Çeçencenin yazı dilinde daha yaygın kullanımı için hükümetin politikalarının yetersiz olduğundan bahsetmektedir. Çeçence konusunda en büyük sorumluluğun hükümete ve Çeçen halkına düştüğünü ifade eden yazar, Çeçenceye gereken önemin verilmemesi konusunda öz eleştiri yapmaktadır. SSCB dönemi ve 1990 sonrası dönemi karşılaştıran yazar, SSCB dönemindeki baskılara rağmen günümüzde Kafkasya’da mevcut olan Çeçence eğitimin daha yaygın olduğunu belirterek, hükümetin politikalarını eleştirmektedir.

Jineps Gazetesi’nin aynı sayısında İnguş yazar İsa Kodzoev³¹⁰ ile de röportaj yapılmış ve Çeçence ile akraba dil olan İnguşça üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. “Düşman-öteki” kategorisinde yine Rusçanın yer aldığı metinlerden biri olan “İnguşça Zengin Bir Dildir”³¹¹ başlıklı röportajda yazar, İnguşçanın Rusça etkisinden çıkması gerektiğini ifade etmektedir. İnguşçanın zengin bir dil olmasına rağmen; İnguşların Rusça konuşmayı tercih etmesini eleştirmektedir. UNESCO tarafından *tehlike*

---

³⁰⁸ Age, 14.

³⁰⁹ Age, 14.

³¹⁰ İsa Kodzoev: Birçok romanı olan İnguş kökenli yazar. <https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/44675/> [07.04.2019].

³¹¹ İsa Kodzoev, “İnguşça Zengin Bir Dildir”, çev. Serap Canbek, **Jineps Gazetesi**, Ekim 2015, 15.

altındaki diller kategorisinde yer alan İnguşçanın canlandırılması için son yıllarda etimolojik çalışmalar yapıldığından bahseden yazar, dilin Rusça kelimelerden arındırılması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu metinde yazar, Çeçence hakkında yazılan metinde yer alan öz eleştiriden biraz daha uzaklaşarak ülkesinin gerçekliklerine dikkat çekmiştir.

“Resmi dil olarak kullanılmıyor İnguşça. Oysa İnguşetya Anayasası’nda İnguşça ve Rusçanın resmi dil olarak kabul edildiği yazılıdır. Ama bizim başka sorunlarımız vardı, caddelerde zırlı askeri araçlar gezerken şiiri dert edinemezsiniz”³¹²

Yazar, yukarıda belirtilen ifadeleri kullanarak eğitim alanında ve resmi dairelerde İnguşça yerine Rusçanın konuşulması konusunda öz eleştiri yapmamıştır. Bunun yerine ülkenin işgal durumundan kurtulmasını öncelik haline getirmeleri dolayısıyla günümüzde İnguşça içerisine Rusça kelimelerin yoğun olarak girdiğini ve hatta halkın da Rusçayı kullanmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. İnguşçanın SSCB döneminde siyasi sebeplerle Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçirilmesi konusunda olumsuz ifadelerde bulunan yazar, İnguşçanın tekrar Latin alfabesine geçirilmesi hakkında da “Bu imkansız, Devlet Duması izin vermeyecektir. Tatarlar yapmak istedi ama izin verilmedi. Şu anda yapabileceğimiz tek şey izin verilenler dahilinde bir örnek hazırlamak, başka yol yok”³¹³ ifadelerini kullanmıştır. Yazar İnguşça konusunda diğer Kafkasya halkları kadar radikal söylemlerde bulunmamış, bunun yerine daha ihtiyatlı söylemlere yer vermiştir.

Anadil konusunda yayınlanan bir metin de Jıneps Gazetesi’nde Mart 2015 sayısında çevirisi yapılarak alıntılanan “Yok Oluşun Eşiğinde”³¹⁴ başlıklı metindir. Metinde 21 Şubat Dünya Anadil Gününün tarihsel kökeni üzerinde durulmuş ve UNESCO’nun mevcut dünya dillerinin yarısının zaman içerisinde yok olacağı yönündeki açıklamasından bahsedilmiştir. Yok olma tehlikesinin en fazla olduğu yerlerin, kültürel çeşitliliğin fazla olduğu bölgeler olduğu açıklanarak bu durumdan Kafkasya’nın çok fazla etkileneceği belirtilmiştir. Benzer şekilde Kafkasya’da anadilin kullanımı konusundaki eksiklere odaklanan metin, aktör tanımı yaparken Kafkasya halklarının dilleri karşısında “düşman-öteki” olarak Rusçayı göstermiştir. Kafkasya’da okullarda çocuklara kendi dilleri yerine Rusça eğitim verilmesi en büyük

---

³¹² Age, 15.

³¹³ Age, 15.

³¹⁴ “Yok Oluşun Eşiğinde”, stav.aif.ru’dan aktaran; **Jıneps Gazetesi**, çev. Serap Canbek, Mart 2015, 3.

problem olarak ifade edilmiştir. Bu sebeple yeni neslin anadilini öğrenemediği ve bu sebeple anadillerin yok olma aşamasına geldiği belirtilmiştir. Metne göre anadillerin yok olmaması konusunda tüm halklara çok büyük sorumluluk düştüğü anlatılmaktadır.

Dünyada yok olma aşamasında bulunan anadiller hakkında yayınlanan metinlerden biri de Yılmaz Dönmez³¹⁵ tarafından yazılmış “Yok Olma Tehlikesi Altındaki Diller”³¹⁶ başlıklı metindir. Jineps Gazetesi’nin Ocak 2014 sayısında yayınlanan metinde, anadilin ilk olarak anne karnında öğrenilmeye başladığından ve eğitimin anadilde en iyi şekilde yapıldığından bahsedilmektedir. Metinde aynı zamanda bir karşılaştırma yapılmış ve anadillerin yok olması konusunda dünya devletlerinin herhangi bir bütçe ayırmaması eleştirilmiştir.

“Bu gün yok olma tehlikesi altındaki %5 balık türünün korunması ve yaşatılması için dünya devletlerinin ayırdığı bütçenin onda biri kadar bir bütçe maalesef yok olma tehdidi altındaki 2800 adet dilin (%40) yaşatılması ve korunması için oluşturulmamıştır. Bu durum insanlık için utanç verici bir ayıptır. Bilinmelidir ki tek bir dünya kültürü kadar, insan yaratıcılığını donuklaştıracak, kültürel çeşit zenginliğini yoksullaştıracak hiçbir şey yoktur.”³¹⁷

Alıntılanan örnekte de görüldüğü gibi yazar, özellikle yok olma tehlikesi altındaki dillerin korunması için devletlerin yeterince bütçe oluşturmadığından ve bu durumun da bir nevi *tek tipleştirilmeye* sebep olacağından bahsetmektedir. Yazar, kültürel çeşitliliğin bazı dillerin kaybolmasıyla azalacağını ve bunun da insanların yaratıcılığını yok edecek bir duruma sebebiyet vereceğini belirtmiştir. Dünya civarında bulunan 7 bin dilin 150 tanesinin dünya nüfusunun %90’ı tarafından konuşulduğu ifade edilerek *kültürel tek tipleştirme* eleştirilmiştir.

Metinde anadillerin yok olmasında ulus devletlerin iç politikalarının da önemli bir payı olduğundan söz edilmektedir. Bu konuda yazar, ulus devletlerin “demokrasi anlayışlarının yeterince gelişmediği için”³¹⁸ etnik farklılıkları göz ardı ettiklerini ve böylece bu dilleri konuşan halkların yok sayıldığını ifade etmiştir. Bu durum da yerel dillerin yok olmasına veya yok olma tehlikesi altına girmesine sebep olmuştur. Yazar, bu konuda ulus devletlere politika önerilerinde de bulunmuştur.

“Farklı etnik kökene sahip halkların anadillerini kullanmalarını ve öğrenmelerini istemeleri karşısında yapılacak en akıllıca şey; resmi diller dışındaki bütün dillere ilişkin tüm yasaklamaların ve engellemelerin geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde ortadan kaldırılması

---

³¹⁵ Yılmaz Dönmez: Adige Dil Derneği Başkan Yardımcısıdır. <http://www.ozgurcerkes.com/?Syf=18&Hbr=453871&/Adige-Dil-Derne%C4%9Fi%E2%80%99nin> [07.04.2019].

³¹⁶ Yılmaz Dönmez, “Yok Olma Tehlikesi Altındaki Diller”, **Jineps Gazetesi**, Ocak 2014, 1.

³¹⁷ Age, 1.

³¹⁸ Age, 1.

ve değişik alt kimlikleri de içerisine alacak Şekilde temel hak ve hürriyetleri alabildiğince genişletmek ve böylece ileri demokrasiyi yaygınlaştırıp derinleştirmektedir.”³¹⁹

Yazar, devletlerin farklı etnik kökene sahip vatandaşları için anadillerini kullanmalarını geliştirecek politikalar önermekte ve böylece anadillerin, özellikle Adıgecenin, yok olmasının engelleneceğini düşünmektedir.

Jneps Gazetesi’nde Türkiye’deki farklı etnik grupların anadillerini öğrenmek için Türkiye’nin bu konuda politika üretmesi gerektiğinin savunulduğu metinlerden biri de AB projesi kapsamında kurulan “Laz Enstitüsü” hakkında İsmail Avcı Bucaklıřı³²⁰ tarafından yazılmış olan metindir. “Lazca Eğitmen Eğitimi Projesi”³²¹ başlıklı metin, gazetenin Aralık 2016 sayısında yayınlanmıştır. Bu metinde enstitünün Lazca öğretilimi için kitaplar hazırladığı ve bu kitapların Milli Eğitim Bakanlığına sunulurak, seçmeli derste Lazca eğitimi verilmesi için destek alınması gerektiği ifade edilmektedir.

“Lazca eğitmen eğitimi planlanmış. Bu aynı zamanda projenin ana eksenini oluşturuyor. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı’nın desteğini de almaya çalışacağız. Amaçlarımızdan biri elbette ki, Lazca eğitmen eğitimi projesi ile Lazca bilen öğretilimlere Lazcanın nasıl bir dil olduğunu, nerelerde konuşulduğunu, ağız farklarını, Laz alfabesini ve Lazcayı nasıl öğretilimlere bilgisini vermek. Böylece, ortaokullarda seçmeli Lazca derslere giretilim sayısı bir artış sağlanabilir ve belli bir nitelik kazandırılabilir.”³²²

Yazarın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, proje kapsamında Lazca eğitmen yetiştirilmek üzere eğitim verilmesi için Laz Enstitüsü kurulmuştur. Fakat Laz Diasporası ise bu eğitmenlerin Milli Eğitim Bakanlığının desteğiyle istihdam edilerek ortaokullarda seçmeli derslerde eğitim vermesini istemiştir. Metin, Milli Eğitim Bakanlığının Lazcanın seçmeli ders olarak okullarda okutulmasını kabul etmesinin öncesinde yazılması sebebiyle önemlidir. Çünkü yazar, metinlerinde düzenli olarak bu konu hakkında eleştirel söylemlerde bulunmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı üzerinde bu konuda bir baskı oluşturabilmeleri ve Türkiye’nin Lazca eğitimi için hazırlanmış kitapları onaylaması, diaspora için önemli bir başarı kabul edilmektedir.

Jneps Gazetesi’nde anadil konusunda yazılan metinlerden biri de Ümit Özveri tarafından yazılan ve Mart 2013 sayısında yayınlanan “Ağzımdaki Yabancı Dil”³²³ başlıklı metindir. Metnin daha edebi bir dille yazılmış olması ve bu Şekilde anadil

---

³¹⁹ Age, 1.

³²⁰ İsmail Avcı Bucaklışı: Lazca üzerine kitapları bulunan yazar, Jneps Gazetesi’nde aktif olarak Lazca ve Laz kültürü üzerine köşe yazıları bulunmaktadır. <https://www.jnepsgazetesi.com/yazarlar> [07.04.2019].

³²¹ İsmail Avcı Bucaklışı, “Lazca Eğitmen Eğitimi Projesi”, **Jneps Gazetesi**, Aralık 2016, 12.

³²² Age, 12.

³²³ Ümit Özveri, “Ağzımdaki Dil Yabancı”, **Jneps Gazetesi**, Mart 2013, 16.

konusunda değerlendirmelerde bulunması okuyucuyu etkilemeye yönelik bir tercih olarak değerlendirilebilir. “Ağzımdaki dil benim değil. Ağzımdaki dil yabancı. Koparmışlar benim dilimi, yabancı bir dil koymuşlar ağzıma. Onun için böyle kekelerim. Onun için düzgün konuşamam”³²⁴ sözleriyle metne başlayan yazar, anadilini konuşamamanın diasporada ortaya çıkarmış olduğu durumu edebi bir şekilde anlatmış ve böylece okuyucunun daha çok dikkatini çekmek istemiştir. Bu metinde yazar, özellikle anadilin kullanımı konusunda öz eleştiri yapmaktan ziyade yalnızca Türkiye’nin kimlik politikasını eleştirmiştir. “Düşman-öteki” olarak Türkiye Cumhuriyeti’ni kabul eden yazar, Kurtuluş Savaşı döneminde Çerkeslerin de cephede savaşmış olduğundan ve savaşta şehitler verdikleri halde anadil konusunda gereken önemin Adigeceye verilmediğinden bahsetmektedir.

“Cümle mahlukatın... Ağzında ana dil var. Ama benim ana dilim yok. Benim ağzımdaki dil yabancı... Dehşetli merak ediyorum, bir hayır sahibi çıksa da açıklasa, ağzımdaki dil neden yabancı? Cepheyse cephedeydim. Ölümse, başım gözüm üstüne, seve seve koştum. Bu vatan için şehadet şerbetini, otuz iki dişimle gülerek yudumladım. Düşmanı kovup evime geldiğimde, bir de baktım ki ana dilim yok. Ağzımı iyice inceledim, ağzımda bir dil var, ama ana dilim değil, yabancı. O anda başıma kaynar sular döküldü, yüreğime keder çöktü, betim benzim attı, sözcükler boğazıma düğümlendi, dilim lâl oldu.”³²⁵

Yukarıda alıntılanan sözleri kullanan yazar, Türk devleti tarafından Adigelerin haksızlığa uğradığını ima etmiştir. Yazar, Adigecenin kullanılmaması konusunda en büyük sorumluluğu Cumhuriyet Dönemi politikalarına vermiştir. Edebi bir dille anadilin öneminden ve Adigecenin yok olma aşamasında olduğundan bahseden yazar, öz eleştiri yapan Adigelerin *haksızlık* yaptığını belirterek bu söyleme karşı çıkmaktadır.

“Ana dilini konuşamayan kardeşlerimden biri, geçende mecliste kürsüye çıktı, ana dili olmadığından konuşamadı, akli olmadığından düşünemedi, ağzındaki dili koparanlara öfkeleni, ama bana saldırdı. (...) Bana saldıran kardeşime, hak mücadelesi veren bir insanın haksızlık yapmaması gerektiğini kim, nasıl öğretecek bilemem.”³²⁶

Sözlerini kullanan yazar, Adigece bilmemenin sorumlusu olarak Adigeleri suçlayan kişinin hak mücadelesi verirken haksızlık yapmaması ve diasporanın Türkiye’de Adigece bilmemesi konusunda devlet politikalarının sorumlu tutulması gerektiğinden bahsetmiştir.

Anadil konusunda en büyük eleştiri, Türkiye’nin bu konudaki devlet politikasının yanı sıra, diğer etnik gruplara karşı da yapılmaktadır. Çünkü bu farklı etnik gruplar,

---

³²⁴Age, 16.

³²⁵ Age, 15.

³²⁶ Age, 15.

evlerinde ve sokaklarda Türkçe konuşmayı tercih ederek anadillerini çocuklarının öğrenmesini istememektedirler. Rasyonel bir seçim yaparak bu halklar, Türkçe konuşarak kamuda ve özel sektörde hatta toplumda dahi kendilerini daha rahat bir şekilde ifade etmek istemektedirler. Bu durum, gazetenin diaspora söylemleri tarafından en çok eleştirilen durumdur. Bu konuda eleştirilerin etnik gruplara yöneltildiği metinlerden biri; İsmail Avcı Bucaklışı tarafından kaleme alınan “Yine Lazca Konuşanlar Geldi, Haziran 2016 Notları”³²⁷ başlıklı metindir. Jneps Gazetesi’nde düzenli bir şekilde Lazcanın geliştirilmesi ile ilgili metinler kaleme alan yazar, bu metinde de Rize’nin Pazar ilçesine ailecek gittiklerinde kendi çocuğuyla Lazca konuşmasına veya esnafla Lazca konuşmasına, esnafın verdiği tepkiyi dile getirmiştir. İlçedeki esnaf, yazarın özellikle çocuğuyla Lazca konuşmasına tepki göstermiş ve çocuğunun aksanlı konuşması dolayısıyla üniversite okuyamayacağını ifade etmiştir. Yazar ise anadilin yok olmaması için böyle bir pratik yaptığını dile getirmesine rağmen; Lazcayı anlayanların dahi Türkçe konuşmayı tercih etmesini eleştirmiştir. UNESCO’nun 2008 yılında Lazcayı “ciddi tehlike altında olan dil”³²⁸ olarak tanımlamasının ardından yazar, Lazların Lazca yerine Türkçe konuşmasını eleştirmiştir. Aynı zamanda savundukları *üniversite okuyamama* tezine karşı bir antitez üreterek bu konuda kendi hayatından örnek vermiştir. Bu örnekle bir kişinin hem anadilini bilip hem de yaşadığı ülkede yüksek eğitim alabileceğini ispatlamak istemiştir. Böylece diğer Lazların da bu konuda bilinçlenmeleri ve anadillerini yeni kuşaklara aktarmaları gerektiğini savunmuştur. İsmail Avcı Bucaklışı’nın yazdığı “Lazcaya Kapınızı Kapatmayın”³²⁹ başlıklı metin de eleştirinin en çok Lazlara yapıldığını göstermektedir. Laz Enstitüsü tarafından oluşturulan yarım dakikalık bir kısa filmi ele alarak Lazların ve hatta tüm etnik grupların anadillerini kullanmayarak verdiği zararı ifade etmek istemektedir. Reklam filminin konusu şöyle anlatılmaktadır:

“On yaşlarında bir çocuk akşam vakti bir kapıyı çalar. Ev sahibi genç kadın kapıyı açar. Çocuk, üzerinde Lazuri (Lazca) yazan pankartı kaldırır. Kadın Lazuri’yi görünce kapıyı kapatır. Lazuri’nin üzerindeki ışık gider ve ifade kararır. Çocuk, pankartı indirip oradan uzaklaşır. Ekranda ‘Lazcaya kapınızı kapatmayın.’ İfadesini görürüz. Film burada biter. Durum gerçekten karamsar ve gerçek ne yazık ki bu. Kapılar Lazcaya ve hatta tüm ana dillerimize kapanmış gibi görünüyor. Önce durumu tespit etmekte fayda var.”³³⁰

---

³²⁷ İsmail Avcı Bucaklışı, “Yine Lazca Konuşanlar Geldi, Haziran 2016 Notları”, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2016, 13.

³²⁸ Age, 13.

³²⁹ İsmail Avcı Bucaklışı, “Lazcaya Kapınızı Kapatmayın”, **Jneps Gazetesi**, Kasım 2016, 9.

³³⁰ Age, 9.

Anadillerin yok olmasının önlenmesi için alınacak önlemlerin başında, o dili konuşan yaşlılarla sohbet ederek arşiv çalışması yapmak olduğu dile getirilmektedir. Kısa filmde genç kuşağın ister istemez şehir hayatında diğer dillerden etkilendiğinden ve zamanla adadillerine ait kelimeleri konuşmadığından bahsedilmektedir. Bu sebeple, genellikle köylerde yaşayan ve kısıtlı bir toplumsal çevresi olan yaşlıların bu konuda değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. “Kültürümüzün gerçek tanıkları, adadilimizin mükemmel konuşucuları hala hayatta ve bizim hala bir şansımız var.”³³¹ Metinde yaşlıların adadili korumak için önemli bir kaynak olduğu dile getirilerek, onlarla adadilde yapılacak sohbetler ile bu dillere ait eski kelimelerin unutulmayacağı ve dillerin yozlaşıp yok olmasının önüne geçileceği belirtilmektedir.

Jineps Gazetesi’nde etimolojik çalışmalar yapan yazar Alaattin Bayram’ın³³² “Üç Dilde Üçer Kelimenin Adigece Tahlili”³³³ başlıklı yazı dizisini, Adigecenin kadimliğini ispatlamak amacıyla yazılmış bir metin olarak örnek verebiliriz. Yazar, Sümerce yazılmış Gılgamış Destanı’ndan yola çıkarak üç kelimenin Adigece ile olan bağlantısını ortaya çıkarmak istemiştir. Yazar, destanda Nuh Peygamber için kullanılan isimleri etimolojik olarak incelemiş ve Adigece ile aralarında bağlantı kurmuştur. Öncelikle “Nuh” ismini inceleyen yazar, ardından “Utnapiştım” ve “Zıut/Zıus” isimlerini de incelemiştir. Bu isimleri hecelere ayırmış ve bu hecelerin Adigece dilindeki anlamlarıyla benzerlikler kurmuştur. Metnin sonunda yazar, yapmış olduğu bu etimolojik çalışmanın amacını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Burada bir kez daha şunu göstermiş oluyoruz: Adigece kadim bir dildir. Seslerde anlam vardır. Seslerde anlam olmadan dilin oluşamayacağını farkına varmış oluyoruz. O halde kadim toplumların ve dillerin ses, insanların yaşam aletleri, kültürleri ve tarih vadisi Adigey ve Adigecedir. Bu, başlangıcın adresidir. Bunların dışında söylenenlerin neredeyse tamamı sonraki olgular, olaylar, diller, kültürler, tarihler vs.lerdir.”³³⁴

Yazar, yazının mucidi olan Sümerlerin kullandıkları dilden yola çıkarak Adigecenin kadimliğini ispatlamak istemiş ve hatta Sümerlerin dilinin de Adigecedan türediğini ifade etmiştir. Tarihin başlangıcının Adigelerle ve Adigece ile olduğunu ifade eden yazar, diaspora kimliği için en önemli kavramlardan biri olan adadilin önemini vurgulamak istemiştir. Söylemlerinde abartma ifadeleri kullanan yazar, diasporanın

³³¹ İsmail Avcı Bucaklışı, “Lazcanın Tanıkları”, **Jineps Gazetesi**, Ekim 2016, 13.

³³² Alaattin Bayram: Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu olan yazar, Jineps Gazetesi’nde Adigece hakkında aktif olarak köşe yazıları yazmaktadır. <http://bzefit.com/alaattin-bayram/>, [06.04.2019].

³³³ Alaattin Bayram, “Üç Dilde Üçer Kelimenin Adigece Tahlili”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2016, 12.

³³⁴ Age, 12.

öncelik vermediği “Adigece öğrenmeyi”, diaspora için daha tercih edilebilir hale getirmek istemiştir.

Anadil konusu diasporanın kimliği için en önemli konulardan biri olmakla birlikte; anadilin hangi alfabe ile yazıldığı da o kadar önem arz etmektedir. Çerkesler, tarihsel olarak Adigeceyi Arap alfabesi, Latin alfabesi ve son zamanlarda ise Kiril alfabesiyle yazmaktadır. Bu durum da Çerkeslerin iletişimsizlik sebebiyle anadilinin zamanla kullanılmamasına sebep olduğundan, Çerkesler arasında ortak bir alfabe oluşturma konusunda tartışmalar meydana gelmektedir. Bu konuda Jıneps Gazetesi’nin Kasım 2014 sayısında Ahmet Cevat Benk³³⁵ tarafından yazılmış dilbilimsel açıdan konunun değerlendirildiği “Çerkes Ulusal Hareketi Nereye? Dil Tartışmaları”³³⁶ metnini örnek gösterebiliriz. Yazar, metinde dilbilimci olmayan kişilerin Adigecenin hangi alfabe ile yazılacağı konusunda “bilirkişi” gibi davranmalarından rahatsızlık duymakta ve Adigecenin Çerkeslerin yaşadığı her ülkenin eğitim sistemine göre bir alfabe ile yazılması gerektiğini savunmaktadır. Örnek olarak Türkiye’de Çerkeslerin Adigeceyi Latin alfabesi ile öğrenmesi gerektiğini savunan yazar, görüşünü şu ifadelerle desteklemektedir:

“Türkiye’de bir özel okul açmak istiyorsanız, ya da kamu okullarında bu dille eğitim öğretim yapacaksanız, Latin alfabesi ile yapmak zorundasınız. Bu zorunluluğun iki nedeni var; birincisi yasal, ikincisi teknik zorunluluk. Birincisi, Türkiye Cumhuriyeti’nde zorunlu eğitim kapsamında olan örgün eğitim kurumlarında (1-2-3-4/5-6-7-8) yasayla belirtilmiş olan harflerin dışında bir harf kullanamazsınız (yaygın eğitim hariç). İkincisi, Adigeler’in kullanmış olduğu Kiril alfabesi Rusça Kirilinden farklı bir alfabadir. Matematiksel denkliği yoktur. Birçok kelime tahminlerle yazılmaktadır. Rusça Kirili fonetik alfabadir, Adige Kirili ise, tek ses çok tür simge içeren bir alfabadir.”³³⁷

Adige Kirilinin matematiksel bir denkliği olmaması sebebiyle bilimsel de olamayacağını ima ederek yazar, Adigelerin Latin alfabesiyle Adigeceyi öğrenmesi gerektiğini savunmaktadır. Rus Kirili ile Adige Kirili arasında karşılaştırma yapan yazar, Rus Kirilinin fonetik bir yapıda olması sebebiyle matematiksel yazılım geliştirilebileceğini fakat Adige Kirilinde bu imkanın olmadığını belirtmiştir. Bunun sebebini ise şöyle ifade etmiştir:

“Bir alfabe ile yazılan yazıların, eserlerin, haberlerin hızlı ve etkin bir şekilde okunabilmesi için sık sık rastlanılan karakterler olması gerektiği de bilimsel bir tespittir. Siz senede birkaç kez, ya

---

³³⁵ Ahmet Cevat Benk: Adige Dil Derneği üyesidir. <https://www.pirha.net/adige-dil-dernegi-uyesi-ahmet-benk-turkiyede-anadiller-baski-altinda-107822.html/21/02/2018/> [07.04.2019].

³³⁶ Ahmet Cevat Benk, “Çerkes Ulusal Hareketi Nereye? Dil Tartışmaları”, **Jıneps Gazetesi**, Kasım 2014, 9.

³³⁷ Age, 9.

da ayda bir iki kez gördüğünüz kişileri gördüğünüzde hemen tanıyamayabileceğiniz gibi, harfleri de sık sık görmüyorsanız o harflerin bir araya gelmişlerini de görür görmez okuyamazsınız.”³³⁸

Yazar, Türkiye’de yaşayan Adigelerin her yerde Latin alfabesi ile yazılmış yazılar görmesi sebebiyle Adige Kirili kullanılarak yazılan yazıları kısa sürede ve tam olarak anlayamadığını savunmuştur. Bu nedenle Türkiye’deki Adigelerin ortak alfabe oluşturulacaksa bunu Latin alfabesiyle yapmaları gerektiğini savunmaktadır. İlaveten, Latin alfabesinin gerekli olmasının bir diğer sebebi olarak da Adige Kirilinin tamamen tahminlere dayalı olarak yazılmasını göstermiş ve bu sebeple de Adigecenin matematiksel denklığı olmaması sebebiyle de bir bilim dili olmadığını ifade etmiştir. Böylece yazar, Adigecenin yok olmaması için korunması gerektiğini belirtmiştir.

Adigecenin alfabe sorunu hakkında yazılmış metinlerden biri de Alaattin Bayram tarafından kaleme alınmış ve Jneps Gazetesi’nde Mayıs ve Haziran 2014 sayılarında yayınlanan “Adige Diasporasında Alfabe Sorunu”³³⁹ başlıklı yazı dizisidir. Bu metinde yazar, Adigece için ortak bir alfabe olmamasından bahsetmiş ve bu problemin çözümü için yapılması gerekenleri anlatmıştır. Öncelikle Adigecenin Latin alfabesi ile düzenlenmesi ve Latin alfabesi odaklı bir şekilde yeniden hazırlanarak gelecek kuşaklara aktarılması gerektiğini savunmaktadır. Yazar bu konuda öncelikli olarak Türkçe, Latin alfabesi ile yazılması dolayısıyla Türkiye’deki Kafkas Diasporasının Adigeceyi Kiril alfabesi ile yazmasının ve öğretmesinin daha zor olduğunu vurgulamıştır. Yazar, kendi verdiği Adigece derslerinden yola çıkarak Kiril ve Latin alfabeleri arasında karşılaştırma yapmıştır. Adigecenin Latin alfabesiyle öğretildiğinde, derslere katılımın daha verimli ve daha fazla olduğunu belirtmiştir. Yazar aynı zamanda Latin alfabesiyle yazılan Adigecenin, diaspora için ne gibi faydaları olacağından da şu sözlerle bahsetmiştir:

“Türkiye’de Adigelerin dışında Lazlar, Rumlar, Kürtler, Osetler, Boşnaklar ve daha birçok toplum Latin alfabesiyle yazdıklarını anlamasak ta okuyabiliyoruz. İnsanlar, bu yolla, zamanla birçok kelimenin anlamını öğrenme fırsatı da bulmuş oluyor. Böylece kelime bulunduğu ortamda saklandığı yerden çıkmış ve sözcük dağarcığımızda yerini almış olacaktır.”³⁴⁰

Yazar, Latin alfabesi ile Adigecenin yazılması ve öğretilmesi halinde Adigece bilmeyen diğer halklar tarafından da Adigece metinlerin okunabileceğini ve zamanla bazı kelimelerin onlar tarafından da öğrenilebileceğini belirtmiştir. Yazara göre bu

---

³³⁸ Age, 9.

³³⁹ Alaattin Bayram, “Adige Diasporasında Alfabe Sorunu”, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2014, 11.

³⁴⁰ Alaattin Bayram, “Adige Diasporasında Alfabe Sorunu”, **Jneps Gazetesi**, Haziran 2014, 11.

durum da Adigecenin yok olma tehlikesi altında bulunmamasını sağlayacak ve gelecek nesillere de daha kolay aktarılacaktır.

Yazar, bu metinlerinde Adigecenin Latin alfabesiyle yazılması gerektiğini savunmuştur. Fakat yazarın bu yazı dizisinde özellikle dikkat çekmek istediği konu; Adigecenin Türkçedeki 29 harfi kullanarak tam olarak ifade edilemeyeceğidir. Adigecede çoğu sesin farklı harfle gösterildiğine dikkat çeken yazar, Türkçede “x” gibi harflerin olmaması dolayısıyla kelimelerde anlam kaybı yaşanacağından bahsetmiştir. Bu sebeple de Türkçede Latin alfabesindeki 29 harf ile Adigecenin sınırlandırılmaması ve Latin alfabesine dayanan yeni bir sistem oluşturularak yeni bir alfabenin var olması gerektiğinden bahsetmektedir. “Çerkes” kelimesinin bile 8 farklı şekilde yazıldığından bahseden yazar, bu problemin kaynağının yazım kuralı değil, alfabenin kurgulanış biçimi olduğunu ifade etmiştir. Yazar, Adigeceden bahsederken “dil bayrağı”³⁴¹ şeklinde tanımlamış ve dilin diaspora için bir “bayrak” niteliğinde, yani bağımsızlığın sembolü niteliğinde olduğunu belirtmiş ve bu *dil bayrağının* farklı telaffuzlar sebebiyle yok olmaması için Latin alfabesine dayanan yeni bir alfabe oluşturulması gerektiğinden bahsetmiştir.

Gazetede ki metinlerde “anadil” ve “ulus-devlet” kavramları arasında ilişki kurularak, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte kapitalist sisteme entegre olduğundan bahsedilmiştir. Bu konuda yazılmış metinlerden biri, gazetenin Eylül 2016 sayısında yayınlanan Ferhat Kentel³⁴² tarafından kaleme alınan “Dil, Ev, Toprak”³⁴³ başlıklı metindir. Metinde, Türkiye’nin ekonomisinin kapitalist sisteme entegrasyonunun sonucu olarak, çiftçinin önü kesilmiş ve sanayileşme artmıştır. Sanayileşme ile birlikte, ekonomik yapı toplumsal yapıyı da etkilemiş ve toplumun genelinin oturduğu evler dahi değişmiştir. Ulus-devlet sisteminin tek bir dili kabul etmesi ve diğer dilleri “yok sayması” dolayısıyla diğer halkların konuştuğu diller kaybolmuş ve hatta bu halklara ait evler dahi yıkılmıştır.

“Dil bastırılırken, evler de yıkıldı... Tek tür evlere geçtik. Osmanlı evleri, Ermeni evleri, Rum evleri, Arap evleri, soğuk iklimin evleri, sıcak yerlerini beton binalara bıraktı. Rasyonel üretim, gereklilikler, kolaylıklar adına...”³⁴⁴

---

³⁴¹ Age, 11.

³⁴² Ferhat Kentel: İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü profesörüdür. Aynı zamanda Jineps Gazetesi’nde köşe yazarıdır. <https://www.sehir.edu.tr/tr/akademik/akademik-kadro/ferhatkentel> [07.04.2019].

³⁴³ Ferhat Kentel, “Dil, Ev, Toprak”, **Jineps Gazetesi**, Eylül 2016, 9.

³⁴⁴ Age, 9.

Yukarıda alıntılanan sözleri kullanan yazar, ulus-devlet yapısının anadil konusunda farklı etnik grupları yok sayma ve inkar politikası uygulanmasına sebep olduğunu ve bu durumun toplumun yaşadığı evlere dahi yansıdığını belirtmiştir. Metinde tek tipleştirme politikası sonucunda farklı etnik gruplara ait evlerin artık yalnızca *müzelik* hale geldiği belirtilerek eleştirilmiştir.

Anadil konusunda gazetede yer alan metinlerden anlaşıldığı kadarıyla yalnızca diasporada değil, Adigelerin “anavatanında” da Adigecenin kullanımı konusunda problemler mevcuttur. Bu konuda, Serap Canbek’in Huvaj Davut ile yaptığı ve gazetenin Ocak 2014 sayısında yayınlanan “Uydurma Soy İsimlerinizden Kurtulun”³⁴⁵ başlıklı röportajını örnek olarak gösterebiliriz. Bu konuda değerlendirmelerde bulunan yazar, Adigey’de anadil konusunda bir “asimilasyonun” söz konusu olduğundan bahsetmektedir. Yazar, Adigelerin çoğunun günlük yaşantısında Rusça konuştuğundan bahsetmiştir. Bunun da sebebi olarak okullarda eğitim dilinin Rusça olması gösterilmiştir. Aynı zamanda Adigecenin yok olma tehlikesi altında olması konusunda da diaspora eleştirilmiştir.

“Herkes Adige dilinin kaybolmasından şikayetçi ama bu kadar imkana rağmen Adigece öğrenen yok. Adige vatanını, kahramanlıklarını, vatanseverliklerini, öve öve bitiremiyorlar ama şuraya gelip bir işin ucunu tutan yok. ‘Biz Adigece öğrenmeyelim, konuşmayalım çünkü çok işimiz var, çok yoğunuz ama Adigece yok olmasın. Biz Adigey’e gidip cephede yerimizi almayalım ama Adigey’de çok nüfus olsun. Adigey hep var olsun’ Genel eğilim bu.”³⁴⁶

Türkiye’deki diasporanın yalnızca söylemler üzerinden anadil ve kimlik konularına eğildiğini öne süren yazar, diasporanın söylemleri ile karşılaştırıldığında gerçekte Adigeler ve Adigece için çok daha az faaliyette bulunduğu bahsetmektedir. Türkiye’deki diasporayı bu konuda eleştirmiş ve “anavatandaki Adigelerin” de diaspora hakkında aynı fikirlere sahip olduğunu ifade etmiştir.

Anadil konusunda Jineps Gazetesi’nde yazılmış metinler değerlendirildiğinde yazarların ortak görüşü; Adigecenin yok olma tehlikesi altında olması ve bu sebepten dilin canlandırılması gerektiğidir. Ubihça gibi dillerden de örnekler verilerek, Türkiye’de halkların anadillerini kullanması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu konudaki metinlerde aktör tanımlaması yapılırken “biz” kategorisinde yalnızca Adigeler değil, Türkiye’de yaşayan Türkler dışındaki diğer halklar da bulunmaktadır. Mikro-milliyetçi söylemlerin bu bölümde daha az olduğunu söyleyebiliriz. Yazarlar,

³⁴⁵ Huvaj Davut, “Uydurma Soy İsimlerinizden Kurtulun”, 9.

³⁴⁶ Age, 9.

daha çok hak taleplerini içeren söylemler kullanmışlardır. Türkiye’de anadilin öğretiminin bir hak olduğundan ve bu hakkın tüm halklar için geçerli olduğundan bahsedilmiştir. Anadillerin yok olmasından yalnızca Türkiye’nin politikaları sorumlu tutulmamış, öz eleştiri yapılarak bu durumdan diasporanın da sorumlu tutulduğu söylemlere de yer verilmiştir. Kafkas Diasporasının anadilini kullanmak yerine evlerinde Türkçe konuşması eleştirilerek aslında diasporaya da büyük bir sorumluluk yüklenmiştir. Van Dijk’in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden “karşılaştırma” ve “dramatikleştirme” yöntemleri kullanılmıştır. Genel olarak Türk devletinin politikalarının eleştirildiği anadil konusundaki metinlerde “öteki” kategorisine Türkçeye ek olarak Rusça da dahil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi dili olan Türkçe ile diğer diller arasında bir karşılaştırma yapılmış ve dramatikleştirme yöntemi kullanılarak “hak mücadelesi” verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gazetede anadil konusunda bir diğer önemli olan konu ise Adigecenin hangi alfabe ile yazılması gerektiği konusudur. Bu konuda Jineps Gazetesi’ndeki ortak görüş; Türkiye’de Latin alfabesi kullanılması dolayısıyla Latin alfabesi çerçevesinde yeni bir alfabe oluşturulması ve Adigecenin bu alfabe ile kullanılması gerektiğidir.

4.2. Din

Türkiye’deki Kafkas Diasporası tarafından “anadil” kavramı ile karşılaştırıldığında “din” kavramının yeterince ön plana çıkmadığını söyleyebiliriz. Jineps Gazetesi’nin Ocak 2013-Aralık 2017 sayıları arasında, 5 senelik gazete arşivinde, din konusu ile alakalı toplam 37 adet metin bulunmaktadır. Bu metinler genellikle din kavramından, anadil kavramı ile bağlantılı olarak “hak talepleri” üzerinden “din özgürlüğü” söylemi ile açıklanmıştır.

Öncelikle Kafkasya’nın İslamiyet ile tanışması ve Kafkas halklarının İslamiyet’i kabulü hakkında gazetede sınırlı sayıda metin bulunmaktadır. Bu konuda Jineps Gazeetsi’nde yayınlanan metinlerden biri olarak 20. Yüzyılın başlarında yaşamış olan Dr. Vasfi Güsar³⁴⁷ tarafından yazılan Kafkasya Kültürel Dergi’nin 11. sayısında yayınlanan ve Jineps Gazetesi’nin Nisan 2016 sayısında alıntılanan “Kuzey

---

³⁴⁷ Vasfi Güsar: 1895 yılında doğmuş ve Osmanlı’da askeri doktorluk yapmıştır. Kurtuluş Savaşı’nda da Batı cephesine katılmıştır. Adige kökenli olan yazarın, Kafkasya üzerine birçok dergide yazıları yayınlanmıştır. <http://cerkesya.org/icerik/biyografi/item/537-vasfi-gusar> [07.04.2019].

Kafkasya'ya İslamiyet'in Girişi ve Sonuçları"³⁴⁸ başlıklı yazı dizisini örnek olarak gösterebiliriz. Çerkeslerin tarih boyunca her zaman bir dine inandığını belirten yazar, Jüstinyen Dönemi'nin (527-565) Bizans ile Çerkeslerin ilişkilerinin geliştiği bir dönem olduğundan ve bu dönemde Bizans'ın Kafkasya'da Ortodoks kilisesi kurduğundan bahsetmektedir. Böylece Bizans'ın, Çerkeslerin "*telkin, ikna ve irşad*"³⁴⁹ yolları ile Hristiyanlığı kabul etmesi için faaliyetler yürüttüğünden bahsedilmiştir. Hristiyanlık yalnızca Çerkesler arasında değil; Gürcistan, Ermenistan ve Çeçenya'da da hareket sahası bulmuştur. Bizans'ın Kafkasya'daki hakimiyeti ile Ortodoks Hristiyanlık burada yayılmıştır. Ortodoks Hristiyanlığın yanı sıra Katolik Hristiyanlık da az da olsa Karadeniz kıyılarında ve Ubikh Çerkesleri arasında yayılım göstermiştir. 7. Yüzyılda Arap ordularının Kafkasya'ya hakim olma çabaları sonucunda her ne kadar Güney Kafkasya olarak bilinen bölgeyi yani Kafkas Ötesini (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan) ele geçirmiş olsalar da Kuzey Kafkasya'da Hazarlarla savaşmışlar ve burada hakimiyet kuramamışlardır. Arap orduları üzerinden değerlendirmelerde bulunan yazar, metinde "düşman-öteki" olarak Arap ordularını ve hatta Arapları ifade etmiştir. "Biz" kategorisinin içerisine ise Kuzey Kafkasya halklarını almıştır.

"Bugün bile Arap ülkelerinde eskiden kalma bir gelenek gibi grevlerde, isyanlarda, mitinglerde, heyecanlı milli topluluklarda eski atalarının, babalarının kullandıkları ve hiçbir süre ağızlarından eksik etmedikleri atasözü (Din Muhammed dinisseyf-Muhammedin dini kılıç dinidir) sloganını binlerce, on binlerce Arap hep beraber söyleyerek bağırıp çağırırlar, omuzlarına binerek kafiyeli nakarat ile avazları çıktığı kadar bunu tekrar eder dururlar. Arap orduları bu din savaşlarında mukavemet eden ülkeleri, karşı gelen birçok şehirleri, kasabaları, köyleri yakmışlar, yıkmışlar, İslâmiyet'i kabul etmeyenlerin bir kısmını öldürmüşler (katliam), sürmüşler, göç ettirmişler, kalanları da (ki pek azdır) sindirmişlerdi. Baskı altına almışlardı. Başka dinlerin misyonerleri gibi şuraya, buraya, Asya'ya, Afrika'ya dağılarak halkı propaganda, telkin, ikna gibi yumuşak, müsamahalı ve insani hareketleri uygun görmemişler, İslâmiyet'i cebren kabul ettirmişlerdir."³⁵⁰

Arap ordularının İslamiyet'i yayarken Hz. Ömer'den itibaren sürekli olarak kılıç kullanmasını eleştiren yazar, diğer misyonerlik faaliyetlerinde bulunan dinlere mensup halklarla Araplar arasında karşılaştırma yaparak Arapların hala mitinglerde, kutlamalarda bu kılıç geleneğini kullandığından bahsetmiştir. Araplara ait bu geleneği eleştirmekle birlikte yazar, İslamiyet'i diğer milletlere de zorla kabul ettirdiklerini

³⁴⁸ Vasfi Güsar, "Kuzey Kafkasya'ya İslamiyet'in Girişi ve Sonuçları", **Kafkasya Kültürel Dergi**, s. 11, (Haziran, Temmuz, Ağustos 1966)'dan aktaran **Jineps Gazetesi**, Nisan 2016, 4.

³⁴⁹ Age, 4.

³⁵⁰ Vasfi Güsar, "Kuzey Kafkasya'ya İslamiyet'in Girişi ve Sonuçları", **Kafkasya Kültürel Dergi**, s. 13, (Aralık 1966, Ocak, Şubat 1967)'dan aktaran **Jineps Gazetesi**, Mayıs 2016, 4.

belirtmiştir. Ardından Çerkeslerin özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına verdiği önem dolayısıyla Arapların Çerkesya'ya giremediğinden bahsetmiştir.

“Çerkesler; pek bağlı oldukları ve her ne bahasına olursa olsun şiddetle savundukları hürriyetlerine, yasalarına, geleneklerine ve ahlaki meziyetlerine sadakatları ile sonsuz cesaret ve muhariplikleri, yurda aşırı bağlılık ile her şeyden üstün bildikleri milli bağımsızlık sevgisine dayanmakta idiler. İyi veya fena her hangi bir inanç ya da amaç ile yabancıların binlerce yıllık öz yurtlarına girmelerine, hele zor kullanarak, kan dökerek, zulüm yaparak fikir, akide ve düşüncelerini, isteklerini kabul ettirmelerine tahammülleri yoktu. Fakat telkin, irşad, ikna en çok sevdikleri saydıkları ve sayıldıkları ve üzerinde durup tartışıldığı anlamlar idi. Bu yüzden bu yoldan yürüyen, silah kullanmayan, kan dökmeyen Misyonerlerle gelen Hristiyanlığa intibakta yumuşak davranmışlar, savaşmamışlar, kanaat getirerek, inanarak kabul etmişlerdir. Fakat İslâmiyet'in yayımında ikna, telkin yoluna gitmeyerek zor kullanan, zorbalığa yönelen, zulme geçen Arap ordularını yurtlarına sokmamışlar, Khazerlerle beraber çalışmışlar ve başarmışlardır.”³⁵¹

Yukarıda ifade edilen sözleri kullanan yazar, Çerkeslerin Bizans'ın Kafkasya'yı hakimiyeti altına alırken misyonerlik faaliyetlerini ikna ve telkin yolu ile sürdürmesi dolayısıyla Hristiyanlığı kabul ettiklerini fakat Arap ordularının kılıç zoruyla ve bağımsızlıklarına zarar verecek şekilde İslamiyet'i yayma girişimi sebebiyle Kuzey Kafkasya'ya Arap ordularının girmemesi için Hazarlarla birlikte savaşmışlarını ifade etmiştir. Yazar, Çerkeslerle ilgili *milli bağımsızlığı her şeyden üstün gören ve özgürlüğüne düşkün bir millet* şeklinde bir imaj oluşturmak istemiştir. Bunun karşısında Araplar hakkında ise *zulmeden* bir millet olarak imaj oluşturmuşlardır. Yazar, Gürcülerin ve Ermenilerin Arap ordularına direnememesi durumunu ise Çerkeslerle bir karşılaştırma yaparak açıklamıştır. Çerkesler bağımsızlıklarına önem vermeleri ve özgürlüklerine düşkün olmaları sebebiyle Arapların işgaline karşı direnmiş fakat görece bu bilinçleri daha zayıf olan Gürcüler ve Ermeniler Arap ordularının karşısında dirayetli duramamışlardır.

Çerkeslerin İslamiyet'i tercih etmesiyle birlikte daha önceki geleneklerini hala devam ettirdiklerini ve İslamiyet'in toplumsal konularda *hoş gördüğü* bazı durumları Çerkeslerin asla yapmadığından ve bunları kabul etmediğinden bahsetmiştir.

“İslâm olduktan sonra da Ortodoks Hristiyan din inancının perhizlerini devam ettirmişler, Hristiyanlıktan kalma dini bir gelenek olan ölümlere saygı izi olan siyahlar giymek, yas (matem) tutmak gibi olayları bırakmamışlar ve meselâ İslâmiyet'in hoş gördüğü, hatta Arap milletinin üzerinde durarak terviç ettikleri amca kızı ile aynı soydan evlenmelere ya da dayı kızı gibi yakın akrabalarla evlenmelere katıyen yanaşmamışlardır.”³⁵²

Çerkesler, hangi dini inancı seçerse seçsin onlar için en önemli şeyin kültürel gelenekleri olduğunu belirten yazar, Çerkeslerin bu sebeple hiçbir dini inancı tam

³⁵¹ Age, 4.

³⁵² Age, 4.

anlamıyla uygulamadığından bahsetmektedir. Bunun sebebi olarak da Çerkeslerin milli bilincinin çok yüksek olmasını gösteren yazar, her zaman için Çerkeslerin geleneklerine daha fazla önem verdiğini ifade etmiştir.

“Bu bakımdan işlerine gelenlerin üstünde durmuşlar, benimsemişler, işlerine gelmeyenlerden uzakta kalmışlardır. Yeni din inançlarında da eski inançlarının çoğunu meselâ İslâm olduktan sonra tabiata tapma, Musevilik, Hıristiyanlık inançlarının iz bırakmış bazı hususiyetlerini muhafaza ederek savunmuşlar, Hıristiyanlıkta Allah’ın bir anası olduğunu tanımak ve Havariyun’u (Apostr) kutsal bilmekle, kendilerine Hıristiyan denilebileceğini, fakat buna karşılık eski din inançlarından Merissa (Arı tanrıçası) ve Lepş-Tlepş (Demirciler tanrısı) ve başkalarını tanımak ve ölümlerinin ruhlarına kurban kesmek, mezarlarına yemek adamakla da eski inançlarını (İdatre) muhafaza etmişlerdir.”³⁵³

Aslında yazar, Çerkeslerin geleneklerine daha uygun olanları *işine geldiği gibi* uyguladıklarından ve uygun olmayanları ise uygulamadıklarından bahsetmektedir. Tarih boyunca Çerkeslerin mensubu oldukları dinlerin bazı inanışlarını hala terk etmediklerinden bahsederek, Çerkeslerin inandıkları bir dini tam olarak uygulamadığını dile getirmiştir.

Ek olarak yazar, Çerkesya’yı ziyaret eden Evliya Çelebi gibi tarihi kişilerin Çerkesler hakkındaki görüşlerine metinde yer vererek bu konuda otorite olarak tarihi kişileri belirlemiş ve kanıtsallığı bu şekilde sağlamak istemiştir. Yazar Kafkasya’ya İslamiyet’in girişi ve Çerkeslerin İslamiyet’i kabul etmesinin gecikmesinin sebeplerini anlatarak, Kafkas Ötesi milletlerle arasında karşılaştırma yaptığı bu yazı dizisini şu sözlerle sonlandırmıştır:

“Bu gün Çerkeslerin çok kuvvetli çoğunluğu İslâm olup az bir kısmı Hıristiyan dininde bulunmaktadırlar. Arapların şiddetli zorbaca hareketleri, zulümleri ve kan dökmeleri olmadan İslamiyet’i yaymaya çalışmış olsalardı, Çerkeslerin beşyüz senede değil, çok daha evvel bu dini inancı kabul edecekleri düşünülebilir.”³⁵⁴

Yazar Arapların Kafkasya’da, *Bizans’ın yaptığı gibi* telkin ve ikna yöntemini kullanarak İslamiyet’i yayması durumunda Çerkeslerin 500 senelik uzun bir süreç yerine çok daha erken bir dönemde Müslümanlığı kabul edeceğini ifade etmiştir. Bu metinde Van Dijk’in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden birçok yöntemin kullanıldığını söylemek mümkündür. Burada baskın olarak karşımıza çıkan yöntemler ise Çerkesler ve Kafkas Ötesi milletler arasında yapılan “karşılaştırma” ve Çerkesler için *özgürlüğüne düşkün olması ve bağımsızlığını her kavramın önüne koyması* gibi söylemler kullanılarak “ulusal övünç” yöntemi ile bir imaj oluşturulmasıdır.

---

³⁵³ Age, 4.

³⁵⁴ Age, 4.

Jineps Gazetesi'nde Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu bir politika olarak Kafkasya'da İslamiyet'in yayılmasının kullanıldığından bahsedilen metinler mevcuttur. Bu konuda yazılan metinlerden biri; Doç. Dr. Kenan Ziya Taş tarafından Dicle Üniversitesi'nin Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi tarafından Mayıs 2004'te düzenlenen 1. Kahramanmaraş Sempozyumu'nda yayınlanan "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler"³⁵⁵ başlıklı yazı dizisidir. Bu metinde yazar, Osmanlı Devleti'nin Kırım üzerinden Kafkasya'ya yönelik ilgisinin ilerlediğinden ve Kırım'ın kaybedilmesinin Osmanlı'nın Kafkasya'ya yönelik ilgisini artırdığından bahsetmektedir. Kafkasya'da İslamiyet'in baskın olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin, Kafkasya'daki hakimiyetini İslamiyet üzerinden sağladığından bahsedilmiştir. "İslamiyetin ortaya çıkışına nazaran oldukça geç bir devre sayılabilecek bölgedeki İslamlaşma, Osmanlı Devleti için kendi siyaseti istikametinde kullanılabilecek çok mühim bir fonksiyon icra etme kabiliyetine sahipti"³⁵⁶ ifadesini kullanan yazar, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı Kafkasya halkı ile din faktörü üzerinden politikasını ilerlettiğini belirtmiştir. Din faktörünün Kafkasya halkı için önem arz eden bir konu olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin de bu faktörü politikasının bir aracı olarak kullandığı ifade edilmek istenmiştir.

Kafkasya'da İslamiyet'in yayılması konusunda yazılmış metinlere ek olarak din konusu Jineps Gazetesi'nde daha çok Türkiye'nin iç politikası üzerinden ele alınmaktadır. Türkiye'de okullardaki zorunlu din dersi uygulaması, başörtüsü serbestisi gibi konulardaki metinler gazetede ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu konuda yazılmış metinlerde genel olarak AB kurumları "otorite" olarak kabul edilmiş ve Türkiye'deki dini özgürlüklerin olmadığı ifade edilmiştir. Bu konuda kanıtsallığı sağlamak amacıyla AB kurumlarının yayınlamış olduğu raporlardan yararlanılmıştır. Eğitim sisteminin açıkça eleştirildiği köşe yazılarına ek olarak haber metinleri, Jineps Gazetesi'nde daha fazla yer almaktadır. Bu konuda yazılmış metinlerden biri; AB'nin maddi alandaki desteği kapsamında yürütülen "Türkiye'de Eğitim Sisteminde Eşitliğin İzlenmesi" isimli projede Türkiye'de ayrımcılığın konu olarak ele alındığı rapordur. Bu rapor, Jineps Gazetesi'nin Aralık 2015 sayısında "Türkiye Eğitim Sisteminde Ayrımcılık"³⁵⁷ başlıklı bir haber metni şeklinde yayınlanmıştır. Türk

---

³⁵⁵ Kenan Ziya Taş, "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler", Dicle Üniversitesi 1. Kahramanmaraş Sempozyumu, (6-8 Mayıs 2004); den aktaran **Jineps Gazetesi**, Kasım 2017, 11.

³⁵⁶ Age, 11.

³⁵⁷ "Türkiye Eğitim Sisteminde Ayrımcılık", **Jineps Gazetesi**, Aralık 2015, 5.

eğitim sisteminde dil, din, etnik köken ve mezhepsel ayrımcılığın olduğundan bahsedilen raporda, Türk toplumu içerisinde dini açıdan özellikle ateistlerin topluma zarar verdiği söylemlerinin yaygın olduğundan bahsedilmektedir. Buna ek olarak raporda sunulan önerilere haber metninde yer verilmiştir.

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredattan kaldırılmalı. Kaldırılmaz ise de bu ders nesnel, çoğulcu ve eleştirel bir ‘dinler hakkında eğitim’ dersi olarak düzenlenerek seçmeli ders statüsüne alınmalı ve yalnızca tercih eden öğrenciler bu dersi almalı. Bu dersi tercih etmeyen ğrencilere başka alternatif seçmeli dersleri tercih etme şansı tanınmalı. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilgili soruların TEOG yerleştirme sınavlarında sorulmasına son verilmeli. Ders kitaplarında yer alan, bazı gruplara karşı önyargı ve kalıpyargı oluşturan ve/veya bazı grupları zararlı gösteren ifadeler çıkarılmalı.”³⁵⁸

Jineps Gazetesi’nde AB destekli bu proje kapsamında yayınlanan ayrımcılık raporunun ele alındığı haber metninde özellikle eleştirilen konu; okullardaki “zorunlu din dersi” uygulamasıdır. Bu haber metninin yayınlanma sebebini de gazetenin bu konudaki görüşlerini yansıtmayı açısından değerlendirebiliriz.

Türkiye’deki eğitim sistemi üzerinden din konusunun ele alındığı metinlerden biri de Jineps Gazetesi’nin Ekim 2017 sayısında yayınlanan “Daha Az Bilim Daha Fazla Hurafe”³⁵⁹ başlıklı haber metnidir. Bu metinde HDP milletvekili Ertuğrul Kürkçü’nn mecliste Türk eğitim sistemi hakkında verdiği soru nergisi üzerinden bir haber yapılmış ve Ak Parti hükümetinin eğitimde *ideolojik ve cihadı* bir politika izlediğinden ve böylece okullarda ataerkil bir toplum yapısının önem kazandığından bahsedilmiştir.

“... doğa, düşünce ve teknik bilimlerinin tümünün çekirdeği olan evrim teorisinin müfredattan çıkarılması, erkek merkezli, ataerkil bir aile ve toplum anlayışına dayanan cinslerarası ilişkinin biricik ahlaki ilke ve ahlaki toplum modeli olarak mutlaklaştırılması, kadının ailede ve toplumda ‘karı’ ve ‘eř’ olarak kodlanarak ‘kocaya itaat’ ile ykmlenmesi, milli eğitimin çocukları ve gençleri kendilerinin ve ailelerinin yaşam ve inanç tercihlerini inkara ve AKP’nin din ve ahlak yorumlarını kabule zorlayıcı bir karakter kazandığına dair somut örneklerdir.”³⁶⁰

Ak Parti hükümetinin eğitim politikaları sonucunda *Siyasal İşlam* ideolojisinin daha baskın bir şekilde eğitime sokulduğundan bahsedilen metinde, yeni müfredatla birlikte ğrencilere ataerkil bir toplum yapısının empoze edildiğinden bahsedilmiş ve bu eğitim politikası eleştirilmiştir. Aynı zamanda Türkiye’deki eğitimin, İmam Hatip Liselerinin sayısının artması ile bilimden uzaklaştıran ve *hurafeleri artıran* bir eğitim yapısına evrildiğinden bahsedilmiştir.

---

³⁵⁸ Age, 5.

³⁵⁹ “Daha Az Bilim Daha Fazla Hurafe”, **Jineps Gazetesi**, Ekim 2017, 7.

³⁶⁰ Age, 7.

Aynı konuda Jneps Gazetesi'nde Temmuz 2017 sayısında yayınlanan ve Ferhat Kentel tarafından kaleme alınan "Din Elden Gidiyor- Sürüm 2"³⁶¹ başlıklı yazısını da örnek olarak verebiliriz. Bu metinde yazar, *din elden gidiyor* söyleminin ilk evresinden bahsetmiştir ve bu söylemin kapitalizmin ürünü olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin kapitalist sisteme entegre olma evresinde bu söylemin gerçekleşmesinin ardından yazar, ikinci din elden gidiyor söyleminin ise toplum kaynaklı ortaya çıktığını dile getirmiştir. Bu evreyi ise "Artık kendilerine Müslüman'ım diyenlerin öncülüğünde din elden gidiyor"³⁶² sözleriyle ifade etmiştir. Yazar metinde Max Weber'in "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu"³⁶³ kitabına atıfta bulunarak, Türkiye'deki Müslümanların artık *Protestanlaşmış Müslümanlar* olduğunu belirtmiştir. Özellikle bu konuda Türkiye'deki inşaat sektörünü eleştiren yazar, "Kapitalist dindar insan, atalarının tabiata yapmadığını büyük bir açıklıkla, açgözlülükle, yapıyor. Paranın ahlâkına teslim olmuş bir ahlâksızlık, kibir ve izansızlık her yeri ele geçiriyor"³⁶⁴ sözleriyle toplumun ahlak kavramının yerine parayı koymasını eleştirmiştir. Yazarın bu konuda en çok eleştirdiği konu ise camilerdeki hutbelerde verilen "ırkçılık, nefret ve yalan dolu"³⁶⁵ vaazlardır. Yazar, bu eleştirilerini yaparken özellikle *Müslüman ve gavur* olarak iki kutup oluşturulmasına karşı çıkmakta ve din adamlarının hükümetin politikalarını savunmak adına camilerde bu tarz söylemlerde bulunmasını eleştirmektedir. Türkiye'de paranın ahlakın önüne koyulmasına karşı çıkarak her şeyin rant sağlamak için yapıldığını öne süren yazar yazısını, "Aslında belki de din elden gitmiyordur; belki giden ahlâkımız ve adalet duygumuzdur... Ama bu durumda geriye kalan şey nedir?"³⁶⁶ sözleri ile sonlandırmıştır. Yazar bu metinde *din elden gidiyor* söyleminde bulunan toplumun aslında dinin kendi elleriyle gitmesine göz yumduklarını anlatmak istemiştir ve rant için yapılan her şeyin insan olmanın önemli vasıflarından olan ahlakımızı ve adalet duygumuzu yok etmesini eleştirmiştir. Soru sorarak metni sonlandıran yazar, ahlakını ve adalet duygusunu yitiren insanların, insanlık adına hiçbir vasfı kalmadığını ifade etmek istemiştir.

---

³⁶¹ Ferhat Kentel, "Din Elden Gidiyor- Sürüm 2", **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2017, 14.

³⁶² Age, 14.

³⁶³ Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, çev. Mehmet Ökten (Ankara: Tutku Yayınevi, 2014).

³⁶⁴ Ferhat Kentel, age, 14.

³⁶⁵ Age, 14.

³⁶⁶ Age, 14.

Eğitim alanında hşkşmetin politikalarını eleştiren yazılardan biri de “MEB Eliyle Alevi Dşşmanlığı”³⁶⁷ başlıklı haber metnidir. Bu haber metni, BirGşn Gazetesi’nden alıntılar yapılarak hazırlanmıştır. Haber metninde MEB’in tavsiye ettiği ve řđretmenlere sene sonu seminer programları için gşnderilen kitaplarda Alevilik ve din eğitimi ile ilgili yer alan ifadeler eleştirilmiştir. Nurettin Topçu tarafından kaleme alınan “Maarif Davası”³⁶⁸ kitabından alıntıların yapıldığı bu kitaplarda Alevilik hakkında “bozuk zihniyet”³⁶⁹ şeklinde ifadeler kullanıldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda kitapta, okullardaki karma eğitimin kaldırılmasına yşnelik ifadelerin bulunması ve bu değişikliğin sebebi olarak da kız çocuklarının *terbiye edilmesinin* gşsterildiği ifadesi eleştirilmiştir. Din konusunda gazetenin genel gşrşşnşn, hşkşmetin politikaları çerçevesinde şekillendiğini sşylemek yanlış olmayacaktır. Bu konuda genel anlamıyla eğitim alanında mevcut bulunan politikalar eleştirilmekte ve bu politikaların kadın-erkek ilişkilerine, laik devlet yapısına ve ahlaki değerlere zarar verdiği dşşnşlmektedir.

Yine benzer şekilde gazetede din konusunda yer alan yazılarda diaspora, başortşsş konusuna da hşkşmet politikaları şzerinden yaklaşmaktadır. Bu konuda gazetede yer alan metinlerden “Başortşsş Özgřrlřđř!”³⁷⁰ başlıklı haber metnini örnek verebiliriz. Bu metinde dşnemin Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı’nın MEB’e bağlı ortaokullarda řđrencilere başortşsş serbestisi getirmesi eleştirilmiştir. Nabi Avcı’nın sşzlerine yer verilmesinin ardından Eğitim-Sen’den Abdullah Karahan, Tşrkiye’de muhafazakarlığı artıracak politikalar yapması açısından Ak Parti hşkşmetini eleştirmiştir. “Eğer başortşsş konusunda bir özgşrlük getireceklerse bu ũlkede Alevi yurttaşlar da var. Onlar için nasıl adım atacaklar? Örneğin Zşlfikar takıp okula gitmelerine serbestlikle bakabilecekler mi?”³⁷¹ Abdullah Karahan’ın bu sşzlerine yer verilen haber metninde aktşr tanımlaması yapılırken “biz” kategorisinde “Aleviler”, “şteki” kategorisinde ise “AK Parti’nin politikaları” yer almaktadır. Haber metninde bu aktşr tanımlaması yapılırken karşılaştırma yşntemi kullanılmış ve hşkşmetin başortşsş serbestisine direkt olarak Alevilerin ştekileştirilmesi sşylemi şzerinden yaklaşılmıştır. Diasporanın, AK Parti hşkşmetinin başortşsş konusunda uyguladığı

---

³⁶⁷ “MEB Eliyle Alevi Dşşmanlığı”, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2016, 13.

³⁶⁸ Nurettin Topçu, **Tşrkiye’nin Maarif Davası** (İstanbul: Dergah Yayınları, 2015).

³⁶⁹ “MEB Eliyle Alevi Dşşmanlığı”, age, 13.

³⁷⁰ “Başortşsş Özgřrlřđř!”, **Jneps Gazetesi**, Ekim 2014, 13.

³⁷¹ Age, 13.

politikalarını Eğitim-Sen üyesinin sözlerine yer vererek eleştirmesini, Jineps Gazetesi'nin de bu konuda Eğitim-Sen ile aynı görüşte olduğu şeklinde değerlendirebiliriz. Bu açıdan okullarda başörtüsü serbestisine gazetede genel olarak *ayrıştırıcı* bir söylem ile yaklaşıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Jineps Gazetesi'nde din konusunda kaleme alınan metinler değerlendirildiğinde; Kafkasya halklarının İslamiyet ile tanışmasından bahsedilmiş olsa da bu konuda genel ağırlık Türkiye'de eğitim sisteminde zorunlu din dersi ve başörtüsü serbestisi konularına verilmiştir. Kafkasya'da İslamiyet'in yayılması hakkındaki metinlerde "biz" kategorisinde daha mikro-milliyetçi bir söylemle "Çerkesler" yer alırken, "öteki" kategorisinde ise "Araplar" yer almaktadır. Türkiye'de eğitim sisteminde zorunlu din dersi gibi konularda ise "biz" kategorisinde Türkiye'deki gayri-müslim vatandaşlar ve Aleviler yer alırken, "öteki" kategorisinde ise "Ak Parti politikaları" yer almaktadır. Ak Parti'nin eğitim alanındaki politikaları eleştirilerek, Türkiye'de Sünni-Müslümanlığın etkin hale gelmesine karşı çıkılmaktadır. Bu konuda Jineps Gazetesi'nin din anlayışı incelendiğinde, bu konuda yazılmış metinlerin Türkiye'nin iç siyaseti üzerinden değerlendirildiğini ve İslamiyet'in Çerkes kimliğinin varlığı için çok önemli bir kavram olarak görülmediğini söylemek mümkündür.

4.3. Siyaset

Siyaset, diasporanın kimliğinin belirlenmesinde önemli bir kavramdır. Diasporanın anadil ve din konularında söylemler üzerinden kendi kimliğini tanımlamasına ek olarak; siyasi kimliğinin belirlenmesi de oldukça önemlidir. Türkiye'deki Kafkas Diasporasının Türkiye'nin iç siyasetinde kendisini konumlandığı yeri belirlemek, diasporanın kimlik siyasetini de şekillendirmektedir. Aynı zamanda diasporanın siyasete dair seçmen tercihini belirlemek açısından da önemlidir. Bu nedenle diasporanın kimliği açısından önemli bir kavram olan siyaset kavramı, kimlik konusunda yer alan metinlerle karşılaştırıldığında niceliksel olarak oldukça fazladır. Köşe yazıları ve haber metinlerine birlikte yer verilen Jineps Gazetesi'nde Türkiye'deki iç siyaset üzerine yer alan metinler 5 senelik arşivde toplamda 337 adettir.

Siyaset konusunda gazetede yer alan metinlerde "düşman-öteki" kategorisinde genel olarak AK Parti hükümeti yer almaktadır. Bu metinlerde açıkça bir aktör tanımlaması

yapılmakta ve AK Parti hükümetinin, toplumu “biz” ve “öteki” olarak kutuplaştırdığından bahsedilmektedir. Bu söylemlerin yer aldığı metinlerden biri de Jineps Gazetesi’nde Yaşar Güven tarafından yazılan ve Eylül 2017 sayısında yayınlanan “Ya AKP’lisin Ya Da Terörist!”³⁷² başlıklı köşe yazısıdır. Yazar metinde, hükümet tarafından “biz” ve “öteki” ayrımı yapıldığından ve bu ayrımın da çok radikal söylemlerle ifade edildiğinden bahsetmektedir.

“Her tür muhalefet suç haline gelir. Şiddet destekleyici ve öfke dili kullanmak dışında her şeyi söyleyebilme/konuşabilme özgürlüğü evrensel değerdir ama Türkiye’de muhalefet etmek, eleştirmek ‘suç’, hem de ‘terör suçu’. AKP ve lideri böyle söylüyor. Bu uç nokta aynı zamanda oy deposu gördüğü kitlesini tutabilmek için son noktadır. Daha ötesi ‘teröristlerin’ tümünü hapse atmaktır.”³⁷³

Yazara göre hükümet, “biz” kategorisine “AKP hükümeti ve seçmenini”³⁷⁴ alırken “öteki” kategorisine ise tüm muhalefeti yani *teröristleri* almaktadır. Toplumda AK Parti’ye oy vermeyen herkesin *terörist* olarak değerlendirildiğinden bahsedilmektedir. Hükümetin AK Parti seçmeni dışındakileri *terörist* olarak ifade etmesinin sebebi olarak da kendi potansiyel oy kaybını engellemek olduğu belirtilmektedir. Yazara göre hükümet, düşman yaratarak muhalefeti *terörist* olarak tanımlamakta ve böylece kendi seçmenini elinde tutmak istemektedir. Bu şekilde muhalefeti bastırdığından ve hükümete yönelik yapılan eleştirileri suç olarak kabul ederek muhalifleri tutukladığından bahsedilmekte ve bu durum eleştirilmektedir. Özellikle hükümetin din, eğitim ve AB konularındaki politikalarının eleştirildiği metinde, muhalefeti susturmak amacıyla hükümetin böyle politikalar uyguladığından bahsedilmektedir.

“AKP’de durum ne peki? Yolsuzluk hırsızlık yapanlar, şahsi çıkarını partinin önünde tutanlar, makamını kendisi ve yakınları için kullananlar, makamı nedeniyle yukarıdan bakanlar varmış AKP’de. Ben söylemiyorum, tersinden okunduğunda parti başkanı söylüyor. Böyle olanları partiden temizleyerek yola devam mesajları veriyor ya.”³⁷⁵

Özellikle AK Parti’nin kendi içerisinde daha fazla haksızlık ve adaletsizlik olduğundan bahseden yazar, fikrini desteklemek için Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın söylemlerinden yola çıkarak parti içerisinde yaşanan durumları ele almaktadır. Böylece yazar, “ironi” yöntemini kullanarak iddialarını ispatlamayı amaçlamıştır.

Jineps Gazetesi’nde Türkiye’nin iç siyaseti üzerine yer alan metinlerde, Türkiye’de demokrasinin işlemediğinden, laiklik ilkesinin zarar gördüğünden, cinsiyetçilikle

---

³⁷² Yaşar Güven, “Ya AKP’lisin Ya Da Terörist!”, **Jineps Gazetesi**, Eylül 2017, 5.

³⁷³ Age, 5.

³⁷⁴ Age, 5.

³⁷⁵ Age, 5.

kadın-erkek ayrımcılığının yapıldığından ve muhalefete sürekli olarak baskı uygulandığından bahsedilmektedir. Siyaset Bilimi üzerine çalışmaları olan Dr. Lawrence Britt, 20. yüzyılda var olan faşist rejimler üzerinden ortak bir faşist rejim tanımlaması yapmıştır. Jneps Gazetesi'nin Aralık 2016 sayısında 14 maddeden oluşan faşist rejim tanımlaması, alıntılanarak "14 Derste Faşizm"³⁷⁶ başlığıyla yayınlanmıştır. Gazetede 14 madde kısaca özetlenmiştir. Faşist rejim özellikleri sırasıyla şunları kapsamaktadır:

"Güçlü ve sürekli milliyetçilik, insan haklarının aşağılanması ve hor görülmesi, düşmanların birleştirici bir neden olarak tanımlanması, ordunun ve militarizmin yüceltilmesi, cinsel ayrımcılığın şahlanişi, kitle iletişim araçlarının kontrol altına alınması, ulusal güvenlik takıntısı, din ve yönetimin iç içe geçmesi, özel sermayenin gücünün korunması, emek gücünün baskı altına alınması, aydınların ve sanatın küçümsenmesi, suç ve cezalandırma ile baskı altına alma, insan kayırma ve yozlaşmada sınır tanımama ve son olarak da hileli seçimler."³⁷⁷

Metinde, faşist ülkelerin bu maddeleri nasıl uyguladığı kısaca özetlenmekte ve metnin sonunda Van Dijk'in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden "ima" yöntemi kullanılarak Türkiye ile bu maddeler arasında bir benzerlik kurulup kurulamayacağından bahsedilmektedir. "Şimdi, 10 puanlık uzman sorusu: Bu 14 maddenin 'Türkçe karşılığını' bulunuz."³⁷⁸ Metnin böyle bir cümle ile bitirilmesi, alıntılanan metnin aslında Türkiye ile benzerliklerinin tespit edilmesi amacıyla yayınlandığını açıkça göstermektedir. Türkiye'nin de bu uygulamaları kullanarak bir politika ürettiği ima yoluyla belirtilmiştir.

Jneps Gazetesi'nde genel olarak mikro-milliyetçi bir söylem hakimdir. Fakat siyaset konusunda daha geniş bir "biz" tanımlaması yapılmaktadır. Türkiye'de Türkler dışındaki farklı etnik kökene sahip olan vatandaşların hepsi "biz" kategorisinde yer alırken, "düşman-öteki" kategorisinde ise "*Türkler ve AKP hükümeti*"³⁷⁹ yer almaktadır. Türkiye'nin iç siyasetine yönelik gazetede yer alan metinler, daha çok makro düzeyde bir "biz" tanımlaması yapılarak değerlendirilmektedir. Gazetede yalnızca Çerkeslerin iç siyasetten etkilenmesi değil, ek olarak Türkiye'de yaşayan diğer halkların da bu politikalardan olumsuz etkilenmesinin örneklerine yer verilmektedir. Gazetede 1915 Ermeni Tehciri'nin "soykırım" olarak tanınmasına yönelik hükümetin herhangi bir politika oluşturmamasının eleştirildiği metinler de

---

³⁷⁶ Lawrence Britt, "Fascism Anyone?", **Free Inquiry**, c. 23, s. 2, (Bahar 2003): den aktaran **bianet.org**:dan aktaran "14 Derste Faşizm", **Jneps Gazetesi**, Aralık 2016, 5.

³⁷⁷ Age, 5.

³⁷⁸ Age, 5.

³⁷⁹ Age, 5.

mevcuttur. Agos Gazetesi'nden alıntılanan ve Jineps Gazetesi'nde Temmuz 2017'de yayınlanan "Ermeni Gençlerin Siyasi Belleği"³⁸⁰ başlıklı haber metnini buna örnek olarak verebiliriz. Bu haber metninde Bellek ve Kültür Sosyolojisi Çalışmaları Derneği (BEKS) tarafından Ermeni gençler üzerinde bir araştırma yapılarak Türkiye'deki Ermeni kökenli gençlerin "soykırımı" yönelik siyasi ve tarihsel belleğinin nasıl geliştiğinden bahsedilmektedir. 18-35 yaş aralığında 48 erkek, 52 Ermeni kökenli kadınla yapılan bu çalışmada Marsilya, Beyrut, İstanbul, Erivan, Gümrü ve Paris çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Bu araştırmaya göre; özellikle Hrant Dink cinayetinden sonra "soykırımı" uğrayan ailelerin dördüncü kuşak torunları olan Ermeni gençlerin aileleriyle 1915'e dair daha çok konuşmaya başladığından bahsedilmektedir. Aynı zamanda bu gençlerin diğerleriyle karşılaştırıldığında "soykırım ve ayrımcılığa" yönelik belleği devraldığından bahsedilmekte ve bu durum eleştirilmektedir. Bu araştırmanın, 1915 Ermeni Tehciri'nin "soykırım" olarak tanınması ve Türk devletinin bu "soykırım" ile yüzleşmesi amacıyla yapıldığından ve gazetede bu bağlamda yapılan çalışmaların artması gerektiğinden de bahsedilmektedir.

Gazetede Hrant Dink cinayeti üzerine yayınlanan yazılarda Türkiye Cumhuriyeti dolaylı olarak suçlanmaktadır. Bu metinlerden biri de Jineps Gazetesi'nin Şubat 2016 sayısında yayınlanan "Buradayız Ahparig, Özlemle, Öfkeyle, İnatla"³⁸¹ başlıklı metindir. Bu metinde Hrant Dink'in ölüm yıldönümü anma törenleri ele alınmaktadır. Metinde, "Hrant Dink'in öncülük ettiği barış ve hakikat dili"³⁸² gibi ifadeler kullanılarak aktör tanımlaması yapılmaktadır. "Biz" kategorisinde "Ermeniler", "öteki" kategorisinde ise "devlet" yer almaktadır. Cumartesi Anneleri adına Hrant Dink'in anma töreninde konuşma yapan Maside Ocak'ın³⁸³ ifadelerine yer verilmiştir. "Hrant Dink, Ermeni kimliğini savunduğu için, barışın ve kardeşliğin sağaltıcı dilini kullandığı için, özgür, eşit ve adil bir ülke istediği için devlet nezdinde hala tehlikeli bir düşman."³⁸⁴ Maside Ocak'ın bu sözlerine yer verilmiş ve haber metninde yapılan aktör tanımlaması böylece net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Hrant Dink'in barışı, adaleti ve Ermeni kimliğini savunması dolayısıyla devletin nezdinde bir düşman olduğundan

---

³⁸⁰ "Ermeni Gençlerin Siyasi Belleği", **Jineps Gazetesi**, Temmuz 2017, 13.

³⁸¹ "Buradayız Ahparig, Özlemle, Öfkeyle, İnatla", **t24.com.tr**; den aktaran **Jineps Gazetesi**, Şubat 2016, 7.

³⁸² Age, 7.

³⁸³ Maside Ocak: 1995 yılında gözaltında kaybolan Hasan Ocak'ın kız kardeşi olarak Cumartesi Anneleri eylemlerine aktif olarak katılmaktadır. <http://siyasihaber4.org/e/maside-ocak> [07.04.2019].

³⁸⁴ Age, 7.

bahsedilmiş ve devletin barış ve adalet gibi kavramlara önem vermediği ima yoluyla belirtilmiştir.

Gazetede Ermenilerle 1915 Ermeni Tehciri konusunda “yüzleşmek” gerektiğini savunan metinlerden biri de Etkin Haber Ajansından alıntılanan ve gazetenin Mayıs 2017 sayısında yayınlanan “Yüzleşmeden Barış Olmaz”³⁸⁵ başlıklı metindir. Bu haber metni, Türkiye’deki Ermeni kökenli vatandaşlar tarafından kurulan STK, Nor Zartonk tarafından düzenlenen “2017’de Soykırım ve Yüzleşmenin Önemi” başlıklı panelin raporu niteliğinde hazırlanmıştır. Bu rapora göre devletin 1915 “soykırımının” faillerini teşhir etmesi ve faillerin tarih ders kitaplarında kahramanlaştırılmaması gerekmektedir. Bu metinde özellikle 1915 Ermeni Tehciri konusunda en büyük sorumluluğun *Sünni-Müslüman tebaaya ait* olduğu belirtilmektedir. Yani burada aktör tanımlaması yapılırken “biz” kategorisini oluşturan Ermenilere karşılık, Sünni-Müslümanlar ise “öteki” kategorisinde yer almaktadır. Habere göre; 1915 Ermeni Tehciri’ne yönelik Türkiye Cumhuriyeti’nin Ermeni halkla “barışması” için öncelikle Ermenilerden özür dilemesi gerekmektedir. “Yüzleşmenin özür ile olmayacağından”³⁸⁶ bahsedilmekte fakat devletin Ermenilerden özür dilemesinin *yüzleşmenin bir parçası* olduğundan bahsedilmektedir. 1915 Ermeni Tehciri ile yüzleşmenin ise devletin sorumluluk olarak ve bu dönemi resmi söylemler içerisine sokup anlatarak yapılacağından bahsedilmektedir.

Gazetede her konuda olduğu gibi siyaset konusu da yalnızca Çerkesler veya Kafkas toplulukları ele alınmamakta, aynı zamanda Türkiye’deki Türkler dışındaki diğer etnik gruplar da ele alınmaktadır. Bu metinlerden biri de TBMM’de HDP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması kararına tepki verildiği, Dicle Haber Ajansı (DİHA) tarafından yayınlanan ve Jneps Gazetesi’nin Temmuz 2016 sayısında alıntılanan “Süryaniler de Dokunulmazlıkların Kaldırılmasına Karşı”³⁸⁷ başlıklı metindir. Bu metinde Süryaniler üzerinden “biz” tanımlaması yapılmış ve Süryanilerin haklarının HDP ile korunduğundan bahsedilmiştir. HDP milletvekillerinin TBMM’de dokunulmazlıklarının kaldırılması ise meclisteki tek Süryani milletvekilinin HDP’den olması sebebiyle Türkiye’deki Süryanilerin haklarının gasp edilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu metinde Mezopotamya Kültür ve Dayanışma Derneği

---

³⁸⁵ “Yüzleşmeden Barış Olmaz”, etha.com.tr; den aktaran **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2017, 13.

³⁸⁶ Age, 13.

³⁸⁷ “Süryaniler De Dokunulmazlıkların Kaldırılmasına Karşı”, **Jneps Gazetesi**, Temmuz 2016, 13.

(MEZO-DER) yöneticisi Edip Arslan'ın bu konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Edip Arslan konuyu Süryaniler üzerinden tanımlamış ve şu sözleri kullanmıştır:

“Onun da dokunulmazlığını kaldırıyorlar. Halkımızın yüzde 90'ı göç etmiş durumda. Kalan yüzde on Süryani'ye hala tahammül edemiyorlarsa buna diyecek bir şey yok. 85 yıl sonra Meclis'e giren bir Süryani'nin düşüncelerinden kaynaklı Meclis dışına itilmesi kabul edilemez. HDP'nin içindeki vekillerin çoğunun dosyaları düşüncesinden dolayıdır. Herhangi bir suç işlememiş. Onun için karşıyız. İşlemiş olsaydı tabii ki cezasını alsın ama düşüncesinden dolayı meclis dışına itilmeleri kabul edilebilecek bir şey değildir.”³⁸⁸

Metinde HDP'nin yalnızca fikirleri dolayısıyla suçlandığı belirtilmiş ve HDP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması durumunda cumhuriyet tarihinde ilk kez meclise giren Süryani kökenli milletvekilinin de dokunulmazlığının kaldırılacağı dile getirilmiştir. Bu durum da iktidarın, Türkiye'de Süryanilere tahammül edememesi olarak değerlendirilmiştir. “Biz” kategorisinde Süryaniler odağında HDP ele alınmış ve “öteki” kategorisinde ise iktidar partisi ele alınmıştır.

Gazetede yalnızca farklı etnik gruplar değil, dini gruplar da “biz” kategorisinde yer almaktadır. Bunlardan biri de Alevilerdir. Bu konuda AK Parti hükümetinin Alevilere yönelik uyguladığı politikalar eleştirilmektedir. Bu politikaların “asimilasyon” olarak değerlendirildiği metinlerden biri de Jneps Gazetesi'nin Nisan 2016 sayısında yayınlanan “Türkiye’de Alevilik: Yedi Talep, Yedi Öneri”³⁸⁹ başlıklı metindir. Metinde, Aleviler tarafından kurulan kurumların AK Parti hükümetine yönelik hak taleplerinden bahsedilmiştir. Bu hak talepleri sırasıyla; cem evlerine ibadethane statüsü verilmesi, Din Kültürü derslerinden Alevi öğrencilerin muaf tutulması, Sivas Madımak Oteli'nin *ibret müzesine* dönüştürülmesi, Alevi inanç merkezlerinin devlet elinden çıkarılıp Alevilere verilmesi, Alevilere yönelik ayrımcı davranışların engellenmesi, *asimilasyon politikası yürüten* Diyanet İşleri Başkanlığının kapatılması, Alevi köylerine cami yapılmamasıdır. Alevi aktivistler, belirtilen bu yedi konuda hak talebinde bulunmuşlardır. “Alevi kurumlarının bu talepleri demokratik bir ülkede olması gereken talepler olduğu halde Aleviler bu taleplerin hayata geçirilmesi için yıllardır mücadele vermektedirler.”³⁹⁰ Haber metninin sonunda yer alan bu cümle ile Türkiye'nin demokratik bir ülke olmadığı ima yöntemi kullanılarak belirtilmiştir.

---

³⁸⁸ Age, 13.

³⁸⁹ “Türkiye’de Alevilik: Yedi Talep, Yedi Öneri”, **Jneps Gazetesi**, Nisan 2016, 13.

³⁹⁰ Age, 13.

Jneps Gazetesi'ndeki genel mikro-milliyetçi söylemin dışında yer alan ve yaşanan olayların büyük bir ağırlıkla “Çerkesler” üzerinden anlatıldığı metinler gazetede daha çok Suruç'taki patlama üzerinden ele alınmıştır. Bu metinlerden biri de Mefewud Nartan tarafından yazılan ve Jneps Gazetesi'nin Kasım 2015 sayısında yayınlanan “Barışın Çocukları”³⁹¹ başlıklı metindir. 2015'te Suruç'ta meydana gelen patlamada ölenlerden iki kişinin Çerkes kökenli olması dolayısıyla gazetede çoğunlukla bu konu, anne-oğul olan bu iki kişi üzerinden anlatılmaktadır. Bu metinde yazar, “Suruç'ta aileden iki değerli insanı kaybettik”³⁹² sözleriyle metne başlayarak Suruç'ta ölenlerin Çerkes kimliği üzerinden bir anlatım yapmıştır. Yazar metinde açıkça “biz” kategorisine Suruç'ta olan Çerkesleri aldığını *aileden* ifadesini kullanarak belirtmiştir. Suruç'taki patlamaya dair gazetede yer alan metinler, bu patlamada ölen Ferdane ve Nartan Kılıç üzerinden anlatılmaktadır ve metinlerde daha çok onların hikayelerine yer verilmektedir. Canberk Apiş tarafından Eylül 2015 sayısında yayınlanan “Bir Nartan Öldüreceksiniz, Bin Nartan Gelecek”³⁹³ başlıklı metinde Suruç'taki patlamada hayatını kaybeden Çerkes anne-oğul Ferdane ve Nartan Kılıç üzerinden hükümetin politikalarına ve Çerkeslerin bu konudaki söylemlerine yönelik bir eleştiri yapılmıştır.

“Gidin, Ankara'da, kulluğunu yaptığınız efendilerinize söyleyin. ‘Çerkesler boyun eğmeyecek! Siz bir Nartan'ı öldüreceksiniz, ama binlerce Nartan gelecek! Bir Ferdane'yi öldüreceksiniz, bin Ferdane gelecek. Bir ölecek, bin doğacak ve sizi Nartanlar, Ferdaneler yenecek’ diye.”³⁹⁴

Yazar, yukarıda alıntılanan sözleri kullanarak “biyolojik olarak Çerkes, ancak psikolojik olarak insan bile olamayan zavallıları”³⁹⁵ eleştirmektedir. Yazarın öz eleştiri yapmasının sebebi ise Suruç'a gidenlerin, hükümeti destekleyen Çerkesler tarafından “marksist-leninist illegal örgütlere mensup”³⁹⁶ söylemleri ile nitelendirilmesi ve burada ölenler hakkında kara propaganda yapılmasıdır.

Suruç'ta yaşanan patlama için AK Parti hükümetinin politikalarının eleştirildiği ve “düşman-öteki” kategorisinde AK Parti hükümetinin yer aldığı metinlerden biri de ölenlerden Ferdane Kılıç'ın kızı ve Nartan Kılıç'ın kız kardeşi olan Sinem Kılıç³⁹⁷ ile yapılan röportajdır. Eylül 2015 sayısında yayınlanan ve röportörlüğünü Çurmit

---

³⁹¹ Mefewud Nartan, “Barışın Çocukları”, **Jneps Gazetesi**, Kasım 2015, 7.

³⁹² Age, 7.

³⁹³ Canberk Apiş, “Bir Nartan Öldüreceksiniz, Bin Nartan Gelecek”, **Jneps Gazetesi**, Eylül 2015, 12.

³⁹⁴ Age, 12.

³⁹⁵ Age, 12.

³⁹⁶ Age, 12.

³⁹⁷ Sinem Kılıç: Suruç'taki patlamada hayatını kaybeden Ferdane Kılıç'ın kızı, Nartan Kılıç'ın kız kardeşidir. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1110305-sinem-kilic-arkadasimin-et-parcalari-uzerimdeydi> [07.04.2019].

Sebahattin'in yaptığı "Biz Canımızı da Ortaya Koyarak Onurun Yanında Yer Aldık"³⁹⁸ başlıklı röportajda Sinem Kılıç, abisi ve annesiyle birlikte Suruç'taki patlamada ölenlerden AK Parti hükümetinin sorumlu olduğunu dile getirmektedir. Öncelikle Suruç'a giderken yaşananları şu sözlerle ifade etmektedir:

"Yol boyunca sık sık polisin kimlik kontrolü ve taciziyle karşılaştık. Suruç'un girişinde TOMA, Akrep ve keskin nişancılar bizi karşıladı. Kobani'ye gidişimizden devletin, AKP hükümetinin ne kadar rahatsız olduğunu işaretleriydi bunlar."³⁹⁹

Kobani'ye gitmeden önce Suruç'a girerken de kolluk kuvvetleri tarafından "taciz" edildiklerini öne süren Sinem Kılıç, AK Parti hükümetinin en başından bu hareketten rahatsız olduğunu dile getirmektedir.

"Katliam saldırısının ardından biz ölümlerimizi kaldırmaya, yaralı arkadaşlarımıza yardım etmeye çalışırken, kültür merkezinin çevresinde bulunan polislerin bizlere bakarak gülmesi, ardından gaz bombalarıyla saldırması, ambulansların geçişine izin vermemesi bu katliamın tek başına IŞİD tarafından gerçekleştirilmediği, arkasında AKP Hükümetinin bulunduğunu gösteriyor."⁴⁰⁰

Patlama sonrasında yaşanan olaylar örnek verilerek IŞİD'in bu patlamadan tek başına sorumlu olmadığı aynı zamanda hükümetin desteğini aldığı ifade edilmiştir. Metinde ölenlerin sorumlusu olarak IŞİD ve AK Parti hükümeti gösterilmiş ve aynı statüde değerlendirilmiştir. Metinde Suruç'taki patlamanın sorumluluğunun IŞİD ve AK Parti hükümeti tarafından paylaşıldığı dile getirilmiş ve bu konuda "düşman-öteki" kategorisinde AK Parti hükümeti ve IŞİD yer almıştır. Sinem Kılıç metinde bunlara ek olarak; "Candan önce onur gelir" der büyüklerimiz. Biz canımızı da ortaya koyarak onurun yanında yer aldık"⁴⁰¹ sözlerini kullanarak Kobani'ye yardım götürülenlerin "onurlu" bir davranışta bulunduğunu ve canları pahasına bu onurlu davranışı gerçekleştirdiklerinden bahsetmiştir. Burada Van Dijk'in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden "kendini olumlu sunma" yönteminin kullanıldığını söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak Suruç'ta yaşanan patlama üzerine yazılmış metinlerde genellikle Nartan ve Ferdane Kılıç'ın dostlarının yazılarına yer verilmiş ve patlamada ölen bu iki Çerkes, olumlu ifadelerle anlatılmıştır. Bu metinlerin de daha çok "ajitasyon" ile duygusal bir şekilde yazıldığını söyleyebiliriz.

Jineps Gazetesi'nde 15 Temmuz darbe girişimi hakkında ise "darbeye hayır" söylemlerinin yer aldığı metinler bulunmaktadır. Bu konuda gazetenin Ağustos 2016

---

³⁹⁸ Sinem Kılıç, "Biz Canımızı Da Ortaya Koyarak Onurun Yanında Yer Aldık", röportör Çurmit Sebahattin, **Jineps Gazetesi**, Eylül 2015, 7.

³⁹⁹ Age, 7.

⁴⁰⁰ Age, 7.

⁴⁰¹ Age, 7.

sayısında yayınlanan ve ana manşet olarak verilen “Ne Apoletli Ne Sivil Darbe, Cunta ve Diktaya Hayır”⁴⁰² başlıklı metni örnek olarak verebiliriz. Bu metnin ilk cümlesinde yer alan “Elbette darbelere karşıyız ama bunun iktidarı eleştirmemek ve hatta savunmakla eşitlenmesine de karşıyız”⁴⁰³ ifadesi ile metnin içeriği hakkında okuyucuya başlangıçta bilgi verilmek istenmiştir. Her türlü darbenin karşısında olduğu belirtilmiş fakat bu karşı çıkışın iktidarın politikalarını eleştirmeye engel olmadığı anlatılmak istenmiştir. 15 Temmuz darbe girişiminin başlıca sorumlusunun AK Parti hükümeti olduğu belirtilmekte fakat “15 Temmuz’un birinci dereceden sorumlusu ülkeyi yönetenlerdir, iktidardır. Bu bilincimize karşın darbeye karşı onları da korumak isteriz”⁴⁰⁴ cümlesine yer verilerek darbeye karşı hükümetin yanında yer aldıklarından bahsedilmektedir. Metnin devamında AK Parti hükümetinin FETÖ’ye geçmişte destek olduğu öne sürülmektedir. FETÖ’nün faaliyetlerine göz yumduğu ifade edilerek AK Parti eleştirilmiş ve 15 Temmuz darbe girişimi ile muhalefetin iki taraf konusunda seçim yapmak zorunda bırakıldığından bahsedilmiştir.

“Şimdi de iki emir-komuta zinciri arasına sıkıştırılıyor. Biri askeri, diğeri sivil. İki ucu pis bir değnek söz konusu, bir tarafını tutmamız isteniyor. Tutmayacağız. Ölümü gösterip sıtmaya razı etmek istiyorlar. Razi olmayacağız.”⁴⁰⁵

Alıntılanan metinde bu sözlere yer verilerek diasporanın iki tarafı da (AK Parti ve FETÖ) desteklemeyeceği ifade edilmektedir. 15 Temmuz darbe girişimine karşı çıktıklarından fakat aynı zamanda hükümetin FETÖ’ye yönelik daha önceki politikalarını da eleştireceklerinden bahsedilmektedir. Hükümetin politikalarını eleştirenlerin *vatan haini* söylemi ile ötekileştirildiğinden bahsedilmektedir. “Şairin söylediği gibi vatan hainliği eşitlik, özgürlük, demokrasi daha fazla demokrasi, adalet, barış istemekse; inadına istemeye, üstelik omuzlarımız daha bir sıkı birbirine değerek istemeye devam edeceğiz”⁴⁰⁶ sözlerine yer verilerek demokrasi, adalet ve eşitlik gibi konularda haklarını aramaya devam edeceklerinden bahsedilmektedir. Metnin sonunda şiirsel bir ifadeye yer verilmiş ve böylece söylemin daha etkili kullanılması amaçlanmıştır. Metinde dikkat çeken bir diğer durum ise metin, bir haber metni ya da

---

⁴⁰² Jineps Gazetesi Yayın Kurulu, “Ne Apoletli Ne Sivil Darbe, Cunta ve Diktaya Hayır”, **Jineps Gazetesi**, Ağustos 2016, 1.

⁴⁰³ Age, 1.

⁴⁰⁴ Age, 1.

⁴⁰⁵ Age, 1.

⁴⁰⁶ Age, 1.

köşe yazısı şeklinde yayınlanmak yerine ortak bir bildiri şeklinde yayınlanmıştır. Metnin yazarı olarak Jineps Gazetesi Yayın Kurulu belirtilmiştir.

15 Temmuz darbe girişimi hakkında gazetede metin sayısı sınırlı olmakla birlikte metinler genellikle darbe girişimi sonrası uygulamaya konulan OHAL'in eleştirilmesine odaklanmaktadır. Bu metinlerden biri de 15 Temmuz sonrası Jineps Gazetesi'nin çıkan ilk sayısı olan Ağustos 2016 sayısında yayınlanan "OHAL İçin Ne Dediler?"⁴⁰⁷ başlıklı bölümdür. Bu bölümde yalnızca HDP ve CHP'nin OHAL konusundaki fikirlerine yer verilmiştir. 15 Temmuz darbe girişiminden 5 gün sonra OHAL ilan edilmesi hakkında yalnızca HDP ve CHP'nin basın açıklamalarına yer verilmesi, gazetenin OHAL konusunda bu partilerle benzer bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir. HDP tarafından yapılan basın açıklamasında "15 Temmuz darbesi önlenmiş olsa da, ülkeyi darbe ile yönetmek isteyenlerin arayışı sonlanmamıştır"⁴⁰⁸ ve "Darbe, çatışma ve kaos ortamından çıkmanın yolu daha fazla otoriterleşme ve *tek adam* yönetimi değil daha fazla demokrasidir"⁴⁰⁹ gibi ifadeler yer verilmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası uygulanan OHAL'in otoriterleşmeyi ve tek adam rejimini getireceğinden bahsedilmektedir. CHP tarafından OHAL hakkında yapılan basın açıklamasında ise şu sözlere yer verilmiştir:

"Bu Gazi Meclis en zor savaş koşullarında ülkemizin bağımsızlığını korudu. Bundan sonra da parlamento bunu yapacaktır. Bu nedenle parlamentonun yetkilerinin alınmasını, OHAL kararını doğru bulmuyoruz. Yargılamaların, hukuk ve adalet çerçevesinde, insan haklarını ihlal etmeden yapılması için Cumhuriyet Halk Partisi olarak her türlü desteği vereceğiz. Demokrasi ve hukuk devletinin gereği budur. Özgür, bağımsız ve çağdaş bir ülkede yaşamak için Cumhuriyet'e ve laikliğe hep birlikte sahip çıkmalıyız."⁴¹⁰

Yalnızca HDP ve CHP tarafından yapılan OHAL hakkındaki bu basın açıklamalarının gazetede yayınlanmasının sebebi olarak; Jineps Gazetesi'nin OHAL konusunda aynı fikri paylaşması olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak; 15 Temmuz darbe girişiminin karşısında bir duruşa sahip olan gazete, 15 Temmuz sonrasında uygulamaya konulan OHAL'i ise anti-demokratik ve tek adam rejimini destekleyen bir uygulama olarak görmekte ve AK Parti hükümetini eleştirmektedir.

Jineps Gazetesi'nde 15 Temmuz darbe girişimi sonrası demokrasinin Türkiye'de işleyişinin eleştirildiği metinlerden biri de Ekim 2016'da yayınlanan ve gazetenin

---

⁴⁰⁷ "OHAL İçin Ne Dediler?", **Jineps Gazetesi**, Ağustos 2016, 13.

⁴⁰⁸ Age, 13.

⁴⁰⁹ Age, 13.

⁴¹⁰ Age, 13.

manşetinde yer alan “İtaat Etmezsen Kapatırım!”⁴¹¹ başlıklı metindir. Bu metinde muhalif medyanın Türkiye’de iktidar tarafından engellendiğinden söz edilmekte ve gazetecilik mesleğine karşı hükümetin politikaları eleştirilmektedir.

“15 Temmuz’dan sonra toplam 131 muhalif yayın organı kapatıldı. 16 TV, 23 radyo, 45 gazete, 15 dergi, 29 yayınevi... Gazeteciliğin yargılandığı bir döneme geçildi ve tutuklu gazeteci sayısı hızla artıyor. Son verilere göre aralarında Necmiye Alpay, Aslı Erdoğan, Ahmet Altan, Mehmet Altan, Nazlı Ilıcak, Nuriye Akman, Şahin Alpay, Mümtazer Türköne gibi kamuoyunun yakından tanıdığı isimlerin de olduğu 95 gazeteci hapiste...”⁴¹²

Metinde 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrası OHAL ilan edilmesiyle gazetecilerin “suçsuz yere” tutuklandığından söz edilmektedir. Rakamsal ifadeler kullanılarak metnin daha çok dikkat çekmesi ve savların kanıtsallığı sağlanmak istenmektedir. Aynı zamanda metinde Türkiye, “dünyanın en büyük gazeteci hapisanesi”⁴¹³ olarak tanımlanmaktadır.

Gazetede Türkiye’nin iç siyasetine ilişkin “hapisteki gazeteciler” söylemi ile yazılmış metinlere de yer verilmektedir. Bu metinlerden biri de Jneps Gazetesi’nin Ocak 2017 sayısında yayınlanan “Gazeteci Hapishanesi Türkiye”⁴¹⁴ başlıklı haber metnidir. Bu haberde 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yapılan tutuklamalar kapsamında Gazetecileri Koruma Komitesi’nin (CPJ) Türkiye’de hapse atılan gazeteciler üzerine yapmış olduğu değerlendirmelere yer verilmiş ve yayınlanan bu raporda Türkiye’nin diğer devletlerle kıyaslandığında hapiste en çok gazetecinin bulunduğu ülke olduğundan bahsedilmiştir. 2016’da dünya genelinde 259 gazetecinin hapsedildiği ve bunların 81’inin Türkiye’de olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bu tutuklamaların 2016 yılında Türkiye’de artmasının sebebi olarak da 15 Temmuz darbe girişimi gösterilmiştir.

Türkiye’deki gazetecilerin tutuklanması hakkında gazetede yer alan metinlerde genellikle Avrupa kurumlarının raporları üzerinden bir eleştiri yapılmaktadır. Avrupa Konseyi gibi kurumlar “otorite” olarak kabul edilmekte ve bu kurumların yayınladığı raporlar değerlendirilerek Türkiye’deki iç siyaset eleştirilmektedir. Bu metinlere örnek olarak Jneps Gazetesi’nin Mayıs 2017 sayısında yayınlanan “Gazeteciler Baskı Altında”⁴¹⁵ başlıklı haber metnini verebiliriz. Bu metinde Avrupa Konseyi tarafından

---

⁴¹¹ “İtaat Etmezsen Kapatırım!”, **Jneps Gazetesi**, Ekim 2016, 1.

⁴¹² Age, 1.

⁴¹³ Age, 1.

⁴¹⁴ “Gazeteci Hapishanesi Türkiye”, **Jneps Gazetesi**, Ocak 2017, 12.

⁴¹⁵ “Gazeteciler Baskı Altında”, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2017, 5.

hazırlanan “Gazeteciler Baskı Altında” başlıklı raporunun içeriğinden söz edilmiş ve gazetecilere yönelik psikolojik, cinsel ve fiziksel şiddet tehdidinin en fazla olduğu ülkenin Türkiye olduğu öne sürülmüştür. “En fazla şiddet tehdidi yüzde 69.2 ile Türkiye’de yaşandı. (...) Gazetecilere yönelik en fazla cinsel taciz vakası da yüzde 18.3 ile Türkiye’de yaşandı.”⁴¹⁶ Birgün Gazetesi’nden alıntılanan bu haberde aynı zamanda gazetecilerin haber yaparken en fazla otosansür uyguladığı ülke olarak da ilk sırada Türkiye’nin geldiğinden bahsedilmiştir. “Otorite” olarak Avrupa Konseyi kabul edilmiş ve Türkiye’deki gazetecilerin şiddete uğradığının kanıtsallığının sağlanması açısından da Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan rapor üzerinden Türkiye’nin iç siyasetine dair eleştiri yapılmıştır.

“Atı Alan Demokrasiye Sürsün”⁴¹⁷ başlıklı haber metninde ise benzer şekilde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) tarafından yayınlanan “Türkiye’de Demokratik Kurumların İşleyişi” başlıklı rapora atıfta bulunularak Türkiye’nin yeniden denetime tabi tutulması kararı üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

“AKPM bünyesinde bugüne kadar denetim sürecinden çıkarıldıktan sonra yeniden bu sürece alınan başka bir ülke yok. Türkiye’nin bu süreçten çıkarılması AB ile üyelik müzakerelerine başlamasında önemli rol oynamıştı. Yani Türkiye’nin denetim sürecine dönmesi AB ile sürdürülen müzakerelere büyük darbe vuracak.”⁴¹⁸

Haber metninde daha önce denetime tabi tutulan ülkelerle Türkiye arasında bir karşılaştırma yapılmış ve Türkiye’nin iç politikada uyguladığı politikaların AB müzakerelerine zarar vereceğinden bahsedilerek bu durum eleştirilmiştir.

Gazetede benzer şekilde demokrasinin uygulanmadığını belirten raporların yayımlandığı haberlerden biri de Sol Gazetesi’nden alıntı yapılan “The Economist Demokrasi Raporu”⁴¹⁹ başlıklı metindir. Rapora göre dünyada otoriterleşmenin artmakta olduğu ve Türkiye’nin de “hibrid rejim” statüsünde olduğu belirtilmektedir. Raporda Türkiye’de sivil toplumun zayıf olduğundan ve yolsuzluğun fazla olduğundan ve Türkiye’nin bu sebeple hibrid rejim kategorisinde yer aldığından bahsedilmektedir. Aynı zamanda bu rejimlerde özellikle gazetecilere yönelik baskının fazla olduğundan bahsedilmektedir. Haberde Türkiye’nin Avrupa içerisindeki tek hibrid rejim olduğu ve her sene Demokrasi İndeksi’ne göre daha alt sıralara gerilediği ifade edilmektedir. Özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrasındaki tasfiyeler örnek

---

⁴¹⁶ Age, 5.

⁴¹⁷ “Atı Alan Demokrasiye Sürsün”, **Jneps Gazetesi**, Mayıs 2017, 5.

⁴¹⁸ Age, 5.

⁴¹⁹ “The Economist Demokrasi Raporu”, **Sol Gazetesi**; den aktaran **Jneps Gazetesi**, Nisan 2017, 3.

olarak gösterilerek Türkiye'deki demokrasinin daha da gerilediği öne sürülmüş ve Türkiye'nin bu rapora göre birçok Afrika ve Latin Amerika ülkesinin gerisinde kaldığından bahsedilmiştir. Türkiye'de demokrasi konusunda gazetenin görüşlerini destekleyecek nitelikte olması sebebiyle Sol Gazetesi'nde yayınlanmış olan bu haber metninin Jineps Gazetesi'nde alıntılanarak yayımlandığını söyleyebiliriz.

Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler arasında 16 Nisan 2017 referandumunu üzerine yer alan metinlerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Avrupa kurumlarının “otorite” olarak kabul edilerek ve burada yer alan gerekçelere dayandırılarak 16 Nisan 2017 referandumu sürecinde başkanlık sistemi için “hayır” oyu verilmesi üzerine söylemlerin bulunduğu metinlerden biri de Yaşar Güven tarafından Jineps Gazetesi'nin Nisan 2017 sayısında yayınlanan “Hayır!”⁴²⁰ başlıklı metindir. Metinde Avrupa Konseyi'ne bağlı Venedik Komisyonu tarafından 16 Nisan referandumuna dair hazırlanan rapor ele alınarak, vatandaşların neden “hayır” oyu kullanmaları gerektiği üzerine ifadeler yer almaktadır. Referandum sonucunda *tek adam rejiminin* ortaya çıkacağından ve bunun da otoriter bir başkanlık sisteminin oluşumuna sebep olacağından bahsedilmektedir. Anayasa değişikliğinin yapılacağı koşullar da raporda eleştirilmektedir.

“Değişikliklerin Cumhurbaşkanıya meclisi feshetme yetkisi de öngördüğü belirtilen raporda ‘Bu demokratik başkanlık sistemlerinde görülmemiş bir uygulama’ deniyor. Değişikliklerin yargı bağımsızlığını daha da zayıflatacağı da raporda belirtilen noktalar arasında.”⁴²¹

Rapora göre; Türkiye'de uygulanacak olan başkanlık sisteminin demokrasiye zarar vereceğinden bahsedilmektedir. Bu şekilde gazetede “otorite” olarak Avrupa Konseyi kabul edilmiş ve “hayır” oyu kullanacaklar için gerekçe olarak bu rapor öne sürülmüştür.

16 Nisan referandumu hakkındaki metinlerde diaspora “hayır” oyu kullanacağını sık sık dile getirmiş ve bu söylemlerini diasporanın hakları üzerinden şekillendirmişlerdir. Bu konuda yazılmış metinlerden biri Yaşar Güven tarafından kaleme alınan ve gazetenin Şubat 2017 sayısında yayınlanan “Hayırlısıyla Bir Sandık Daha...”⁴²² başlıklı metindir. Yazar, metinde yapılacak yasa değişikliği çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Sistemini eleştirmiş, fakat daha sonra kimliklerle ilgili hükümetin mevcut politikaları üzerinden referandumda “hayır” oyu kullanacağını açıklamıştır.

⁴²⁰ Yaşar Güven, “Hayır!”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2017, 7.

⁴²¹ Age, 7.

⁴²² Yaşar Güven, “Hayırlısıyla Bir Sandık Daha...”, **Jineps Gazetesi**, Şubat 2017, 7.

Yani Jineps Gazetesi'nin aslında tüm seçimlere “kimlik siyaseti” söylemi üzerinden yaklaştığını ve buna göre karar verdiğini söylemek mümkündür.

“Toplumun din ve mezhep üzerinden ayrıştırılmaması, etnik ayrımcılığa son verilmesi için hayır! Nefret tohumları ekilmemesi, kindar nesil yetiştirilmemesi için hayır! Barış isteyen ve sesini toplumun geri kalanına duyurmaya çalışanlara biber gazı sıkılmaması, hapse atılmaları için hayır!”⁴²³

Bu metinde anayasal değişikliklerin yanı sıra genel olarak muhalif söylemler üzerinden referandum süreci değerlendirilmiştir. Bu durum Kafkas Diasporasının ve diğer etnik grupların kimlik konusundaki taleplerine de değinilerek eleştirilmiştir. Ek olarak yalnızca siyaset ve kimlik konusunda değil, toplumsal konularda da eleştirilere yer verilmiştir. “Çocuk yaşta evliliklerin engellenmesi, tecavüz edip sonra evlilik yapanların affedilmemesi, kadınların daha fazla ölmemesi için hayır!”⁴²⁴ Toplum sorunlarının da diasporanın oy verme alışkanlığını söylemsel açıdan etkileyen bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Canberk Apiş tarafından kaleme alınan ve Jineps Gazetesi'nin Mart 2017 sayısında yayınlanan “Bu Yüzden Çerkesler #HAYIR Diyecek!”⁴²⁵ başlıklı metin, yazarın doğrudan Çerkes kimliği üzerinden referandumu değerlendirmesi açısından önemlidir. Diğer metinler daha çok diğer etnik ve dini grupların da içerisinde yer aldığı *hak talepleri* çerçevesinde değerlendirilirken, bu metinde doğrudan Çerkesler üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. 8 maddede yazar, Çerkeslerin neden “hayır” demesi gerektiğini açıklamıştır. Öncelikle AK Parti hükümetinin Suriye ve Irak politikaları eleştirilmiş, bu politikaların bölgedeki Çerkeslere olan etkisi *cehennem* şeklinde tasvir edilmiştir. İkinci olarak; Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında yaşanan uçak krizinin Çerkeslere etkisinden bahsedilmiştir. Daha önce “anavatana” gidiş için vize gerekmezken, uçak krizi sonrası Çerkeslerin 150 \$ vize ücreti ödemesi gerektiğinden bahsedilmiş ve Türkiye'nin bu krizi yönetme politikası eleştirilmiştir. Üçüncü olarak; 2012 yılında Çerkes Hakları İnisiyatifi tarafından hazırlanan “Çerkes Çalıştay Raporu” meclise gönderilerek, Çerkeslerin hak taleplerinin mecliste tartışılması istenmiştir. Fakat mecliste özellikle MHP tarafından bu raporun değerlendirilmesine karşı çıkıldığından bahsedilerek bu durum eleştirilmiştir. Dördüncü olarak; Suruç'taki patlamanın hükümet tarafından aydınlatılmamasından bahsedilmiştir. Bu saldırıda

---

⁴²³ Age, 7.

⁴²⁴ Age, 7.

⁴²⁵ Canberk Apiş, “Bu Yüzden Çerkesler #HAYIR Diyecek!”, **Jineps Gazetesi**, Mart 2017, 16.

ölenler arasında iki Çerkes'in bulunması sebebiyle hükümet politikaları eleştirilmiştir. Beşinci olarak; TBMM'de 1864 Sürgününün bir "soykırım" olarak tanınmasının reddedildiğinden bahsedilmiştir. Altıncı olarak; 20 Ağustos 2013'te Antalya'dan yürümeye başlayarak İstanbul'a gelen ve çoğunluğunu Çerkeslerin oluşturduğu gruba polisin yaptığı müdahale eleştirilmiştir. Yedinci olarak; 2014'te Abhazya'da yapılan seçimler için Kadıköy'de sandık kurulmuş ve polisin Abhazya vatandaşlarının oy kullanmasına izin vermemesi yazar tarafından eleştirilmiştir. Son olarak ise Çerkeslerin BİMER'e "TRT Çerkesce" istediklerine dair dilekçeler yazmasına rağmen; yanıt olarak TRT AVAZ izleyebileceklerinin belirtilmesinden bahsedilerek bu sekiz madde açısından Çerkeslerin referandumda "hayır" oyu kullanacağı ifade edilmiştir.⁴²⁶ "Biz" kategorisinde yalnızca Çerkeslerin olması ve diğer etnik grupların ele alınmadan referandumun değerlendirilmesi açısından bu metin önem arz etmektedir.

Gazetenin aynı sayısında "Sorduk: Referandum Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?"⁴²⁷ başlıklı metinde okur görüşlerine yer verilmiştir. Bunlardan biri de A. Seda Berzeg⁴²⁸ tarafından yazılan metindir.

"Tek adam sultasına, her türlü demokratik karşı çıkışın baskı görmesine, OHAL'e, OHAL ile gelen tüm uygulamalara, KHK'lara, parti başkanı millet vekili, belediye başkanı gibi seçilmişlerin keyfi olarak tutuklanmasına, kadın ve çocuklar üzerindeki her türlü baskı, şiddet, taciz ve tecavüzlerin artmasına bunların cezasız kalmasına, işkencenin her geçen gün yeniden ve yeniden sistemleştirilmesine, her seçim döneminde iktidarın tüm mafyatik ilişkilerini halkın üzerine sürmesine, terör ile korkutulmaya, yargısız işten atılmalara, emek ve emekçi kesimler üzerinde zaten var olan baskıların yeni düzenlemelerle artırılmasına ve deeee Patrik ve Ermeni Vakıflarının seçimine müdahale edilmesine #HAYIR..."⁴²⁹

Bu metinde anayasal değişikliklerin yanı sıra toplumsal sorunlar ve azınlıklara ait talepler de dile getirilmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak 16 Nisan referandumunda oy kullanılacağı dile getirilmiştir.

Jneps Gazetesi'nde 16 Nisan referandumunun hemen öncesinde yazılan ve kimlik siyaseti üzerine değerlendirmelere yer verilen metinlerden biri olan, gazetenin Mart 2017 sayısında yayınlanan "Herkes Anadili İle Düşünüp Sandıkta 'Na, La, Ohi'

---

⁴²⁶ Age, 16.

⁴²⁷ A. Seda Berzeg, "Sorduk: Referandum Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?", **Jneps Gazetesi**, Şubat 2017, 7.

⁴²⁸ A.Seda Berzeg: Adige kökenli yazar, İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nde daha önce aktif olarak çalışmıştır. <http://istanbulkafkaskultur.net/ayse-seda-berzeg-icin-tesekkur-gecesi/> [07.04.2019].

⁴²⁹ Age, 7.

Diyecek”⁴³⁰ haber metninde siyaset ve anadil konusu bağdaştırılarak dönemin HDP İzmir milletvekili Ertuğrul Kürkçü’nün sözlerine yer verilmiştir:

“Bu ülkede yaşayanlar sizin diktatörlüğünüze ‘na, la, ohi’ diyecek’ dedi. ‘Türkiye’deki tüm yurttaşların kendi anadillerinde konuşma ve yaşama hakkını kazanana kadar mücadele edeceğiz’ diyen Kürkçü, ‘İnsan diliyle düşünür dil olmadan düşünemez insanlar. Onun için bu mücadele belki de en önemli mücadeledir. Bugün Kürtçe için mücadele etmeyenlere ne devrimci denir ne demokrat ne de insan denir. O yüzden özgür olmamız için Kürt halkının dilinin özgürlüğü için mücadele etmeliyiz’ ifadesini kullandı.”⁴³¹

Ertuğrul Kürkçü’nün halkın özgür bir şekilde yaşayabilmesi için Kürtçe için mücadele edilmesi ve bunun için de referandumda tüm halkların “hayır” oyu kullanması gerektiğini belirttiği sözlerine yer verilmiştir. Gazetede özellikle HDP’nin referandum için yaptığı seçim çalışmalarına yer verilerek siyasi kimliği “azınlık hakları” söylemi üzerinden üretilmiştir.

Daha makro bir milliyetçilikle Kafkasya halklarının “biz” kategorisinde yer aldığı siyaset üzerine yayınlanan metinlerden biri de Jineps Gazetesi’nin Nisan 2017 sayısında manşet olarak yayınlanan “Birlikte Yaşam İçin HAYIR”⁴³² başlıklı metindir.

“Bırakın Çerkes soykırımını, Çerkes adını dahi anmaktan imtina eden, ‘Şimdi bir de Çerkesler çıktı başımıza’ diyen, ‘Ergenekon Kafkas ağırlıklı bir yapılanmadır’ diyen, Abhazya’nın tanınması bir yana, Abhaz çocuklarını dahi 23 Nisan Şenlikleri’nden geri çeviren, Çeçen mültecilere sefaleti reva gören, Çeçen cinayetlerinin dosyalarını tozlu raflara kaldıran, Abhazya ve Osetya’ya yönelik inkarcı anlaşmalar imzalamakta hiçbir tereddüdü olmayan bu anlayışın dayatmalarını kabul etmiyoruz.”⁴³³

Bu metinde Kafkasya halklarının problemlerine odaklanılmış ve “Çerkesler, Abhazlar, Osetler ve Çeçenler” biz kategorisinde değerlendirilmiştir. Metinde ifade edildiği şekliyle hükümetin Kafkas halklarına yönelik politikaları eleştirilerek referandumda Çerkeslerin “hayır” oyu kullanacağından bahsedilmektedir. Aynı zamanda “evet” oyu kullanacak Çerkeslerin de bu konudaki tercihlerini tekrar gözden geçirmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Hayır oyu kullanmanın Çerkesler için “yaşamsal öneme sahip”⁴³⁴ olduğundan bahsedilmektedir. “Bu coğrafyanın özgürleşmesi, gelişimi ve saygınlığı adına emek veren Çerkeslerin bütün diğer halklarla bir arada kardeşçe yaşamını savunuyoruz.”⁴³⁵ Burada “bizi olumlu sunma” kategorisinden yararlanılmış ve Çerkeslerle ilgili bir imaj tanımlaması yapılmıştır. Çerkeslerin yaşadıkları coğrafyayı

⁴³⁰ “Herkes Anadili İle Düşünüp Sandıkta ‘Na, La, Ohi’ Diyecek”, **Jineps Gazetesi**, Mart 2017, 9.

⁴³¹ Age, 9.

⁴³² “Birlikte Yaşam İçin HAYIR”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2017, 1.

⁴³³ Age, 1.

⁴³⁴ Age, 1.

⁴³⁵ Age, 1.

özgürleştirmek için çabaladığından bahsedilmiş ve Çerkeslerle ilgili olumlu bir imaj oluşturulmuştur.

16 Nisan referandumu üzerine yazılmış metinlerde Cumhurbaşkanlığı Sisteminden *tek adam rejimi* olarak bahsedilmiş ve Çerkesler üzerinden referandum değerlendirmesi yapılmıştır. Bu metinlerden biri de gazetenin Nisan 2017 sayısında yayınlanan “Çerkesler ‘Tek Adam Rejimini’ Kabul Etmez”⁴³⁶ başlıklı haber metnidir. Bu metinde Türkiye Cumhuriyeti’nin Türkler dışındaki halklara yönelik kimliklerini unutturma politikaları uyguladığından bahsedilmektedir.

“Geçmişte nasıl ki Çerkeslere ‘Sen Kafkas Türküsün’, Lazlara ve Gürcülere ‘Sen Karadeniz Türküsün aslında Orta Asya’dan geldin’, Kürtlere de ‘Sen dağlı Türksün’ diyerek bilgisiz insanlara dillerini, kültürlerini unutturmaya çalıştılsa, bunlar da tüm halkların din ve milliyetçi duygularını sömürerek iktidarda kalmayı amaçlıyorlar.”⁴³⁷

Yazar, yukarıda alıntılanan sözleri kullanarak Türkiye’deki halkların kimliklerinden uzaklaştırılmaya çalışıldığından ve bu referandum süreci için Çerkes gençler tarafından başlatılan “Birlikte Yaşam İçin Hayır” isimli kampanyadan bahsedilmektedir. Bu kampanya kapsamında da Çerkeslerin Türkiye’deki tüm halkların kardeşliğini savunduklarından ve bu sebeple de Cumhurbaşkanlığı Sistemine yani Jineps Gazetesi’nde ifade edildiği şekliyle *tek adam rejimine hayır* diyeceklerinden bahsedilmektedir.

16 Nisan referandumu hakkında gazetede çoğunlukla “hayır” oyu kullanılmasına yönelik metinler yer alırken, bu metinlerin profilinden biraz daha farklı olan ve referandumda “evet” oyu kullanılması gerektiğini savunan metinler çok az olmasına rağmen mevcuttur. Örneğin; gazetede Kalekutok Enver Sağlam⁴³⁸ tarafından yazılan ve Nisan 2017 sayısında yayınlanan “Benim Oğlan Bina Okur...”⁴³⁹ başlıklı metni bu profile örnek olarak verebiliriz. Bu metinde yazar, “hayır” oyu kullanacak olan cenahın kimlerden oluştuğunu anlatarak “evet” oyu kullanmak mecburiyetinde kaldığını eleştirel bir şekilde ifade etmiştir.

“Sol sosyalist sosyal demokrat-Kemalist-ulusalcı takımının cümlesi yanına ayrılıkçı Kürtleri de almışlar. Kenan Evren anayasasına sınımsız sarılmışlar ‘netekim’. Yanlarına da biraz MHP küskünü, biraz da Ak Parti kaçkınlarını katmışlar, Hayır propagandası yürütmekteler. FETÖ’nun FETÖ kalıntıları da bu ordunun kuyrukçusu elbet. 12 Eylül anayasasının deli gömleğini kökten

⁴³⁶ “Çerkesler ‘Tek Adam Rejimini’ Kabul Etmez”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2017, 7.

⁴³⁷ Age, 7.

⁴³⁸ Kalekutok Enver Sağlam: Jineps Gazetesi’nin genel profilinden farklı türde yazıları bulunan yazar, aşırı muhalif söylemlere yer vermemektedir. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazarlar> [07.04.2019].

⁴³⁹ Kalekutok Enver Sağlam, “Benim Oğlan Bina Okur...”, **Jineps Gazetesi**, Nisan 2017, 10.

söküp atmak beklentisi içerisinde olan biz cahili cühela (!) takımı da mecburen rotamızı bir kez daha Ak Parti'den yana koymak durumunda kalıyoruz.”⁴⁴⁰

Yazar, “hayır” oyu kullananlar üzerinden bir aktör tanımlaması yaparak “biz” kategorisini ima yöntemi kullanarak oluşturmuş ve “bizi” olumlu olarak anlatmak istemiştir. Yazar, siyasi görüşü itibarıyla hükümetin politikalarını desteklemektedir. Bu sebeple 16 Nisan referandumu için yazdığı metinde “evet” oyu kullananlar için de önerilerde bulunmuştur.

“Ne olur! Muhatap olduğunuz kirli siyasete, sizler de aynı tondan cevap vermeyin. En nihayetinde bunun neticede bir seçim olduğunu ve sonunda halkın iradesine saygı gösterilmesi gerektiğini unutmayın. Sonuç her ne olursa olsun, itidali elden bırakmayın. Tokat yediğinizde diğer yanağınızı çevirin demiyorum; ama kirli siyasete asla ve asla prim vermeyin. Bekir Coşkun takımı gibilerine koz olacak tek ama tek bir davranışta bile bulunmayın. ‘Lekum dinikumv eliyedin’ öğretilerinden hareketle; senin siyasetin sana, benim siyasetim bana, deyip, geçin. Nasılsa sandık onlara en güzel cevabı verecektir.”⁴⁴¹

Yazar, “biz” kategorisine aldığı “evet” oyu kullananlara, “öteki” kategorisinde yer almakta olan “hayır” oyu kullananlar üzerinden tavsiyelerde bulunmaktadır. Karşılaştırmada bulunan yazar, “hayır” oyu kullanacakların kirli siyaset yaptığından ve “evet” oyu kullanacakların ise bu kirli siyasete bulaşmaması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu metin, gazetenin 16 Nisan referandumuna yönelik sahip olduğu imajın dışında bir profil oluşturması sebebiyle önemli bir metindir. Kalekutok Enver Sağlam’ın siyasi görüşü itibarıyla böyle bir metin yazmış olduğunu söyleyebiliriz. *Her görüşe saygılıyız imajı* oluşturmak amacıyla Jineps Gazetesi’nin genel görüşünün aksini yansıtan fikirlere sahip metinleri yayınlamış olduğunu söyleyebiliriz.

Jineps Gazetesi’nde siyaset konusunda yer alan metinler değerlendirildiğinde; hükümetin politikalarına daha muhalif yazılara yer verildiği Jineps Gazetesi’nin 5 senelik arşivinde Türkiye’nin iç politikası üzerine yazılan metinlerde üç temel konu üzerinde metinlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Gazetede AK Parti hükümeti genel olarak bir “düşman-öteki” kategorisinde tanımlanmıştır. “Biz” kategorisi ise daha geniş kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır. Hükümete karşı muhalif yazıların bulunduğu bu bölümde, Türkiye’de Türkler haricindeki etnik gruplar “biz” kategorisi içerisinde yer almıştır. Aynı zamanda AK Parti’nin politikaları üzerinden eleştiri yapılan metinlerde azınlıklar üzerinden de değerlendirmeler yer almaktadır. Bu konuda özellikle Ermeni Tehciri’ne ve Hrant Dink cinayetine odaklanılmış ve devletin Ermeni vatandaşlarla *yuzeleşmesi gerektiği* ifade edilmiştir. Gazetede siyaset

---

⁴⁴⁰ Age,10.

⁴⁴¹ Age, 10.

konusunda mikro-milliyetçi söylemlerin en çok yer aldığı konu ise Suruç'ta yaşanan patlamadır. Bu patlamada hayatını kaybeden iki Çerkes kökenli vatandaş üzerinden birçok metin yayınlanmıştır. Suruç'taki patlama daha çok bu iki vatandaşın ölümü üzerinden ele alınmış ve hükümetin bu patlamaya dair IŞİD ile ortak sorumluluk taşıdığı ifade edilmiştir. Siyaset konusunda yazılan metinler içinde bir diğer önemli konu ise 15 Temmuz darbe girişimidir. Bu konuda yazılmış metinler sınırlı sayıda olmakla birlikte Jineps Gazetesi'nde darbe karşıtı bir söylemin bulunduğunu söyleyebiliriz. Fakat darbe karşıtı söylemin hükümeti desteklemekle aynı anlama gelmediğine özellikle dikkat çekilmiş ve darbe girişiminin sorumlusu olarak da yine AK Parti hükümeti gösterilmiştir. 15 Temmuz darbe girişiminin ardından OHAL'in uygulanması konusunda yayınlanan metinlere, gazetede oldukça önem atfedilmiştir. OHAL sonrası uygulanan politikalar eleştirilmiş ve *gazetecilerin tutuklanması* söylemine yer verilmiştir. *Gazetecilerin tutuklanması* söylemi üzerinden Türkiye'de anti-demokratik bir yönetim şekli olduğundan bahsedilmiştir. AB kurumları tarafından Türkiye'nin iç politikasına yönelik yayınlanan raporlar “otorite” olarak kabul edilmiştir. Bu raporlar “otorite” olarak kabul edilerek Türkiye'de demokrasinin yeterince işlemediği söyleminin kanıtsallığı sağlanmak istenmiştir. Jineps Gazetesi'nde genel olarak muhalif yazarların yazıları yer almasına rağmen; hükümet politikalarını destekleyen yazıları bulunan yazarlara da yer verilmiştir. Muhalif görüşlere sahip olmayan bir yazara Jineps Gazetesi'nde yer verilmesi, gazetenin *tüm görüşlere saygılı* imajını korumak istemesi açısından değerlendirilebilir. Bu konuda öne çıkan bir diğer önemli konu ise Jineps Gazetesi kapsamında Türkiye'deki Kafkas Diasporasını oluşturan Çerkeslerin, siyasi hayatta yeterince söz sahibi olması için siyasi parti kurma hareketleri ve daha sonra özellikle CHP ve HDP'yi destekleyen söylemlerde bulunmalarıdır. Bunlara ek olarak; Türkiye'de seçim dönemlerinde de yoğun bir şekilde CHP ve HDP destekli metinler gazetede çokça yer almıştır. Bu konuda Jineps Gazetesi'nde yer alan metinlerde, genel olarak Çerkeslerin kimliklerini koruyabilmeleri üzerinden hareket edilerek “azınlık hakları” gibi söylemlerin kullanıldığı ve daha çok siyasi partiler içerisinde CHP ve HDP'yi destekledikleri görülmektedir.

4.4. Kimlik Anlayışının Genel Değerlendirmesi

Ortak bir kimlik söylemi üretmek, diasporanın kendi içerisinde birlik oluşturabilmesi açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın son bölümünü oluşturan “Kimlik” başlığı altındaki bölümde, “Tarih” bölümü ile karşılaştırıldığında daha makro düzeyde milliyetçilik söylemlerine yer verildiği görülmektedir. İneps Gazetesi’nde kimlik başlığı altında yer alan metinlere bakıldığında açıkça bir “biz” ve “düşman-öteki” kategorisi oluşturulmaktadır. Bu konuda yazılmış metinlerde genel olarak Türkiye’de Türkler haricindeki tüm etnik gruplar “biz” kategorisinde yer alırken, Türkler ise “düşman-öteki” kategorisinde yer almaktadır. Yalnızca Türkler değil aynı zamanda “anavatan Çerkesleri” için de Ruslar “düşman-öteki” kategorisinde tanımlanmıştır. İneps Gazetesi, diasporaya ait bir gazete olması sebebiyle metinlerin konusu bakımından genel ağırlık Türkiye’deki hükümet politikalarına verilmekte ve diğer etnik ve dini gruplarla birlikte ortak bir söylem üretilerek bu politikalar eleştirilmektedir. Çerkeslerin kimlik konusundaki taleplerinin yerine getirilmesi için Türkiye’deki Türkler hariç diğer etnik gruplarla bir araya gelinmesi ve bu konuda ortak hareket edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Anadil kavramı üzerinden değerlendirme yapacak olursak; “biz” kategorisinde daha geniş kapsamlı bir tanımlama yapılmaktadır. “Biz” kategorisinde genellikle tüm Kafkas halkları yer alırken aynı zamanda yok olma aşamasındaki diller de yer almaktadır. “Düşman-öteki” kategorisinde ise diasporanın *asimile olmasına sebep olan* Türkçe ve *anavatanda asimilasyona sebep olan* Rusça yer almaktadır. Türkiye’de devletin dil konusundaki politikalarından yola çıkan diaspora, devletin amacının diğer tüm etnik grupların asimile olmasını istemek olduğunu belirtmektedir. Türkçenin tek resmi dil olması sebebiyle ailelerin çocuklarına anadillerini öğretmediğinden bahsedilmekte ve bu politika eleştirilmektedir. Bu bölümde yalnızca resmi devlet politikası eleştirilmemekte aynı zamanda yoğun bir şekilde öz eleştiri de yapılmaktadır. Adigeler başta olmak üzere Türkiye’deki diğer etnik grupların rasyonel bir tercih yaparak çocuklarına anadillerini öğretmeyip yalnızca Türkçe öğretmeleri ve ailelerin evlerinde dahi anadillerinde konuşmamaları eleştirilmektedir. Özellikle Kafkas Diasporasının çocuklarına anadillerini öğretmemesi sonucunda ise bu dillerin yok olma tehlikesi altındaki diller arasında yer alması en büyük eleştiri konusudur. Anadil üzerine yazılmış metinlerde özellikle Adigecenin kadimliği üzerine söylemler

yer almaktadır. Diaspora içerisinde açıkça bir öz eleştirinin yapıldığı anadil bölümünde etimolojik değerlendirmelere yer verilerek kadim dillerin Adigece ile bağlantısı ortaya çıkarılmak istenmiştir. Böylece Adigelerin Adigeceyi öğrenmesi istenmiştir.

Kimlik bölümünde “Din” alt başlığı içerisinde yer alan metinlere ise genel anlamıyla kimlik konusunda Jineps Gazetesi’nde yer alan metinlerle karşılaştırıldığında daha az yer verildiği görülmektedir. Öncelikle Kafkasya’nın Bizans ile ilişkilerinde Bizans’ın bölgede ikna ve telkin yoluyla Hristiyanlığı yaydığından ve bu sebeple Kafkasya halklarının Hristiyanlığı kolayca benimsediğinden bahsedilmektedir. Kafkasya’nın İslamiyet ile tanışmasının kılıç zoruyla olduğu belirtilmekte ve bu sebeple Adigelerin diğer Kafkas halklarından daha geç bir tarihte İslamiyet’i kabul ettiğinden bahsedilmektedir. Bu konuda “düşman-öteki” kategorisinde *halkları kılıç zoruyla Müslüman yapan ve zulmeden* imajı oluşturulan Arap orduları hatta Araplar yer almaktadır. “Biz” kategorisinde ise Kafkasya ve Kafkas-ötesi halklar yer almaktadır. Arapların Kafkasya halklarına zulmetmesi sonucu Kafkas-ötesinin (Azerbaycan-Ermenistan-Gürcistan) İslamiyet’i kabul ettiği fakat Kafkasya’nın *ise bağımsızlığına düşkün olması* sebebiyle Hazarlarla birlikte Arap ordularına karşı savaştığı ve böylece Arap ordularının Çerkesya’ya giremediği dile getirilmiştir. Bu konuda “karşılaştırma” ve “kendini olumlu sunma” yöntemleri kullanılarak Adigeler hakkında olumlu bir imaj oluşturulmak istenmiştir. Adigelerin *özgürlüklerine düşkün* olduğu dile getirilmiş ve bu sebeple de Çerkesya’ya Arap ordularını sokmadıklarından bahsedilmiştir. Ardından Kafkasya’nın geç bir dönemde İslamlaşmasını, Osmanlı Devleti’nin bir politika olarak Rusların bölgede hakimiyet kurmasına karşı kullandığından bahsedilmiştir. Bölgenin İslamiyet ile tanışmasının ve bölgede İslamiyet’in yayılmasının ardından gazetede din konusunda yer alan metinler genel olarak AK Parti’nin politikaları üzerinden ele alınmıştır. Metinlerin çoğunluğunu oluşturan bu politika eleştirileri eğitim alanında zorunlu din dersi, başörtüsü serbestisi gibi konular kapsamında değerlendirilmektedir. Din konusunda gazetede yer alan metinlerde “biz” kategorisinde Türkiye’deki gayrimüslimler ve Aleviler yer alırken “düşman-öteki” kategorisinde ise *Sünni-müslümanlar ve AK Parti hükümeti* yer almaktadır.

Kimlik bölümünün son alt başlığı olan “Siyaset” bölümünde ise üç temel olay dikkate alınarak metinler oluşturulmuştur. Tarihsel sıralamaya göre öncelikle Suruç’taki patlamaya dair metinler yer almaktadır. Siyaset konusunda en çok önem verilen

konulardan birinin Suruç'taki patlama olmasının sebebi; patlamada iki Çerkes vatandaşın ölmüş olmasıdır. Hükümet politikalarına yönelik muhalif yazıların yer aldığı bu bölümde “biz” kategorisini Türkiye'deki Türkler dışındaki tüm etnik gruplar oluştururken, “düşman-öteki” kategorisini ise AK Parti hükümeti oluşturmaktadır. Suruç'ta yaşanan patlamanın faili IŞİD olmasına rağmen, Jineps Gazetesi'ndeki metinlerde AK Parti hükümetinin de bu konuda sorumluluğu IŞİD ile paylaştığı ifadelerine yer verilmiştir. Gazetede siyaset konusunda ikinci olarak önem verilen mesele 15 Temmuz darbe girişimidir. Darbe girişimi hakkında Jineps Gazetesi Yayın Kurulu tarafından darbe karşıtı söylemlerin yer aldığı ortak bir metin yayınlanmıştır. Bu metin; 15 Temmuz darbe girişimine karşı çıkmakta fakat aynı zamanda bu karşı çıkışın AK Parti'nin politikalarını desteklemekle aynı anlama gelmediği söylemlerine yer vermektedir. Jineps Gazetesi'nde AK Parti'nin politikaları sonucu FETÖ'nün devlet kademelerinde aktif hale geldiğinden bahsedilmekte bu sebeple de 15 Temmuz darbe girişiminin sorumlusu olarak da AK Parti hükümeti gösterilmektedir. Siyaset başlığı altında yer alan metinlerden bir diğer önemli olay da 16 Nisan 2017 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı Sistemi referandumudur. Bu referanduma yönelik Jineps Gazetesi'nde genel bir “hayır” kampanyası yürütülmüştür. Bu konuda diğer bölümlerle karşılaştırıldığında daha makro düzeyde bir milliyetçilik tanımlaması yapılmıştır. Türkiye'deki halkların kimlik, siyaset gibi konularda yaşadıkları problemler sebebiyle AK Parti hükümetinin politikaları eleştirilmiş ve azınlıklara yönelik durumun iyileştirilmesi istenmiştir. Bu konuda Jineps Gazetesi'nde Çerkeslerin referandumda neden “hayır” oyu vereceği üzerine metinler sınırlı olmakla birlikte, metinler genel olarak Türkiye'deki diğer halklarla ortak söylem üretilerek hazırlanmıştır ve kimlikler üzerinden üretilen bu söylemler çerçevesinde “hayır” oyu verileceği ifade edilmiştir.

Jineps Gazetesi'nin seçmen tercihini değerlendirecek olursak; Jineps Gazetesi'nde yer alan metinlerin neredeyse tamamı muhalif yazılardan oluşmaktadır. AK Parti'nin politikaları eleştirilirken daha çok CHP ve HDP'nin bu konudaki söylemlerine yer verilmiştir. Fakat HDP'ye yönelik gazetede daha büyük bir desteğin olduğunu belirtmek mümkündür. “Halkların talepleri” kapsamında söylemler üreten Jineps Gazetesi'nin muhalif söylemlere sahip olduğunu ve özellikle HDP'yi desteklediğini söyleyebiliriz.

5. SONUÇ

Çalışmada Jineps Gazetesi'nin beş senelik (Ocak 2013-Aralık 2017) gazete arşivi içerisinde tarihsel ve siyasal söylemler, belirli sınıflandırmalar yapılarak analiz edilmiştir. Çalışma, Jineps Gazetesi'nin nasıl bir ortak tarih ve kimlik söylemi üretmekte olduğunu ve gazetenin seçmen tercihini ne yönde kullandığı sorularına odaklanmıştır. Çalışmanın bu konuda üç hipotezi bulunmaktadır. Çalışmanın ilk hipotezi; Jineps Gazetesi'nin ortak tarih söyleminin 1864 Sürgününü odak noktası olarak aldığı ve bu söylemin canlı tutulması için sık sık kullanıldığı yönündedir. İkinci hipotezi ise ortak kimlik söyleminin daha makro düzeyde ele alındığı yönündedir. Bu konuda Türkiye'de yaşayan Sünni-Türk kimliği haricindeki tüm halklar “biz” olarak tanımlanmaktadır. Çalışmanın üçüncü hipotezi ise Jineps Gazetesi'nin genel olarak sol ideolojiye sahip olduğu ve bu kapsamda seçmen tercihlerini de muhalefetten yana kullandığı yönündedir.

Jineps Gazetesi'nde tarih konusunda genel anlamıyla ortak bir söylem hâkim olduğu görülmektedir. 1864 Sürgünü, gazetede bir “soykırım” olarak nitelendirilmiş ve bu söylem üzerinden sürgüne dair hatıraların diasporanın zihninde canlı tutulması istenmiştir. Çalışmanın başlangıcında mevcut olan birinci hipotezin gerçekliğini destekleyen bu sonuç, aynı zamanda Türkiye'deki Kafkas Diasporasının 1864 Sürgününü travmatik bir şekilde değerlendirdiğini göstermektedir.

Tarih konusunda “Erken Dönemde Kafkasya (İlk ve Orta Çağ Dönemi)” hakkında Jineps Gazetesi'nde yayınlanan metinlerde; Proto-Meot Döneminden ve Kafkas destanlarından yola çıkılarak *Avrupa merkezli tarih anlayışının* reddedildiği ve bilimsel olarak tarihi etkileyen halkların Kafkasya kökenli halklar olduğu veya Kafkas halkları ile etkileşimde bulduklarının savunulduğu görülmektedir. Bu konuda “mikro-milliyetçi” ve *Avrupa merkezli tarih anlayışına karşı çıkılan* söylemler olduğu anlaşılmıştır. Çalışmada Erken Dönemde Kafkasya hakkında Jineps Gazetesi'nde yayınlanan metinlerin değerlendirilmesi sonucu “biz” kategorisinde çoğunlukla “Adigelerin” ve onlarla akraba topluluk olan “Abhazların” yer aldığını söyleyebiliriz.

Burada aktör tanımlaması yapılırken “düşman-öteki” kategorisinde ise “Avrupa” yer almıştır. Tarihi etkileyen halkların Avrupa kökenli ve Ari ırkına mensup olmasının eleştirilmesi üzerine, tarihi etkileyen halkların Kafkasya kökenli ya da Kafkasya ile ilişkili halklar oldukları yönünde bir söylem hakimdir.

“Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’ya Hakimiyeti ve Osmanlı Algısı” konusunda ise aktör tanımlaması yapılırken “biz” kategorisini benzer şekilde “Çerkesler ve Abhazlar” oluşturmaktadır. Bu konuda Osmanlı Devleti hakkında tek bir görüşün hâkim olmadığı fakat Jneps Gazetesi’nde Osmanlı Devleti’nin “düşman-öteki” kategorisinde yer aldığı görüşünün hâkim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Jneps Gazetesi’nde Osmanlı Devleti hakkında hem olumlu hem de olumsuz söylemlerin bulunduğu metinlerin yer almasını ise gazetenin *her görüşe saygılı* şeklinde bir imaj oluşturmak istemesi şeklinde değerlendirebiliriz. Bu konuda yazılan metinlerin tamamı gazete yazarları tarafından yazılmamıştır. Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’da hakimiyet kurduğu dönem hakkında oldukça az metin olmasını, Jneps Gazetesi çerçevesinde Osmanlı Devleti’nin Kafkasya’da hakimiyet kurduğu dönemin yeterince önem arz etmediği şeklinde değerlendirebiliriz. Bu konuda yazılan metinlerin genel profili de Osmanlı Devleti’nin bölgede tam olarak hakimiyet kuramadığı ve bölge halkına muhtaç olduğu şeklindedir.

“Çerkeslerin Osmanlı Devleti’ndeki Rolü” hakkında Jneps Gazetesi’nde yazılmış metinlerde ise Osmanlı tarihine Çerkeslerin yapmış olduğu katkıdan bahsedilmiş ve Osmanlı döneminin Çerkesler için “yabancı bir dönem” olmadığı anlatılmak istenmiştir. Bunlara ek olarak; Osmanlı Devleti idaresinde etkin konumlarda yer almış Çerkeslerden bahsedilmiş ve hatta Osmanlı padişahlarının Çerkes kökenli eşlerinden de bahsedilerek bu durum bir “övünç” olarak anlatılmıştır. Bunlara ek olarak, günümüzde yaşanan “Osmanlı padişahlarının mirası” tartışmalarına da atıfta bulunularak varislerin isimlerinin ve milliyetlerinin açıklandığı metinler de yayınlanmıştır. II. Abdülhamit’in eşlerinin çoğunluğunun Kafkas kökenli olduğu belirtilerek Çerkesler için Osmanlı tarihinin yabancı olmadığı ve hatta Çerkesler içerisinde Osmanlı varislerinin bulunduğu bahsedilmiştir. Metinlerde Çerkesler hakkında olumlu ifadelerin bulunduğu ve Osmanlı Devleti hakkında ise genellikle olumsuz ifadelerin bulunması dolayısıyla “biz” ve “öteki” arasında karşılaştırma yapılmıştır. Bu karşılaştırma yalnızca Osmanlı Devleti ve Çerkesler arasında değil, Çerkesler ve Ruslar arasında da yapılmıştır. Çerkes kadınlar ve Rus kadınlar arasında

karşılaştırma yapılarak Çerkes kadınlar hakkında olumlu bir imaj oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti dönemi hakkında yer alan metinleri incelediğimizde Jineps Gazetesi için Osmanlı imajının etnik temelli bir yaklaşıma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“Rusya’nın Bölgeyi Ele Geçirmesi ve 1864 Sürgünü” konusunda ise Kafkas Diasporasının söylemlerinin temelini oluşturan 1864 Sürgünü, “soykırım” olarak ifade edilmiştir. “Tarihsel düşman” olarak görülen Rusya’nın yaşanan bu “soykırımı” resmi olarak tanınması gerektiği dile getirilmiştir. Burada en önemli çıkarım ise diasporanın 1864 Sürgünü sürecine dair tarihsel olarak bölgedeki güç mücadelesi hakkında değerlendirmelerde bulunabileceği metinlerin gazetede çok az sayıda yer almasıdır. Buna karşın; 1864 Sürgünü hakkındaki metinler genellikle sürgün esnasında yaşanan olaylar üzerinden romantik bir milliyetçilikle anlatılmıştır. Aynı zamanda Rusya’nın 1864 Sürgünü’nü bir “soykırım” olarak tanınması gerektiğinden bahsedilmekte fakat bunun için akılcı politikalar üretilmediği, daha çok sürgün esnasında yaşanan acı hikayeler üzerinden bu talebin dile getirildiği görülmektedir. Bunlara ilaveten Jineps Gazetesi’nde yayınlanan metinlerde yalnızca Çarlık Rusya 1864 Sürgünü’nden sorumlu tutulmamıştır, Osmanlı Devleti de “sömürgeci güç” olarak değerlendirilerek yaşanan sürgünden sorumlu tutulmuştur. Bu konuda “biz” kategorisinde Çerkesler, “düşman-öteki” kategorisinde hem Çarlık Rusya’nın hem de Osmanlı Devleti’nin yer aldığı görülmektedir.

Çalışmada “Sovyetler Birliği Döneminde Kafkasya” konusunda Jineps Gazetesi’nde yer alan metinlerde “biz” kategorisini Çeçenler ve İnguşlar oluştururken “düşman-öteki” kategorisini SSCB oluşturmaktadır. Bu konuda en önemli çıkarımlardan birisi; halka uygulanan “acımasız politikalar” açısından 1864 Sürgünü ile 1944 Sürgünü arasında herhangi bir fark olmamasına rağmen; bu konuda Jineps Gazetesi’nde yer alan metinlerin oldukça az sayıda olduğu görülmektedir. Bu konunun ele alındığı metinlerde ise yalnızca Çeçenler ve İnguşlar üzerinden bir anlatım yapılmış fakat 1944 Sürgünü’ne maruz kalan diğer halklardan olan Karaçay Türkleri, Balkar Türkleri ve Ahıska Türklerinden bahsedilmemiştir. Aynı gerekçelerle 1944 yılında sürgün edilen Kafkasya Türklerinin Jineps Gazetesi’nde göz ardı edilmesinin bilinçli bir tercih olduğu çıkarımını yapabiliriz. Bu tercihin birçok farklı sebebi olabilir. Kafkas Diasporası, Rusya’yı “düşman-öteki” kategorisinde değerlendirmektedir. Bu sebeple Çeçenistan’ın Devlet Başkanı Ramazan Kadirov’un Rusya yanlısı politikalarına karşı çıkmak için 1944 Çeçen-İnguş Sürgünü’nü devamlı olarak zihinlerde taze tutmak

istemekte olabilirler. Buna ilaveten, Çeçen-İnguş Sürgünü dışındaki sürgün edilen diğer halkların Türk kökenli halklar olması sebebiyle de gazetede bu halklar hakkında herhangi bir metin bulunmadığını söyleyebiliriz. Jineps Gazetesi'nin açıkça Türkiye'yi ve Türk milletini “düşman-öteki” kategorisi içerisinde tanımladığını göz önünde bulundurursak; 1944 Kafkas Sürgünleri hakkındaki bu bilinçli tercihin yapılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Bu konuda yapılacak ikinci önemli çıkarım ise Jineps Gazetesi'nin Çerkesler ve Abhazlar haricinde başka Kafkas halklarını da “biz” kategorisinde ele almasıdır. Çeçen ve İnguşların “biz” kategorisinde tanımlandığı 1944 Sürgünü üzerine Jineps Gazetesi'nde yer alan metinlerde, yaşandığı tarihsel döneme dair uluslararası politika ele alınmadan daha çok sürgün esnasında yaşanan acı hikayeler üzerinden anlatılmıştır.

“1990 Sonrası Kafkasya” konusunda Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler, olaylar bazında üçe ayrılarak incelenmiştir. Jineps Gazetesi'nin 1990 sonrasında Kafkasya'da yaşanan olaylar içerisinden bu üç olay üzerine daha çok odaklandığı görülmektedir. Bu sebeple 1990 sonrasında Kafkasya siyasetinin ele alındığı metinler; 1992 Abhaz-Gürcü Savaşı, 2004 Beslan Saldırıları ve 2008 Güney Osetya Savaşı üzerinden anlatılmıştır. Bu konuda yapılacak en önemli çıkarım; diasporanın “tarihsel öteki” olarak tanımladığı Rusya, yalnızca Beslan Saldırıları için “düşman-öteki” kategorisinde yer almıştır. Fakat Güney Osetya Savaşı'nın ve Abhaz-Gürcü Savaşı'nın ele alındığı metinlerde ise Rusya için daha çok “kurtarıcı” şeklinde bir imaj oluşturulmuştur. Bu iki savaş içinse “düşman-öteki” kategorisinde Gürcistan yer almıştır. 1990 sonrası Kafkasya'yı ele alan konularda “biz” kategorisini Çerkesler oluşturmamıştır. Abhazlar ve Osetler bu konuda “biz” kategorisinde yer almıştır. Bu konuda Jineps Gazetesi'ndeki metinler incelendiğinde olayların uluslararası sistemden ve reelpolitikten uzak bir şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Bu konuda bir diğer önemli çıkarım ise 1990 sonrası ele alan metinler arasında Çeçen savaşı hakkında herhangi bir metin bulunmamasının Jineps Gazetesi'nde büyük bir eksiklik oluşturmasıdır. Çalışmada incelenen beş senelik gazete arşivinin öncesine bakıldığında Çeçen Savaşı hakkında metinlerin yer aldığı görülmektedir. Fakat 2013'ten itibaren Çeçen Savaşı'nın Jineps Gazetesi'nin gündeminden düştüğünü söyleyebiliriz.

Çalışmanın ana sorularından biri olan Jineps Gazetesi'nin ortak kimlik söylemi üzerine yapılan analiz sonucunda, makro düzeyde bir söylem üretildiği sonucu ortaya

çıkıştır. Bu konuda Jneps Gazetesi'nde yer alan köşe yazıları ve haber metinleri incelendiğinde diasporanın kimlik konusunda kendisini salt Çerkes kimliği altında değil, daha geniş bir yelpazede tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın ikinci hipotezini destekler nitelikte olan bu tanımlamada, Türkiye'de Sünni-Türk kimliğinin dışında yer alan tüm etnik ve dini grupların "biz" olarak tanımlandığı görülmektedir. Metinlerde "düşman-öteki" kategorisini ise diaspora için Türk kimliği oluştururken, "anavatan Çerkesleri" içinse Rus kimliğinin oluşturduğu görülmektedir. Kimlik konusunda Jneps Gazetesi'nde yayınlanan metinlerde genel ağırlık, Türkiye'nin kimlik konusunda uygulamış olduğu politikalara verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kimlik konusunda uygulamış olduğu politikalardan yola çıkılarak Türkiye'de Sünni-Türkler haricindeki tüm halkların ortak bir söylem üreterek Türkiye'nin kimliklere yönelik *baskıcı politikalarına* karşı çıkmaları gerektiğinden bahsedilmektedir.

Çalışmada "anadil" konusunda benzer şekilde "biz" kategorisine dair tanımlama yapılırken daha makro düzeyde bir söylem tercih edilerek Türkiye'de Türkler haricindeki tüm halklar bu kategori içerisinde yer almaktadır. "Düşman-öteki" kategorisinde ise diaspora için Türkçe, Kafkasya içinse Rusça yer almaktadır. Jneps Gazetesi'nde özellikle Türkiye'nin anadil konusu üzerine eğitim alanında uygulamış olduğu politikalar eleştirilmekte ve Türkiye'de Türkçe haricindeki dillerin unutulmaması için politikalar geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Türkiye'de Türkçe'nin tek resmi dil olması sebebiyle diğer dillerin "asimile" olduğundan bahsedilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi devlet politikası olarak bilinçli bir şekilde "asimilasyon politikası" uyguladığı ifade edilmiştir. Jneps Gazetesi'nin 2013-2017 yılları arasında yayınlanan sayıları incelendiğinde Adigece'nin kadimliği üzerine metinlerin yer aldığı görülmektedir. Adigece hakkında etimolojik çalışmalar yapılarak Adigece ile kadim diller arasında bağlantı kurulmuş ve diasporanın Adigece hakkında olumlu bir imaja sahip olması hedeflenmiştir. Anadil konusunda Jneps Gazetesi'nde yer alan metinlerden yapılacak başka bir önemli çıkarım ise diasporanın yalnızca Türkiye Cumhuriyeti'ni değil, aynı zamanda evlerinde anadillerini konuşmayan Çerkesleri de eleştirmesidir. Metinlerde öz eleştirinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu sebeple de gelecek kuşakların anadillerini öğrenememesi ve bu dillerin unutulması konusunda diaspora öz eleştiri yapmaktadır. Öncelikli olarak anadil konusunda diasporanın ve Türkler dışındaki tüm halkların bilinçlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ailelerin evlerinde anadillerinde konuşarak çocuklarının

anadillerini öğrenmesini sağlamaları gerektiği ifade edilmiştir. Jineps Gazetesi için anadil konusunun oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmada “din” konusunda, Jineps Gazetesi’nde hem niceliksel hem de niteliksel olarak az sayıda metin olduğu görülmektedir. Özellikle Kafkasya’nın İslamiyet ile tanışması üzerine metin sayısı oldukça azdır. Bu konuda yayınlanan metinlerde Çerkesler ve diğer Kafkas halkları arasında karşılaştırma yapılmıştır. Jineps Gazetesi’nde Arap ordularının Kafkasya’da kılıç zoruyla İslamiyet’i yaydığından ve bunun sonucunda Kafkas-Ötesinin Arap ordularına karşı herhangi bir direnişte bulunmadan teslim olarak İslamiyet’i kabul ettiğinden bahsedilmektedir. Kafkasya’da ise Çerkeslerin Arap ordularına karşı mücadele ettiğinden bahsedilmekte ve Van Dijk’in İdeolojik Çözümleme Kategorilerinden “kendini olumlu sunma” yöntemi kullanılarak Çerkesler için özgürlüklerine düşkün imajı oluşturulmaktadır. Kafkasya’nın bu direnişi sonucunda İslamiyet’in geç bir tarihte kabul edilmesinin ise Osmanlı Devleti tarafından bölgede hakimiyetin sağlanması için kullanıldığından bahsedilmektedir. Jineps Gazetesi’nde Kafkasya’da İslamiyet’in hakimiyet kurması konusunda sınırlı sayıda metin bulunmakla birlikte, din konusunda metinler genellikle AK Parti’nin okullarda başörtüsü serbestisi ve eğitimde zorunlu din dersi uygulamaları gibi konulardaki politikaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu konuda Jineps Gazetesi’nde yer alan metinlerde “düşman-öteki” kategorisinde AK Parti ve Sünni-Müslümanlar, “biz” kategorisinde ise Türkiye’de yaşayan gayrimüslimler ve Aleviler yer almaktadır. Eğitimde uygulanan zorunlu din dersi politikası, “ötekileştirici bir politika” olarak tanımlanmış ve bu politikalar eleştirilmiştir. Jineps Gazetesi’nde din konusunda yer alan metinler incelendiğinde; metinlerin çoğunlukla AK Parti’nin uygulamış olduğu başörtüsü serbestisi, eğitimde zorunlu din dersi gibi politikalara odaklanması dolayısıyla İslamiyet’in Türkiye’deki diasporanın kimlik tanımlaması için yeterince önemli bir faktör olmadığı sonucuna varabiliriz.

Jineps Gazetesi’nde en çok metnin yayınlandığı konunun “siyaset” olması oldukça önemlidir. Bu konuda Jineps Gazetesi’nde yer alan metinlerin sayısı niceliksel olarak fazla olmakla birlikte metinler genel olarak üç konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyaset konusunda “biz” kategorisinde başta Çerkesler olmak üzere Türkiye’de Türkler dışındaki tüm etnik gruplar yer alırken; “düşman-öteki” kategorisinde ise AK Parti hükümeti yer almaktadır. Bu konuda öncelikle 2015’te Suruç’ta yaşanan patlamaya yönelik haber metinleri yer almaktadır. Bu konuda yazılmış metinler genel

olarak Suruç'ta yaşanan patlamada hayatını kaybeden Çerkes kökenli anne-oğul üzerinden anlatılmaktadır. Suruç'ta yaşanan bu patlamayı resmi olarak IŞİD üstlenmiş olsa da Jineps Gazetesi bu konuda AK Parti hükümetinin de IŞİD ile sorumluluğu paylaştığını dile getirmiştir. Suruç'ta yaşanan patlama üzerine Jineps Gazetesi'nde yer alan metinler genellikle patlama sırasında ölen Çerkes kökenli anne-oğul üzerinden anlatılmış ve metinlerde daha çok ölen kişiler hakkında olumlu ifadeler yer verilmiştir. Jineps Gazetesi'nde siyaset konusunda yer alan metinlerde ağırlık verilen bir diğer önemli konu ise 15 Temmuz darbe girişimidir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası yayınlanan ilk sayıda Jineps Gazetesi Yayın Kurulu tarafından hazırlanan ortak bir metin yayınlanmıştır. Bu metinde 15 Temmuz darbe girişimine karşı bir tavır sergilenmekle birlikte AK Parti hükümetinin FETÖ'yü devlet kademelerinde aktif hale getirdiğinden bahsedilerek 15 Temmuz darbe girişiminin sorumlusu olarak da yine AK Parti hükümeti gösterilmiştir. Darbe girişimine yönelik yeterince güçlü bir tavır sergilemeyen Jineps Gazetesi, 15 Temmuz konusunda daha çok bu darbe girişimi sonrasında OHAL ilan edilmesinin eleştirilmesi hakkında metinlere yer vermiştir. Bunlara ek olarak; 15 Temmuz darbe girişimine karşı çıkmanın AK Parti'nin bu darbe girişimi sonrası uygulamış olduğu OHAL uygulamasını onaylamak anlamına gelmediği Jineps Gazetesi'nde özellikle belirtilmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası OHAL ilan edilmesi sonucu yapılan tutuklamalar “adaletsizlik” olarak değerlendirilmiş ve bu konuda HDP ve CHP tarafından yapılan eleştirilere gazetede sıkça yer verilmiştir. Bu konuda HDP ve CHP Sözcülerinin açıklamaları “otorite” olarak kabul edilmiştir. Böylece Jineps Gazetesi'nin seçmen tercihi olarak HDP ve CHP çizgisine daha yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Jineps Gazetesi'nde siyaset konusunda yer verilen bir diğer önemli olay ise 16 Nisan 2017'de yapılan Cumhurbaşkanlığı Sistemi referandumudur. Bu referandum hakkında gazetede oldukça fazla haber metni ve köşe yazısı yer almaktadır. Jineps Gazetesi'nde 16 Nisan referandumu konusunda hâkim görüş; referandumda “hayır” oyu kullanılması gerektiği yönündedir. Cumhurbaşkanlığı sistemine karşı çıkılan metinler gazetede çoğunluğu oluşturmasına rağmen; referandumda “evet” oyu kullanılması konusunda metinler az da olsa yer almaktadır. Jineps Gazetesi genel ideolojik yapısı itibarıyla radikal sol bir çizgide haber yayınları yapmasına rağmen; gazetede genel siyasi görüşünün aksini savunan metinlere de yer vererek aslında gazete, *tüm görüşlere saygılı* olduğu şeklinde bir imaj oluşturmak istemektedir. Referandumda “hayır” oyu

kullanılması gerektiği konusunda daha çok makro düzeyde bir kimlik tanımlaması yapılmıştır. Jineps Gazetesi'nde Çerkeslerin neden hayır demesi gerektiği konusunda çok az metin bulunmakla birlikte bu konuda bütün halklar üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. AK Parti'nin Türkiye'deki Türkler dışında diğer halklara yönelik politikaları “baskıcı” olduğu gerekçesiyle eleştirilmiş ve 16 Nisan'da Cumhurbaşkanlığı Sistemi için yapılan referandum bu çerçevede değerlendirilmiştir. Özellikle bu konuda da HDP ve CHP'nin referandumda “hayır” oyu kullanılması yönündeki gerekçelerine Jineps Gazetesi'nde yer verilmiş ve bu gerekçeler üzerinden Türkiye'de daha çok gazetecinin tutuklanacağı ve Türkiye'nin bir *gazeteci hapishanesi* olacağı yönünde açıklamalarda bulunulmuştur.

Yapılan çalışmada öncelikle Türkiye'deki Kafkas Diasporasının tam olarak bir diaspora şeklinde hareket etmekte olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede; Jineps Gazetesi'nin Türkiye'deki Kafkas Diasporasını tam olarak karşıladığını söylememiz mümkün değildir. Jineps Gazetesi, genel yapısı itibarıyla daha çok radikal söylemleri bulunan bir gazetedir. Özellikle tarih konusunda gazetede yer alan metinlerin ağırlıklı olarak Adige tarihini ve kısmi olarak da Adigelerle akraba millet olan Abhaz tarihini ele alması da bu açıdan değerlendirilebilmektedir. Tarih konusunda oldukça mikro düzeyde söylemlerde bulunan diaspora, kimlik konusunda ise tarih konusunda olanın aksine daha çok makro düzeyde söylemlerde bulunmaktadır. Kimlik konusunda gazetede yer alan metinlerde ise Türkiye'deki Türk alt kimliği dışındaki tüm etnik gruplar “biz” kategorisinde yer almaktadır. Kimlik konusunda AK Parti'nin uygulamış olduğu politikalar eleştirilmiş ve Türkiye'de yaşayan tüm etnik ve dini grupların Sünni-Türk kimliğinin Türkiye'deki hakimiyetine karşı çıkmaları gerektiğinden söz edilmiştir. Bunun ise tüm etnik ve dini grupların ortak bir kamuoyu oluşturması ile yapılabileceğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda Jineps Gazetesi'nin travmatik bir olay olarak 1864 Sürgününü diaspora için odak noktası olarak kabul etmesi ve “anavatana dönüş” fikrine sahip olması bu diasporayı, diaspora teorilerinden Klasik Diaspora Yaklaşımı içerisine yakın olduğunu göstermektedir. Klasik Diaspora Yaklaşımı içerisinde yer alan Yahudi Diasporası gibi diasporalarla karşılaştırıldığında Jineps Gazetesi'nin Türkçe yayınlanan bir gazete olması ve “anavatandan” 2017 yılından itibaren haber vermeye başlaması açısından daha soyut bir diasporadan bahsettiği söylenebilir. Yani Jineps Gazetesi'nin Türkiye'deki Kafkas Diasporasını değil, muhayyel bir diasporayı temsil ettiği

görülmektedir. Bir diğer konu ise Jineps Gazetesi'nde niceliksel olarak en çok yer verilen konunun siyaset olmasıdır. Bu durum Jineps Gazetesi'nin seçmen tercihlerini ve Türkiye'deki siyasi konjonktür içerisinde nerede konumlandığını anlamak açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda Jineps Gazetesi kapsamında Kimlik konusunda en çok metnin siyaset üzerine yazılmış olması da kimliğin siyasi ideoloji için bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Din konusunu da güncel siyaset üzerinden değerlendiren diaspora için İslamiyet'in ya da herhangi bir dinin Çerkes kimliğinin bir parçası olarak ele alınmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak; Jineps Gazetesi'nde siyaset konusunda yer alan metinler incelendiğinde daha çok muhalif söylemlerin bulunduğu ve Jineps Gazetesi'nin seçmen tercihi olarak CHP ve HDP'yi desteklediği görülmektedir. Bu sonuç da çalışmanın başlangıcında mevcut olan üçüncü ve son hipotezini destekler nitelikte bir sonuçtur.

KAYNAKÇA

- “101. Yılda Artık Yeter!” **Jneps Gazetesi**. Nisan 2016.
- “14 Derste Faşizm”. **Jneps Gazetesi**. Aralık 2016.
- “Abhaz Bayrağı Abaza Bayrağı Değil Miydi?”. **Jneps Gazetesi**. Haziran 2015.
- “Abhaz Dernekleri Federasyonu”, <http://abhazfederasyonu.org/> [07.01.2018].
- “Adige Dil Derneği Üyesi Ahmet Benk: Türkiye’de Anadiller Baskı Altında”. Pir Haber Ajansı. <https://www.pirha.net/adige-dil-derneği-uyesi-ahmet-benk-turkiyede-anadiller-baski-altında-107822.html/21/02/2018/> [08.04.2019].
- “Adige Dil Derneği’nin (ADDER) Düzenlediği Adige Dili Kurultayı 15-16 Aralık 2012 Tarihlerinde Ankara’da Gerçekleştirildi”. Özgür Çerkes. <http://www.ozgurcerkes.com/?Syf=18&Hbr=453871&/Adige-Dil-Derne%C4%9Fi%E2%80%99nin> [08.04.2019].
- “Ajans Kafkas”, <http://ajanskafkas.com/> [01.03.2018].
- “Alaattin Bayram”. Bzefit. <http://bzefit.com/alaattin-bayram/> [08.04.2019].
- “Atı Alan Demokrasiye Sürsün”. **Jneps Gazetesi**. Mayıs 2017.
- “Ayşe Seda Berzeg İçin Teşekkür Gecesi”. İstanbul Kafkas Kültür Derneği. <http://istanbulkafkaskultur.net/ayse-seda-berzeg-icin-tesekkur-gecesi/> [08.04.2019].
- “Başlarken”. **Jneps Gazetesi**. <https://www.jinepsgazetesi.com/kategori/-141> [07.04.2019].
- “Başörtüsü Özgürlüğü!”. **Jneps Gazetesi**. Ekim 2014.
- “Bir Çerkes Prensesin Harem Hatıraları”. Kafkasevi Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi. <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/357> [08.04.2019].
- “Birleşik Kafkasya Konseyi Derneği”, <http://www.birkafkon.com/> [07.01.2018].
- “Birleşik Kafkasya Konseyi”, <http://www.birkafkon.com/?tag=birkaffed> [07.01.2018].
- “Birlikte Yaşam İçin HAYIR”. **Jneps Gazetesi**. Nisan 2017.

- “Brief Information About Circassian Exile, By Halim Hambet”. Circassian World.
<http://www.circassianworld.com/history/war-and-exile/1144-brief-information-circassian-exile> [08.04.2019].
- “Buradayız Ahparig, Özlemle, Öfkeyle, İnatla”. **t24.com.tr**. (aktaran: **Jineps**
“Çerkes Halkı Yokturculuk”. Demokrat Haber. 14.12.2017.
<https://www.demokrathaber.org/cerkes-halki-yokturculuk-makale,9791.html>
[08.04.2019].
- “Çerkes Halkının Talepleri”. **Jineps Gazetesi**. Haziran 2015.
- “Çerkes Teavün Cemiyeti”, <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/diaspora/item/5-cerkes-teavun-cemiyeti.html> [07.01.2018].
- “Çerkesler ‘Tek Adam Rejimini’ Kabul Etmez”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2017.
- “Çerkesler Neler Yaşadı?”. haz. Yaşar Güven. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2016.
- “Çerkesler Tükeniyor Mu?”. **Jineps Gazetesi**. Kasım 2015.
- “Çerkesler Tükeniyor Mu?”. **KosovaPort Haber Portalı**.
<http://www.kosovaport.com/> [08.01.2013]. (aktaran: **Jineps Gazetesi**. Kasım 2015).
- “Çiğdem Türk Kentel Kimdir?”. Marmara Üniversitesi Kariyer Merkezi.
<https://kariyermerkezi.marmara.edu.tr/notice/cigdem-turk-kentel-kimdir/>
[08.04.2019].
- “Daha Az Bilim Daha Fazla Hurafe”. **Jineps Gazetesi**. Ekim 2017.
- “Ermeni Gençlerin Siyasi Belleği”. **Jineps Gazetesi**. Temmuz 2017.
- “Fahri Huvaj”. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
<http://stgm.org.tr/tr/calisanlar/ozgecmis/fahri-huvaj> [08.04.2019].
- “Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yönetim Kadrosu”. Balıkesir Üniversitesi.
http://www.balikesir.edu.tr/baun/birim/tarih_bolumu/yonetim_kadrosu/1
[08.04.2019].
- “Gazeteci Hapishanesi Türkiye”. **Jineps Gazetesi**. Ocak 2017.
- “Gazeteciler Baskı Altında”. **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2017.
- “Haybah Katliamına Adigece Ağıt”. **Ajans Kafkas**. (aktaran: **Jineps Gazetesi**. Mart 2015).
- “Haybah Katliamına Adigece Ağıt”. **Jineps Gazetesi**. Mart 2015.

- “Herkes Anadili İle Düşünüp Sandıkta ‘Na, La, Ohi’ Diyecek”. **Jineps Gazetesi**. Mart 2017.
- “Hicret Mi? Hezimet Mi?”. **Jineps Gazetesi**. Şubat 2013.
- “İnci Hekimoğlu”. Artı Gerçek. <https://www.artigercek.com/author/incihekimoglu> [08.04.2019].
- “İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü Akademik Kadro”. İstanbul Şehir Üniversitesi. <https://www.sehir.edu.tr/tr/akademik/akademik-kadro/ferhatkentel> [08.04.2019].
- “İssa Kodzoev Speaks About Lands Lost By Ingush People Since 1944”. Caucasian Knot. <https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/44675/> [08.04.2019].
- “İstanbul Kafkas Kültür Derneği”, <http://istanbulkafkaskultur.net/> [07.01.2018].
- “İstanbul Kafkas Kültür Derneği”. Kafkas Dernekleri Federasyonu. <http://www.kaffed.org/kaffed/uye-dernekler/item/649-istanbul-kafkas-k%C3%BCI%C3%BCr-derne%C4%9Fi.html> [08.04.2019].
- “İtaat Etmezsen Kapatırım!”. **Jineps Gazetesi**. Ekim 2016.
- “Jiy Zafer Süren”. Jineps Gazetesi. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazar-detay.php?detay=16&sayfa=1> [08.04.2019].
- “K’ube Şaban- Halkının Sesiydi”. **Jineps Gazetesi**. Ocak 2018. <https://jinepsgazetesi.com/kube-sabanhalkinin-sesiydi-14053.html> [08.04.2019].
- “Kafkas Dernekleri Federasyonu”, <http://www.kaffed.org/> [07.01.2018].
- “Kafkas Vakfı”, <https://www.kafkas.org.tr/> [07.01.2018].
- “Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi”, <http://abhazya.org/wp/> [07.01.2018].
- “Kafkasya’dan Maraş ve Civarına Göçler”. **Jineps Gazetesi**. Kasım 2017.
- “Kasbolat Dzamihov”. Google Akademik. <https://scholar.google.ru/citations?user=9nPkMnAAAAAJ&hl=ru> [08.04.2019].
- “Kuzey Kafkasya’ya İslamiyet’in Girişi ve Sonuçları”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2016.
- “Mansur Balcı’yı Ölüm Yıldönümünde Saygıyla Anıyoruz”. Kafkas Dernekleri Federasyonu. <http://www.kaffed.org/haberler/federasyondan/item/3504-mansur-balc%C4%B1-y%C4%B1-%C3%B6l%C3%BCm-y%C4%B1ld%C3%B6n%C3%BCm%C3%BCnde-sayg%C4%B1yla-an%C4%B1yoruz.html> [08.04.2019].

- “Maside Ocak”. Siyasi Haber. <http://siyasihaber4.org/e/maside-ocak> [08.04.2019].
- “MEB Eliyle Alevi Düşmanlığı”. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2016.
- “Moskova Radyosunun Hakkımızdaki İttiham, İsnatları”. **Jneps Gazetesi**. Ekim 2016.
- “Nart Dergisi”, <http://www.kaffed.org/nart-dergisi.html> [07.01.2018].
- “North Caucasus Ethno-linguistic Distribution Map”, Euroasian Geopolitics, <https://eurasiangeopolitics.com/north-caucasus-maps/> [28.03.2019].
- “North Caucasus Physical Map”. Euroasian Geopolitics. <https://eurasiangeopolitics.com/north-caucasus-maps/> [28.03.2019].
- “OHAL İçin Ne Dediler?”. **Jneps Gazetesi**. Ağustos 2016.
- “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”. **Jneps Gazetesi**. Haziran 2016.
- “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2016.
- “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”. **Jneps Gazetesi**. Ağustos 2016.
- “Ölen Öldü Ama Kalan Sağlar Yaşıyor Mu?”. **Jneps Gazetesi**. Eylül 2017.
- “Rus Tarihçi Yakov Gordin: ‘Çerkes Soykırımı Nereye Kadar İnkâr Edilebilir?’”. Guşıps Haber. <http://www.gusips.net/news/6337-rus-tarihci-yakov-gordin-cerkes-soykirimi-nereye-kadar-inkar-edilebilir.html> [08.04.2019].
- “Sefer E. Berzeg”. Biyografya. <http://www.biyografya.com/biyografi/13437> [08.04.2019].
- “Selçuk Sımsım”. Kidega. <https://kidega.com/yazar/selcuk-simsim-160261> [08.04.2019].
- “Sinem Kılıç: ‘Arkadaşımın Et Parçaları Üzerimdeydi’”. **Haber Türk**. 02.08.2015. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1110305-sinem-kilic-arkadasimin-et-parcalari-uzerimdeydi> [08.04.2019].
- “Süryaniler De Dokunulmazlıkların Kaldırılmasına Karşı”. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2016.
- “The Economist Demokrasi Raporu”. **Jneps Gazetesi**. Nisan 2017.
- “The Economist Demokrasi Raporu”. **Sol Gazetesi**. (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Nisan 2017).
- “Tiflis Belgeleri”. çev. Ali Berzeg. **Jneps Gazetesi**. Mayıs-Temmuz 2015.

- “Tuma Rahmi Tuna”. Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.
<http://www.kafdav.org.tr/tuma-rahmi-tuna> [08.04.2019].
- “Turabi Saltık”. Kidega. <https://kidega.com/yazar/turabi-saltik-167944> [08.04.2019].
- “Türkiye Eğitim Sisteminde Ayrımcılık”. **Jineps Gazetesi**. Aralık 2015.
- “Türkiye’de Alevilik: Yedi Talep, Yedi Öneri”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2016.
- “Vasfi Güsar”. Çerkesya, Circassian Diaspora.
<http://cerkesya.org/icerik/biyografi/item/537-vasfi-gusar> [08.04.2019].
- “Yağan Ümit”. Belgesel Tarih.
<http://www.belgeseltarih.com/author/umityaganozveri/> [08.04.2019].
- “Yaşar Güven”. **Jineps Gazetesi**. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazar-detay.php?detay=10> [08.04.2019].
- “Yazarlar”. Jineps Gazetesi. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazarlar> [08.04.2019].
- “Yazarlar”. Jineps Gazetesi. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazarlar> [08.04.2019].
- “Yazarlar”. Jineps Gazetesi. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazarlar> [08.04.2019].
- “Yok Oluşun Eşiğinde”. **Jineps Gazetesi**. çev. Serap Canbek. Mart 2015.
- “Yok Oluşun Eşiğinde”. **stav.aif.ru**. (aktaran: **Jineps Gazetesi**. çev. Serap Canbek. Mart 2015).
- “Yusuf Suad Neğuç”. Çerkesya Circassian Diaspora.
<http://cerkesya.org/icerik/biyografi/item/554-yusuf-suad-neguc> [08.04.2019].
- “Yüzleşmeden Barış Olmaz”. **etha.com.tr**. (aktaran: **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2017).
- “Yüzleşmeden Barış Olmaz”. **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2017.
- “Zübeyde Güneş Yağcı”. Academia.
<https://balikesir.academia.edu/Z%C3%BCbeydeG%C3%BCne%C5%9FYa%C4%9Fc%C4%B1> [08.04.2019].
- Abhazya’nın Bağımsızlığı ve Kafkasya’nın Geleceği**. ed. Sezai Babakuş. İstanbul: CSA Yayın Ajansı, 2012.
- Açba, Edadil. “Feleksu Hanım ve Şehzadesi”. **Jineps Gazetesi**. Temmuz 2016.
- _____. “Gerçek’ Çerkes Hasan Bey”. **Jineps Gazetesi**. Eylül 2014.
- _____. “Kabasakal Mehmet Paşa”. **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2014.
- _____. “Kanuni Sultan Süleyman’ın Çerkes Eşi Malhurub (Mahidevran)”. **Jineps Gazetesi**. Haziran 2014.

_____. “Unutulmaya Mahkum Kalan Ubih Dili”. **Jneps Gazetesi**. Nisan 2016.

Albay Zass’ın Baron Roisen’e Raporu. 10 Kasım 1834. Gürcistan Devlet Arşivi. No. 647. No. 476. (aktaran: “Tiflis Belgeleri”. çev. Ali Berzeg. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2015).

Albay Zass’ın Baron Roisen’e Raporu. 25 Şubat 1834. Gürcistan Devlet Arşivi. No. 454. (aktaran: “Tiflis Belgeleri”. çev. Ali Berzeg. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2015).

Anchabadze, Jurij. “Ethnic Culture”. **The Abkhazians-The Apsua**. ed. George Hewitt. London, Routledge Yayınları, 1999. (aktaran: Özgür Ergün. “Türkiye’deki Kuzey Kafkas Diaspora Kurumları ve Lobi Faaliyetleri”. **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014).

Ançoko, K’eraş. “Çerkesya’nın Dış Ülkelerle İlişkileri”. **Kuzey Kafkasya**. çev. Cevdet Hapi. s. 83-84. (1991).

Apiş, Canberk. “Bir Nartan Öldüreceksiniz, Bin Nartan Gelecek”. **Jneps Gazetesi**. Eylül 2015.

_____. “Bu Yüzden Çerkesler #HAYIR Diyecek!”. **Jneps Gazetesi**. Mart 2017.

_____. “Çerkes Kimliği ve Türkiyelilik”. **Jneps Gazetesi**. Ocak 2017.

Arzaabey Guliya. “Abazaların Sürgünü”. Facebook. <https://ko-kr.facebook.com/notes/%C3%A7erkeslerin-d%C3%BCnyas%C4%B1/abazaların-s%C3%BCrg%C3%BCn%C3%BC/414353590882> [08.04.2019].

Baba, Anıt, Behice Bağ, Adnan Özveri. **Canlar Ülkesi Abhazya**. İstanbul: Armoni Nüans Görsel Sanatlar ve İletişim, 2014. (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Haziran 2015).

Baddeley, John F. **Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Şeyh Şamil**. Çev. Sedat Özden. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1989.

Balcı, Mansur. “Çerkeslerin Tarih Sahnesine Çıkmaları”. **Jneps Gazetesi**. Ağustos 2016.

Balcı, Mansur. “Kimlik ve Kişilik”. **Jneps Gazetesi**. Ekim 2015.

Bardakçı, Murat. “Vatana ve Millete Hayırlı Olmasın!”. **HaberTürk**. 21.01.2015. <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1032983-vatana-ve-millete-hayirli-olmasin> [08.04.2019].

Bauman, Martin. “Exile”. **Diasporas: Concepts, Intersections, Identities**. ed. K. Knott ve S. Mc Loughin. Londra: Zed Books, 2010.

Bayram, Alaattin. “Adige Diasporasında Alfabe Sorunu”. **Jineps Gazetesi**. Haziran 2014.

_____. “Adige Diasporasında Alfabe Sorunu”. **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2014.

Bayram, Alaattin. “Üç Dilde Üçer Kelimenin Adigece Tahlili”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2016.

Beksultanov, Musa. “Mizahın Dili: Çeçence”. **Jineps Gazetesi**. Ekim 2015. <https://www.jinepsgazetesi.com/pdfgazete.php> [08.04.2019].

Benk, Ahmet Cevat. “Çerkes Ulusal Hareketi Nereye? Dil Tartışmaları”. **Jineps Gazetesi**. Kasım 2014.

Berje, Adolf. “Vseleniye Gortsev s Kavkaza” [Kafkas Dağlıların Sürgünü]. **Russkaya Starina**. c. 33. Petersburg: Tipografiya V.S. Balaseva, 1882. (aktaran: Güneş, Sadriye. “Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları”. **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014).

Berkok, İsmail. **Tarihte Kafkasya**. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958

Berzeg, A. Seda. “Sorduk: Referandum Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?”. **Jineps Gazetesi**. Şubat 2017.

Berzeg, Sefer E. “Samsun İlinde Kuzey Kafkasya Muhacirleri”. **Birleşik Kafkasya**. s. 4. (Mayıs-Haziran-Temmuz 1965). (aktaran: **Jineps Gazetesi**. Haziran 2017).

Bilge, M. Sadık. **Osmanlı Devleti ve Kafkasya: Osmanlı Varlığı Döneminde Kafkasya’nın Siyasi- Askeri Tarihi ve İdari Taksimatı (1454-1829)**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005.

Britt, Lawrence. “Fascism Anyone?”. **Free Inquiry**. c. 23. s. 2. (Bahar 2003). (aktaran: **bianet.org**). (aktaran: “14 Derste Faşizm”. **Jineps Gazetesi**. Aralık 2016).

Bucaklışı, İsmail Avcı. “Lazca Eğitimci Eğitimi Projesi”. **Jineps Gazetesi**. Aralık 2016.

_____. “Lazcanın Tanıkları”. **Jineps Gazetesi**. Ekim 2016.

_____. “Lazcaya Kapınızı Kapatmayın”. **Jineps Gazetesi**. Kasım 2016.

_____. “Yine Lazca Konuşanlar Geldi, Haziran 2016 Notları”. **Jineps Gazetesi**. Temmuz 2016.

Canbek, Serap. “Adıgey’de İç Savaş Kışkırtılıyor”. **Jineps Gazetesi**. <https://www.jinepsgazetesi.com/yazdir.php?detay=11281> [08.04.2019].

Çelik, Hilal, Halil Ekşi. “Söylem Analizi”. **Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**. c. 27. s. 27. (2008).

Çelikpala, Mitat. “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”. **Kafkas Dosyası**. haz. Ahmetbeyoğlu, Ali. Sancaktar, Fatih. Demiroğlu, Hasan. Ahışalı, Recep. Başkan, Yahya. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2006.

Davut, Huvaj. “Uydurma Soy İsimlerinizden Kurtulun”. röportör Serap Canbek. **Jineps Gazetesi**. Ocak 2014. <https://www.jinepsgazetesi.com/pdfgazete.php> [08.04.2019].

_____. “Uydurma Soy İsimlerinizden Kurtulun”. röportör Serap Canbek. **Jineps Gazetesi**. Ocak 2014.

Devran, Yusuf. **Haber, Söylem, İdeoloji**. İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2010. https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39617219/Haber_Soylem_ideoloji.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1515573855&Signature=W5RbwYNm5HbHqC49d2ufuXmHkOY%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DHaber_Soylem_Ideoloji.pdf [09.01.2018].

Diasporas In Conflict: Peace-makers or Peace-wreckers?. ed. Hazel Smith, Paul Stares. Tokyo: United Nations University Press, 2007.

Diasporas: Concepts, Intersections, Identities. ed. Kim Knott, Sean Mc Loughin. Londra: Zed Books, 2010.

Dijk, Teun A. Van. “Discourse Analysis as Ideology Analysis”. Language and Peace. ed. Christina Shaffner, Anita L. Wenden. Taylor & Francis e-library, 2005. <https://pdfs.semanticscholar.org/95c2/6f654ae10dbe77eea525ec0c77e03b478337.pdf> [01.02.2018].

_____. “Ideology and Discourse Analysis”. Journal of Political Ideologies. c. 11. s. 2. (Haziran 2006). <http://www.discourses.org/OldArticles/Ideology%20and%20Discourse%20Analysis.pdf> [18.03.2018].

_____. “News, Discourse and Ideology”. The Handbook of Journalism Studies. ed. Karin Wahl-Jorgensen, Thomas Hanitzsch. Taylor & Francis e-library, 2008. https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/35646440/journalism_studies.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1521564127&Signature=mBhNJ%2BiPOuwuct1wsghPmlBYQ4s%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DJournalism_Studies_Ed._by_Karin_Wahl-Jor.pdf#page=212 [18.03.2018].

_____. “Söylem ve İdeoloji: Çokalanlı Bir Yaklaşım”. **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**. der. Barış Çoban, Zeynep Özarslan. İstanbul: Su Yayınları, Kasım 2003.

- _____. “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”. **Medya, İktidar, İdeoloji**. der. ve çev. Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi, 1994.
- _____. “The Interdisciplinary Study of News as Discourse”. A Handbook of Qualitative Methodologies For Mass Communication Research. ed. Klaus Bruhn Jensen, Nicholas W. Jankowski. London, Routledge, 1993. <http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf> [18.03.2018].
- Dönmez, Yılmaz. “Yok Olma Tehlikesi Altındaki Diller”. **Jneps Gazetesi**. Ocak 2014.
- Dudiyeva, Susanna. “Beslan Katliamı: “Sorumsuzluğun Zaferi”. Çev. Serap Canbek. **Jneps Gazetesi**. Ekim 2015.
- Dufoix, Stéphane. **Diasporas**. çev. William Rodarmor. Los Angeles: University of California Press, 2008.
- Dzamiyov, Kasmolat. “Kafkas Savaşı’nın Sonuçları ve Çerkesler”. çev. Serap Canbek. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2015.
- Erkan, Aydın O. **Tarih Boyunca Kafkasya**. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 1999.
- Erkan, Süleyman. **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908) Tatarlar, Çerkesler, Abhazlar, Gürcüler, Ahıskalılar, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Diğerleri**. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1996.
- Gadamer, Hans George. “The Conflict of Interpretations: Debate With Hans-George Gadamer”. **A Ricoeur Reader: Reflection & Imagination**. ed. Mario J. Valdes. Canada: University of Toronto Press, 1991.
- _____. **Hermeneutik, Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar**. çev. Özlem Doğan. Ankara: Ark Yayınları, 1986.
- Gammer, Moshe. **Ethno-Nationalism, Islam And The State In The Caucasus Post-Soviet Disorder**. New York: Routledge, 2008.
- _____. **Gazetesi**. Şubat 2016).
- Gebelli, Cube Csaban. **Adighe Pcsinati**. Beirut: Rotos Teydzapv, 1953. (aktaran: Güç’ıps, Şhaplkehue. “Adige Ağıtları Rus-Kafkas Savaşlarının Yankılarıdır”. çev. Fahri Huvaj. **Jneps Gazetesi**. Ocak 2017).
- Gordin, Yakov. “Rusya Soykırım Gerçeğini Çoktan Tanımalıydı”. çev. Uğur Yağanoğlu. **Jneps Gazetesi**. Mart 2015.
- Guliyeva, Arzaabey. “Abazaların Sürgünü”. çev. Faruk Ajiyba. **Nart Dergisi**. Eylül-Ekim 2009. (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Ekim 2014).
- Güneş, Sadriye. “Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları”. **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus**

Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014.

Güsar, Vasfi. “Kuzey Kafkasya’ya İslamiyet’in Girişi ve Sonuçları”. **Kafkasya Kültürel Dergi.** s. 11. (Haziran, Temmuz, Ağustos 1966). (aktaran: **Jneps Gazetesi.** Nisan 2016).

Güsar, Vasfi. “Kuzey Kafkasya’ya İslamiyet’in Girişi ve Sonuçları”. **Kafkasya Kültürel Dergi.** s. 13. (Aralık 1966, Ocak, Şubat 1967). (aktaran: **Jneps Gazetesi.** Mayıs 2016).

Güven, Yaşar. “Adalet İçin Anavatana Dönüş Hakkı Çerkesler İçin Koşulsuz Hak”. **Jneps Gazetesi.** Şubat 2013.

_____. “Hayır!”. **Jneps Gazetesi.** Nisan 2017.

_____. “Hayırlısıyla Bir Sandık Daha...”. **Jneps Gazetesi.** Şubat 2017.

_____. “Ya AKP’isin Ya Da Terörist!”. **Jneps Gazetesi.** Eylül 2017.

Ğuç’ıps, Şapllekhue. “Adige Ağıtları Rus-Kafkas Savaşlarının Yankılarıdır”. çev. Fahri Huvaj. **Jneps Gazetesi.** Ocak 2017.

Habiçoğlu, Bedri. **Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler.** İstanbul: Nart Yayıncılık, 1993.

Hambet, Halim. “Kısa Notlarla Çerkes Soykırımı”. çev. Serap Canbek. **Jneps Gazetesi.** Mayıs 2013.

Hekimoğlu, İnci. “Hem Tarihçi Müsveddesi Hem De İrkçı Ve Edepsiz”. **Jneps Gazetesi.** Şubat 2015.

Hızal, Ahmet Hazel. **Kuzey Kafkasya Hürriyet ve İstiklal Davası.** Ankara: Orkun Yayınları, 1961.

İpek, Nedim. “Kafkaslardaki Nüfus Hareketleri”. **Türkiyat Mecmuası.** c. 20. (1997).

Jneps Gazetesi Yayın Kurulu. “Ne Apoletli Ne Sivil Darbe, Cunta ve Diktaya Hayır”. **Jneps Gazetesi.** Ağustos 2016.

Kentel, Ferhat. “Dil, Ev, Toprak”. **Jneps Gazetesi.** Eylül 2016.

_____. “Din Elden Gidiyor- Sürüm 2”. **Jneps Gazetesi.** Temmuz 2017.

Kılıç, Sinem. “Biz Canımızı Da Ortaya Koyarak Onurun Yanında Yer Aldık”. Röportör Çurmit Sebahattin. **Jneps Gazetesi.** Eylül 2015.

Kırzioğlu, Fahrettin. **Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590).** 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

- Kodzoev, İsa. “İnguşça Zengin Bir Dildir”. çev. Serap Canbek. **Jneps Gazetesi**. Ekim 2015.
- Komutan Bursak’ın Cherchenler ve Abazalara Karşı Görevi. 17 Şubat 1810. Gürcistan Devlet Arşivi. F. A. Cherbin E. K. K. B. c. 2. (aktaran: “Tiflis Belgeleri”. çev. Ali Berzeg. **Jneps Gazetesi**. Mayıs 2015).
- Köse, Osman. “Rusya’nın Kırım ve Kafkasya’da Hıristiyan Nüfusu İskan Siyaseti (1770-1870). **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014.
- Kundukh, Aytek. **Kafkasya Müridizmi (Gazavat Tarihi)**. haz. Tarık Cemal Kutlu. İstanbul: Gözde Kitaplar Yayınevi, 1987.
- Kurat, Akdes Nimet. **Rusya Tarihi- Başlangıçtan 1917’ye Kadar**. 6. Bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Kuzgun, Tubanur Bayram. “Travma, Suçluluk ve Çerkesler”. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2016.
- Nart, Çetaw. “Mahşerin Dört Atlısı: Sürgün, Soykırım, Vahşet, Ölüm”. **Jneps Gazetesi**. Nisan 2015.
- Nartan, Mefewud. “Barışın Çocukları”. **Jneps Gazetesi**. Kasım 2015.
- _____. “Çerkesler ve Kimlik Mücadeleleri”. **Jneps Gazetesi**. Mayıs 2015.
- _____. “Çerkesten Kürt Kirveye”. **Jneps Gazetesi**. Şubat 2016.
- Neğuç, Yusuf Suat. “Hicret Mi? Hezimet Mi?”. **Guaze Gazetesi**. Mart-Nisan 1911. (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Şubat 2013).
- Oran, Baskın. **Küreselleşme ve Azınlıklar**. Ankara: İmaj Yayınevi, 2009.
- Ömer, Beygua. “Abhaz Bayrağı Abaza Bayrağı Değil Miydi?”. **Kafkasya Kültürel Dergi**. (Mart-Nisan-Mayıs 1967). (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Haziran 2015).
- Özgür, Ergün. “Türkiye’deki Kuzey Kafkas Diaspora Kurumları ve Lobi Faaliyetleri”. **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014.
- Özveri, Ümit. “Ağzımdaki Dil Yabancı”. **Jneps Gazetesi**. Mart 2013.
- Reis, Michele. “Theorizing Diaspora: Perspectives on ‘Classical’ and ‘Contemporary’ Diaspora”. **International Migration Journal**. c. 42. s. 2. (2004): 41-60.
- Routledge Handbook of Diaspora Studies**. ed. Robin Cohen, Carolin Fischer. (New York: Routledge, 2019).

- Sağlam, Kalekutok Enver. “Benim Oğlan Bina Okur...”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2017.
- Saltık, Turabi. “Çeçen-İnguş Edebiyatı”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2016.
- _____. “Dağlı Halklar ve 1864”. **Jineps Gazetesi**. Haziran 2015.
- _____. “Ekim Devrimi ve Kafkasya”. **Jineps Gazetesi**. Ekim 2015.
- _____. “Kadın Tanrıçaların Sonu”. **Jineps Gazetesi**. Ocak 2014.
- _____. “Proto Meot Döneminde Çerkes Tanrıları”. **Jineps Gazetesi**. Ağustos 2016.
- _____. “Siyaseten Sürgün ve Soykırım”. **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2014.
- _____. “Şiirlerin Dilinde Çerkes Sürgünü”. **Jineps Gazetesi**. Mayıs 2017.
- _____. “TKP, Mustafa Suphi ve 1920 Çeçenya Hareketi”. **Jineps Gazetesi**. Eylül 2017.
- _____. “Vatanından Uzaklara Çerkesler”. **Jineps Gazetesi**. Nisan 2016.
- Saltık, Turabi. **Tarihsel Mücadele Sürecinde Adıgeler, Abhazlar, Alanlar (Osetinler), Çeçenler**. İstanbul: Berfin Yayınları, 2000.
- Sımsım, Selçuk. “14 Ağustos 1992”. **Jineps Gazetesi**. Eylül 2017.
- Sözen, Edibe. **Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite**. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Süren, Jiy Zafer. “Aha; Bu da Çerkes Değilmiş!” **Jineps Gazetesi**. Aralık 2015.
- _____. “Bir Sizden, Bir Bizden”; Hep Bizden!”. **Jineps Gazetesi**. Temmuz 2014.
- _____. “Soyadım”. **Jineps Gazetesi**. Haziran 2015.
- Şengül, Aşli Servet, Yağan Ümit. “Pelops Efsanesi”. **Jineps Gazetesi**. Ocak 2014.
- Taş, Kenan Ziya. “Kafkasya’dan Maraş ve Civarına Göçler”. Dicle Üniversitesi 1. Kahramanmaraş Sempozyumu. (6-8 Mayıs 2004). (aktaran: **Jineps Gazetesi**, Kasım 2017).
- _____. “Kafkasya’dan Maraş ve Civarına Göçler”. **Jineps Gazetesi**. Kasım 2017.
- Tavkul, Ufuk. “Sosyolojik Açından Kafkasya Halklarının Etnik ve Kültürel Birliği”. **Birleşik Kafkasya**. c. 3. s. 11. (1997).
- _____. **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.
- _____. **Kafkasya Gerçeği**. İstanbul: Selenge Yayınları, 2007.

- TBMM Genel Kurul Tutanağı**, Dönem 23, Yasama yılı 4, Birleşim 116, (11 Haziran 2010): 15.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ab_komisyonu_web.birlesim_baslangic_ab2?P4=20689&P5=H&page1=15&page2=15 [04.04.2019].
- Tekin, BAD Muammer. “Güney Osetya”. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2015-Mart 2016. Ağustos 2015.
- Terim, Şeref, Mehmet Ketey, İnal Şaplı. “Moskova Radyosunun Hakkımızdaki İttiham, İsnatları”. **Kafkas Mecmuası**. s. 4. (Şubat-Mart 1955). (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Ekim 2016).
- Topçu, Murat. “Anadolu’da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu”. **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014.
- Topçu, Nurettin. **Türkiye’nin Maarif Davası**. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Topsakal. Şahin. Yıldırım. Tanrıverdi. Yıldırım. **Rusya’daki Türkler**. ed. İlyas Topsakal. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2015.
- Tubanur Bayram Kuzgun. <http://www.drkuzgun.com/> [08.04.2019].
- Tuna, Rahmi. “Hukuki Yorum: Kafkasya Çerkeslerin Vatanydı”. **Jneps Gazetesi**. Şubat 2013.
- Türk, Kelemet Çiğdem. “Çerkes Sürgününün 153. Yılında Anadolu Sürgünleri”. **Jneps Gazetesi**. Haziran 2017.
- Ulusoy, Ergin. “Diaspora Kavramı ve Türkiye’nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo-Politik Bir Analizi”. **İnsan & Toplum**. c. 7. s. 1. (Haziran 2017): 139-160.
- Veydenbaum, Eduard. **Putevoditel’ Po Kavkazu**. Tiflis: Tipografiya Kantsel, 1888. (aktaran: Güneş, Sadriye. “Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları”. **1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün**. ed. Mehmet Hacısalihoğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 2014).
- Weber, Max. **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**. çev. Mehmet Ökten. Ankara: Tutku Yayınevi, 2014.
- Yağan, Ümit. “Tarih Öncesi Ege Halklarının Kafkasya İle İlişkileri”. **Jneps Gazetesi**. Temmuz 2013.
- Yağcı, Zübeyde Güneş. “Osmanlı Devleti’nin Hediyeleri Siyasi Olarak Kullanımı: Kuzey Kafkasya Örneği”. **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan Özel Sayısı. (Ocak 2010). (aktaran: **Jneps Gazetesi**. Haziran-Temmuz-Ağustos 2016).

Zhemukhov, Sufian. "Circassian World, Responses to the New Challenges".
PONARS Eurasia Policy Memo. s. 54. (2008).
http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pepm_054.pdf [10.03.2018].

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılında İstanbul'un Kadıköy ilçesinde doğmuştur. Lisans eğitimini 2016 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olarak tamamlayan Aslıhan ALKANAT, halen Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir ve bu bölümde tez aşamasında bulunmaktadır.